ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ІМ. М.Г. ХОЛОДНОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРБАРІЙ УКРАЇНИ (KW)

ГЕРБАРІЇ УКРАЇНИ
INDEX HERBARIORUM UCRAINICUM

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ім. М.Г. ХОЛОДНОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРБАРІЙ УКРАЇНИ (KW)

ГЕРБАРІЇ УКРАЇНИ

INDEX HERBARIORUM UCRAINICUM

Редактор-укладач Н.М. Шиян

КИЇВ
«Альтерпрес»
2011

УДК 582.35/.99(477)
ББК Е5е/л61/4Укр/.
Г37

Г37 Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / *Редактор-укладач к.б.н. Н.М. Шиян.* – Київ, 2011. – 442 с.: іл.

ISBN 978-966-542-492-5

Друге, оновлене видання «Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum» містить інформацію про 59 гербарних колекцій. Воно буде корисним в роботі широкому колу спеціалістів із загальної біології, ботаніки, мікології, екології, фармакогнозії, студентам різних спеціальностей та ін. Зібрана інформація допоможе читачам ефективно використовувати українські гербарні фонди в своїй роботі. Видання є додатковим ресурсом для Index Herbariorum, тому містить контактні дані та основну інформацію про кожну колекцію та персонал англійською мовою.

Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum / *Editor: Natalia M. Shiyan.* – Kyiv, 2011. – 442 p.

The second, completely revised, reference book *Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum* includes data on 59 herbaria. This edition will be useful to the wide range of specialists in general biology, botany, mycology, ecology, pharmacognosy, and students of various specialties. The information collected in the book will enable its readers to use more efficiently the available resources of Ukrainian herbaria. The second edition of *Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum* is intended to complement the information of *Index Herbariorum;* therefore, this publication contains the main contact details and basic information about each collection and its staff in Ukrainian and English.

Редактор-укладач кандидат біологічних наук *Н.М. Шиян*
Співредактор англомовного блоку доктор біологічних наук, професор *С.Л. Мосякін*

Рецензенти:
доктор біологічних наук, професор ***Р.І. Бурда***
кандидат біологічних наук ***Т.Д. Соломаха***

Коректор В.А. Фіалковський

Друкується за кошти програми Національне надбання України

Затверджено до друку Вченою Радою
Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
(протокол №5 від 15 березня 2011 р.)

ISBN 978-966-542-492-5

© Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2011
© Шиян Н.М. та автори покажчика гербаріїв України, 2011
© «Альтерпрес», 2011

ЗМІСТ

Передмова до другого видання _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 9

Гербарний фонд України *(Н. Шиян)* _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 11

Покажчик гербаріїв України _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 41

Алушта

Гербарій Кримського природного заповідника (*М. Руденко*) _ 42

Асканія-Нова

Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України (*В. Шаповал*) _ _ 47

Березоточа

Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України (*Л. Сивоглаз, Л. Глущенко*) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 51

Біла Церква

Науковий гербарій Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України (*С. Галкін*) _ _ _ _ _ _ 56

Вінниця

Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею (*В. Капшієнко, Г. Гальчевська, Н. Захарчук*) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 58

Гола Пристань

Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України (*О. Уманець*) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 60

Гримайлів

Гербарій природного заповідника «Медобори» (*Г. Оліяр*) _ 62

Дніпропетровськ

Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (*О. Лісовець, В. Тарасов*) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 64

Донецьк
Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України (*В. Остапко, О. Мулєнкова*) ____________________ 69

Житомир
Гербарій Житомирського краєзнавчого музею (*Н. Кузьменкова, О. Катеринич, О. Орлов)* ___________ 75

Запоріжжя
Гербарій Запорізького національного університету (*В. Лях, І. Приступа*) __________________________ 78

Івано-Франкове
Гербарій Природного заповідника «Розточчя» (*І. Хомин*) ______________________________ 81

Кам'янець-Подільський
Гербарій Національного природного парку «Подільські Товтри» (*Л. Любінська*) _______________ 83
Гербарій Кам'янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету (*Л. Любінська*) ________________________ 85

Київ
Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*Н. Шиян*) ______________________________ 87
Мікологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*І. Дудка*) ________ 115
Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (С. *Кондратюк*) ___ 124
Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*В. Вірченко*) _____ 129
Фікологічний гербарій (Альготека) Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*П. Царенко*) ___________________________ 134
Палінотека Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*Л. Безусько*, З. *Цимбалюк*) _________ 138
Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (*В. Мельник, С. Діденко, Т. Багацька*) ________________________ 142

Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*О. Абдулоєва, І. Костіков*) _____151

Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*М. Перегрим*) _____156

Кривий Ріг

Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України (*В. Кучеревський, Г. Шоль*) _____162

Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту _____166

Луганськ

Гербарій Луганського Національного Аграрного університету (*В. Харченко*) _____167

Луцьк

Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки (*Ю. Антонюк*) _____169

Гербарій Волинського краєзнавчого музею (*А. Силюк*) _____171

Львів

Гербарій Інституту екології Карпат НАН України (*Н. Сичак, О. Кагало, І.Рабик, О. Коплик*) _____173

Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові (*Л. Тасєнкевич, К. Данилюк*) _____180

Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка (*С. Волгін, Т. Хміль, О. Жук*) _____191

Гербарій Національного лісотехнічного університету України (*М. Сорока*) _____200

Гербарій ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України (*Т. Ган, Д. Карабчук*) _____204

Мелітополь

Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького (*В. Коломійчук*) _____206

Миколаїв
Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею (*Р. Акініна*) _______________________________212
Ніжин
Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (*Н. Шиян, Г. Лисенко*) _________216
Одеса
Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (*С. Коваленко*) _______________222
Полтава
Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (*Л. Гомля, Д. Давидов*) __________________________234
Гербарій Полтавського краєзнавчого музею (*О. Халимон, В. Старченко*) ______________________237
Рахів
Гербарій Карпатського біосферного заповідника (*Т. Антосяк*)______________________________________243
Сарни
Гербарій Рівненського природного заповідника (*О. Головко*) _____________________________________245
Севастополь
Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського (*Н. Мільчакова, В. Рябогіна*) ______________________247
Селезівка
Гербарій Поліського природного заповідника (*С. Жила*) ____251
Середина-Буда
Гербарій національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» (*С. Панченко, Г. Степаненко, Є. Кутявін*) _____________252
Сімферополь
Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (*С. Котов, Л. Вахрушева*) ________255

Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» (*А. Єна*) ____________________________________259

Гербарій Кримського республіканського краєзнавчого музею ____________________________________265

Тернопіль

Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (*М. Барна, Н. Москалюк*)_________________________266

Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею (*Н. Чеканова, С. Костюк*) __________________270

Ужгород

Гербарій Ужгородського національного університету (*Р. Кіш*) ____________________________________276

Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею (*О. Бучмей, Р. Джахман*) ________280

Умань

Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України (*А. Куземко, І. Діденко*) _____________________________287

Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (*Г. Чорна*) _________290

Феодосія

Гербарій Карадазького природного заповідника (*Л. Миронова, В. Летухова*) ______________________295

Харків

Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (*Т. Догадіна, Ю. Гамуля*)__________299

Мікологічний гербарій (Фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (А. *Акулов*) _______________________________316

Гербарій ботанічного саду загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (*О. Альохін, І. Друльова*) _________323

Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (*О. Філатова, Р. Волкова*) ______________________ 327

Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету (*В. Ковальов, О. Гамуля, І. Батюченко, А. Русанова*) _____ 329

Херсон

Гербарій Херсонського державного університету (*О. Ходосовцев, М. Бойко, І. Мойсієнко*) _____________ 333

Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею (*А. Дерюжина*) ______________________________ 340

Хмельницький

Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею (*Н. Нечепорук*) ______________________________ 344

Чернівці

Гербарій Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (*І. Чорней, О. Волуца*) ___________ 346

Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею (*І. Скільський, І. Чорней*) _____________________ 351

Чернігів

Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (*Ю. Карпенко, С. Потоцька*) ________________________________ 353

Ялта

Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру (*В. Корженевский, С. Садогурский, Т. Белич*) _________________________________ 361

Абетковий покажчик гербаріїв України ____________ 368

Покажчик акронімів гербаріїв України _____________ 372

Покажчик раритетних гербарних колекцій України ___ 378

Покажчик основних колекторів гербаріїв України ____ 381

Index Herbariorum Ucrainicum ____________________ 393

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Гербарні та інші біологічні колекції є основою для вивчення, збереження та раціонального використання рослин, грибів та інших організмів. Вони є науково-інформаційною базою для фундаментальних та прикладних досліджень з дисциплін природничого профілю. Україна володіє унікальними ботанічними колекціями, які відображають історію досліджень її флори починаючи з XVIII ст. Зважаючи на світове значення цих колекцій, найважливіші з них внесено до Державного реєстру об'єктів, які становлять національне надбання України.

Пройшло 15 років з часу першого видання довідника «Гербарії України» (1995), в якому було зведено інформацію про 39 гербарних колекцій нашої країни. З плином часу змінилися кількісні та довідково-інформаційні показники зазначених колекцій, додалася інформація про низку маловідомих гербаріїв, що зберігаються у вищих навчальних закладах, заповідниках та музеях, були створені нові гербарні колекції, які заслуговують на увагу фахівців. Тому Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного, а саме Національним гербарієм України (KW), наприкінці 2009 р. розпочато роботу з підготовки 2-го видання довідника «Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum». Це видання є найповнішою на сьогодні інвентаризацією гербарного фонду України, яке демонструє його науково-історичний потенціал та покликане оптимізувати роботу можливим користувачам – ботанікам, мікологам, екологам, іншим спеціалістам.

Інформаційний ресурс цього видання є додатковим по відношенню до Index Herbariorum (IH), тому побудований так, щоб вихідні контактні дані перекликалися з аналогічними в IH: назва гербарію (Name), акронім (Herbarium Code), відомче підпорядкування (Status), організація в структурі якої знаходиться колекція (Institution), почтова адреса (Address), телефон (Telephone), факс (Fax), електронна адреса (e-mail), дата заснування (Established), загальна кількість зразків (Number of specimens), кількість автентичних зразків (Total types), географічна спеціалізація колекції

(Specialty), основні колектори (Main collectors), наявні історичні або меморіальні гербарії (Important collections), наявний обмінний фонд (Exchange available), куратор колекції або інша особа, яка відповідає за неї (Director/ Curator), гербарний штат (Staff). Інформація про кожну з колекцій дає можливість читачеві детально ознайомитися з історією її формування та структурою. Перелік літературних джерел допоможе отримати детальнішу інформацію про той чи інший гербарій. Узагальнені дані про колекції у вигляді таблиць, карта їх розташування в Україні, фотографії, покажчики різного призначення та Index Herbariorum Ucrainicum, розміщені відповідно у вступній частині та в кінці довідника.

*Для зручності в тексті довідника використовуються наступні скорочення та позначення: о.з. – одиниця(і) зберігання; г.з. – гербарний(і) зразок(и); * – акронім, запропонований для реєстрації в Index Herbariorum в «Гербарії України» (1995); ** – акронім, що пропонується для реєстрації в Index Herbariorum вперше.*

Для мене, як укладача, робота над довідником була не інакше, як захоплююча спільна праця з його 106 авторами, для кожного з яких гербарій не тільки мовчазна колекція плоско спресованих чи фіксованих рослин, розміщених за певною системою, а особливий всесвіт, зі своїм чітким порядком і правилами, який ховає в собі неймовірні таємниці, в якому будь-який куточок світу знаходиться в декількох кроках, а час має здатність спинятися, знайомлячи допитливих з ученими, мандрівниками, країнами та епохами. Тому користуючись нагодою, щиро дякую всім авторам та сподіваюсь на подальшу творчу співпрацю.

Окремо хочу висловити вдячність доктору біологічних наук, професору С. Мосякіну та доктору біологічних наук А. Єні, які знайшли час уважно ознайомитися з рукописом та дали цінні поради, враховані нами в роботі над книжкою.

Куратор Національного гербарію України (KW)
старший науковий співробітник відділу систематики та флористики судинних рослин Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України,
кандидат біологічних наук Н. Шиян

ГЕРБАРНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

Н. Шиян

На тлі культурного та технічного прогресу помітнішою стає роль біологічних колекцій в житті суспільства, як наукових, історичних, освітніх і природоохоронних інституцій. Особливе місце серед них посідають гербарії, одиницею зберігання яких є гербарний зразок – носій первинної інформації, для якого, в порівнянні з іншими об'єктами зберігання біологічного походження, як то препарати, фіксовані організми, живі колекції рослин чи водоростей, тощо, характерно поліфункціональність, моральна незношуваність та необмежений термін зберігання. Саме ці характеристики дають будь-якому гербарному зразку переваги над усіма іншими видами збереження інформації про рослинний організм, що неодноразово підкреслювалось ботаніками різних поколінь.

Розвинені країни паралельно з нарощуванням науково-технічного потенціалу накопичують колекційні фонди, в тому числі гербарні. Тому не дивно, що сім найбільших гербарних колекцій світу розміщені саме в економічно стабільних країнах: Франції (Гербарій Національного природознавчого музею в Парижі (*P, PC*, 7 500 000 о.з.), США (Гербарії Нью-Йоркського (*NY*, 7 200 000 о.з.) та Міссурійського (*MO*, 5 870 000 о.з.) ботанічних садів), Великій Британії (Гербарій Королівського ботанічного саду Кью (*K*, 7 000 000 о.з.), Гербарій Британського природничого музею (*BM*, 5 200 000 о.з.)) та Росії (Гербарій Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова (*LE*, 7 160 000 о.з.). За даними Index Herbariorum (IH) зараз у світі налічується 3 990 гербарних колекцій, які містять близько 350 000 000 о.з., що документують розвиток рослинного царства і наших знань про нього за 400 років.

Україна згідно ІН[1] відома у світі тільки 22 зареєстрованими на 2010 р. гербарними колекціями, загальний фонд яких складає **3 583 112** о.з.[2]. За цими показниками наша країна у Східній Європі[3] посідає четверте місце, поступаючись Росії, де в її Європейській частині налічується 68 колекцій із загальним фондом 13 020 861 г.з., Чеській Республіці, де в 44 колекціях зберігається 6 053 707 г.з., та Польщі, 28 гербарних колекцій якої містять 4 590 033 зразка.

Той факт, що низка гербаріїв України залишалась невідома широкій науковій громадськості засвідчило перше видання довідника «Гербарії України» (1995), яке оприлюднило інформацію про 39 українських гербарних колекцій, сумарний фонд яких на 1995 р. складав **3 483 794** о.з. Проведена перша українська конференція «Гербарна справа в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (27–29 травня 2003 р., м. Луганськ), дала можливість не тільки обговорити важливі питання гербарної справи, а й познайомитися з інформацією про гербарні колекції, які були створені в період 1995–2003 років, та про ті, що так і не потрапили на сторінки попереднього довідника. За приблизними оцінками спеціалістів в Україні зараз налічується 80–85 гербаріїв (Кагало, 2003).

Для того, щоб оцінити реальний стан гербарного фонду України, у 2009–2010 роках нами проведено анкетування установ-власників гербарних колекцій. На момент публікації цього видання надійшла інформація про 59 гербарних колекцій України, які сумарно володіють **4 359 925** о.з. До довідника увійшла інформація про малі гербарії (менше 5 000 о.з.) – переважно колекції заповідників та природничих музеїв, оскільки вони містять значну частину зразків, які не дублюються жодним се-

---

1 http://sciweb.nybg.org/science2/IndexHerbariorum.asp

2 На 1990 р. в ІН було подано інформацію тільки про 11 українських Гербаріїв, причому дані про кількість зразків *CWU, LWS, SIMF* була відсутня. За наведеними даними загальна сума зразків для України на той час склала 2 081 560 о.з.

3 За поділом Статистичного відділу ООН (The United Nation Statistic Division) до Східної Європи входять Білорусь, Болгарія, Чеська Республіка, Молдова, Польща, Румунія, Росія (Європейська частина), Словаччина, Україна.

ред решти гербаріїв, і не можуть бути ігноровані при виконанні таксономічних та флористичних досліджень.

Гербарні колекції в Україні розміщені більш-менш рівномірно по її території (Рис. 1), переважно в містах адміністративного значення, де сконцентровані наукові та освітні установи біологічного профілю (Табл. 1). Разом з тим по одному гербарію функціонує при дирекціях заповідників, НПП, дослідних станціях, які розміщені в великих чи малих селищах. У тринадцяти містах України налічується від двох до п'яти гербаріїв, що зумовлено концентрацією тут наукових та навчальних закладів, музеїв, тощо. Так у м. Львові функціонує найбільша в Україні кількість гербаріїв – п'ять, із сумарним фондом 503 128 о.з. Найбільша кількість зразків в Україні сконцентрована в чотирьох гербаріях м. Києва – 2 340 012 о.з.

Усі українські колекції є державними, але перебувають у підпорядкуванні різних Міністерств та Відомств[4] (Табл. 2). Найбільша кількість гербаріїв знаходиться у віданні університетів, де колекції формувалися з освітньою метою і на сьогодні традиційно поділяють свій фонд на науковий та навчальний. Ці колекції не тільки складають разом понад чверть гербарного фонду України, а й містять автентичні матеріали та історичні колекції. Понад половини гербарного фонду України знаходиться в установах Національної академії наук, де вони функціонують як типово наукові колекції з обмеженим доступом; в них міститься значна кількість автентиків та низка цінних меморіальних колекцій. За кількістю наявних гербарних колекцій поряд з НАН України посідають природничі музеї, які в своїх фондах зберігають унікальні історичні гербарії та іменні колекції. Невелика кількість гербаріїв перебуває в підпорядкуванні заповідників та НПП. Матеріали цих колекцій викликають неабияку зацікавленість з боку фахівців, оскільки саме тут сконцентровані зразки, які не тільки детально документують флору невеликої території, а й містять дані про рідкісні рослини, зібрані з науковою метою. Ці матеріали є документальною основою в роботі над виданням «Червоної книги України» та

---

[4] Відомче підпорядкування подано на момент анкетування (2009–2010 роки).

інших охоронних списків рослин міжнародного, національного та регіонального значення.

Формування гербарних колекцій на території сучасної України історично почалося у XVIII ст. Їхню основу складали особисті зібрання науковців та викладачів навчальних закладів різного рівня – від шкіл та гімназій, до університетів та академій. Найстарішою гербарною колекцією в Україні є Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка (*LW*), який було засновано у 1783 р. професором Бурхардом Свібергом Шівереком (*B.S. Schivereck*, 1742–1807). Хоча гербарії цього австрійського ботаніка не збереглися через пожежу 1848 р., гербарій *LW* з часу свого заснування увібрав у себе не тільки низку рідкісних історичних матеріалів, а й дух європейької ботанічної школи, який підтримується науковцями цього закладу й до тепер. Другим за датою створення на теренах України став Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (*CWU*), заснований у 1825 р. видатним російським ботаніком, професором Василем Матвійовичем Черняєвим. Основу цього Гербарію склали чисельні збори самого В. Черняєва та матеріали Ф. Делявіня. Цей гербарій формувався під впливом російської ботанічної традиції, а в подальшому став основою двох сучасних українських гербарних колекцій – Національного гербарію України (*KW*) та власне гербарію *CWU*. Не зупиняючись детально на історії формування гербарного фонду України, варто відмітити, що становлення колекцій, їх об'єми та якісний склад матеріалів знаходився в прямій залежності від інтенсивності та напрямку дослідження навчальних закладів і наукових установ, які повстали на теренах нашої країни починаючи з XVII ст. (Табл. 3).

Порівнюючи кількісний та якісний склад фондів українських Гербаріїв потрібно відмітити, що в першу чергу впадає в око суттєвий розрив між колекціями, які за кількістю займають перше та друге місце: *KW* – 2 040 012 зразків, *CWU* – 327 500 (Табл. 4). Після *KW*, який входить до 30-ти гербаріїв світу, що містять понад 2 000 000 зразків, на особливу увагу заслуговують українські колекції з фондом 100 000 – 300 000 о.з. Таких

гербаріїв дев'ять (*CWU, LW, CHER, YALT, KWHA, LWS, DNZ*, UU, DSU*), і саме вони є обов'язковою базою для низки таксономічних та флористичних досліджень, пов'язаних з територією України. Переважна більшість колекцій нашої країни має фонди менше 100 000 зразків. Частина з цих колекцій зареєстрована в ІН, частина залишається маловідома. Окрему групу складають 18 малих гербарних колекцій, які не досягли рівня фондів у 5 000 зразків – мінімальної кількості, необхідної для реєстрації в ІН.

Гербарний фонд України широко документує всі групи біологічних організмів рослинного царства й грибів нашої країни та світу. У 58 з 59 українських гербарних колекціях міститься 3 878 120 г.з. судинних рослин. Як правило ці матеріали складають 90–100 % від фондів окремо взятої колекції. У першу чергу вони документують видове багатство флори України, а частина гербаріїв містять матеріали з суміжних Україні територій та світу в цілому. Особливо цінними зібраннями судинних рослин є низка історичних гербаріїв, таких як колекції Ж. Жілібера, М. Турчанінова (*KW*), Е. Ліндеманна (*MSUD*), Ф. Шура, А. Ремана (*LW*) та інші.

Мохоподібні представлені у фондах 21 гербарію України і сумарно складають 120 566 о.з. Найбільша їх колекція знаходиться в *KW* (35 400 о.з.). Значними за кількістю зразків матеріалами мохоподібних володіють гербарії *LWS* (25 361 о.з.), *LWKS* (20 000 о.з.), *LW* (15 000 о.з.), *CWU* (10 000 о.з.) та *CHER* (10 000 о.з.). Найбільша історична колекція, присвячена цій групі рослин – гербарій А. Лазаренка (20 000 о.з.), який зберігається у фондах *LWKS*.

Колекції лишайників різного обсягу наявні в 15-ти гербаріях України. Сумарно вони містять 74 747 о.з. Як і в попередньому випадку найбільша колекція цих організмів зберігається в *KW* (45 590 о.з.). Значним обсягом ліхенологічних матеріалів володіють також *CWU* (10 000 о.з.), *KHER* (10 000 о.з.), *CHER* (4 000 о.з.), *LW* (3 000 о.з.), що пов'язано в першу чергу з наявністю в університетах, яким підпорядковані колекції, фахівців-ліхенологів.

Серед семи альгологічних гербарних колекцій, в яких міститься 62 962 о.з. з різних груп водоростей, унікальною на теренах України є *SIBS* (24 200 о.з.). Матеріали цього гербарію складають виключно водорості, що пов'язано з профілем установи, в якій формувалась колекція. У фондах *SIBS* містяться дві унікальні історичні колекції макрофітів світового океану – гербарій А. Калугиної-Гутник (13 475 о.з.) та гербарій Н. Морозової-Водяницкої (4 708 о.з.).

За кількістю о.з. *SIBS* трохи поступається альготеці *KW* (*KW-A*), де на сьогодні депоновано 27 810 о.з., і на відміну від *SIBS*, яка спеціалізується на макрофітах океанів та морів, в *KW-A* представлені усі таксономічні групи макро- та мікроскопічних водоростей різних біотопів. Серед інших альгологічних колекцій України помітне місце займають фікологічні колекції *CWU* (5 000 о.з.) та *CHER* (4 000 о.з.).

З дванадцяти українських гербаріїв, в яких зберігаються мікологічні матеріали загальною кількістю 123 017 о.з., переважна їх більшість розміщена в чотирьох колекціях: *KW-M* (80 187 о.з.), *CWU* (28 500 о.з.), *CHER* (8 000 о.з.), *LW* (5 000 о.з.). В *KW-M* знаходяться дві історичні мікологічні колекції: гербарій Р. Ганжи (шапинкові гриби) та гербарій П. Сосіна (гастероміцети), а у фондах *CWU* та *CWU-MYC* – унікальні ексикати XIX ст. видані F. Bucholtz (*CWU-MYC*), L. Fuckel (*CWU-MYC*), A. Jaczewki (*CWU-MYC*), L. Rabenhorst (*CWU, CWU-MYC*), W. Tranzschel (*CWU-MYC*), O. Trebaux (*CWU*), до складу яких входять автентичні зразки.

Саме наявність автентиків та історичних колекцій у фондах будь-якого гербарію, виокремлюють його серед інших. За наведеними в довіднику даними в Україні зберігаються 4 649 автентичних зразків різної категорії. Більшість з них – це типовий матеріал видів, описаних з території України та суміжних держав. Серед них: *Achillea carpatica* Błocki ex Dubovik (lectotypus, isolectotypi, sp. auth., *LW*), *A. glaberrima* Klokov (paratypus, *CWU)*, *Artemisia dniproica* Klokov (holotypus, *KW*), *Centaurea appendicata* Klokov (paratypus, *KW*), *C. savranica* Klokov (lectotypus, *KW*), *Centaurium talyevii* Klokov, (sp. auth., *KW*), *Cithareloma lehmannii*

Bunge (isolectotypus, *KW*), *C. vernum* Bunge (syntypus, *KW*), *Draba pygmaea* Turcz. ex N.Busch (syntypus, isolectotypus, *KW*), *Dontostemon brevipes* Bunge (syntypus, *KW*), *D. micranthus* C.A. Mey (syntypus, *KW*), *Isatis frutescens* Kar. et Kir. (isolectotypus, *KW*), *I. emarginata* Kar. et Kir. (isolectotypus, *KW*), *Hutschinsia pectinata* Bunge (isolectotypus, *KW*), *Lepidium borysthenicum* Kleopow (holo-, paratypus, sp. auth., *KW*), *L. cordatum* Willd. ex Stev. var. *ovato-orbiculatum* Trautv. (syntypus, *KW*), *L. coronopifolium* Fisch. var. *songaricum* (Schrenk.) Trautv. f. *puberulum* Trautv. (syntypus, *KW*), *Matthiola chenopodifolia* Schult (isolectotypus, *KW*), *Octoceras lohmannianum* Bunge (syntypus, *KW*), *Polygonum andrzejowskianum* Klokov (holotypus, *KW*), *Rosa maeotica* Dubovik (paratypus, *KW*), та ін. На жаль, сумарна кількості автентичних зразків нижча, за очікувану. Це пов'язано в першу чергу з тим, що колекції потребують ретельного наукового дослідження фахівцями. Так вивчення гербарного матеріалу з метою виявлення типів, описаних з території України, яке проводилось наприкінці 1990-х р. у Національному гербарії України (*KW*), дало можливість виділити понад 1000 автентичних гербарних зразків тільки з основного фонду гербарію судинних рослин та віднайти типові матеріали в інших колекціях нашої країни. У той же час типіфікації потребують колекції лишайників, мохів, грибів.

Високу цінність мають історичні та інші цінні гербарні колекції, якими володіє Україна. Так на сьогодні таких об'єктів нараховується 70. Це меморіальні гербарії видатних науковців та природодослідників І. Акінфієва (*DSU*), В. Бессера (*KW*), І. Ванькова (*YALT*), Л. Вагнера (*UU*), Є. Вульфа (*SIMF, YALT*), Е. Жілібера (*KW*), Е. Ліндемана (*MSUD*), А. Маргіттая (*UU*), Й. Пачоського (*MSUD, KHEM*), А. Ремана (*A. Rehman*) (*LW*), П. Роговича (*KW*), Д. Сирейщикова (*YALT*), Ю. Прокудіна (*CWU*), М. Турчанінова (*KW*), В. Черняєва (*KW*), І. Шмальгаузена (*KW, KW-BM*), Ф. Шура (*F. Schur*) (*LW*), та інших ботаніків, які мають значну історичну цінність та містять у собі значну кількість автентичних матеріалів. Найбільшою з меморіальних колекцій, як за обсягом матеріалів, так і за географією зразків є гербарій Н. Турчанінова (*KW*), який включає понад 15 000 г.з.

53 000 видів з усіх куточків земної кулі. Тут зберігаються автентичні матеріали 172 родів і 1 563 видів, описаних самим Н. Турчаніновим з Азії, Африки, Австралії та інших частин світу, а також типові зразки видів, описаних його сучасниками, кількість яких залишається не визначена й до тепер.

Унікальним об'єктом гербарного зберігання є єдиний відомий в Україні травник 1759 року (*MSUD*), написаний старофранцузькою мовою. В *MSUD* знаходиться ще одна раритетна історична колекція – Гербарій Вищих жіночих педагогічних курсів, який цікавий не тільки з точки зору гербарного менеджменту, а є матеріальним документом для вивчення жіночої освіти на теренах України. Крім названих колекцій винятковою є колекція роду *Ribes* L., яка зберігається в *KRW*.

Серед спеціалізованих колекцій, які не є навчальними, в Україні заслуговують на увагу Палінотека (*KW-P*) Національного гербарію України та Колекція популяційних вибірок (*LWKS*) Інституту екології Карпат НАН України. Палінотека (*KW-P*) – зібрання еталонних (постійних) препаратів пилку сучасних рослин, – єдина відома в Україні колекція такого профілю. Створена у 1930-ті роки з препаратів для спорово-пилкового аналізу, зараз вона самостійна структура Національного гербарію України (*KW*) із своїми функціями та напрямками роботи. Колекція популяційних вибірок (*LWKS*) також формувалася як допоміжна, в першу чергу документуючи структурно-популяційні, онтоморфогенетичні та морфологічні дослідження. Зараз вона є базою для виконання низки популяційних робіт, що ведуться в Інституті екології Карпат.

Обмінний фонд гербарних колекцій України складав у 2010 р. 91 459 о.з. Цього достатньо, щоб вести обмін не лише в Україні, але і за її межами, нарощуючи кількісний і якісний склад колекцій та розширюючи географію зразків. Цей показник, на нашу думку, був би значно більшим, якби були внесені зміни до низки законодавств, які спростили б процедуру оформлення гербарних відправлень, котрі, як відомо із світової практики не мають комерційної вартості, а мають тільки наукову цінність.

Визначаючи ключову роль міжнародної наукової співпраці, гербарії України, з їх унікальним інформаційним потенціалом, не можуть залишатися обабіч. Не зважаючи на різний рівень розвитку матеріально-технічної бази українських колекцій, вони активно долучаються до широкої інтеграції накопичених даних через міжнародні проекти та програми (наприклад, Глобальна ботанічна ініціатива – Global Plants Initiative). Розгорнута інформація про гербарії та окремі колекції оприлюднюється через наукові публікації та каталоги (Перегрим, Соломаха, 2008; Шиян, Лисенко, 2009; Мамчур, Хміль, Жук, Сенник, 2011; Панченко, Кутявін, 2011). Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій вивело колекції на новий щабель роботи, коли їх бази даних слугують не лише для внутрішнього користування, а й дають можливість опрацьовувати українські гербарні матеріали через інтернет, наприклад на сторінках сайту JSTOR Plant Science.

Табл. 1. Список гербаріїв за населеними пунктами / Herbaria listed by locations

	Населений пункт/Location	Кількість гербаріїв/ Number of Herbaria	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість зразків/ Number of specimens
1	Алушта	1	*CNR*	6500
2	Асканія-Нова	1	*ASCN**	10846
3	Березоточа	1	*LBE**	20000
4	Біла Церква	1	*BCK**	24556
5	Вінниця	1	*VIN**	11968
6	Гола Пристань	1	*GP**	5500
7	Гримайлів	1	*MDNR***	3900
8	Дніпропетровськ	1	*DSU*	102150
9	Донецьк	1	*DNZ**	115787
10	Житомир	1	*ZHM**	2124
11	Запоріжжя	1	*ZAU**	5890
12	Івано-Франкове	1	*YAV**	1390

Продовження тал. 1

	Населений пункт/Location	Кількість гербаріїв/ Number of Herbaria	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість зразків/ Number of specimens
13	Кам’янець-Подільський	2	*PDH**, PTR***	6400
14	Київ	4	*KW, KWHA, KWU*, KWHU*	2340012
15	Кривий Ріг	2	*KRW*, KRWI**	20000
16	Луганськ	1	*LNAU*	7355
17	Луцьк	2	*LUM*, LUU**	10720
18	Львів	5	*LW, LWFU**, LWKS, LWL, LWS*	503128
19	Мелітополь	1	*MELIT*	17600
20	Миколаїв	1	*MKM**	5021
21	Ніжин	1	*NZHU**	4939
22	Одеса	1	*MSUD*	50000
23	Полтава	2	*PW*, PWU*	20960
24	Рахів	1	*CBR***	11500
25	Сарни	1	*RNR***	888
26	Севастополь	1	*SIBS*	25200
27	Селезівка	1	*OVR**	570
28	Середина-Буда	1	*DSR***	747
29	Сімферополь	3	*CSAU, SIMF, CRM**	84751
30	Тернопіль	2	*TERM*,TERN**	37764
31	Ужгород	2	*UU, UHM**	107904
32	Умань	2	*SOF, UPU***	22110
33	Феодосія	1	*PHEO*	11245
34	Харків	3	*CWU, CWP*, CFU***	337000
35	Херсон	2	*KHEM*, KHER*	46978
36	Хмельницький	1	*KHM**	2000
37	Чернівці	2	*CHER, CHEM***	183700
38	Чернігів	1	*CHU***	34600
39	Ялта	1	*YALT*	156222
ВСЬОГО		**59**		**4359925**

Табл. 2. Список гербаріїв за відомчим підпорядкуванням на 2010 р. / List of Herbaria by departmental subordination in 2010

№	Відомче підпорядкування/ Departmental subordination	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість гербаріїв/ Number of Herbaria	Кількість зразків/ Number of specimens
1	Міністерство освіти і науки України	*CHER, CHU**, CWP*, CWU, DSU, KHER, KRWI*, KWHU, KWU*, LUU*, LW, LWFU**, LWL, MELIT, MSUD, NZHU*, PWU, SIMF, TERN, UPU**, UU, YAV*, ZAU**	23	1402934
2	Національна академія наук України	*BCK*, DNZ*, GP*, KW, KWHA, KRW*, LWKS, LWS, PHEO, SIBS, SOF*	11	2617573
3	Міністерство культури і туризму України	*CHEM**, CRM*, KHEM*, KHM*, LUM*, MKM*, PW*, TERM*, UHM*, VIN*, ZHM**	11	64990
4	Національна академія аграрних наук України	*ASCN*, LBE*, LNAU, YALT*	4	194423
5	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України	*CBR**, DSR** PTR***	3	15347

Продовження тал. 2

№	Відомче підпорядкування/ Departmental subordination	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість гербаріїв/ Number of Herbaria	Кількість зразків/ Number of specimens
6	Державний комітет лісового господарства України	*MDNR**, OVR*, RNR***	3	5358
7	Міністерство аграрної політики України	*CSAU, PDH***	2	48300
8	Державне управління справами	*CNR*	1	6500
9	Міністерство охорони здоров'я України	*CFU***	1	4500
10	**ВСЬОГО**		**59**	**4359925**

Табл. 3. Список гербаріїв за датою заснування / Herbaria listed by year founded

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
1	Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка	*LW*	1783	273800
2	Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна	*CWU*	1825	327500

Продовження тал. 3

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
3	Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові	*LWS*	1832	145163
4	Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею	*CHEM***	1863	1700
5	Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова	*MSUD*	1865	50000
6	Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	*CHER*	1877 (1879)	182000
7	Гербарій Полтавського краєзнавчого музею	*PW**	1891	9960
8	Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського	*SIBS*	1891	25200
9	Гербарій Херсонського краєзнавчого музею	*KHEM**	1897	23178
10	Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею	*MKM**	1899	5021
11	Гербарій Житомирського обласного краєзнавчого музею	*ZHM**	1910	2124
12	Гербарій Луганського Національного Аграрного університету	*LNAU*	1911	7355

Продовження тал. 3

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
13	Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру	*YALT*	1914	156222
14	Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського	*SIMF*	1918	39000
15	Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара	*DSU*	1918	102150
16	Національний гербарій України Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України	*KW*	1921	2040012
17	Гербарій Кримського природного заповідника	*CNR*	1923	6500
18	Гербарій Волинського краєзнавчого музею	*LUM**	1929	4720
19	Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею	*KHM**	1929	2000
20	Гербарій Кам′янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету	*PDH***	1930	3300

Продовження тал. 3

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
21	Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького	*MELIT*	1933	17600
22	Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету	*CFU***	1933	4500
23	Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя	*NZHU***	1934	4939
24	Гербарій Національного лісотехнічного університету України	*LWFU***	1945	12500
25	Гербарій Херсонського державного університету	*KHER*	1945	23800
26	Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН Украïни	*ASCN**	1946	10846
27	Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України	*LBE**	1946	20000
28	Науковий гербарій Державного дендрологічного парку «Олександрія»	BCK*	1946	24556

Продовження тал. 3

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
29	Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка	*KWU**	1946	60000
30	Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України	*GP**	1947	5500
31	Гербарій Ужгородського національного університету	*UU*	1947	107100
32	Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.	*KWHA*	1948	155000
33	Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею	*UHM**	1951	804
34	Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України	*DNZ**	1964	115787
35	Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди	*CWP**	1965	5000
36	Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею	*VIN**	1969	11968
37	Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею	*TERM**	1973	2764

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
38	Гербарій Карпатського біосферного заповідника	*CBR***	1974	11500
39	Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»	*CSAU*	1974	45000
40	Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки	*LUU**	1977	6000
41	Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка	*TERN**	1977	35000
42	Гербарій Карадазького природного заповідника	*PHEO*	1979	11245
43	Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини	*UPU***	1982	15000
44	Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка	CHU**	1982	34600
45	Гербарій Поліського природного заповідника	OVR*	1983	570

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
46	Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України	*KRW**	1985	18000
47	Гербарій Запорізького національного університету	*ZAU**	1988	5890
48	Гербарій природного заповідника «Медобори»	*MDNR***	1991	3900
49	Гербарій Природного заповідника «Розточчя»	*YAV**	1992	1390
50	Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України	*LWL*	1992	1665
51	Гербарій національного природного парку «Подільські Товтри»	*PTR***	1997	3100
52	Гербарій національного природного парку «Деснянсько-Старогутський»	*DSR***	2001	747
53	Гербарій Рівненського природного заповідника	*RNR***	2002	888
54	Гербарій Інституту екології Карпат НАН України	*LWKS*	2004	70000
55	Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка	PWU	2005	11000

Закінчення тал. 3

	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Рік заснування/ Year founded	Кількість зразків/ Number of specimens
56	Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка	*KWHU*	2007	85000
57	Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України	*SOF*	2008	7110

Табл. 4. Список гербаріїв за кількістю матеріалів / Herbaria of Ukraine sorted by number of specimens

№	Гербарій / Herbarium	Акронім / Herbarium abbreviations	Кількість зразків / Number of specimens							
			Загальна / Total	Судинні рослини / Vascular plants	Мохи / Mosses	Лишайники / Lichens	Гриби / Fungi	Водорості / Algae	Інші колекції / Other collections	Обмін / Specimens for exchange
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
1	Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України	*KW*	**2040012**	1803583	35400	45590	80187	27810	1109	46333
2	Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна	*CWU*	**327500**	267500	10000	10000	28500	5000	–	6500
3	Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка	*LW*	**273800**	250000	15000	3000	5000	–	–	800
4	Гербарій Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича	*CHER*	**182000**	150000	10000	4000	8000	5000	–	5000

Продовження тал. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5	Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру	*YALT*	**156222**	141750	486	186	_	800	_	13000
6	Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.	*KWHA*	**155000**	155000	_	_	_	_	_	+
7	Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові	*LWS*	**145163**	118580	25361	628	542	52	_	+
8	Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України	*DNZ**	**115787**	115787	_	_	_	_	_	_
9	Гербарій Ужгородського національного університету	*UU*	**107100**	107100	_	_	_	_	_	_
10	Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара	*DSU*	**102150**	102150	_	_	_	_	_	_
11	Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка	KWHU	**85000**	85000	-	_	_	_	_	-

Продовження тал. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12	Гербарій Інституту екології Карпат НАН України	*LWKS*	**70000**	45000	20000	–	–	–	2000	3000
13	Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка	*KWU**	**60000**	54900	100	–	–	–	–	5000
14	Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова	*MSUD*	**50000**	48500					1500	+
15	Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»	*CSAU*	**45000**	45000	–	–	–	–	–	+
16	Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського	*SIMF*	**39000**	35100	–	–	–	–	–	3900
17	Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка	*TERN**	**35000**	35000	–	–	–	–	–	+

Продовження тал. 4

1	2	3	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
18	Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка	*CHU***	**34600**	34600	–	–	–	–	–	–
19	Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського	*SIBS*	**25200**	–	–	–	–	24200	–	1000
20	Науковий гербарій дендрологічного парку «Олександрія»	*BCK**	**24556**	24556	–	–	–	–	–	–
21	Гербарій Херсонського державного університету	*KHER*	**23800**	12000	1500	10000	–	–	–	300
22	Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею	*KHEM**	**23178**	23178	–	–	–	–	–	+
23	Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України	*LBE**	**20000**	19400	–	–	–	–	–	600
24	Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України	*KRW**	**18000**	18000	–	–	–	–	–	+

Продовження тал. 4

1	2	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
25	Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького	*MELIT*	**17600**	16600	–	–	–	–	–	1000
26	Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини	*UPU***	**15000**	14840	60	+	+	100	+	–
27	Гербарій Національного лісотехнічного університету України	*LWFU***	**12500**	12500	–	–	–	–	–	–
28	Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею	*VIN**	**11968**	9267	–	–	–	–	–	2701
29	Гербарій Карпатського біосферного заповідника	*CBR***	**11500**	10000	900	400	200	–	–	–
30	Гербарій Карадазького природного заповідника	*PHEO*	**11245**	10855	199	191	–	–	–	+
31	Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка	*PWU*	**11000**	8470	+	–	+		2330	200

Продовження тал. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
32	Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України	*ASCN**	**10846**	10546	–	–	+	–	–	300
33	Гербарій Полтавського краєзнавчого музею	*PW**	**9960**	9960	+	+	+	–	–	–
34	Гербарій Луганського Національного Аграрного університету	*LNAU*	**7355**	5980	–	–	–	–	–	1375
35	Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України	*SOF*	**7110**	7110	–	–	–	–	–	+
36	Гербарій Кримського природного заповідника	*CNR*	**6500**	6000	100	100	–	–	–	300
37	Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки	*LUU**	**6000**	6000	–	–	–	–	–	+
38	Гербарій Запорізького національного університету	*ZAU**	**5890**	5890	–	–	–	–	–	–
39	Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України	*GP**	**5500**	5500	–	–	–	–	–	–

Продовження тал. 4

1	2	3	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
40	Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею	*MKM**	**5021**	5021	–	–	–	–	–	–
41	Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди	*CWP**	**5000**	5000	–	–	–	–	–	–
42	Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя	*NZHU***	**4939**	3407	425	357	–	–	750	+
43	Гербарій Волинського краєзнавчого музею	*LUM**	**4720**	3075	70	240	–	–	1335	–
44	Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету	*CFU***	**4500**	4500	–	–	–	–	–	–
45	Гербарій природного заповідника «Медобори»	*MDNR***	**3900**	3193	564	55	88	–	–	–
46	Гербарій Кам'янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету	*PDH***	**3300**	3270	–	–	–	–	30	–
47	Гербарій національного природного парку «Подільські Товтри»	*PTR***	**3100**	2600	–	–	500	-	–	–

Продовження тал. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
48	Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею	*TERM**	**2764**	2764	–	–	–	–	–	–
49	Гербарій Житомирського краєзнавчого музею	*ZHM**	**2124**	1824	300	–	–	–	–	–
50	Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту	*KRWI**	**2000**	2000	–	–	–	–	–	–
51	Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею	*KHM**	**2000**	2000	–	–	–	–	–	–
52	Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею	*CHEM***	**1700**	1700	–	–	–	–	–	–
53	Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України	*LWL*	**1665**	1665	–	–	–	–	–	–
54	Гербарій Природного заповідника «Розточчя»	*YAV**	**1390**	1390	–	–	–	–	–	–
55	Гербарій Рівненського природного заповідника	*RNR***	**888**	844	44	–	–	–	–	–

Закінчення тал. 4

1	2	3	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
56	Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею	*UHM**	**804**	804	–	–	–	–	–	–
57	Гербарій національного природного парку «Деснянсько-Старогутський»	*DSR***	**747**	540	57	–	–	–	–	150
58	Гербарій Кримського республіканського краєзнавчого музею	*CRM**	**751**	751	–	–	–	–	–	–
59	Гербарій Поліського природного заповідника	*OVR**	**570**	570	–	–	–	–	–	–
ВСЬОГО			**4359925**	**3878120**	**120566**	**74747**	**123017**	**62962**	**9054**	**91459**

Табл. 5. Наявність типового матеріалу в гербаріях України / Number of type specimens in Herbaria of Ukraine

№	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість зразків/ Number of type specimens
1	Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України	*KW*	3565
2	Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка	*LW*	600
3	Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові	*LWS*	193
4	Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	*CHER*	80
5	Гербарій Херсонського державного університету	*KHER*	60
6	Гербарій Інституту екології Карпат НАН України	*LWKS*	42
7	Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН Ураїни	*LBE**	30
8	Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна	*CWU*	20
9	Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру	*YALT*	20
10	Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України	*DNZ**	19
11	Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею	*KHEM**	13
12	Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України	*KRW**	3

Продовження тал. 5

№	Гербарій / Herbarium	Акронім/ Herbarium abbreviations	Кількість зразків/ Number of type specimens
13	Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»	*CSAU*	2
14	Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка	*KWHU*	1
15	Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України	*GP**	1
16	Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.	*KWHA*	+
17	Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара	*DSU*	+
18	Гербарій Ужгородського національного університету	*UU*	+
19	Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова	*MSUD*	+
20	Науковий гербарій дендрологічного парку «Олександрія»	*BCK**	+
21	Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського	*SIBS*	+
	ВСЬОГО		**понад 4649**

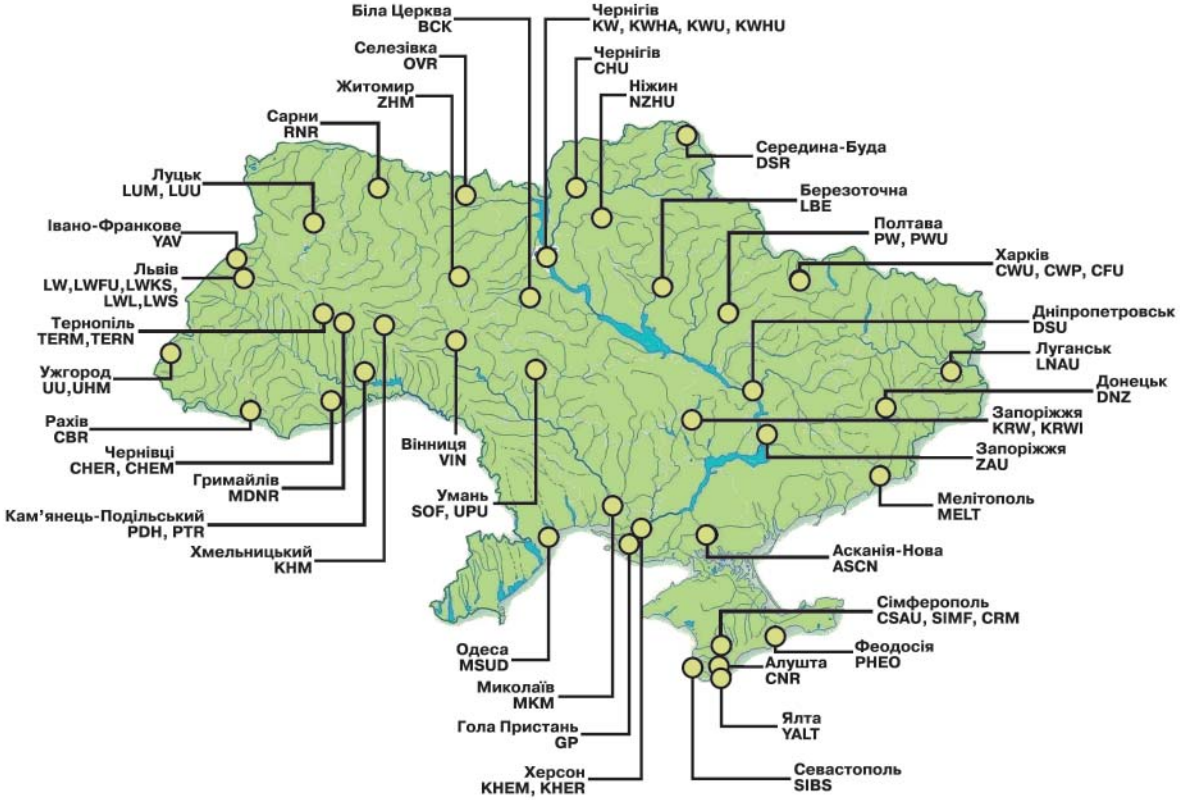

Рис. 1. Гербарні колекції на карті України / Location of Herbaria in Ukraine

1

2

3

4

Рис. 2. Гербарні зразки з колекцій 1 – ***KW***, 2 – ***LWKS***, 3 – ***YALT***, 4 – ***LW***
Fig. 2. Specimens in herbaria 1 – ***KW***, 2 – ***LWKS***, 3 –***YALT***, 4 – ***LW***

1

2

3

4

Рис. 3. 1 – Гербарна шафа зі зразками в колекції ***YALT***; 2 – Гербарій Інституту екології Карпат НАН України ***(LWKS)***; 3 – Гербарій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова ***(MSUD)***; 4 – Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка ***(LW)***

Fig. 3. 1 – Herbarium box with specimens in the ***YALT*** collection; 2 –Herbarium of the Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine ***(LWKS)***; 2 – Herbarium of the I.I. Mechnykov National University of Odessa (***MSUD)***; 4 – Herbarium of the Ivan Franko National University of Lviv ***(LW)***

1

2

3

4

Рис. 4. 1 – Гербарій І. Шмальгаузена (ХІХ ст., загальний вигляд колекції ***(KW)***); 2. – Медичний травник 1759 р. ***(MSUD)***; 3 – Каталог колекції М. Турчанінова (ХІХ ст.) ***(KW)***; 4 – Гербарні папки ***(NZHU)***

Fig. 4. 1 – Herbarium of I. Shmalhausen (19th century, general view ***(KW)***); 2. – Herbal, 1759 ***(MSUD)***; 3 – Catalogue of the Herbarium of M. Turczaninov (19th century) ***(KW)***; 4 – herbarium folders ***(NZHU)***

ПОКАЖЧИК ГЕРБАРІЇВ УКРАЇНИ

Алушта

Гербарій Кримського природного заповідника CNR

Відомче підпорядкування:	Державне управління справами
Установа:	Кримський природний заповідник
Адреса:	вул. Партизанська, 42, м. Алушта, 98500
Телефон:	+38(06560)50440
Факс:	+38(06560)50440
e-mail:	marina-98500@yandex.ru
Рік заснування:	1923
Кількість зразків:	6 500
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Крим)
Основні колектори:	В. Костіна, М. Руденко, Л. Самсонова, Є. Шаройко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	300
Куратор гербарію:	Руденко Марина Іванівна, молодший науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Флористичні дослідження на сучасній теріторії Кримського природного заповідника почалися наприкінці XVIII ст. У 1783 р. К. Габліцль вивчав рослинність г. Чатир-Дагу, а трохи пізніше цим займалися Ф. Біберштейн, К. Ледебур, П. Паллас, Х. Стевен. Наприкінці XIX ст. великий внесок у дослідження цієї території, зробили В. Аггєєнко та М. Зеленецький. Останній вперше навів *Cypripedium calceolus* L. для Центральної уло-

говини. На початку XX ст. цій частині Криму приділяли увагу М. Буш, К. Гольде, А. Криштофович, В. Талієв, які знайшли тут низку нових видів та з'ясовували причини безлісся кримських яйл.

Планомірне вивчення флори і рослинності на теперішній заповідній території, починається з 1913 р., коли Нікітську та Бабуган яйли досліджувала Партія Кримської водної розвідки, керівником відділу луківництва якої був О. Яната. Крім цього, в 1911–1913 роках значну кількість гербарного матеріалу тут зібрали Є. Вульф та С. Станков, працюючи над «Флорой Крыма».

З організацією Біологічної станції Кримського державного заповідника, зоологічної, ботанічної лабораторій та музею природи в 1923 р. збір гербарного матеріалу значно зріс. У 1931 р. гербарій заповідника налічував уже 2 500 г.з. завдяки праці Л. Морозової (1923–1924), Г. Поплавської (1924–1930), В. Сукачова (1924–1927), М. Троїцького (1925–1930). Підсумком роботи з накопиченими матеріалами став «Список растений, собранных в Крымском государственном заповеднике» Г. Поплавської, опублікований 1931 р. У ньому наведено 771 вид вищих рослин з території заповідника із зазначенням місцезнаходження, колектора, дати збору та кількості гербарних зразків кожного виду, що зберігаються в колекції (саме за гербарними матеріалам Г. Поплавської свого часу були описані *Euphrasia taurica* Ganesch., *Scrophularia exilis* Popl., *Sorbus taurica* Zinserl та ін.).

У 1930–1950 роках ботанічні дослідження в заповіднику проводили видатні ботаніки М. Клоков (1936 р.), Б. Шишкін (1936 р.), С. Юзепчук (1938–1955 рр.). Їх довоєнні збори та накопичені на той час фонди в роки Другої світової війни (1941 р.) згоріли разом зі зруйнованими фашистами житловими будівлями співробітників, науковими лабораторіями та колекціями.

У 1946 р. Є. Шаройко починає відновлювати гербарій. Він зібрав на північних схилах кримських гір 540 г.з. 418 видів. Допомогу у визначенні цього матеріалу йому надавали Б. Зе-

фіров, Є. Лукіна, Л. Привалова, Н. Чернова. У 1946 р. Н. Чернова поповнила колекцію заповідника власними зборами. У 1946–1947 рр. основним колектором гербарію була В. Пожидаєва. У ці роки близько 80 г.з. були передані в заповідник Ю. Прокудіним.

У 1949–1952 рр. Л. Самсонова збільшила обсяг гербарної колекції до 2 000 г.з. Вона склала список-доповнення рослин (310 видів), зібраних у Кримському заповіднику. Допомогу у визначенні видів родин Cupressaceae, Cyperaceae, Rosaceae, Scrophulariaceae та ін. у 1949–1952 рр. надавали С. Юзепчук та А. Пояркова. Понад 100 пакетів ліхенологічного гербарію зібрала Є. Копачевська (1955–1957 рр.).

У 1961 р. З. Акімова створила колекцію зразків із Лебединих островів, яку в 1972–1982 рр. доповнила Н. Таріна.

У 1974 р. активно гербаризувала О. Овдієнко. З 1975 по 2002 рр. колекція поповнилась 6 000 г.з. завдяки флористичним дослідженням В. Костіної, яка працювала над списком вищих рослин заповідника. У 1978 р. до гербарію надійшли збори О. Дубовик, яка крім цього допомагала іншим колекторам із визначенням рослин. До цієї справи в різний час активно долучалися В. Корженевський, В. Голубєв, В. Косих. У 1982 р. С. Джей передав до фондів колекцію рослин дендропарку Кримського заповідника. Починаючи з 2001 р. гербарій поповнює М. Руденко. Зараз у його фондах проводиться інвентаризація та створюється комп'ютерна база даних зразків.

На сьогодні загальна кількість одиниць зберігання в гербарії заповідника становить 6 500 аркушів. Найстаріші екземпляри датовані 1946 р. (збори Є. Шаройко). Гербарій *CNR* поділений на окремі колекції вищих рослин (понад 6 000 г.з.), мохів (понад 100 г.п.), лишайників (понад 100 г.п.), обмінний фонд (близько 300 г.з.) та архів. Формат зберігання вищих рослин – паперовий аркуш розміром 42 х 28 см, вкладений у картонну сорочку. Ліхенологічний та бріологічний матеріал знаходиться в паперових пакетах розміром 25 х 28 см. Зразки розкладені у двоярусних дерев'яних шафах. Родини вищих рослин розміщені за системою А. Енглера, роди та види в середині них –

за абеткою. Створена повидова картотека, де вказано кількість зразків кожного виду, час та місце збору зразка, прізвище колектора.

Матеріали гербарію використовуються в роботі науковцями заповідників, Таврійського національного університету, Нікітського ботанічного саду, а також співробітниками інших вітчизняних та зарубіжних установ. Колекціями користуються студенти під час виконання курсових та дипломних робіт. Поповнення фондів гербарію відбувається завдяки польовим зборам наукових співробітників заповідника.

За роки існування гербарію зібрано 1 049 видів вищих рослин із 100 родин, 99 видів лишайників, 30 видів мохів, 25 видів водоростей. Нижче наводимо перелік кількості видів вищих рослин за родинами, які зберігаються в гербарії: Aceraceae (2), Alismataceae (1), Alliaceae (8), Amaryllidaceae (2), Anacardiaceae (3), Apiaceae (56), Apocynaceae (1), Araceae (2), Aristolochiaceae (1), Asclepiadaceae (5), Asparagaceae (7), Aspidiaceae (5), Aspleniaceae (4), Asteraceae (116), Athyriaceae (2), Berberidaceae (2), Betulaceae (2), Boraginaceae (28), Brassicaceae (65), Callitrichaceae (1), Campanulaceae (5), Cannabaceae (1), Caprifoliaceae (2), Caryophyllaceae (2), Celastraceae (4), Ceratophyllaceae (1), Cistaceae (7), Convolvulaceae (4), Cornaceae (2), Corylaceae (3), Crassulaceae (5), Cucurbitaceae (1), Cupressacaea (5), Cuscutaceae (3), Cyperaceae (23), Dioscoreaceae (1), Dipsacaceae (6), Ephedraceae (1), Ericaceae (1), Equisetaceae (3), Euphorbiaceae (12), Fabaceae (73), Fagaceae (6), Frankeniaceae (1), Fumariaceae (6), Gentianaceae (3), Geraniaceae (11), Hypericaceae (3), Hypolepidaceae (1), Iridaceae (4), Juncaceae (8), Lamiaceae (59), Lemnaceae (2), Liliaceae (32), Limoniaceae (4), Linaceae (8), Loranthaceae (2), Lythraceae (1), Malvaceae (8), Monotropaceae (1), Oleaceae (4), Onagraceae (7), Ophioglossaceae (2), Orchidaceae (29), Orobanchaceae (4), Paeoniaceae (2), Papaveraceae (7), Pinaceae (5), Plantaginaceae (4), Poaceae (111), Polygalaceae (2), Polygonaceae (15), Polypodiaceae (2), Primulaceae (11), Pyrolaceae (4), Ranunculaceae (33), Resedaceae (1), Rhamnaceae (1), Rosaceae (43), Rubiaceae (21), Rutaceae (2),

Salicaceae (5), Santalaceae (1), Saxifragaceae (2), Scrophulariaceae (43), Solanaceae (7), Sparganiaceae (2), Tamaricaceae (3), Taxaceae (1), Thelypteridaceae (1), Tiliaceae (3), Typhaceae (2), Ulmaceae (2), Urticaceae (3), Valerianaceae (7), Verbenaceae (1), Violaceae (12), Vitaceae (1), Zosteraceae (2), Zygophyllaceae (3).

М. Руденко

Література:

Проект організації території та охорони природних комплексів Кримського природного заповідника. Пояснювальна записка. Том 1. Книга 1. Державний комітет лісового господарства України, Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання, Українська лісовпорядна експедиція. Інв. № У-31. – Ірпінь, 2000. – 428 с.

Руденко М.И. Биоразнообразие флоры Крымского природного заповедника // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. Ма-ли міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника (м. Сарни, 11-13 червня 2009 року). – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. – С. 281–287.

Привалова Л.А. Растительный покров нагорий Бабугана и Чатыр-Дага // Труды ГНБС. – 1958. – т. **28**. – С. 10–11.

Попов К.П. Краткие итоги изучения флоры и растительности Крымского заповедно-охотничьего хозяйства (1913–1963) // Крымское государственное заповедно-охотничье хозяйство (50 лет). – Симферополь: Крымиздат, 1963. – С. 53–73.

Асканія-Нова

Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України ASCN*

Відомче підпорядкування:	Національна академія аграрних наук України
Установа:	Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України
Адреса:	вул. Фрунзе, 13, смт Асканія-Нова, Чаплинський р-н, Херсонська обл., 75230
Телефон:	+38(05538)61147
Факс:	+38(05538)61232
e-mail:	shapoval_botany@ukr.net; askania-zap@mail.ru
Рік заснування:	1946
Кількість зразків:	10 846
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Запорізька, Миколаївська, Херсонська області)
Основні колектори:	В. Атаманюк, Н. Бачковська (Шестакова), Є. Ведєньков, В. Водо-п'янова, К. Голованьова, Н. Дрогобич, О. Дубовик, Л. Єлонова, С. Капітоненко, Є. Короткова, А. Краснова, Л. Крицька, В. Понятовська, М. Рєщіков, Л. Слепченко, В. Шаповал, Т. Якименко

Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	300
Куратор гербарію:	Шаповал Віктор Володимирович, кандидат біологічних наук, завідуючий лабораторії біологічного моніторингу і заповідного степу
Штат:	Відсутній

Гербарна колекція Біосферного заповідника «Асканія-Нова» складається з п'яти частин: гербарій судинних рослин його природного ядра (основний фонд); гербарій спонтанної флори буферної зони та антропогенних ландшафтів; паразитичні мікроміцети; експедиційні збори; навчальний гербарій. Гербарій судинних рослин розміщений в окремій кімнаті. Його матеріали зберігаються у дерев'яних шафах, на поличках у картонних папках розміром 35 х 53 см. Гербарні зразки розміщені за абеткою, згідно з номенклатурним чеклістом (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Створено електронний каталог гербарію на основі Microsoft Office Excel 2007.

Першу гербарну колекцію флори асканійського степу та частково прилеглої території (маєтки Асканія-Нова і Дофіно) зібрано агрономом Ф. Теецманном у 1832–1843 рр. Після остаточного закріплення територій заповідного степу у 1898 р. його флору почали обстежувати та гербаризувати С. Мокржецький (1898), Й. Пачоський (1902–1923), О. Дойч та О. Яната (1913 – 1929), С. Дзевановський (1923–1927), М. Шалит (1924–1930), Н. Десятова-Шостенко (1926–1930), Н. Осадча (1929–1932), Н. Нечаєва (1929–1933), З. Ізвєкова (1937–1941) та ін. Але флористична колекція, зібрана до 1941 р., була втрачена під час окупації (Дрогобич, Шаповал, 2003). Окремі гербарні зразки цього періоду, що зберігались у Природничо-історичному музеї Таврійського губернського земства, були передані до фондів гербарію Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (*SIMF**) (Вахрушева, 1995). Частина гербарію Й. Пачоського з території

заповідника (104 г.з.) зберігається у Херсонському краєзнавчому музеї (*KHEM*) (Горлова, 1998). У іменних колекціях Й. Пачоського «Флора Таврії» та «Херсонська флора», що зберігаються у *MSUD*, збори з Асканії-Нова становлять 62 г.з. (Мілютіна, 1995). Планомірну роботу з відновлення гербарного фонду розпочала у 1947–1949 рр. В. Понятовська, а в подальшому продовжили М. Рєщіков (1949–1950), Є. Короткова (1950–1953), І. Щипанова (1960–1964), В. Водоп'янова (1966–1980), Є. Ведєньков (1966–1987), А. Краснова (1981), К. Голованьова (1981–1985), Л. Єлонова (1987–1990) та ін.

Сучасний обсяг гербарної колекції природного ядра Біосферного заповідника «Асканія-Нова» (основного фонду) за результатами його ревізії становить 10 546 зразків. У цілому гербарій репрезентує 73 родини Magnoliophyta флори асканійського степу, серед них найбільша кількість зразків Asteraceae (2169), Poaceae (1696), Fabaceae (889), Scrophulariaceae (605), Caryophyllaceae (597), Brassicaceae (536), Lamiaceae (471), Apiaceae (307), Chenopodiaceae (251), Boraginaceae (233), Liliaceae (231) та ін. За обсягами гербарних зборів передують роди *Artemisia* (458), *Festuca* (393), *Achillea* (378), *Veronica* (336), *Stipa* (311), *Elytrigia* (170), *Astragalus* (156), *Potentilla* (146), *Phlomis* (131), *Linaria* (130), *Galium* (127), *Poa* та *Polygonum* (по 121). Цінний блок гербарію формують локальні ендеміки дніпровсько- та бузько-молочанської груп (*Achillea micranthoides* Klokov, *Phlomis scythica* Klokov & Des.-Shost., *Tulipa scythica* Klokov & Zoz, *Astragalus concavus* Boriss., *Gagea novoascanica* Klokov, *Elytrigia pseudocaesia* (Pacz.) Prokud.), погранично- та диз'юнктивно-ареальні елементи (*Damasonium alisma* Mill., *Ammania verticillata* (Ard.) Lam., *Juncus sphaerocarpus* Nees., *Elatine hungarica* Moesz), види созологічного статусу (*Allium regelianum* A. Becker ex Iljin, *Ferula euxina* M. Pimen., *Dianthus lanceolatus* Steven ex Rchb., *Rumex ucranicus* Fisch. ex Spreng., *Scilla autumnalis* L., *Tulipa schrenkii* Regel, *Centaurea taliewii* Kleopow, *Eremogone rigida* (M. Bieb.) Fenzl, *Cerastium ucrainicum* Pacz. ex Klokov, *Astragalus henningii* (Steven) Klokov, *A. reduncus* Pall., *Caragana scythica* (Kom.) Pojark., тощо). Гербарій судинних рослин обмінюється мате-

ріалами з гербарієм Херсонського державного університету (*KHER*), окремі зразки передані до гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*KW*), гербарію та фітоекспозиції Ботанічного музею ННПМ НАН України, Нікітського ботанічного саду – ННЦ НААНУ (*YALT*).

В. Шаповал

Література:

Дрогобич Н.Ю. Гербарій заповідного степу «Асканія-Нова» // Гербарії України. – К., 1995. – С. 103–104.

Дрогобич Н.Ю., Шаповал В.В. Гербарний фонд заповідного степу «Асканія-Нова» // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2003. – **66**, № 11. – С. 14–17.

Вахрушева Л.П. Гербарій Сімферопольського державного університету ім. М.В. Фрунзе // Гербарії України. – К., 1995. – С. 81 – 82.

Горлова Н.І. Колекція судинних рослин заповідника «Асканія-Нова» в гербарії Й.К. Пачоського Херсонського музею // Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем: Мат-ли Міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю заповідання асканійського степу (Асканія-Нова, 21-23 травня 1998 р.). – Асканія-Нова, 1998. – С. 103–106.

Мілютіна С.М. Гербарій Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова // Гербарії України. – К., 1995. – С. 79–80.

Березоточа

Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України LBE*

Відомче підпорядкування:	Національна академія аграрних наук України
Установа:	Дослідна станція лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України
Адреса:	с. Березоточа, Лубенський р-н, Полтавська обл., 37535
Телефон:	+38(05361)90110
Факс:	+38(05361)90110
e-mail:	L256@ukr.net
Рік заснування:	1946
Кількість зразків:	20 000
Наявність типових зразків:	30
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, Білорусь, Молдова, Латвія, Литва, Естонія, Казахстан
Основні колектори:	Л. Ванярха (Сивоглаз), Л. Герцог, Д. Гладун, Л. Глущенко, Т. Деревінська, Д. Івашин, С. Ковтун, Д. Пакалн, О. Порада, Н. Рябенко
Цінні колекції:	Гербарій Р. Німана
Обмінний фонд:	600
Куратор гербарію:	Сивоглаз Любов Миколаївна, завідувач відділу екології

Штат: Глущенко Людмила Анатоліївна, к.б.н., заступник директора з наукової роботи;

Шевченко Тетяна Леонідівна, науковий співробітник;

Калініна Марина Анатоліївна, молодший науковий співробітник

Примітка редактора. В гербарії зберігаються автентичні матеріали сортів лікарських рослин, селекціонованих на Дослідній станції лікарських рослин.

У 1936 р. вперше постало питання про створення гербарію Дослідної станції лікарських рослин, в наслідок чого, приступлено до формування перших колекцій. З 1939 р. розпочато повну гербаризацію ботанічного розсадника. Ця робота була призупинена в роки Другої світової війни і поновлена у 1945 р. Перші об'ємні збори природної флори датовані 1946 р. На той період в колекції станції зберігались зразки 271 виду, з них 142 – природної флори.

Основну частину гербарного матеріалу Дослідної станції лікарських рослин становлять збори 1950–1980 років, серед яких найчисельнішими є матеріали ресурсознавчих експедицій Д. Івашина (Карпати); Д. Пакална (Північний Кавказ, Прибалтика); Т. Деревінської та Л. Сивоглаз (Європейська частина колишнього СРСР); Л. Глущенко та С. Ковтун (Україна); О. Поради, Н. Марченко, Т. Шевченко, М. Калініної (культивовані лікарські рослини).

На сьогодні гербарій Дослідної станції лікарських рослин складається з 20 000 г.з. Вони вкладені в картонні папки розміром 42 х 28,8 см, в середньому по 30 аркушів у кожній. Гербарій монтований, кожен аркуш обгорнутий паперовою обкладинкою і зберігається у спеціально обладнаних дубових шафах в окремій кімнаті, де також є місця для роботи колекторів та відвідувачів. У гербарній кімнаті знаходиться термошафа для прожарювання зразків.

Гербарій Дослідної станції лікарських рослин складається з окремих гербарних колекцій, а саме: «Флора Європейської частини СРСР», матеріали якої розміщенні в абетковому порядку родин; «Культивовані та дикорослі лікарські рослини» – зразки зібрані в колекціях ботанічного розсадника та парку; «Експедиційні збори» – матеріали з України, Білорусі, країн Прибалтики, Молдови, Казахстану, Російської Федерації (Північний Кавказ, Башкирія, Алтай); особисті гербарні колекції Л. Герцог, Д. Гладуна, Д. Івашина, Д. Пакална, Т. Деревінської, Л. Ванярхи (Сивоглаз), Л. Глущенко, Н. Рябенко (Марченко), О. Поради, С. Ковтун; історичні колекції – гербарій Р. Німана та «Гербарий прикладной ботаники, Санкт-Петербург» (початок XIX ст.); дублетні матеріали; демонстраційно-навчальні матеріали.

У 2002 р. для інвентаризації фондів та оптимізації наукової роботи з ними розроблена власна база даних на основі системи керування базами даних Microsoft Access 97 (розробник Ю. Глущенко). Вона має зручний та доступний для освоєння інтерфейс користувача, містить великий довідник родин, родів і видів флори України та суміжних регіонів, який постійно поповнюється і автоматично узгоджується з внесеними даними. За допомогою цієї програми інвентаризація не лише констатує факти обліку, а й вносить пропозиції щодо розширення, поповнення, уточнення та загального стану колекції.

Каталог систематизованих гербарних фондів Дослідної станції лікарських рослин, створений в повоєнні роки, налічує сьогодні 20 000 аркушів. З них 8 000 належать до основного фонду, що налічує 1 546 видів.

Гербарій Дослідної станції лікарських рослин проводить обмін з гербаріями Всеросійського інституту лікарських рослин (колись Всесоюзний), Головного ботанічного саду ім. М.В. Цицина РАН (м. Москва) та установами України (ботанічними садами, дендропарками, кафедрами ботаніки університетів, в тому числі медичних, іншими навчальними закладами і музеями).

Поповнення колекції гербарію здійснюється за рахунок зборів під час експедицій, приватних поїздок науковців Дослідної станції (О. Середи, Л. Глущенко, С. Ковтун), обміну з науковими установами та навчальними закладами.

Аналіз іменних зборів гербарного фонду Дослідної станції лікарських рослин розпочали зі зборів Д. Івашина, як найчисельніших. У ході виконання досліджень був здійснений комплекс робіт із впорядкування матеріалів дослідника. В ході монтування, визначення, впорядкування та внесення інформації до бази даних встановлено, що колекція зразків, зібраних Д. Івашиним, що не входить до систематизованого гербарію, складається з 1 073 г.з. 659 видів, які належать до 332 родів 89 родин.

Робота з гербарними матеріалами, зібраними під час ресурсознавчих експедицій, свідчить, що в повоєнний період експедиціями, очолюваними Д. Івашиним, були обстежені майже всі області України і зібраний значний за обсягом гербарний матеріал. Аналіз родового складу колекції іменних зібрань Д. Івашина свідчить, що найпредставленішими в колекції родинами є Asteraceae (19 родів, 46 видів), Brassicaceae (23 роди, 32 види), Fabaceae (20 родів, 54 види), Lamiaceae (23 роди, 49 видів), Liliaceae (16 родів, 23 види), Poaceae (24 роди, 28 видів), Ranunculaceae (22 роди, 55 видів), Rosaceae (22 роди, 51 вид) та Scrophulariaceae (11 родів, 31 вид).

Л. Сивоглаз, Л. Глущенко

Література:

Глущенко Л.А., Ковтун С.М. Новітні підходи в роботі з гербарними колекціями // Ресурсознавство, колекціонування та охорона біорізноманіття (Полтава, 5–6 листопада 2002): Тези доповідей. – Полтава, 2002. – С. 196–197.

Глущенко Л.А., Глущенко Ю. В. Проблеми створення баз даних гербарних фондів // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 6–7.

Глущенко Л.А., Сокирко О.В. Аналіз фонду іменних зібрань гербарію дослідної станції лікарських рослин ІАУААН // Екологічні проблеми сільськогосподарського виробництва (Київ, 22–25 вересня 2009): Тези доповідей. – Київ, 2009. – С. 48–49.

Сивоглаз Л. Гербарій Інституту лікарських рослин Української академії аграрних наук // Гербарії України. – К., 1995. – С. 47.

Сивоглаз Л.М., Глущенко Л.А., Ковтун С.М. Гербарій Дослідної станції лікарських рослин УААН // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 8–10.

Біла Церква

Науковий гербарій Державного дендрологічного парку «Олександрія» ВСК*

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України
Адреса:	м. Біла Церква, 13, Київська обл., 09113
Телефон:	+38(04463)40547
Факс:	+38(04463)40547
e-mail:	dp@magnus.kiev.ua
Рік заснування:	1946
Кількість зразків:	24 556
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія
Основні колектори:	Б. Балковський, М. Донець, М. Грисюк, І. Дерій, Г. Кляшторна
Цінні колекції:	Гербарій Б. Балковського
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Дойко Наталія Михайлівна, кандидат біологічних наук, завідуюча лабораторією природної флори
Штат:	Кузьмич Юлія Борисівна, провідний інженер лабораторії природної флори

Примітка редактора. В гербарній колекції Б. Балковського ймовірно зберігаються автентичні матеріали описаного ним *Sedum borissovae* Balk.

Гербарій дендропарку «Олександрія» був створений у 1946 р. за ініціативи старшого наукового співробітника Б. Балковського, автора описаного ним Sedum borissovae Balk. Гербарний фонд дендропарку налічує 24 556 г.з. 1849 видів деревних та трав'янистих рослин з 856 родів 125 родин. Найбільшою кількістю родів і видів у гербарії представлені родини Asteraceae (97 родів, 165 видів), Poaceae (96 родів, 193 види), Apiaceae (75 родів, 78 видів), Fabaceae (48 родів 135 видів), Lamiaceae (34 родів 71 видів), Caryophyllaceae (31 родів 64 видів), Scrophulariaceae (27 родів 72 видів), Rosaceae (17 родів 80 видів), Pinaceae (9 родів 78 видів), Cupressaceae (6 родів 27 видів). До складу колекції входить гербарій рослин дендропарку «Олександрія», флори Білоцерківщини (Бушівського, Димерського, Верхньодніпровського, Томилівського, Уманського та ін. лісництв), зразки з флори міст Києва, Одеси, Львова, Воронежа, Санкт-Петербурга. Окремі гербарні зразки зібрані Б. Балковським під час експедицій до Криму, Кавказу та о. Шмідта.

Гербарій складається з окремих колекцій наукових працівників: Б. Балковського (9 000 г.з.), І. Дерія (1 200 г.з.), М. Донця (254 г.з.), М. Грисюка (770 г.з.), Г. Кляшторної (12 456 г.з.). Гербарний аркуш має розміри 42 х 60 см. Матеріали в колекціях розміщені за системою А. Енглера.

С. Галкін

Література:

Рубіс В.Л. Гербарій Дендропарку «Олександрія» // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 117.

Вінниця

Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею VIN*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Вінницький обласний краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Соборна, 19, м. Вінниця, 21000
Телефон:	+38(0432)355128, +38(0432)351585
Факс:	+38(0432)355128, +38(0432)353575
e-mail:	vkm@inbox.vn.ua
Рік заснування:	1969
Кількість зразків:	11 968
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Вінницька обл.)
Основні колектори:	Д. Бренед, Л. Захарчишина
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	2 701
Куратор гербарію:	Капшієнко Віра Дмитріївна, науковий співробітник, завідуюча сектором природничих досліджень
Штат:	Захарчук Наталія Петрівна, науковий співробітник сектору природничих досліджень

Основу гербарної колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею склав гербарій (13 000 г.з.), переданий у 1969 р. біологічним факультетом Вінницького педагогічного інститу-

ту у зв'язку із його закриттям. У процесі інвентаризації цей гербарій було систематизовано у книзі надходжень.

У наступні роки колекція доповнена зразками, зібраними та підготовленими працівниками сектору природничих досліджень музею Л. Захарчишиною, Д. Бренед, Л. Маліковою, О. Яворською. У зв'язку з наявністю зразків, зібраних із одного й того ж місці, та порушенням вимог зберігання гербарію в Інституті, що призвело до значного пошкодження матеріалів, 2 701 г.з. відібрані для переведення до науково-допоміжного фонду. Основні фондові гербарні матеріали налічують 9 267 одиниць зберігання.

В. Капшієнко, Г. Гальчевська, Н. Захарчук

Література:

Яворська О. Гербарій Вінницького краєзнавчого музею // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 93.

Гола Пристань

Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України GP*

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Чорноморський біосферний заповідник НАН України
Адреса:	вул. Лермонтова, 1, м. Гола Пристань, Херсонська обл., 75600
Телефон:	+38(05539)26500
Факс:	+38(05539)21004
e-mail:	bsbr-nauka@yandex.ru; umanets@gopri.hs.ukrtel.net
Рік заснування:	1947
Кількість зразків:	5 500
Наявність типових зразків:	1
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	П. Давидич, Р. Жифарська, Г. Кузнєцова, Г. Маяцький, В. Протопопова, З. Саричева, О. Уманець
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Уманець Ольга Юріївна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Фундатором гербарної колекції Чорноморського біосферного заповідника є П. Давидич. За архівними даними було

уточнено, що він працював у заповіднику з 1947 по 1950 р. (Черняков, 2007). Тому датою заснування гербарію слід вважати не 1950 р., як це зазначалося раніше (Уманець, 1995), а 1947 р. Довоєнні збори П. Давидича з території Чорноморського заповідника зберігаються в гербаріях *LE* і *KW*, у колекції заповідника такі матеріали відсутні.

Фондові матеріали *GP* сформовані як гербарії окремих колекторів. Гербарні зразки в колекціях 1979–2009 рр. розміщені за системою А. Енглера та частково за географічним принципом. У гербарії зберігається ізотип *Medicago tenderiense* Umanets.

О. Уманець

Література:

Уманець О.Ю. Гербарій Чорноморського державного біосферного заповідника // Гербарії України. – К., 1995. – С. 195.

Черняков Д.А. Очерк истории Черноморского заповедника. – Херсон: изд-во ОАО «ХГТ», 2007. – 64 с.

Гримайлів

Гербарій природного заповідника «Медобори» MDNR**

Відомче підпорядкування:	Державний комітет лісового господарства України
Установа:	Природний заповідник «Медобори»
Адреса:	вул. Міцкевича, 21, смт Гримайлів, Гусятинський р-н, Тернопільська обл., 48210
Телефон:	+38(03557)31287
Факс:	+38(03557)31293
e-mail:	medobory@gus.tr.ukrtel.net
Рік заснування:	1991
Кількість зразків:	3 900
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Поділля, Медобори, Кременецькі гори)
Основні колектори:	В. Болюх, І. Данилків, С. Кондратюк, Г. Оліяр, М. Придюк
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Оліяр Галина Іванівна, заступник директора з наукової роботи
Штат:	Семенович Наталія Йосипівна, лаборант

Природний заповідник «Медобори» з філією «Кременецькі гори» утворено у 1990 р. з метою збереження унікальних природних комплексів Подільських Товтр і Кременецьких гір. З того часу розпочалася інвентаризація його флори, фауни та формування колекційних фондів.

На сьогодні гербарій заповідника представлений чотирма розділами: мікологічний, ліхенологічний, бріологічний та судинних рослин. Мікологічна колекція зібрана кандидатом біологічних наук М. Придюком (88 зразків, 82 видів); колекція лишайників – доктором біологічних наук С. Кондратюком (55 зразків, 40 видів); мохів – кандидатами біологічних наук І. Данилківим та В. Болюхом (564 зразків 165 видів).

Найчисельнішими у гербарії є судинні рослини, яких налічується 3 195 г.з. В основному це збори Г. Оліяр та працівників заповідника з території Медоборів та Кременецьких гір. Незначна кількість зразків є з території Тернопільської області та деяких об'єктів ПЗФ України (загалом понад 930 видів).

Гербарні матеріали з території заповідника складають 2 265 г.з., 780 видів. Серед них є зразки рідкісних та ендемічних видів, що репрезентують флору Товтрового пасма. Найширше представлені у колекції шипшини (*Rosa*) та глоди (*Crataegus*) – понад 220 та близько 70 зразків відповідно, опрацьовані доктором А. Солтис-Лелек (Ойцовський Парк Народовий, Польща). Окремо зберігається гербарій викладача Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка С. Зелінки (138 видів), переданий заповіднику при його створенні.

Судинні рослини Кременецьких гір представлені 320 видами на 590 гербарних аркушах і є зборами із нинішньої території філії заповідника.

Родини в гербарії упорядковані за системою А. Тахтаджяна, а в межах родин роди і види розкладені за абеткою.

Гербарій судинних рослин змонтований на аркушах розміром 42 х 28 см, які вкладені в паперові сорочки. Колекція мохів, лишайників та грибів у стандартних пакетах. Увесь гербарій із етикетками, пронумерований, внесений до картотеки та бази даних «Фонди». Збори зберігаються в колекційній кімнаті природного заповідника «Медобори» у спеціально обладнаних дерев'яних шафах.

Г. Оліяр

Література:

Оліяр Г.І. Гербарій природного заповідника «Медобори»// Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2003. – **66**, № 11. – С. 10–11.

Дніпропетровськ

Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара DSU

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Адреса:	пр. Гагаріна, 72, м. Дніпропетровськ, 49010
Телефон:	+38(0992)714599
Факс:	Відсутній
e-mail:	30traven@mail.ru
Рік заснування:	1918
Кількість зразків:	102 150
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна (Південний схід)
Основні колектори:	І. Акінфієв, М. Альбіцька, О. Бельгард, О. Гроссгейм, Ю. Прокудін, М. Сідєльнік, В. Тарасов, А. Травлєєв
Цінні колекції:	Гербарії І. Акінфієва, О. Гроссгейма
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Мицик Леонід Павлович, доктор біологічних наук, професор, завідуючий кафедри геоботаніки, ґрунтознавства та екології.
Штат:	Лісовець Олена Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри геоботаніки, ґрунтознавства та екології Барановський Борис Олександрович, кандидат біологічних наук, провідний науковий співробітник

Александрова Антоніна Олексіївна,
провідний інженер

Примітка редактора. Додаткова інформація про колекцію на сайті Index Herbariorum: http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=124423

Гербарій Дніпропетровського національного університету засновано одночасно з ним у 1918 році. На початку складовими частинами його фондів були колекція І. Акінфієва – відомого ботаніка та натураліста, викладача Катеринославського реального училища; колекція «Флора Росії» («Flora Rossica») – зразково оформлений та систематизований багатьма авторами гербарій; невеликі приватні колекції Н. Срединського, [?] Гембіцької та ін. З 1929 по 1930 роки ці гербарії знаходились в Інституті народної освіти, потім у 1930–1932 роках в Інституті професійної освіти, а з 1933 р. – знову передані до університету.

Третина гербарних колекцій зберігається у спеціальних гербарних металевих шафах угорського виробництва, інша частина – теж в металевих шафах з висувними ящиками. Боротьба з шкідниками колекцій проводиться шляхом термообробки в сушильній шафі. Отрутохімікати в *DSU* не застосовуються.

Гербарій має такі відділи: 1) гербарій південного сходу України (40 000 г.з.); 2) гербарій Криму та Кавказу (3 500 г.з.); 3) гербарій комплексної експедиції по вивченню лісів степової зони України (27 000 г.з.), 4) гербарій академіка О. Гроссгейма (5 600 г.з.); 5) гербарій І. Акінфієва (7 800 г.з.); 6) гербарій «Флора Росії»/«Flora Rossica» (1 000 г.з.); 7) гербарій різних географічних областей (10 000 г.з.). В цілому колекції *DSU* містять матеріали переважно з південного сходу України, з Росії, Кавказу, Середньої Азії, Центральної Європи, Середземномор'я. Фонди гербарію розміщені за системою А. Енглера, нумерація родів аналогічна такій, що і у «Флорі СРСР», за винятком гербарію флори Кавказу, який інсеровано за індексом Далла Торре. Гербарій *DSU* має філію в Присамарському біогеоценотичному стаціонарі університету, який розташований біла с. Андріївка Новомосковського

району Дніпропетровської області. Тут зберігаються матеріали флори Присамар'я (всього близько 5 000 г.з.).

Важливою складовою частиною *DSU* є іменні колекції І. Акінфієва, О. Гроссгейма, а також гербарій південного сходу України. Колекція І. Акінфієва в основному складається із зразків видів флори колишньої Катеринославської губернії за період 1889–1918 років, зразків з Херсонщини та Кавказу. На основі неї І. Акінфієвим було написано низку флористичних праць, серед них «Растительность Екатеринослава в конце первого столетия его существования» (1889). Частково матеріали цього гербарію були використані І. Шмальгаузеном для «Флоры средней и южной России, Крыма и Кавказа» (1885), а також В. Сидоровим під час написання «Материалов для изучения Екатеринославской флоры» (1897).

У гербарії академіка О. Гроссгейма окрім зразків флори України, містяться матеріали з різних куточків Росії (Ростовська, Томська, Тобольська області та околиці Ленінграду (С.-Петербургу)), Кавказу, Середньої Азії, а також Австрії, Швейцарії, Фінляндії, Ірану, Туреччини, ін. На основі цієї колекції свого часу О. Гроссгейм написав «Флору Екатеринославской губернии» (1917).

Гербарій південного сходу України являє собою багаторічні збори працівників кафедри геоботаніки О. Бельгарда, Т. Кириченко, О. Єліашевич, Н. Сідельника, Н. Кімової, М. Альбіцької, А. Травлєєва, В. Тарасова та ін. Це матеріали з території Запорізької, Дніпропетровської, Миколаївської, Донецької та ін. областей України у межах роботи Комплексної експедиції ДНУ з вивчення лісів степової зони України, а також результат інших флористичних досліджень. Фонди цього гербарію послужили документальною науковою основою при написанні флористичних зведень, визначників, дисертацій та інших праць. Так Є. Віслюкова на його основі підготувала критико-систематичну обробку родини Fabaceae; Н. Акімова (1950) – написала визначник деревних порід за бруньками; М. Сідельник (1950) спирався на гербарні фонди в процесі роботи над дисертацією «Растительность водоемов долины порожистого Днепра и Самары днепровской» (1947); М. Альбіцька – під час роботи над низкою ботанічних публікацій; ряд авторів (Ю. Алексєєва, О. Бельгард,

І. Губанов, О. Ковальова, В. Тарасов, А. Травлєєв) використали матеріали гербарію для написання посібників «Почвенный и растительный покров Присамарья Днепровского» та «Растительные ресурсы Присамарья Днепровского». В. Тарасов працював з фондами *DSU* під час роботи над анотованим списком рідкісних та зникаючих рослин Дніпропетровщини, а також над монографією «Флора судинних рослин Дніпропетровської та Запорізької областей. Біолого-екологічна характеристика видів» (2005). Ним же разом із Б. Барановським була підготовлена «Червона книга Дніпропетровської області» (2010).

Особливістю гербарію *DSU* є іконотека світової флори – колекція малюнків рослин, яка постійно поповнюються і вже нараховує близько 3 000 примірників. Започаткована вона була в 1972 р. за активної участі працівників кафедри геоботаніки Московського державного університету і особисто професора В. Павлова.

Гербарій *DSU* проводить обмін матеріалами з іншими гербаріями. Зокрема з Московського державного університету була отримана колекція північних рослин і гербарій з Монголії; з Донецького ботанічного саду передана гербарна колекція видів *Stipa* L., *Carduus* L. та ін.; із Якутського університету одержано колекцію зразків західно-сибірської флори; із Харківського національного університету – чисельна колекція злаків України із фондів проф. Ю.М. Прокудіна. В останній виявлені автентичні зразки видових та внутрішньовидових таксонів злаків, що були описані Ю. Прокудіним на початку минулого століття. А саме:

Elytrigia maeotica (Prokud.) Prokud. (*Agropyron maeoticum* Prokud. Днепропетровская обл., Сев. берег Азовского моря, о-в Бирючий, солончаковые понижения по краям поросшего тростником болота. Сплошные заросли. 16.VII.1935. Прокудин. n.c. Прокудин, 1977. *Elytrigia maeotica* (Prokud.) Prokud. specim. auth.);

Elytrigia maeotica (Prokud.) Prokud. (*Agropyron maeotica* m. Днепропетровская обл., о-в Бирючий в Азовском море. 16. VII. 1935. Прокудин. n.c. Прокудин, 1977. *Elytrigia maeotica* (Prokud.) Prokud. specim. auth.);

Elytrigia maeoticum (Prokud.) Prokud. (*Elytrigia maeotica* Prokud. Ниже с. Мигия, задернованные участки на склоне левого бере-

га Буга, среди гранитных скал, местами в трещинах. 28. V. 1937. Прокудин. n.c. Прокудин, 1977. *Elytrigia maeoticum* (Prokud.) Prokud. specim. auth.);

Agropyron larenkoanum Prokud. (*sabulosum mihi*. Сталинск. окр., Лисичанский р-н., пески у х. Метелкино, с. Верхние, по левому берегу Донца. 24. VII. 1926. Leg. И. Зоз, Det. Ю. Прокудин. n.c. Прокудин, 1977. *Agropyron larenkoanum* Prokud. specim. auth.);

Agropyron tanaiticum Nevski. (*Agropyron tanaiticum* Nevski. Донбасс, в районе Луганска, станция Кондрашовка, пески Донца. 22. VI. 1935. Прокудин. n.c. Прокудин, 15.III. 1936. f. glabriuscula (Pidopl.) Prokudin. n.c. Прокудин, 1977, *Agropyron tanaiticum* Nevski. specim. auth.);

Agropyron tanaiticum Nevski. (*Agropyron tanaiticum* Nevski. f. *villosa* (Pidopl.) f.m. Донецкая обл., Славянский р-н. Боровые пески около с. Яровая. Левый берег Донца. 17. VI. 1935. Leg. И.В. Артемчук. Det. Ю. Прокудин. n.c. Прокудин, 1977. *Agropyron tanaiticum* Nevski. specim. auth.).

Перспективи розвитку гербарію *DSU* бачаться як у кількісному поповненні фондів переважно з південного сходу України, що буде сприяти поглибленню флористичних досліджень в регіоні, так і в поліпшенні оформлення гербарних зразків, продовження їх монтування, перевизначення деяких із них. Також завданням гербарію є створення електронної бази даних.

О. Лісовець, В. Тарасов

Література:

Лисовец Е.И., Гамуля Ю.Г., Безроднова О.В. Коллекция злаков Ю.Н. Прокудина в гербарии Днепропетровского национального университета им. Олеся Гончара // Каразінські природознавчі студії. Мат-ли міжнар. наук. конф. 1–4 лютого 2011 р., Харків. – Харків, 2011. – С. 57–59.

Тарасов В.В. Гербарій Дніпропетровського державного університету // Гербарії України. – К., 1995. – С. 70–72.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 329.

Донецьк

Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України DNZ*

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Донецький ботанічний сад НАН України
Адреса:	проспект Ілліча, 110, м. Донецьк, 83059
Телефон:	+38(062)941280; +38(062)946157
Факс:	+38(062)941280
e-mail:	donetsk-sad@mail.ru
Рік заснування:	1964
Кількість зразків:	115 787
Наявність типових зразків:	Не визначена
Географічна спеціалізація:	Україна (переважно східні області), Росія (Середня смуга, Ямал, Камчатка, Таймир, Далекий Схід), країни Кавказу, Середньої Азії, Скандинавії, Польща, Німеччина
Основні колектори:	Г. Бойко, М. Бойко, Р. Бурда, З. Горлачова, В. Гумеч, Г. Деріпова, О. Дубовик, Д. Івашин, М. Клоков, Є. Кондратюк, М. Котов, Є. Кусков, В. Кучеревський, О. Мулєнкова, Г. Назаренко, В. Остапко, С. Приходько, В. Рудевич, В. Тохтарь, Г.057Хархота, Є. Четенов, Т. Чуприна
Цінні колекції:	Гербарій Г. Деріпової
Обмінний фонд:	Відсутній

Куратор гербарію: Остапко Володимир Михайлович, доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу флори

Штат: Назаренко Ганна Сергіївна, кандидат біологічних наук, науковий співробітник;

Зубцова Тетяна Вікторівна, кандидат біологічних наук, молодший науковий співробітник;

Ібатуліна Юлія Валеріївна, кандидат біологічних наук, молодший науковий співробітник;

Козуб-Птиця Вікторія Вікторівна, кандидат біологічних наук, молодший науковий співробітник;

Бойко Ганна Володимирівна, молодший науковий співробітник;

Мулєнкова Олена Геннадіївна, молодший науковий співробітник;

Гнатюк Наталія Юріївна, інженер;

Кисельова Лариса Олександрівна, інженер;

Купрюшина Людмила Василівна, інженер;

Шпилева Наталія Володимирівна, інженер

Примітка редактора. У фондах *DNZ** зберігаються автентичні матеріали (isotypi, paratypi, topotypi, тощо.); про 19 з них згадано в нижче наведеному тексті.

Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України (*DNZ**) заснований у 1964 р. за ініціативою чл.-кор. АН України, проф. Є. Кондратюка у складі відділу природної флори. Перші гербарні збори з південного сходу України зроблені Д. Івашиним (на

той час завідувач відділу природної флори) із співробітниками. Частина матеріалів надійшла з інших установ, але основні фонди склали гербарії наукових співробітників і аспірантів ДБС НАН України. Найбільша кількість зразків, що зараз зберігаються в *DNZ**, належать Р. Бурді та В. Остапку, або ж зібрані під їх керівництвом колективом колекторів. Деякі екземпляри були подаровані аматорами-ботаніками, зокрема Г. Деріповою (Луганщина) та М. Бойко (Приазов'я). У 1993 р. Маріупольський краєзнавчий музей передав до фондів *DNZ** 200 аркушів, які є найстарішими гербарними зразками в м. Донецьку. Це збори О. Вержбицького (збори до 1890 р.), В. Голіцинського і В. Рудевича (1900–1915). В *DNZ** є також гербарії М. Клокова (1927), Л. Жилієва (1936–1937), Є. Четенова (1937–1939). Колекційний фонд *DNZ** збільшувався поступово: у 1970 р. він налічував 6 000 аркушів, у 1985 р. – 60 000, у 1992 р. – 82 000, у 1999 р. – 93 000, у 2003 р. – 96 500, у 2009 р. – близько 114 000. Останніми роками кількість нових надходжень скоротилась. Матеріали, що депонуються у фонди сьогодні документують нові місцезнаходження рідкісних та нових для регіону видів, серед них є спеціальні колекції, пов'язані із виконанням конкретних наукових завдань з систематики та хорології окремих таксонів, інвентаризації флористичного складу територій природно-заповідного фонду, популяційних досліджень, колекціювання терат, тощо. У 2010 р. до фондів *DNZ** з Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка була передана цінна історична колекція – гербарій Г. Деріпової (1 787 г.з.). Ці матеріали вивчаються.

Гербарні фонди зберігаються в окремих залах, у металевих шафах, під постійним контролем щодо шкідників, при появі котрих здійснюється термообробка у термічній шафі або кріообрабка у морозильній камері. Гербарій природної флори регіону майже повністю опрацьований. Значна частина довідкового матеріалу ще критично не переглянута. Для внутрішнього користування складений спеціальний покажчик розміщення родів у шафах. Частково інформація про місцезнаходження видів занесена до картотеки гербарних зразків та до комп'ютерної бази даних. Історія створення та розвитку гербарію, його склад

і структура, правила утримання та користування, інформація про колекторів і користувачів гербарію, експедиційні маршрути, зразки польових етикеток та інший довідковий матеріал зосереджено у так званому «Гербарному кодексі», який підготувала професор Р. Бурда. Опрацьовані матеріали регіонального гербарію відбиті у ряді монографій та наукових статей. Гербарій *DNZ** репрезентує близько 85% видів та 95% родів і родин регіональної флори. Численними зборами з різних локалітетів представлені більшості видів *Artemisia*, *Asperula*, *Carduus*, *Delphinium*, *Galium*, *Onopordum*, *Rosa*, *Salvia*, *Solanum*, *Stipa*, *Thymus*, *Tulipa*, *Vincetoxicum*, *Veronica*, та ін. Гербарні колекції *Artemisia hololeuca* M. Bieb. ex Besser., *Erodium beketowii* Schmalh., *Galium ruthenicum* Willd., *Quercus robur* L., *Salvia tesquicola* Klokov et Pobed., *Scrophularia cretacea* Fisch. ex Spreng., *Veronica barrelieri* Schott., *Thymus graniticus* Klokov et Des.-Shost. та багато інших видів демонструють їх популяційну мінливість, природну гібридизацію, тератологічні зміни. Особливо це цінно щодо адвентивних видів з родів *Oenothera* L., *Artemisia* L., *Amaranthus* L., *Xanthium* L., *Coniza* L., які характерні для техногенних екотопів. У *DNZ** зберігаються численні збори з антропогенних екотопів, у тому числі окрема колекція рослин з тератами, які ілюструють дослідження з промислової ботаніки. Специфічною рисою регіонального гербарію є зібрання ендемічних, субендемічних, рідкісних, пограничноареальних, диз'юнктивно поширених та реліктових видів, які характеризують оригінальність місцевої флори.

У приміщеннях відділу флори розпочато монтування стелажів сучасного дизайну для зберігання гербарних фондів. Гербарні зразки монтуються на аркушах розміром 30 × 42 см. Колекції насіння та плодів зберігаються окремо у запаяних поліетиленових пакетах розміром 10 × 13,5 см.

Гербарій типового матеріалу в *DNZ** відокремлений від решти гербарію і містить ізотипи і топотипи 19 нових видів, що документують флористичні знахідки співробітників ДБС НАН України: *Carduus kondratjukii* Moskalenko, *Cirsium roseolum* Gorlaczeva, *Galium donetzkiensis* Ostapko, *G. glabricarpum* Ostapko, *G. kondratjukii* Ostapko, *G. lanulosum* Ostapko, *G. raisae* Ostapko,

Rosa krynkensis Ostapko, *Stipa donetzica* Chupryna, *Thymus didukhii* Ostapko, *T. kondratjukii* Ostapko, *Veronica borysthenica* Ostapko, *V. donetzica* (Ostapko) Ostapko, *V. cretacea* Ostapko, *V. pontica* Ostapko, *V. semiglabrata* Ostapko, *Vincetoxicum donetzicum* Ostapko, *V. flavum* Ostapko, *V. ucrainicum* Ostapko. У гербарії типів зберігається паратип *Rosa talijevii* Dubovik; топотипи 49 видів рослин, описаних з території південного сходу України, також зберігаються в *DNZ* окремо на випадок необхідності вибору неотипів. Це наступні види: *Delphinium sergii* Wissjul., *Papaver maeoticum* Klokov, *Dianthus pseudoversicolor* Klokov, *Rumex fascilobus* Klokov, *Viola acrescens* Klokov, *Helianthemum cretophilum* Klokov et Dobrocz., *Schivereckia mutabilis* (M. Alexeenko) M. Alexeenko, *Astragalus olgianus* Krytzka, *Genista tanaitica* P. Smirn., *Rosa bordzilowskii* Chrshan., *R. chomutoviensis* Chrschan. et Laseb., *R. chrshanovskii* Dubovik, *R. donetzica* Dubovik, *R. lapidosa* Dubovik, *R. lupulina* Dubovik, *R. maeotica* Klokov, *R. schistosa* Dubovik, *R. talijevii* Dubovik, *R. tesquicola* Dubovik, *Euphorbia cretophila* Klokov, *Erodium beketowii* Schmalh., *Vincetoxicum maeoticum* (Kleopow) Barbar., *Scrophularia donetzica* Kotov, *S. granitica* Klokov et Krasnova, *Veronica barrelieri* Schott., *V. maeotica* Klokov, *V. sclerophylla* Dubovik, *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Scutellaria creticola* Juz., *Stachys krynkensis* Kotov, *Thymus calcareus* Klokov et Des.-Shost., *T. dimorphus* Klokov et Des.-Shost., *T. graniticus* Klokov et Des.-Shost., *T. kaljmijussicus* Klokov et Des.-Shost., *T. pseudograniticus* Klokov et Des.-Shost., *Achillea glaberrima* Klokov, *Artemisia elatior* Klokov, *Centaurea carbonata* Klokov, *C. protogerberi* Klokov, *C. pseudoleucolepis* Kleopow, *Jurinea centauroides* Klokov, *Tulipa graniticola* (Klokov et Zoz) Klokov, *Elytrigia cretacea* (Klokov et Prokud.) Klokov, *Koeleria talievii* Lavr., *Puccinellia brachylepis* Klokov, *Stipa adoxa* Klokov et Ossycznjuk, *S. asperella* Klokov et Ossycznjuk, *S. graniticola* Klokov, *S. maeotica* Klokov et Ossycznjuk. У гербарії типів зберігаються збори рослин, автентичні зразки яких зібрані на південному сході України, але не мають точно зазначеного місця збору, а саме: *Dianthus carbonatus* Klokov, *Gypsophila oligosperma* A.Krasnova, *Otites donetzica* Kleopow, *Rosa litvinovii* Chrshan., *R. subpygmaea* Chrshan., *Caragana scythica* (Kom.) Pojark., *Artemisia nutans* Willd., *Centaurea talievii* Kleopow.

В. Остапко, О. Мулєнкова

Література:

Бурда Р.І., Остапко В.М. Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України // Гербарії України.– Київ, 1995.– С. 55–59.

Бурда Р.И. Гербарний кодекс – обязательное условие успешной деятельности любого научного гербария // Гербарный пресс, инф. бюл.– 1997. – № 1. – С. 3–4.

Кондратюк Є.М., Бурда Р.І., Остапко В.М. Гербарій Донецького ботанічного саду АН УРСР // Укр. ботан. журн.– 1985.– **42**, № 5.– С. 91–92.

Кондратюк Є.М., Тарабрин В.П.,256 Хархота А.И., Глухов А.З. Донецкий ботанический сад АН УССР. – К.: Наукова думка, 1990. – 172 с.

Остапко В.М. Регіональний гербарій в Донецькому ботанічному саду НАН України // Вісн. Луган. держ. пед. унів. – 2003. – **67**, №11. – С. 124–126.

Остапко В.М., Муленкова Е.Г. Гербарию Донецкого ботанического сада НАН Украины – 40 лет // Пром. бот. – 2005.– Вып. 5. – С. 21–25.

Остапко В.М., Муленкова Е.Г. Гербарная коллекция в Донецком ботаническом саду НАН Украины // Матер. конф. по морфологии и систематике растений, посвященной 300-летию со дня рождения Карла Линнея: 17–19 мая 2007 г. – Москва, 2007.– С. 264 – 265.

Остапко В.М., Назаренко Г.С. Рекламно–інформаційне видання за програмою «Національне надбання» – Експозиція «Степи України» Донецького ботанічного саду НАН України. – Донецьк: Донецький ботанічний сад, 2009. – 28 с.

Житомир

Гербарій Житомирського обласного краєзнавчого музею ZHM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Житомирський обласний краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Замкова площа, 1, м. Житомир, 10000
Телефон:	+38(0412)472604
Факс:	+38(0412)474922
e-mail:	kraymuz_zt@ukr.net
Рік заснування:	1910
Кількість зразків:	2 124
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Полісся)
Основні колектори:	Є. Кондратюк, Р. Собкевич, О. Стеценко, О. Філоненко
Цінні колекції:	Гербарії Є. Кондратюка та Р. Собкевича
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Катеринич Олена Юріївна
Штат:	Відсутній

Гербарій Житомирського обласного краєзнавчого музею бере початок від 1910 р. Саме тоді за рішенням загальних зборів членів Товариства дослідників Волині його гербарна колекція була передана Центральному Волинському музею

(м. Житомир). У пункті другому протоколу зазначено: «Передать коллекции в Музей с тем, чтобы согласно § 23 проекта устава таковые, в случае закрытия Музея, были возвращены в собственность Общества Исследователей Волыни» (с. LI). На час передачі гербарій містив чотири окремі колекції, які були власністю Товариства та наводилися у річних звітах 1909 та 1910 років. Детальніша інформація про кількість аркушів, що надійшла до музею відсутня. Про обсяги цих матеріалів можна судити з того, що серед них був особистий гербарій ботаніка Р. Собкевича, який він збирав протягом 40 років в околицях Житомира і на впорядкування якого витрачалися значні кошти (про що є відповідні дані у розділах про фінансову діяльність Товариства). До того ж відомо, що за опублікованими даними Р. Собкевича (1884, 1910) в околицях Житомира зростали 1 162 види судинних рослин. Нині у гербарії музею найстарішими є окремі аркуші, зібрані В. Монтрезором (1857) та Р. Собкевичем (1862). Збори спорових рослин, зокрема папоротей, зроблені В. Монтрезором та деякими іншими дослідниками, у 1929 р. були визначені О. Фоміним.

Серед дореволюційних колекторів *ZHM**, чиї окремі аркуші збереглися донині, слід згадати таких відомих ботаніків, як М. Ринкевич, М. Копачевська, В. Доктуровський. Гербарій зібраний ними під час експедиційного дослідження боліт Волинської губернії у 1913 р. Також у фондах є окремі зразки С. Тутковського, П. Левандовського, Р. Собкевича та Є. Станевича.

Дані про функціонування гербарію у 1920-х роках практично відсутні. Достовірна згадка про нього датована 1937 р. Виданий у цей час типографським способом каталог обмінного фонду гербарію був за № 36 на 25-ти сторінках, містив перелік близько 2 000 видів та різновидів судинних рослин та близько 100 видів мохоподібних. Це видання свідчить про активну роботу гербарію на передодні Другої світової війни.

Вірогідно, під час війни більша частина гербарію краєзнавчого музею загинула. За нашими оцінками, зараз у фондах наявні тільки 3-5 % зразків, датованих до 1917 р.

Нині *ZHM** містить 1 824 гербарні аркуші судинних рослин, які зберігаються у відділі природи, у шафах в окремій

кімнаті. Види розміщені за родинами. Окремо виділені іменні колекції Р. Собкевича (133 г.з.) та Є. Кондратюка (534 г.з.). Гербарні збори були здійснені Є. Кондратюком протягом навчання в аспірантурі у 1946–1950 роках. У той же час фонди поповнилися матеріалами наукового співробітника краєзнавчого музею О. Філоненка (1946–1954). Останні чисельні надходження гербарію в 1973–1977 роках склали збори О. Стеценко, на той час завідуючої відділом природи краєзнавчого музею. Сучасні зразки судинних рослин у *ZHM** відсутні.

Гербарій бріофітів музею містить 300 г.з., зібраних на території Житомирської області переважно у 2000–2009 роках кандидатом біологічних наук О. Орловим та кандидатом біологічних наук В. Вірченком під час експедиційних досліджень та підготовки монографії «Мохоподібні Житомирської області» (2009). Він зберігається у відділі природи у трьох великих картонних коробках.

Н. Кузьменкова, О. Катеринич, О. Орлов

Література:

Кузьменкова Н.В. Гербарій Житомирського краєзнавчого музею // Гербарії України. – К., 1995. – С. 99–100.

Протокол общего собрания членов Общества Исследователей Волыни от 20 октября 1910 г. (О передаче коллекций Об-ва Исследователей Волыни Центральному Волынскому музею) // Труды Об-ва Исследователей Волыни. – 1911. – т. **4**. – Житомир, 1911. – С. LI-LII.

Отчет о деятельности Общества Исследователей Волыни за 1909 год // Труды Об-ва Исследователей Волыни. – 1911. – т. **4**. – Житомир, 1911. – С. I-XIV.

Список гербарного материала, предлагаемого Житомирским ботаническим садом в обмен. – Вып. MCM XXXVI / Отв. ред. Н. Камкин. – Житомир: Изд-во Житомирского научно-исследовательского краеведческого музея, 1937. – 25 с.

Запоріжжя

Гербарій Запорізького національного університету ZAU*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Запорізький національний університет
Адреса:	вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, ГСП-41, 69600
Телефон:	+38(061)2891204
Факс:	+38(061)7644546
e-mail:	genetika@zsu.zp.ua
Рік заснування:	1988
Кількість зразків:	5 890
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Південний Схід)
Основні колектори:	О. Дубова, А. Крайнова, Т. Пересипкіна, Л. Фендюр
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Приступа Ірина Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри садово-паркового господарства та генетики рослин
Штат:	Відсутній

Гербарій Запорізького національного університету нараховує 5 890 г.з. і складається з систематичного, морфологічного, шкільного гербаріїв та окремих тематичних колекцій.

У систематичному гербарії зразки розміщені на аркушах розміром 29,6 х 41,8 см і розкладені по картонних коробках 33 х 15 х 46 см. У одній такій коробці знаходяться зразки видів однієї родини або декількох близьких родин, якщо дозволяє обсяг матеріалу. На етикетці до зразка наведені українські, російські та латинські видові та родові назви. До систематичної колекції включені матеріали Lycopodiophyta, Equisetophyta, Polypodiophyta, Pinophyta, Magnoliophyta з південного сходу України. Колекторами є студенти та викладачі кафедри (доценти О. Крайнова, Т. Пересипкіна, О. Дубова, Л. Фендюр). Загальна кількість зразків систематичного гербарію становить 3 876.

Морфологічний гербарій оформлений аналогічно до попередньої колекції та класифікований за темами: Пагін, Корінь, Листок, Квітка, Суцвіття.

Шкільний гербарій складається з аркушів розміром 24,6 х 33,8 см, розміщених у картонних коробках 26 х 36 х 14 см. Це переважно гербарії 1987–1989 років, виготовлені фабричним способом, без зазначення латинської назви. Ці гербарні матеріали розділені за 8 темами і становлять разом 1 800 г.з. Колекцію використовують як навчальний матеріал на заняттях з генетики, промислової ботаніки, екології, ботанічної географії, морфології рослин, зонального рослинництва та ін.

Тематичні гербарні колекції – це матеріали, зібрані під час експедицій, які демонструють флору певної території або кліматичної зони. Серед них у фондах є гербарії флори Західної України, степової рослинності, дикорослих олійних культур Південно-Східної України, біосферного заповідника «Асканія-Нова», Національного ботанічного саду ім. Гришка. Окремо представлені колекції рослин з Камчатської та Амурської експедицій Імператорської академії наук, Оренбурзького Грунто-Ботанічного Бюро, Переселенського управління та Руської Географічної спілки 1838–1877 років, матеріали зібрані ботаніками Ф. Рябушинським, Н. Пальчевським, Н. Благовєщенським, Б. Федченко, О. Кноррінгом, І. Крашенінніковим та ін. із Далекого Сходу, Забайкалля, Камчатки. Крім цих зразків у межах даного підрозділу гербарію зберігаються колекції, які

були передані сюди при створенні біологічного факультету Запорізького державного університету в 1988 році та ті, що зібрані працівниками кафедри в наступні роки.

В. Лях, І. Приступа

Література:

Гербарій Запорізького державного університету: Каталог гербарних матеріалів кафедри ботаніки та генетики рослин Запорізького державного університету / Уклад.: В.О. Лях., О.Ю. Калініна. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – 174 с.

Пересипкіна Т.В. Гербарій запорізького державного університету // Гербарії України. – К., 1995. – С. 83.

Івано-Франкове

Гербарій Природного заповідника «Розточчя» YAV*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Природний заповідник «Розточчя»
Адреса:	вул. Січових Стрільців, 7, смт. Івано-Франкове, Яворівський р-н, Львівська обл., 81070
Телефон:	+38(03259)33681, +38(03259)33391
Факс:	+38(03259)33391
e-mail:	zaproz25@gmail.com; galina.stryamets@gmail.com
Рік заснування:	1992
Кількість зразків:	1 390
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Розточчя, Мале Полісся, Прикарпаття)
Основні колектори:	О. Скобало, Н. Ференц, І. Хомин
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Хомин Ігор Гнатович, науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Примітка редактора. У 1998 р. із фондів Гербарію заповідника «Розточчя» (*YAV**) до Гербарію Національного лісотехнічного університету України були передані матеріали М. Сороки (2 500 зразків судинних рослин та близько 400 мохоподібних), де вони тепер зберігаються.

Відповідно до рекомендацій методичного посібника «Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків» (2002), з 2003 р. відновлені роботи зі створення гербарної колекції природного заповідника «Розточчя», яка є основою для вивчення флористичного складу його території і підтвердженням результатів інвентаризації.

Разом із спеціалістами Національного університету «Львівська Політехніка» розроблено флористичну базу даних «Електронний гербарій», що даватиме можливість зберігати зображення рідкісних видів, не вилучаючи їх з природи, зберігати зображення видів, які зібрані на території Розточчя і зберігаються в інших гербарних колекціях.

Гербарний фонд складається із 1 390 зразків на 781 аркуші (42 х 29,5 см) 628 видів. Гербарний матеріал розміщений за систематичним принципом і складається з колекції природної флори, колекції культивованих та здичавілих видів.

І. Хомин

Література:

Сорока М.І. Гербарій Заповідника «Розточчя» // Гербарії України. – К., 1995. – С. 108.

Кам'янець-Подільський

Гербарій Національного природного парку «Подільські Товтри» PTR**

Відомче підпорядкування:	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
Установа:	Національний природний парк «Подільські Товтри»
Адреса:	майдан Польський ринок, 6, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницької обл., 32301
Телефон:	+38(03849)51270; +38(03849)51771
Факс:	+38(03849)51771
e-mail:	npptovtry@mail.ru або npptovtry@ukr.net
Рік заснування:	1997
Кількість зразків:	3 100
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	О. Кльоц, С. Ковальчук, М. Круцкевич, Л. Любінська, Н. Скібіцька, Е. Срібняк
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Кучинська Олександра Петрівна, заступник директора з наукової роботи; Ковальчук Степан Іванович, науковий співробітник, кандидат сільськогосподарських наук
Штат:	Відсутній

Кам'янець-Подільське відділення всеукраїнського географічного товариства у 1997 р. передало свій гербарій новоствореному національному природному парку (НПП) «Подільські Товтри». Серед цих матеріалів були зразки з ботанічного саду та сільськогосподарського інституту – збори М. Круцкевича (1920, 1923, 1926, 1940–1941, 1949, 1954), Е. Срібняка (1940–1941, 1954), І. Білика (1947 р.), Є. Брадіс (1948), Д. Доброчаєвої (1952), Ф. Гриня (1955), Г. Кузнєцової (1959), С. Ковальчука (1979), М. Задорожного (1981), О. Кльоца (1980) та студентів с/г інституту. Після створення НПП гербарний фонд поповнювали працівники парку Л. Любінська, С. Ковальчук, М. Рябий, І. Одукалець, науковці Інституту ботаніки НАН України (Я. Дідух, М. Шевера), Інституту екології Карпат (О. Кагало, Н. Сичак, Н. Скібіцька).

Гербарій містить збори із сучасної території НПП «Подільські Товтри», з різних куточків Хмельницької, Вінницької, Донецької, Закарпатської, Івано-Франківської, Полтавської, Херсонської областей України, з Криму та Кавказу. Найдавнішими є зразки М. Круцкевича 1920 р.

Гербарій НПП включає як дикорослі так і культивовані види з відділів Lycopodiophyta (4 види / 8 г.з.), Equisetophyta (3 види / 8 г.з.), Pteridophyta (6 видів /18 г.з.), Magnoliophyta (представники 92 родин / 3050 г.з.), Pinophyta (4 види / 8 г.з.). Найбільш представлені в колекції родини Poaceae, Fabaceae, Rosaceae.

Крім судинних рослин в гербарії НПП «Подільські Товтри» є колекція грибів («*Fungi*», 500 г.з.), яка демонструє видове різноманіття паразитичної мікофлори шкідників сільськогосподарських та дикорослих видів рослин Кам'янеччини (збори 1924–1933 років [?] Рибака, [?] Гаврилюка, [?] Русецького).

Л. Любінська

Кам’янець-Подільський

Гербарій Кам’янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету PDH**

Відомче підпорядкування:	Міністерство аграрної політики України
Установа:	Кам’янець-Подільський ботанічний сад Подільського аграрно-технічного університету
Адреса:	вул. Л. Українки, 64, м. Кам’янець-Подільський, Хмельницької обл., 32301
Телефон:	+38(03849)24442
Факс:	Відсутній
e-mail:	Відсутній
Рік заснування:	1930
Кількість зразків:	3 300
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	М. Круцкевич, Л. Любінська, Е. Срібняк
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Хомовий Михайло Миколайович, кандидат сільсько-господарських наук, доцент, директор
Штат:	Відсутній

Гербарні фонди Кам'янець-Подільського ботанічного саду Подільського державного аграрно-технічного університету (ПДАТУ) складають 3 300 г.з. Вони включають представників Lycopodiophyta (2 види / 3 г.з.), Equisetophyta (3 види / 17 г.з.), Pteridophyta (7 видів /32 г.з.), Magnoliophyta (представники 87 родин / 2 750 г.з.), Pinophyta (8 видів / 15 г.з.), а також колекцію Algae (20 зразків). Видове різноманіття презентує широко поширені та рідкісні види флори. Тут присутні збори з Кам'янеччини відомих природознавців С. Маковецького (1910), І. Яроцького (1916), М. Круцкевича (1934–1936, 1940–1941, 1949, 1954), М. Любінського (1926, 1929), Н. Гаморака (1926), Ф. Панасюка (1924), О. Срібняка (1938, 1940, 1954). З 1960-х років до цього часу гербарій ботанічного саду поповнюється видами з колекцій співробітників саду і лише окремі види природної флори зібрані Л. Любінською, С. Ковальчуком, О. Кльоцом. У гербарії ботанічного саду є закордонні зразки з Росії, Грузії, Молдови, Угорщини, Італії, в тому числі отримані за обміном. Україна представлена в *PDH*** зборами Ф. Гриня, Д. Зерова, А. Лазаренка, А. Окснера, Ю. Клеопова з околиць Кам'янця-Подільського, Хмельницької, Одеської, Київської, та Вінницької областей.

Л. Любінська

Київ

Національний гербарій України –
Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного
НАН України
Гербарій судинних рослин
KW

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)3345157
Факс:	+38(044)2344041
e-mail:	herbarium_kw@ukr.net
Рік заснування:	1921
Кількість зразків:	2 040 012
Наявність типових зразків[cp]:	3 500
Географічна спеціалізація[cp]:	Україна, інші країни світу
Основні колектори[cp]:	А. Анджейовський, Т. Андрієнко-Малюк, А. Барбарич, В. Бессер, Г. Бачурина, Г. Білик, Й. Бойко, Є. Бордзиловський, Є. Брадіс, О. Вісюліна, К. Гольде, Ф. Гринь, М. Гродзинський, Н. Десятова-Шостенко, Я. Дідух, Д. Доброчаєва, Д. Дубина, М. Дубовик, О. Дубовик, Б. Заверуха, А. Зап'ятова, Д. Зеров, С. Зиман, А. Ільїнська, Є. Карнаух, З. Катіна, Ю. Клеопов, М. Клоков, М. Котов, М. Косець, В. Косих, А. Краснова, Л. Крицька,

Г. Кузнецова, Є. Лавренко, О. Ловеліус, В. Лоначевський, Н. Лоскот-Скрипник, В. Монтрезор, С. Морозюк, О. Мринський, С. Мосякін, Т. М'якушко, П. Оксіюк, А. Окснер, П. Опперман, О. Орлов, М. Підоплічко, В. Протопопова, О. Прядко, А. Ракочі, П. Рогович, Л. Сипайлова, Г. Смик, В. Талієв, М. Турчанінов, М. Федорончук, О. Фомін, О. Царенко, В. Черняєв, В. Чопик, М. Шевера, Ю. Шеляг-Сосонко, Г. Ширяєв, Н. Шиян, І. Шмальгаузен, M. Bieberstein, E. Gilibert та інші

Цінні колекції[ср]: Гербарії В. Бессера, Й. Бойка, Ж. Жілібера, М. Клокова, П. Роговича, М. Турчанінова, В. Черняєва, І. Шмальгаузена

Обмінний фонд[ср]: 36 000

Куратор гербарію: Мосякін Сергій Леонідович, доктор біологічних наук, професор, директор Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України;

Шиян Наталія Миколаївна, кандидат біологічних наук, куратор Національного гербарію України (*KW*), куратор гербарію судинних рослин;

Дудка Ірина Олександрівна, доктор біологічних наук, чл.-кор. НАН України, куратор мікологічного гербарію;

Кондратюк Сергій Якович, доктор біологічних наук, професор, куратор ліхенологічного гербарію;

Вірченко Віталій Михайлович, кандидат біологічних наук, куратор бріологічного гербарію;

Царенко Петро Михайлович, доктор біологічних наук, професор, куратор альготеки;

Безусько Людмила Герасимівна, кандидат біологічних наук, куратор палінотеки

Штат^{ср}: Шумілова Аліса Веніаміновна, провідний інженер;

Дяченко Ірина Іванівна, провідний інженер

Примітка редактора. Фонди Національного гербарію України складаються з низки колекцій, які відрізняються між собою об'єктами зберігання, особливостями технічного опрацювання кожної з них та мають власну нумерацію зразків. Тому, щоб не створювати складнощів при цитуванні останніх у наукових публікаціях, кожна з колекцій має внутрішній акронім, а саме: *KW* – гербарій судинних рослин; *KW-M* – мікологічний гербарій; *KW-L* – ліхенологічний гербарій; *KW-BH* – гербарій печіночників та антоцеротових мохів; *KW-BM* – гербарій брієвих мохів; *KW-BS* – гербарій сфагнових мохів; *KW-A* – альготека; *KW-P* – палінотека. У вище наведеній анкеті Гербарію *KW* інформація, яка стосується виключно колекції судинних рослин, позначена як *«ср»* (судинні рослини) після назви відповідного пункту.

Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного (*KW*) володіє унікальними колекціями, що репрезентують фіто- та мікорізноманіття нашої країни. Він нараховує 2 040 012 одиниць зберігання і є головною в Україні науково-інформаційною базою для фундаментальних та прикладних досліджень у галузі ботаніки та суміжних біологічних

дисциплін. Володіючи гербарними матеріалами, що охоплюють період з XVIII ст. до сьогодні, фонди *KW* є цінними як у науковому, так і в історичному плані. Саме зважаючи на це, гербарій *KW* взято державою під особливий облік із 1998 р. та внесено до реєстру об'єктів Національного надбання (НН) України як «Національний гербарій України».

Гербарій Інституту ботаніки НАН України відомий далеко за межами нашої країни. Його включено до міжнародного гербарного списку Index Herbariorum за акронімом *KW*. Він є одним з 30 найбільших світових гербарних колекцій та другим за кількістю одиниць зберігання на теренах Східної Європи після гербарію *LE* Інституту ботаніки ім. В.Л. Комарова РАН (Index Herbariorum, 1990; Гербарії України, 1995; Гербарій Інституту ботаніки, 2002). За обсягом фондів, наявністю типових матеріалів, історичних колекцій та характером кураторської роботи *KW* належить до регіональних гербаріїв, які в географічному відношенні охоплюють конкретну країну та суміжні географічні території. Його матеріали є основою для написання таких фундаментальних флористико-таксономічних зведень як «Флора України», «Определитель высших растений Украины», «Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist», «Червона книга України. Рослинний світ», «Екофлора України», «Флора грибів України», «Fungi Ukraine. A Preliminary Checklist», «Флора печіночних та сфагнових мохів України», «Флора мохів Української РСР», «Флора лишайників України», «Визначник прісноводних водоростей України», «Флора континентальных водоемов Украины», «Флора водоростей України» та ін. Гербарні матеріали *KW* використовувалися для написання крупних світових зведень таких як «Флора СССР», «Флора Восточной Европы», «Определитель лиственных мхов средней полосы и юга европейской части СССР», «Определитель пресноводных водорослей СССР», «Определитель лишайников СССР», «Flora Polska», «Flora Europaea» та низці інших праць, присвячених конкретним систематичним групам рослин та грибів.

Гербарій *KW* створений у жовтні 1921 р. у складі заснованого при фізико-математичному відділенні ВУАН «Ботанічно-

му кабінеті та гербарії». Фундатором та першим його куратором був академік О. Фомін, а першими штатними співробітниками – П. Оксіюк (науковий співробітник) та Д. Зеров (консерватор) (Зеров, 1924; Институт ботаники им. Н.Г. Холодного, 1971, 1976). Упродовж 1921–1922 рр. гербарні фонди *KW* розміщувалися у 1-й київській гімназії (тепер філологічний корпус Київського національного університету імені Тараса Шевченка), пізніше їх перемістили до будинку Ольгинської гімназії по вул. Терещенківській 4, де вони знаходяться і тепер (Історія Академії наук України, 1993).

Від початку функціонування *KW* його співробітники дбали про накопичення гербарного матеріалу, його оформлення та формування наукових колекцій. Відомо, що першими фондовими матеріалами *KW* стали збори П. Сюзева, зібрані в Галичині, а також збори С. Єгорова, Д. Зерова та П. Оксіюка. З метою поповнення гербарних фондів співробітники Кабінету на початку 1922 р. звернулися з проханням до різних ботанічних установ й окремих ботаніків надсилати до гербарію свої матеріали. І вже на початку 1923 р. гербарні фонди налічували близько 5 000 аркушів (Зеров, 1924; Історія Академії наук України, 1993). У 1923-1924 рр. розпочато обмін гербарними матеріалами з ботанічними установами України та інших країн. У цей період гербарій поповнюється матеріалами з Кавказу (О. Фомін), Туркестану (В. Різніченко), Сибіру (Ю. Канівський), Криму та Білорусії (А. Окснер), а також особистими зборами від ботаніків В. Різниченко, С. Іллічевського, Г. Неводовського, М. Дубовика, Ю. Каневського, М. Гродзинського, А. Ракочи, Н. Гаморака, М. Підоплічка, С. Постриганя, Г. Липківської, О. Єгорової, ін. та студентів вищих навчальних закладів Києва. У результаті наполегливої роботи з кожним роком кількість гербарних матеріалів зростала. Так у 1923 р. в гербарії налічувалось 13 000 аркушів судинних рослин і 2 100 пакетів спорових рослин (Історія Академії наук України, 1993).

У 1924 р. з 15 000 зразків в окрему колекцію було виділено ліхенологічний гербарій – «гербарій обрісників (Lichenes)», як він називався на той час. Над його створенням працювали О. Архі-

мович та А. Окснер (Зеров, 1924; Кондратюк, Безніс, Навроцька, 1993; Вассер, Дудка, Крицька та ін., 1996), останній протягом наступних п'ятдесяти років був незмінним куратором цієї колекції. У тому ж 1924 р. було «приступлено до організації мохового та грибного гербаріїв», колекції яких активно формувалися в наступні роки. Так, наприклад, відомо, що бріологічна колекція у 1928 р. вже складала 2 850 зразків.

Після об'єднання Ботанічного кабінету та Науково-дослідного інституту ботаніки Упрнауки в Інститут ботаніки АН УРСР, з квітня 1931 р. для гербарію *KW* починається новий етап свого функціонування в структурі цієї установи. У цей період до його фондів надійшли гербарні матеріали зібрані співробітниками Науково-дослідного інституту ботаніки Упрнауки за час його існування з 1924 р. та гербарії, які історично зберігалися в Київському університеті. Тридцяті роки XX ст. стали роками стрімкого накопичення фондів гербарію *KW* за рахунок зборів співробітників Інституту, які плідно працювали над дослідженнями флористичного різноманіття України. Серед довоєнних колекторів помітне місце у фондах *KW* займають матеріали таких співробітників Інституту, як О. Фомін, Д. Зеров, А. Окснер, П. Оксіюк, М. Підоплічко, А. Лазаренко, З. Гіжицька, М. Дубовик, Є. Бордзіловський, М. Гродзинський, С. Ілліческий, С. Постригань, Ю. Клеопов, ін. (Зеров, 1924; Історія Академії наук України, 1993, 1998; Гербарії України, 1995; Вассер, Дудка, Крицька та ін., 1996; Гербарій Інституту ботаніки, 2002;). Саме у 1930-ті роки були створені ще дві колекції гербарію *KW* – альготека та палінотека[5].

У цілому «київське» ядро колекцій *KW* було повністю сформовано в довоєнний період. У повоєнні роки до Інституту ботаніки були передані гербарні матеріали з м. Харкова, у тому числі крупні історичні колекції В. Черняєва та Н. Турчанінова, що значно збільшило кількісний склад фондів *KW* та розширило географію зборів. Серед колекторів харківських герба-

[5] Про ці та інші колекції, що складають підрозділи *KW* читайте нижче у відповідних розділах цього видання.

ріїв були М. Клоков, М. Котов, О. Прянишников, М. Алексеєнко, М. Куксій, А. Алексеєв, Н. Десятова-Шостенко, М. Рижутін, П. Опперманн, П. Козлов, Ф. Левіна, І. Зоз, С. Лавренко та ін. З моменту об'єднання «київських» і «харківських» гербарних колекцій завершилося формування загальної структури гербарію *KW* (Гербарії України, 1995; Вассер, Дудка, Крицька та ін., 1996; Гербарій Інституту ботаніки, 2002).

Важливою віхою у функціонуванні *KW*, стало видання у 1935 р. першої ексикати судинних рослин флори України (Центурія I, № 1–100), яку підготував Ю. Клеопов. До неї увійшли матеріали зібрані в період 1926–1932 років з різних куточків України (Барбарич, 1972; Шиян, 2006, 2008). У подальшому це видання виходило зі значними часовими перервами. Так Центурія II (№ 101–200) вийшла у 1961 р.; Центурія III (№ 201–250) – у 1993 р.; Центурія III (№ 251–300) – у 2006 р.; Центурія IV (№ 301–350) – у 2010 р. Нині ведеться робота з підготовки наступного випуску.

Період 1950–1990 рр. був часом активного накопичення гербарних матеріалів у фондах *KW*. У гербарії судинних рослин за рахунок низки досліджень та монографічних опрацювань таксонів для «Флор» та «Визначників» флористична колекція поповнювалась за рахунок зборів М. Котова, А. Барбарича, Д. Доброчаєвої, О. Дубовик, В. Протопопової, Б. Заверухи, В. Чопика, Ю. Шеляг-Сосонка, Т. Омельчук-М'якушко, С. Морозюк, О. Мринського, В. Ткаченка, А. Краснової, А. Кузьмичова, Т. Андрієнко, З. Саричевої, Л. Панової, Л. Крицької, Н. Лоскот-Скрипник, С. Зиман, А. Ільїнської, Я. Дідуха, М. Федорончука, Л. Сипайлової, Д. Дубини, та інших. Кругосвітні рейси на науково-дослідних суднах «Дмитрий Медведев» та «Академик Вернадский» збагатили колекцію світової флори зборами Д. Доброчаєвої, Л. Сипайлової, Б. Заверухи, Л. Мусатенко, А. Чернявського.

Починаючи з 1990-х років спостерігається спад нових гербарних надходжень до фондів *KW*, що було пов'язано із соціально-економічними процесами в країні, який призвів до значного зменшення кількості експедиційних виїздів співро-

бітників Інституту та різкого скорочення гербарного обміну. В останнє десятиріччя надходження до фондів *KW* складає в середньому близько 14 000 о.з. в рік, з них тільки 4 000–5 000 о.з. становлять новонадходження від співробітників Інституту та ботаніків інших установ України, інші – це гербарії попередніх років, які поступово з запасників вливаються в основний фонд гербарію. У період спаду надходжень нових матеріалів у *KW* основна увага наукового та інженерного штату сконцентрована на науково-технічному опрацюванні колекцій, інвентаризації фондів, створенні електронних баз даних, складанні покажчиків та каталогів колекцій, виданні ексикат. Яскравим прикладом такої роботи є проведення типіфікації видів описаних з території України у фондах гербарію судинних рослин. Це дало можливість виявити та вилучити з основних фондів (крім історичних колекцій) автентичні зразки, на основі яких було сформовано Колекцію типів судинних рослин, а результати типіфікації викласти у низці публікацій присвячених цьому питанню в серійних наукових виданнях.

На сьогодні гербарій *KW* складається з шести основних підрозділів – гербарію судинних рослин (1 839 583 о. з.), мікологічного (86 520 о.з.), ліхенологічного (47 590 о.з.), бріологічного (37 400 о.з.), фікологічного (альготеки) (27 810 о.з.) гербаріїв та палінотеки (1 109 о.з.). Крім фондових матеріалів у гербарії *KW* є збори попередніх років, які потребують у першу чергу технічного оформлення та переведення їх із запасників (а це до 100 000 о.з.) до основного фонду.

ГЕРБАРІЙ СУДИННИХ РОСЛИН

Більша частина фондових матеріалів гербарію *KW* припадає на колекцію судинних рослин, яка на сьогодні складає 1 839 583 г.з. Вони розподілені між 12 колекціями (1 706 683 г.з.), обмінним фондом (36 000 г.з.) та запасниками (біля 96 900 г.з.), де зберігаються неопрацьовані збори. У колекції судинних рослин зберігаються матеріали починаючи з кінця XVIII ст. до

тепер. Протягом свого існування кураторами гербарію судинних рослин були О. Фомін, Є. Бордзіловський, А. Барбарич, Т. Омельчук-М'якушко, Л. Крицька. Зараз його роботою курує автор цього нарису.

За виключенням «Колекції типів судинних рослин» та обмінного фонду колекції гербарію судинних рослин умовно можна поділити на географічні (матеріали яких охоплюють певну географічну територію) та меморіальні або іменні (колекції, що в минулому належали відомим вченим або ботанікам-аматорам). До географічних колекцій *KW* належать «Гербарій флори України», «Гербарій країн СНД», «Гербарій світової флори»; до іменних – гербарії Ж. Жілібера, В. Бессера, М. Турчанінова, В. Черняєва, І. Шмальгаузена, О. Роговича, Й. Бойка, М. Клокова.

Гербарій флори України

Гербарій флори України – найбільша за обсягом колекція *KW*. Вона нараховує близько 950 000 г.з. судинних рослин з усіх куточків України. Найстаріші матеріали цієї колекції, датовані XIX століттям, належать Ф. Маршалу фон Біберштейну (з території колишньої Харківської губернії та Криму), В. Бессеру, А. Андржійовському (Правобережна Україна, Причорномор'я), П. Роговичу, В. Монтрезору (Поділля), В. Черняєву, В. Талієву, Г. Ширяєву (лівобережна Україна, частково Крим), К. Гольде (Крим), В. Лоначевському (околиці Києва) та іншим. Значне місце серед гербарних матеріалів колекції флори України посідають зразки, зібрані М. Котовим (вся територія України), А. Барбаричем (Полісся, Закарпаття, Донбас, Крим), Д. Доброчаєвою (Карпати, Полісся, Степ, Донбас, Крим), О. Вісюліною (Правобережний Лісостеп і Степ), Ю. Клеоповим (Донбас, Київська, Черкаська, Хмельницька обл.), Є. Карнаухом (Донбас, Крим), М. Клоковим (Харківська область, Причорномор'я, Крим), Г. Кузнєцовою (Західний Лісостеп, Причорномор'я, Крим), Г. Біликом (Правобережна Україна, Лісостеп, Степ, Крим), Д. Афанасьєвим (луки України), Ф. Гринем (Лісостеп,

Степ, Крим), Д. Зеровим (Карпати, Полісся, Полтавська та Черкаська області), А. Окснером (Херсонська, Кіровоградська області), А. Зап'ятовою (Закарпаття, Полісся), З. Катіною (Правобережна Україна), Є. Лавренком (Харківська область, Донбас, лівобережжя Лісостепу та Степу), М. Косцем (Карпати, Донбас), Є. Брадіс (Карпати, Полісся) О. Дубовик (Донецький Лісостеп, Карпати, Крим), В. Протопоповою (Причорномор'я, Крим, Полісся), Б. Заверухою (Волино-Поділля), О. Мринським (Лівобережний Лісостеп), С. Морозюк (Донбас, Крим, Закарпаття), Т. М'якушко (околиці Києва, Крим, Донбас), А. Красновою (Приазов'я), Н. Лоскот-Скрипник (Присивашшя, Крим), Л. Крицькою (Причорномор'я, Крим, Приазов'я, Західний Лісостеп), С. Зиман (Закарпаття, Донбас, Крим, Карпати), В. Чопиком (Карпати), В. Осичнюком (Причорномор'я, Приазов'я), Л. Пановою (Приазов'я), Ю. Шеляг-Сосонком (Прикарпаття, Полісся), З. Саричевою (Лівобережний Лісостеп), В. Ткаченком (Приазов'я, Донбас), Т. Андрієнко (Полісся), Л. Сипайловою (Полісся), Д. Дубиною (Причорномор'я), Я. Дідухом (Крим), В. Новосадом (Крим), С. Мосякіним (Полісся, Крим, Карпати), І. Коротченко (Крим, Карпати, Лісостеп), Т. Фіцайло (Київське плато, Крим), Н. Шиян (Карпати, Полісся, Крим), О. Орлов (Полісся), Д. Якушенко (Полісся) та іншими.

В процесі таксономічного вивчення окремих родин та родів флори України зібраний серійний гербарний матеріал Д. Доброчаєвою (Boraginace; Asteraceae *(Centaurea* L.)), О. Дубовик (Poaceae; Fabaceae (*Astragalus* L., *Genista* L.); Asteraceae (*Centaurea* L.); Rubiaceae (*Galium* L.)), Л. Крицькою (Fabaceae (*Astragalus* L., *Lotus* L., *Onobrychis* Mill., *Medicago* L.); Asteraceae (*Achillea* L.); Caryophylaceae (*Herniaria* L., *Otites* Adans., *Stellaria* L., etc.)), Т. М'якушко (Alliaceae), В. Протопоповою (Asteraceae (*Artemisia* L., *Erigeron* L., *Xanthium* L.); Chenopodiaceae; Amaranthaceae,), А. Ільїнською (Brassicaceae), М. Федорончуком (Apiaceae; Fabaceae (*Vicia* L.); Rosaceae (*Crataegus* L.); Caryophyllaceae (*Dianthus* L., *Silene* L., etc.), О. Царенко (*Gypsophila* L.), М. Шеверою (*Chamaecytisus* Link, *Cerastium* L., *Oenothera* L.), А. Чернявським (*Salvia* L.), С. Зи-

ман (Ranunculaceae; Alliaceae), О. Ловеліус (*Alchemilla* L.), С. Мосякіним (Chenopodiaceae; Amaranthaceae; Asteraceae (*Artemisia* L.)), І. Тимченко (Orchidaceae), Н. Шиян (Gentianaceae; Rosaceae (*Potentilla* L.), Droseraceae; Lemnaceae; Alismataceae; Asparagaceae), О. Оптасюк (Linaceae), І. Ольшанський (Juncaceae), О. Корнієнко (*Aste*r L.). У гербарії зберігаються колекції вікових стадій представників родин Ranunculaceae, Rosaceae, Fabaceae (С. Зиман), Rosaceae (*Potentilla* L.) (Т. М'якушко).

Останнім часом увага українських дослідників зосереджена на антропогенній трансформації флори, тому у фондах гербарію судинних рослин *KW* помітне місце займають зразки синантропної флори, які були зібрані співробітниками нашого Інституту М. Котовим, В. Протопоповою, С. Мосякіним, М. Шеверою, Л. Зав'яловою.

Колекція судинних рослин містить матеріали з групи раритетних видів флори України та «Європейського червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у всесвітньому масштабі», які стали основою інформації про їх поширення в Україні під час роботи над останніми виданнями «Червоної Книги України» (2009 р.) та «Зеленої книги України» (2009 р.).

Усі матеріали колекції флори України розміщені за системою А. Енглера, у межах роду зразки розкладені за абеткою. Починаючи з 2003 р. матеріали колекції (у першу чергу матеріали, що інсеруються) оформляються за єдиним стандартом та інвентаризуються. Нумерація зразків проводиться шляхом стандартної нумерації та за допомогою штрих-кодів. Гербарні зразки розміщені вільно або монтовані на картонних аркушах 29 x 41 см, як правило у верхньому правому кутку штамп гербарію *KW*, у нижньому правому кутку – етикетка(и) до зразка.

Гербарні зразки загорнуті у сорочки білого паперу. Зразки одного виду по 10–15 вкладені в загальну паперову обгортку з цупкого паперу із зазначенням виду рослин. Таким чином розміщені зразки зв'язуються в картонні папки у кількості 50–80 в кожній. Кожна папка містить паперову витяжку на якій зазначено родину, роди та види, що знаходяться в папці.

Поповнення колекції як і раніше йде шляхом нових матеріалів, які надходять від співробітників та аспірантів Інституту, передачі на постійне зберігання від ботаніків різних установ України, шляхом обміну та шляхом інсерації нефондових матеріалів із запасників *KW*. Основними колекторами гербарію судинних рослин протягом останніх десяти років є С. Зиман, В. Протопопова, М. Федорончук, С. Мосякін, А. Ільїнська, Т. Андрієнко-Малюк, О. Прядко, М. Шевера, Д. Дубина, Я. Дідух, О. Царенко, І. Тимченко, Н. Шиян, О. Булах, Д. Якушенко, І. Коротченко, Т. Фіцайло, О. Орлов, В. Мінарченко, Т. Соломаха, В. Гончаренко, С. Панченко, В. Коломійчук, Л. Губар, О. Оптасюк, О. Булах, С. Жигалова, Л. Зав'ялова, І. Ольшанський та інші.

Гербарій флори СНД

Гербарій флори СНД (раніше Гербарій флори СРСР) серед географічних колекцій судинних рослин займає друге місце за кількістю одиниць зберігання (біля 270 000). Його матеріали охоплюють Східну Європу та Азію в межах кордону колишнього СРСР. Його фонди формувалися головним чином за рахунок зборів співробітників Інституту ботаніки та обміну, який до 1990-х активно вівся між гербаріями колишнього СРСР. Серед колекторів помітне місце займають матеріали М. Котова (Молдова, Білгородська область РСФСР, Латвія, Кавказ, Башкортостан, Сибір, Центральний Тянь-Шань), Є. Бордзіловського (Білорусь, Вірменія), А. Окснера (Далекий Схід), Ю. Клеопова (Молдова, Тамбовська, Орловська області Росії), М. Введенського (Кавказ), О. Дубовик (Литва, Карельський перешийок, південь Середньоросійської височини, Нижній Дон, Західне Закавказзя, Південний Урал), Д. Доброчаєвої (Кавказ, Сибір, Середня Азія, Далекий Схід), Б. Заверухи (Середня Азія, Кавказ, Далекий Схід), Л. Сипайлової (Камчатка, Курили) та інших.

У цій колекції зібраний багатий матеріал із окремих систематичних груп: Asteraceae (*Achillea* L., *Centaurea* L., *Hieracium* L., *Senecio* L.), Campanulaceae (*Campanula* L.), Caryophyllaceae

(*Dianthus* L., *Silene* L.), Chenopodiaceae (*Chenopodium* L., *Salsola* L.), Cyperaceae (*Carex* L.), Fabaceae (*Astragalus* L., *Medicago* L.), Lamiaceae (*Ajuga* L., *Phlomis* L.), Poaceae (*Bromus* L., *Festuca* L., *Stipa* L.), Polygonaceae (*Polygonum* L.), Ranunculaceae (*Anemone* L., *Ranunculus* L.), Rosaceae (*Rosa* L.), Scrophulariaceae (*Pedicularis* L.) та інші.

Усі матеріали колекції розміщені за системою А. Енглера. У межах виду зразки розкладені за ботаніко-географічними районами «Флоры СССР». Висушені рослини та етикетки до них вільно лежать у паперових сорочках, часом без підкладок. Зразки одного виду вкладені в загальну обгортку з цупкого паперу із зазначенням назви виду на ній. Зразки, які надійшли до колекції в останні 5 років оформлені за загальним стандартом (див. попередню колекцію) та мають інвентарний номер. Новонадходження до колекції фактично припинилися, тому останніми роками вона поповнюється за рахунок не фондових матеріалів із запасника *KW* та зразками співробітників Інституту (збори Я. Дідух (Алтай), Н. Шиян (Прибайкалля), О. Корнієнко (Прибайкалля)), обміну та подарунків (збори В. Тихомирова (Білорусь)).

Гербарій світової флори

Гербарій світової флори нараховує біля 175 000 г.з., які репрезентують видове різноманіття усіх континентів земної кулі. Фонди цієї колекції демонструють результати плідного міжнародного обміну між *KW* та більш як 40 гербаріями світу. Тут є зразки отримані з Австралії, Австрії, Болгарії, Великобританії, Індії, Канади, Польщі, Чехії, Словаччини, США, Фінляндії, та інших країн світу. Частина матеріалів, становлять збори співробітників Інституту ботаніки, зібрані під час кругосвітніх експедицій на науково-дослідних суднах «Академик Вернадський» та «Дмитрий Медведев», а також під час приватних поїздок та закордонних відряджень. Так сюди надійшли зразки із Середземномор’я та Сейшельських островів (Д. Доброчаєвої, Л. Сипайлової, Л. Мусатенко, Б. Заверухи, А. Чернявського), з Болгарії (М. Котова, С. Зиман, О. Булах), з Італії (Д. Доброчаєвої),

Канади (Д. Доброчаєвої), з Чехії (М. Федорончука, М. Шевери), з США (С. Мосякіна), з Іспанії (Я. Дідуха), з Польщі (Я. Дідуха, М. Шевери, М. Шиян).

Матеріали колекції розміщені за системою А. Енглера. В технічному відношенні вона подібна до попередньої. Гербарій світової флори має ретельно вивірену картотеку. Колекція практично не інвентаризована (інвентарні номери є лише у зразків, які надійшли в останні 5 років). Надходження до Гербарію флори світу зараз не значні, переважно за рахунок обміну між *KW* та гербаріями Польщі (*WRSL, KRA, KRAM*) та США (*MO*).

Колекція типів судинних рослин

Колекція типів судинних рослин формувалася в останні 20 років у процесі копіткої роботи відділу систематики та флористики судинних рослин пов'язаної з типіфікацією таксонів описаних з території України (Гербарій, 2002; Драпайло [Шиян], Антоненко, 2003). Крім цього до колекції увійшли матеріали новоописаних видів, переданих авторами для зберігання в *KW* та автентичні матеріали віднайдені в основних гербарних фондах. На сьогодні колекція типів судинних рослин складається з 1 900 г.з. 662 видів 169 родів 52 родин флори України та світу. Колекція багата голо-, ізо-, лекто- та паратипами. Тут зберігаються гербарні зразки видів, описаних такими видатними українськими ботаніками, як М. Клоков, М. Котов, Ю. Клеопов, М. Попов, Н. Десятова-Шостенко, Є. Бордзіловський, О. Вісюліна, І. Зоз, Д. Сакало, В. Хражановський, Є. Кондратюк, Д. Доброчаєва, Б. Заверуха, О. Дубовик, Т. Омельчук-М'якушко, В. Собко, А. Краснова, Л. Крицька, В. Остапко та ін. Серед матеріалів колекції зберігаються, наприклад, автентичні зразки *Achillea inundata* Kondr. (holo-, isotypus), *Arabis grandulosa* Kar. et Kir. (isolectotypus), *Artemisia dniproica* Klokov (holotypus), *Anthemis subtinctoria* Dobrocz. (holotypus, sp. auth.), *Betula klokovii* Zaverucha (isotypus), *Capsella orientalis* Klokov (syntypus), *Centaurea appendicata* Klokov (paratypus), *C. savranica* Klokov (lectotypus), *Centaurium taliewii* Klokov (sp. auth), *Lepidium borysthenicum* Kleopow

(holo-, paratypus, sp. auth), *Myosotys ludomilae* Zaverucha (holotypus), *Polygonum andrzejowscianum* Klokov (holotypus), *P. zaporoviense* Klokov (holotypus), *Rosa maeotica* Dubovik (paratypus), *R. minimalis* Chrshan. (holotypus) та ін. Останніми роками до колекції надійшли *Astragalus visunicus* Kuczerevskij (holotypus, paratypus), *Barkhausia pseudoalpina* Klokov (lectotypus, paratypi), *Coryspermum stenopterum* Klokov (paratypus), *Cryptospora falcata* Kar. et Kir. (isolectotypus), *Draba pygmaea* Turcz. ex N.Busch (syntypi), *Festuca arietina* Klokov (isotypi), *Festuca x polovina* Bednarska, *Erysimum versicolor* (Bieb.) Andrz. var. *runcinata* (syntypus, sp. authent.), *Lepidium cordatum* Willd. Ex Stev. var. *ovato-orbiculatum* Trautv. (syntypus), *Matthiola deflexa* Bunge (sp. authent.), *M. stoddartii* Bunge (syntypus), *Minuartia hypanica* Klokov (holotypus), *Puccinella pseudoconvoluta* Klokov (lectotypus), *P. syvaschica* Bilyk (lectotypus) та інші. Матеріали колекції типів судинних рослин у 2005–2009 роках були монтовані на білі картонні аркуші стандартного розміру 29 x 41 см. Кожен аркуш міститься в білій паперовій обгортці-сорочці. Матеріали, які відносяться до одного таксону вкладені в окрему паперову папку з назвою таксону на ній. Матеріали в колекції розміщені за абеткою. Для неї створено електронну базу даних та каталог (Аніщенко, Сіренко, 2003; Аніщенко, Сіренко, Гурінович, 2004).

ІМЕННІ ГЕРБАРНІ КОЛЕКЦІЇ

Іменні гербарні колекції *KW* складають раритетний світовий науковий фонд і за обсягом становлять п'яту частину всього гербарію судинних рослин, нараховуючи 309 780 о.з. Кожна з колекцій є унікальною за своїм складом, містить значну кількість автентичних матеріалів, несе інформацію про видовий склад певної території, відображає характер та науковий рівень певної історичної епохи в умовах якої формувалася колекція. У гербарії *KW* зберігаються вісім меморіальних колекцій, а саме гербарії Ж. Жілібера, В. Бессера, В. Черняєва, М. Турчанінова, О. Роговича, І. Шмальгаузена, Й. Бойка та М. Клокова.

Гербарій Ж. Жілібера

Серед історичних колекцій *KW*, найстарішою є колекція французького ботаніка Жана Емануела Жілібера (1741–1814). Її наукову та історико-культурну цінність визначають автентичні зразки таксонів, описаних самим Ж. Жілібером (*Rubia nectandra* Gilib., *Cornus alba* Gilib., *Ulmus foliaceae* Gilib., *Ranunculus foeniculaceus* Gilib. та ін.), гербарні збори кінця XVIII початку XIX ст. з території Франції, Білорусі, Польщі, країн Балтії, Іспанії, Єгипту, Сибіру та ін. та особливості оформлення, які демонструють норми і вимоги до гербаріїв того часу. Ця колекція формувалася близько 20 років до 1782 р., коли в наслідок не з'ясованих обставин Ж.Е. Жілібер залишив Вільно, де працював на той час (Краснова, Кузьмичов, 1976, 200; Daszkiewicz, 1995; Шиян, Оптасюк, Зав'ялова, 2010). Спочатку гербарій Ж. Жілібера залишався у Вільненському університеті, а після закриття останнього у 1841 р. був переданий до Університету Св. Володимира у Києві, де зберігався до Другої світової війни. У 1943 р., під час визволення Києва, окупанти разом з іншими раритетами спробували вивезти цю колекцію до Німеччини, але вона була віднайдена у прикордонній Польщі й повернута до Інституту ботаніки АН України.

До останнього часу не існувало точної кількісної характеристики колекції Ж. Жілібера гербарію *KW* (Краснова, Кузьмичов, 1976, 2000; Барбарич, Котов, Омельчук-М'якушко, 1977; Daszkiewicz, 1995; Зав'ялова, Оптасюк, Шиян, 2009). Першою спробою її каталогізації була робота А. Краснової та А. Кузьмичова, яка стосувалася систематичної частини гербарію Ж. Жілібера (Краснова, Кузьмичов, 1976, 2000), в той час як флористична частина колекції до останнього часу не була опрацьована. З 2008 р. співробітниками *KW* Н. Шиян, О. Оптасюк та Л. Зав'яловою розпочато повну інвентаризацію колекції (Зав'ялова, Оптасюк, Шиян, 2009; Шиян, Оптасюк, Зав'ялова, 2010). Встановлено, що гербарій Ж. Жілібера налічує 6 341 гербарний зразок, що містяться у 29 обтягнутих шкірою коробках та 12 картонних папках. Кожна коробка чи папка містить від 82 до 358 гербарних аркушів. У шкіряних коробках зберігається систе-

матична частина гербарної колекції (29 папок, 4 429 гербарних аркушів), так званий «Herbarium Linneanum», матеріали якого розміщені за системою К. Ліннея. Гербарні зразки змонтовані на аркушах білого паперу розміром 44 x 28 та 43 x 27 см. Флористична частина колекції є сумішшю тих її частин, які за життя Ж. Жілібера мали назви «Herbarium Grodnense» та «Hortus Grodnensis», а також містить зразки зібрані в околицях м. Вільно (тепер м. Вільнюс, Литва). Увесь матеріал флористичного гербарію Ж. Жілібера вкладено в 12 папок, в яких зберігається 1 912 гербарних аркушів, розміром 32 x 51 см. Крім судинних рослин у цій частині колекції знаходяться зразки мохів та лишайників.

На гербарних аркушах в обох частинах колекції розміщена одна, або кілька рослин одного, або декількох видів одного роду. Кожен зразок має латинську назву рослини, написану колектором прямо на аркуші, у правому нижньому кутку. Як правило родова назва наводиться повністю лише один раз, і вже на наступному аркуші колекції повторюється скорочено разом з видовим епітетом. Видові епітети на деяких зразках подані також у скороченому вигляді. Лише незначна частина зразків містять географічні дані загального характеру та дати (частіше рік) збору. У ряді випадків назва виду супроводжується розгорнутою приміткою систематичного змісту. Морфологічні відмінності між зразками рослин одного виду часто описані поряд із самими зразками, а останні помічені літерами грецького алфавіту α, β, γ. Значна частина систематичної колекції складається із зразків, зібраних або переданих з ботанічних садів або з гербарних колекцій інших дослідників і містить вказівку «hortus». Після інвентаризації і впорядкування колекції її стан можна оцінити як задовільний. З метою збереження найбільш пошкодженого та автентичного матеріалу розпочато сканування таких зразків.

Гербарій В. Бессера

Меморіальна колекція Віллібальда Готліба Бессера (1784–1842), видатного флориста, систематика, ботаніко-географа першої половини XIX ст., професора Імператорського університе-

ту Святого Володимира, у минулому вчителя природознавства Кременецького ліцею, директора створеного ним ботанічного саду, нараховує понад 60 000 гербарних аркушів (Заверуха, 1984; Гербарії, 1995; Гербарій, 2002). Основу колекції становлять матеріали з території Правобережної України, Причорномор'я, колишньої Київської губернії, а також гербарні збори інших колекторів із Західної та Східної Європи, Кавказу, Сибіру, Індії, Африки, Австралії, Америки та ін. Колекція багата автентичними гербарними зразками (у першу чергу голо- , лекто- та паратипами) низки таксонів, які описав сам В. Бессер. Серед них: *Allium volhynicum* Besser, *A. flavescens* Besser, *Carlina onopordifoli*a Besser, *Euphorbia volhynica* Besser, *Genista tetragona* Besser, *Lotus ambiguus* Besser, *Myosotis nemorosa* Besser, *Polygala decipiens* Besser, *Salvia cremenecensis* Besser, *Seseli peucedanifolia* Besser, *S. campestre* Besser, *Viola alba* Besser, *V. uliginosa* Besser, *Rosa gorenkensis* Besser, *R. klukii* Besser та інші. У колекції містяться унікальні матеріали з родів *Artemisia* L., *Rosa* L., *Veronica* L. та ін., систематиці яких В. Бессер приділив особливу увагу.

Зразки рослин вільно лежать в обгортках із грубого сірого паперу (40 х 25 см), які зв'язані в пачки по 100 і більше екземплярів. Загального каталогу колекція не існує. Перелік родин і родів, наявних у колекції та відмітки про номери папок, у яких, відповідно знаходяться матеріали, містяться в зошиті, що зберігається в *KW*. Зважаючи на технічний стан колекції в 1970-х роках її частина була перекладена в новий папір та папки, але більша частина гербарію В. Бессера залишилася технічно не опрацьована. Типові зразки в колекції виділені окремими паперовими смужками, на яких зазначено назву таксону, та категорію зразка.

Колекція В. Бессера включає в собі гербарій його учня і колеги А. Андржієвського, видатного натураліста, професора Імператорського університету Святого Володимира (м. Київ) та Гімназії вищих наук князя Безбородька (м. Ніжин). Серед цих зборів знаходяться автентичні зразки таксонів описаних А. Андржієвським з території України, а саме: *Achillea mollis* Andrz., *Camelina microcarpa* Andrz., *Campanula farinosa* Andrz., *Cirsium fischerianum* Andrz., *Nepeta campestris* Andrz., *Polygonum*

paniculatum Andrz., *P. daphnophyllum* Andrz., *Sedum collinum* Andrz., *Thesium diffusum* Andrz. та ін. У бібліотеці Інституту ботаніки зберігається рукописний каталог колекції А. Андржієвського (Гербарій, 2002).

Гербарій В.М. Черняєва

Гербарна колекція Василя Матвійовича Черняєва (1793–1871), професора Харківського університету, видатного дослідника флори південно-східної та середньої частини Росії, була майже у повному обсязі передана на зберігання до *KW* в повоєнні роки. Невелика частина (кількість не відома) залишилася у фондах гербарію Харківського університету (*CWU*). За загальними даними колекція у повному обсязі нараховувала понад 37 000 г.з. (Прокудін, 1953; Гербарії, 1995; Гербарій, 2002). У географічному відношенні цей гербарій містить зразки з території Росії, Франції, Італії, Іспанії, Швейцарії, зібрані самим В. Черняєвим, його учнем І. Калениченком, та рядом інших колекторів. У колекції містяться автентичні зразки ряду таксонів, у тому числі *Myosotis ucrainica* Czern., *Linaria sabulosa* Czern. ex Klokov, *Centaurea sumensis* Kalen. та ін.). Гербарні зразки колекції в *KW* вільно лежать у видових обгортках сіро-синього паперу 41 x 29 см, складені у гербарні папки синього кольору. Кожна гербарна папка має паперову витяжку з номером. Основна частина колекції розміщена за системою А. Декандоля. У гербарії *KW* є рукописний каталог колекції В. Черняєва, який являє собою широкоформатний зошит в якому наведено перелік видів колекції із зазначенням їх порядку, родини й роду, зазначено номер папки в якій вони зберігаються. Для кожного виду вказано місце збору у відповідності до етикетки на гербарному аркуші.

Крім нумерованих папок є матеріали колекції, які містять ексикати та гербарні матеріали, які не увійшли в основну колекцію. Частина гербаріїв В. Черняєва з території України (Полтавська, Сумська, Харківська, Донецька області) інсеровано до колекції «Гербарій флори України».

Гербарій П. Роговича

Панас Семенович Рогович (1812–1878) професор Імператорського університету Святого Володимира в Києві, директор ботанічного саду, відомий флорист, палеонтогол, геолог, етноботанік XIX ст., автор «Обозрения семенных и высших споровых растений, входящих в состав флоры Киевского учебного округа...» (1869), «Обозрения сосудистых и полусосудистых растений, входящих в состав флоры губерний: Киевской, Черниговской и Полтавской» (1855). Його колекція, на основі якої були написані зазначені вище праці, налічує 12 260 гербарних аркушів (1 469 видів із 547 родів і 92 родини) флори колишнього Київського Учбового Округу (Волинь, Поділля, Київська, Чернігівська, Полтавська області), над вивченням якої вчений працював протягом багатьох років. Тут зберігаються гербарні матеріали зібрані його учнями і колегами з України, Молдови та Росії (Крицька, Шевера, 1999; Гербарій, 2002).

У гербарії зберігаються автентичні екземпляри *Urtica kioviensis* Rogow., *Ulmus effusa* Will. f. *celtidea* Rogow., *Orobanche strumosa* Rogow. та інші. Серед гербарних зразків колекції є один екземпляр *Berteroa incana* L., зібраний відомим письменником М. Гоголем.

Зразки та етикетки до них монтовані на тонких паперових листах 38 х 24 см. Кожен гербарний зразок міститься у видовій паперовій обгортці. Зразки складені у папки, кожна з яких в свою чергу вкладена в картонну коробку. Всього таких коробок 95, з грубого картону, кожна має наклейку: «Гербарий флоры юго-западной России профессора А.С. Роговича». Колекція О. Роговича не має каталогу. У *KW* є зошит до колекції з переліком родин, родів і видів, кількістю зразків та відміткою номерів коробки.

Гербарій І.Ф. Шмальгаузена

Гербарій Івана Федоровича Шмальгаузена (1849–1894), професора Київського університету, видатного флориста, систематика, морфолога, палеонтолога, складається з 21 827 гер-

барних аркушів, 3 840 видів із 97 родин та 848 родів (Барбарич, Казанська, 1974; Гербарії, 1995; Гербарій, 2002). Ці матеріали розміщені в 120 коробках з грубого картону, кожна з яких має відповідну етикетку та номер. До колекції увійшли як збори самого І. Шмальгаузена, так і зразки Й. Пачоського, В. Липського та ін., які були використані автором для написання відомих праць «Флора юго-западной России» (1886) та «Флора Средней и Южной России, Крыма и Северного Кавказа» (1895–1897). Крім цих матеріалів тут є зразки отримані за обміном від інших ботаніків та ексикати. Усі матеріали колекції розміщені за системою А. Декандоля. Переважна більшість зразків монтована на підкладки 27 (28) х 39 (40) см з тонкого картону на яких є етикетка до зразка та штамп червоними чорнилами «Гербарій І.Ф. Шмальгаузена». Гербарні зразки одного виду складені в папку на якій зазначена назва таксону. Каталогу колекція не має, але до неї є рукописний зошит, в якому є перелік родин, родів та видів відповідно до номеру коробки, в якій вони зберігаються. Серед зразків колекції переховуються автентичні зразки низки видів описаних автором, наприклад, *Carduus hamulosus* β. [var.] *pseudocollinus* Schmalh., *Clematis pseudoflammula* Schmalh., *Erodium beketowii* Schmalh., *Erysimum cretaceum* Schmalh., *Jurinea stoechadifolia* Schmalh. та інші.

Гербарій М.С. Турчанінова

Найбільшою з меморіальних колекцій *KW* за обсягом матеріалів є персональна колекція Миколи Степановича Турчанінова (1796–1863). Вона створювалася протягом 35 років (з 1828 року до кінця життя) шляхом власних зборів автора, обміну та купівлі особистих гербарних колекцій вчених-ботаніків того часу, які працювали в багатьох країнах світу (Липшиц, 1964; М'якушко, 1979; М'якушко, Глаголєва, Мельник, 1979). Точної кількісної характеристики колекції не існує. За загальною оцінкою вона становить близько 150 000 гербарних аркушів, які містять зразки приблизно 53 000 видів судинних рослин, серед яких є значна кількість автентичних та типів видів, описаних ученим з різних континентів (Липшиц, 1964; М'якушко, 1979; М'якушко, Глаго-

лєва, Мельник, 1979). Серед колекторів цієї колекції крім М. Турчанінова є А. Бунге, Е. Регеля, G. Bentham, A. Blanchet, E. Boissier, R. Brown, A. de Candolle, J. Claussen, J. Drummond, J. Hooker, C. Gardner, T. Gilbert, A. Gray, C. Meyer, K. Ledebour, J. Linden, Th. Kotschy, W. Schimper, T. Thomson, N. Wallich, H. Zollinger, C. Zeyher та інші. У колекції зберігаються зразки з усіх континентів крім Антарктиди, тут містяться аркуші з Південної, Західної та Середньої Європи, Малої, Центральної та Південно-Східної Азії, островів Океанії, Австралії, Африки, Північної, Центральної та Південної Америки. Гербарій М. Турчанінова насичений автентичними зразками, частина з яких була виділена і склала колекцію типів цього меморіального гербарію. Відомо, що за життя М. Турчанінов описав 172 роди та 1 563 види, нові для науки з різних областей земної кулі. У колекції типів гербарію М. Турчанінова, яка була оформлена в 1970-х роках Т. М'якушко з колегами знаходиться 1 120 г. з. Вони були виділені з загальної маси матеріалів колекції, перекладені в новий папір та монтовані зі збереженням стандартів гербарію М. Турчанінова (М'якушко, 1979; М'якушко, Глаголєва, Мельник, 1979; М'якушко, Сіренко, Глаголєва та ін., 1981). У цілому гербарій М. Турчанінова є досить складною колекцією в технічному відношенні. Переважна більшість гербарних аркушів містить по декілька (до 6) зразків одного виду з різних куточків світу, які вільно лежать в обгортці синього кольору на зовнішній стороні якої вказано назву таксону. Кожен зразок має етикетку, яка у переважній більшості випадків вільно лежить на гербарному листі. Часом гербарна етикетка має прорізи в які вставлено відповідний зразок. Таке вільне розміщення матеріалу та етикеток до нього значно збільшує ризик не вірної інтерпретації даних при некоректній роботі з цим гербарієм. Розміри аркуша у цій колекції значно відрізняються від усіх інших колекцій і становлять 55 x 35 см. Гербарні аркуші вміщені в картонні папки синього кольору, в яких знаходиться від 100 до 250 зразків рослин. Матеріали колекції розміщені за системою А. Декандоля.

У рамках міжнародного проекту API/LAPI (African Plants Initiative / Latin American Plant Initiative) під час виконання гран-

ту Andrew W. Mellon Foundation на основі системи управління ботанічними дослідженнями та гербарієм BRAHMS (Botanical Research And Herbarium Management System, http://dps.plants.ox.ac.uk/bol/BRAHMS/Home/Index) було розпочато роботу над створенням бази даних до колекції М. Турчанінова з дигіталізацією відповідного гербарного матеріалу. До неї увійшли переважно автентичні зразки з Африки, Азії та Океанії, Південної та Центральної Америки, Австралії (Shiyan, Korniyenko, 2009; Шиян, Корнієнко, Мосякін, 2010). Цифрові зображення зберігаються у гербарії *KW*; їх копії передані партнерам по проекту і розміщені на сайті JSTOR Plant Science (plants.jstor.org). Вперше для зразків, інформація про які міститься в базі даних, замість прийнятого в *KW* числового інвентарного номеру було застосовано інвентаризацію через штрих-код.

Гербарій Й.К. Бойка

Колекція Йосипа Калинковича Бойка (1872–1934 (?)), викладача Ногайської гімназії, друга і сподвижника О. Янати, є цілісною унікальною колекцією, яка присвячена флористичним дослідженням малого міста Півдня України кінця XIX початку XX ст. Провідними інженерами А. Шуміловою та Н. Федорончук у 2009 р. була завершена повна інвентаризація колекції, проведено її таксономічну ревізію, складено картотеку та створено електронну базу даних на основі системи керування гербарними матеріалами та базами даних BRAHMS (Оксфорд, Англія). Ця колекція налічує 2 355 гербарних зразків і є основною частиною зборів цього дослідника флори Південного Сходу України. За нашими спостереженнями й літературою дублікати зразків із колекції Й. Бойка зберігаються у гербарії Нікітського ботанічного саду (*YALT*), Харківського університету (*CWU*), Маріупольському краєзнавчому музеї. Гербарні матеріали переважно зібрані з м. Нагайська і його околиць, містять цінну інформацію про флору цього регіону та її адвентивні види. У колекції знаходяться рідкісні зразки О. Янати та А. Гроссгейма. У базу даних BRAHMS колекції введено 2 012 ботанічних записів, які відповідають 2 355 гербарним зразкам. Готується каталог колекції.

Гербарій М.В. Клокова

Колекція видатного українського ботаніка радянської доби, професора, заслуженого діяча науки України Михайла Васильовича Клокова (1896–1981) посідає чільне місце серед колекцій *KW*. Її засновник, видатний систематик, описав понад 500 нових для науки видів, тому ця колекція містить поряд з автентичними зразками матеріали намічені до опису. У цілому вона нараховує понад 20 000 гербарних зразків (Гербарії, 1885; Гербарій, 2002). Характерною рисою цього гербарію, яка є одним із критеріїв його цінності, – зібрання серійного матеріалу, що відображає внутрішньовидовий поліморфізм з цілого ряду критичних у систематичному відношенні видів з родів *Stipa* L., *Bromopsis* Fourr. (Poaceae), *Cerastium* L., *Minuartia* L., *Dianthus* L., *Otites* Adans. (Caryophyllaceae), *Thymus* L., *Phlomis* L. (Lamiaceae), *Tragopogon* L., *Centaurea* L. (Asteraceae) та ін.

Гербарій М. Клокова потребує технічного опрацювання та каталогізації. З цією метою було переоформлено та інвентаризовано близько 2 000 гербарних зразків колекції та розпочато створення її електронної бази даних.

Обмінний фонд

Обмінний фонд гербарію *KW* формувався з дублетних матеріалів і на сьогодні налічує близько 36 000 зразків переважно флори України. Його матеріали розміщені за абеткою. Він постійно поповнюється за рахунок матеріалів співробітників відділу та інших ботаніків. Починаючи з 2006 р. на основі серійних гербарних зборів обмінного фонду відновлено видання Herbarium Florae Ucrainicae Exiccatae.

Н. Шиян

Література:

Аніщенко І.М., Сіренко І.П. Комп'ютеризація колекції типових зразків Національного гербарію України Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України // Вісн. Луган. держ. пед. унів. – 2003. – **67**, № 11. – С. 32–35.

Аніщенко І. М., Сіренко І. П., Гурінович Н. В. Комп'ютеризація колекції типових зразків Національного гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України // Укр. ботан. журн. – 2004. – **61**, № 4. – С. 84–91.

Аніщенко І. М., Ситник К. М. Комп'ютеризація Національного гербарію України (*KW*): першочергові та перспективні кроки // Укр. ботан. журн. – 2007. – **64**, № 5. – С. 634–642.

Барбарич А.І. Видання ексикат на території СРСР і деяких суміжних країн // Укр. ботан. журн. – 1972. – **29**, № 3. – С. 384–386.

Барбарич А.І., Казанська Н.А. Гербарій І.Ф. Шмальгаузена – завершальний етап флористичних досліджень XIX ст. на півдні Росії // Укр. ботан. журн. – 1974. – **31**, № 3. – С. 376–379.

Барбарич А.И., Котов М.И., Омельчук-Мякушко Т.Я. Центрально-республиканский гербарий в Киеве // Ботан. журн. – 1977. – **62**, № 5. – С. 764–769.

Гербарії України. – Київ, 1995. – 126 с.

Гербарій Інституту ботаніки НАН України *KW* / За ред. Л.І. Крицької, С.Л. Мосякіна /. – Київ, 2002. – 142 с.

Драпайло [Шиян] Н.М., Антоненко С.І. Колекція типів судинних рослин гербарію Інституту ботаніки НАН України (*KW*) // Вісн. Луган. держ. пед. унів. – 2003. – **67**, № 11. – С. 111-114.

Заверуха Б.В. Наукова спадщина В.Г. Бессера та її значення для ботанічної науки (до 200-річчя з дня народження) // Укр. ботан. журн. – 1984. – **41**, № 5. – С. 98–100.

Зав'ялова Л.В., Оптасюк О.М., Шиян Н.М. Попередні результати інвентаризації колекції XVIII ст. французького ботаніка Ж.Е. Жілібера // Актуальні проблеми ботаніки та екології (матеріали міжнародної конференції молодих учених, 11-15 серпня 2009 р., м. Кременець). – Кременець, 2009. – С. 239–241.

Зеров Д. Ботанічний кабінет та гербарій Української Академії наук в м. Київі // Укр. ботан. журн. – 1924. –**2**. – С. 86.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1971. – 103 с.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1976. – 83 с.

Історія Академії наук України (1918–1923). Документи і матеріали. К.: Наукова думка, 1993. – С. 102–104: 105–106; 126–136; 142; 148–161; 167–176; 178–184; 198–214; 222–238; 295–314; 321–322; 333–346; 356–415.

Історія Національної Академії наук України (1924–1928). Документи і матеріали. К.: НБУВ, 1998. – С. 177–178.

Кондратюк С.Я., Шевера М.В. Академік Олександр Васильович Фомін (02.05.1867 – 16.10.1935) – фундатор Гербарію *KW* Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України // Фомінія. – 2009. – № 1. – С. 6–23.

Котов М. И. Вклад украинских ботаников в изучение флоры УССР и СССР и организация Центрально-республиканского гербария в г. Киеве // Ботан. журн. – 1972. – **57**, № 5. – С. 562–564.

Краснова А.Н., Кузьмичев А.И. Жан Эмануэл Жилибер (Jean Emanuel Gilibert) – ботаник линнеевской эпохи. – Рыбинск: ОАО «Рыбинский Дом печати», 2000. – 112 с.

Краснова А.М., Кузьмичев А.І. Іван Емануїл Жілібер // Укр. ботан. журн. – 1976. – т. **33**, № 1. – С. 93–94.

Крицька Л. І., Шевера М. В. Персональна колекція професора Панаса Роговича в Національному гербарії України (*KW*) // Укр. ботан. журн. – 1999. – **56**, № 1. – С. 96–107.

Липшиц С.Ю. Жизнь и творчество замечательного русского ботаника-систематика Н.С. Турчанинова (1796-1863) (к столетию со дня смерти) // Ботан. журн. – 1964. – **49**, № 5. – С. 752–766.

М'якушко Т. Я. Наукова спадщина М. С. Турчанінова // Укр. ботан. журн. – 1979. – **33**, № 6. – С. 647–651.

М'якушко Т. Я., Глаголева Н. Г., Мельник С. К. Гербарна колекція типових зразків нових видів М. С. Турчанінова // Укр. ботан. журн. – 1979. – **36**, № 1. – С. 85–90.

М'якушко Т.Я., Сіренко І.П., Глаголева Н.Г., Мельник С.К. Інформаційно-пошукова система гербарної колекції типових зразків новоописів М.С. Турчанінова // Укр. ботан. журн. – 1981. – **38**, № 4. – С. 71–73.

Прокудін Ю.М. В.М. Черняєв: до 160-річчя з дня народження // Ботан. журн. АН УРСР. – 1953. – **10**, № 4. – С. 86–90.

Список рослин гербарію флори УРСР, що його видає Інститут ботаніки Української Академії Наук. Центурія I (1934) (Опрацював Ю. Клеопов) = Schedae ad Herbarium florae Republicae Sowjeticae Ucrainicae ab Instituto botanico Academiae scientiarum Ucrainicae editum. Centuria I (1934) (Curativ G. Kleopow) – Київ: Вид-во УАН. – 1935. – 23 с.

Список рослин гербарію флори УРСР, що його видає Інститут ботаніки Академії наук Української РСР. Центурія II (№ 101–200) (Куратори А.І. Барбарич, М.В. Клоков) = Schedae ad Herbarium florae Republicae Sovieticae Socialisticae Ucrainicae ab Instituto botanico Academiae scientiarum RSS Ucrainicae editum. Centuria II (Curatores A. Barbarycz et M. Klokov) – К.: Вид-во АН УРСР. – 1961. – 36 с.

Список сосудистых растений Гербария флоры Украины, издаваемого Институтом ботаники им. М.Г. Холодного Академии наук Украины. Выпуск 3 (№ 201–250) = Schedae ad Herbarium florae Ucrainicae ab Instituto botanico Academiae Scientiarum Ucrainicae editum. Fasciculus 3 (no 201–250) (Redactor responsabilis O. Dubovik). – Киев, 1993. – 28 с.

Список судинних рослин гербарію флори України, що його видає Інститут ботаніки НАН України. Центурія 3, частина 2 (№ 251–300) (Опрацювали Н.М. Шиян, М.М. Федорончук, В.І. Гончаренко, С.І. Антоненко) = Schedae ad Herbarium florae Ucrainicae exiccatae ab Instituto botanico NAS Ucrainicae editum. Cent. III, pars 2 (№ 251–300) (Curatores N. Shyian, M. Fedoronczuk, V. Gonczarenko, S. Antonenko). – Київ, 2006. – 38 с.

Список судинних рослин гербарію флори України. Центурія IV, частина 1, № 301–325. (Опрацювали Н.М. Шиян, Корнієнко О.М., С.І. Антоненко) = Schedae ad Herbarium Florae Ucrainicae

Exiccatae. Cent. IV, pars 1 (№ 301–325) (Curatores N. Shyian, O. Kornienko, S. Antonenko). // Fominia. – Київ, 2010. – № 2. – 20 с.

Шиян Н.М. Ексикати та їх місце в гербарному обміні // Укр. ботан. журн. – **65**, № 3. – 2008. – с. 456–464.

Шиян Н.М. Ексикати флори України: вчора і сьогодні // Матеріали XII з'їзду Українського ботанічного товариства (Одеса, 15-18 травня 2006 р.). – Одеса, 2006. – с. 59.

Шиян Н.Н. Национальный гербарий Украины (*KW*): современное состояние и перспективы // Проблемы изучения растительного покрова Сибири. III Международная конференция посвященная 120-летию Гербария им. П.Н. Крылова Томского государственного университета (16-18 ноября 2005 г.). – Томск, 2005. – С. 44–45.

Шиян Н.Н., Корниенко О.М., Мосякин С.Л. BRAHMS – новый этап оптимизации работы с историческими коллекциями (на примере гербария Н.С. Турчанинова, *KW*) // В зб.: «Проблемы изучения и сохранения растительного мира Евразии: Мат-лы Всерос. конф. с международ. участием, посвященной памяти Л.В. Бардунова (1932-2008 гг.) (Иркутск, 15–19 сентября 2010 г.). – Иркутск: Издательство Института географии им. В.Г. Сочавы СО РАН, 2010. – С. 697–700.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx, New York, 1990. – P. 331–332.

Shiyan N. M., Korniyenko O. M. Authentic herbarium materials from Africa in the N. S. Turczaninow collection // Materials of IV international Young Scientists conference «Biodiversity. Ecology. Adaptation. Evolution», dedicated to 180th anniversary from the birth of famous physiologist Ivan Sechenov» (Odesa, 16-19 September, 2009). – Odesa, 2009. – P. 67–68.

Київ

Мікологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України KW-M

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)2346171
Факс:	+38(044)2346171
e-mail:	i_dudka@mail.ru
Рік заснування:	1924
Кількість зразків:	86 520
Наявність типових зразків:	45
Географічна спеціалізація:	Україна, Кавказ, Середня Азія, Алтай, Далекий Схід
Основні колектори:	Г. Борисевич, Г. Неводовський, З. Гіжицька, З. Лавітська, С. Морочковський, М. Зерова, М. Сміцька, І. Дудка, В. Гелюта, А. Бухало, Т. Мережко, Л. Смик, Т. Андріанова, В. Гайова, Ю. Тихоненко, Ю. Голубцова, В. Джаган, О. Корольова
Цінні колекції:	Гербарії Р. Ганжи та П. Сосіна
Обмінний фонд:	6 333
Куратор гербарію:	Дудка Ірина Олександрівна, член-кореспондент, доктор біологічних

наук, професор, завідувачка відділу мікології

Штат: Берегова Валентина Йосипівна, провідний інженер;

Вербицька Алла Михайлівна, інженер

Мікологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (*KW-M*) був заснований у 1924 р. при Ботанічному кабінеті Всеукраїнської Академії наук (ВУАН), який на той час очолював академік О. Фомін. З моменту створення Інститут ботаніки ВУАН мікологічний гербарій увійшов до складу його фондів. Зараз він є одним із шести підрозділів Національного гербарію України. Кураторами мікологічного гербарію протягом його існування були З. Гіжицька, С. Морочковський, Л. Смик, І. Дудка.

В основі мікологічної колекції *KW* лежать матеріали початку XX ст. відомих представників української мікологічної та фітопатологічної школи Г. Борисевича та Г. Неводовського. Істотним додатком до нього стала колекція З. Гіжицької, яка збагатила гербарій зразками грибів різних таксонів аскоміцетів, особливо дискоміцетів, анаморфних грибів, базидіоміцетів, зібраних з околиць м. Києва у 1925-1928 роках. Вагомий внесок у збільшення фондів мікологічного гербарію *KW* у період з 1939 р. по 1962 р. вніс С. Морочковський, який доклав чимало зусиль до вивчення фітотрофних, зокрема облігатно паразитних, мікроміцетів поліської, лісостепової та степової зон України. Багаті гербарні матеріали були зібрані С. Морочковським у заповідниках України – Асканії-Новій, Хомутовському і Стрілецькому степах, Михайлівській цілині, Кам'яних Могилах. Особливу його увагу привертали іржасті, сажкові та анаморфні гриби, серед останніх він детально вивчав збудників плямистостей листя рослин. Усі збори С. Морочковського дбайливо зберігаються в мікологічному гербарії *KW*. Значне поповнення гербарію колекціями макроміцетів здійснили у 1950-1970-х роках М. Зерова, С. Вассер,

Г. Радзієвський, Г. Роженко. У цей же період, а також в останні десятиріччя XX ст. та на початку XXI ст. зростання колекцій мікроміцетів у гербарії здійснювалося за рахунок зборів М. Сміцької, І. Дудки, В. Гелюти, А. Бухало, Т. Мережко, Л. Смик, Т. Андріанової, В. Гайової, Ю. Тихоненка, Ю. Голубцової, В. Джаган, О. Корольової. У перше десятиліття XXI ст. поновилося поповнення гербарію зразками макроміцетів, збори яких у різних регіонах України проводять М. Придюк та В. Гелюта.

Окремо слід зауважити, що на різних етапах становлення мікологічного гербарію він поповнювався зразками грибів і грибоподібних організмів, зібраних відомими українськими мікологами, які певний час працювали у відділі мікології Інституту ботаніки НАН України, а потім змінили місце роботи на нове всередині Інституту або за його межами. Так, у 1930-1940-х роках у відділі (лабораторії) мікології Інституту ботаніки НАН України (тоді АН УРСР) працювали чл.-кор. НАНУ С. Московець та чл.-кор. НАНУ М. Підоплічко. У мікологічному гербарії зберігаються їх збори тих років. До гербаріїв, зібраних М. Підоплічко, належать окремі зразки грибоподібних організмів класу Myxomycetes, на основі яких разом із зборами чл.-кор. НАНУ І. Дудки та Д. Леонтьєва, зробленими наприкінці XX та на початку XXI ст., у *KW* створено сучасну колекцію міксоміцетів. Численні збори агарикоміцетів чл.-кор. НАНУ С. Вассера, проведені в 1970-1990-их рр. в Україні, Сибіру, на Алтаї, Далекому Сході Росії, значно поповнили колекцію макроміцетів, засновану в *KW* М. Зеровою.

Поповнення мікологічного гербарію *KW* здійснюється не тільки за рахунок зборів співробітників Інституту, а також завдяки передачі гербаріїв мікологів з інших установ. До гербарію Інституту надійшли зразки різних таксонів міксоміцетів З. Лавітської та Г. Морочковської (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), кількість яких складає понад 2 000 пакетів. Сюди ж з м. Полтави передані колекції макроміцетів Р. Ганжи (шапинкові гриби) та П. Сосіна (гастероміцети).

Колекція гастероміцетів належала професору Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка

П. Сосіну. Професор П. Сосін (1895-1969) був одним з найвідоміших дослідників гастероїдних базидіоміцетів у колишньому Радянському Союзі. Він народився у Санкт-Петербурзі, середню освіту отримав у сільськогосподарському училищі Саратовської губернії, вищу – в Одеському сільськогосподарському інституті. З 1930 р. П. Сосін працював у Вінницькому педагогічному інституті, на базі якого у 1937 р. захистив кандидатську дисертацію по їстівним і отруйним грибам. У 1938 р. П. Сосін перейшов на роботу до Полтавського педагогічного інституту, де викладав і завідував кафедрою ботаніки аж до виходу на пенсію. Після захисту кандидатської він обрав за об'єкт досліджень гастероміцети, які збирав у багатьох регіонах України з 1924 р. по 1959 р., а під час війни у Сталінградській (тепер Волгоградській) області Росії. У 1953 р. П. Сосін захистив у Ботанічному інституті ім. В.Л. Комарова АН СРСР докторську дисертацію «Гастероміцети Української РСР». У наступні роки він продовжував опрацьовувати гастероміцети, зразки яких йому надсилали з різних регіонів колишнього СРСР, особливо з Далекого Сходу. Накопичені ним дані з видової різноманітності, морфології та екології гастероїдних базидіоміцетів були узагальнені в «Определителе гастеромицетов СССР» (Сосин, 1973). Водночас П. Сосіним був підготовлений розділ, присвячений групі порядків *Gasteromycetes* для «Визначника грибів України» (1979). Колекция гастероміцетів, зібрана П. Сосіним, після його смерті деякий час зберігалась у Полтавському краєзнавчому музеї. Згодом у 1980-х роках музей передав її Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. Зараз ця колекція у кількості 721 пакет депонована у фонди *KW-M*. Крім зборів самого П. Сосіна, в колекції представлені зразки гастероміцетів з колекції С. Коржинського, збори М. Срединського з Криму, Одеси, Грузії, З. Гіжицької та З. Лавітської з Київської області, Ю. Шелля з Пермської та Ф. Бухгольця з Московської губерній, М. Наумова, В. Потлайчук, Р. Зінгера та Л. Васильєвої з Алтайського краю, Л. Васильєвої, З. Азбукіної, Е. Коваль з Приморського краю, Е.З. Коваль з Курильських островів Росії тощо. Колекція є доволі багатою і в систематичному відношенні: найбільша кількість видів і різновидів (30/5) характерна

для рода *Lycoperdon* Pers. (188 пакетів), друге місце посідає рід *Geaster* P. Micheli ex Fr. (22 види, 86 пакетів). Інші роди (*Calvatia* Fr., *Bovista* Pers., *Scleroderma* Pers., *Phallus* Junius ex L., *Cyathus* Haller, *Clathrus* P. Micheli ex L. тощо) представлені меншою кількістю видів і різновидностей (до 9). У колекції П. Сосіна є декілька дійсно рідкісних видів гастероміцетів. Зокрема включені до «Червоної книги України» (2008) *Clathrus ruber* Pers., *Myriostoma coliforme* (Pers.) Corda. та *Mutinus caninus* Fr.; відомі з поодиноких місцезнаходжень *Battarrea phalloides* Pers., *B. stevenii* (Lib.) Fr., *Gautieria graveolens* Vitt., *G. morchellaeformis* Vitt., *Secotium agaricoides* Hollos та деякі інші. Географія зразків, зібраних П. Сосіним в Україні, дуже різноманітна. Найбільша кількість зразків гастероїдних базидіоміцетів приурочена до Полтавської (73 види і різновидності, 163 пакети) та Київської (38 видів, 85 пакетів) областей, найменша – до Луганської, Закарпатської, Миколаївської та Одеської (по 1 пакету) областей.

Отже, навіть стисла характеристика колекції гастероїдних базидіоміцетів П. Сосіна свідчить про її історичну та наукову цінність. Найближчим часом буде розглянуто питання про виділення її в окрему історичну колекцію.

У мікологічному гербарії зберігаються типи 45 з 51 виду грибів, описаних українськими мікологами як з України, так і з Далекого Сходу Російської Федерації (частина типів, зокрема видів, описаних в довоєнний період, на жаль, не збереглася). Найбільша кількість типових зразків належить до базидіоміцетів. Це зразки нових для науки видів з родини Agaricaceae, описаних С. Вассером: *Agaricus amanitaeformis* S. Wasser, *A. longicaudus* S. Wasser, *A. moelleri* S. Wasser, *A. romagnesii* S Wasser, *Leucoagaricus moseri* (S.Wasser) S. Wasser, *L. bohusi* S. Wasser. У колекції гастероміцетів П. Сосіна також наявні типи видів гастероїдних базидіоміцетів, описаних як нові для науки. Представлені типи деяких аскоміцетів, зокрема борошнисторосяних грибів (В. Гелюта), дискоміцетів (М. Зерова, В. Гелюта), плеоспорових грибів (С. Морочковський, М. Зерова), кукурбітарієвих грибів (Л. Смик), локулоаскоміцетів (О.Корольова), анаморфних грибів (М. Зерова, І. Дудка, А. Бухало, Е. Коваль, Т. Андріанова), ін. Зберігається

тип нового для науки виду грибоподібного організму з числа ооміцетів (І. Дудка, Л. Бурдюкова).

Мікологічний гербарій *KW-M* сьогодні нараховує 86 520 одиниць зберігання. Він складається з основного фонду (36 575 гербарних пакетів (г.п.)), ексикат (3 811 г.п.), обмінного фонду (6 333 г.п.) та не фондових матеріалів (39 801 г.п.). Зразки грибів і грибоподібних організмів, інсеровані до основного гербарію, розподіляються поміж відділами таким чином: Ascomycota s. l. – 22 531 пакет (з них Ascomycota s. str. – 10 791 пакет, Anamorphic fungi – 11 740 пакетів); Basidiomycota – 12 601 пакет; Oomycota – 1 611 пакетів; Myxomycota – 832 пакети. Основна кількість видів грибів і грибоподібних організмів, що є у складі мікологічного гербарію *KW*, зібрані на території України, хоча є також незначні за розмірами колекції з Кавказу, Середньої Азії, Алтаю, Далекого Сходу.

На даному етапі фонди *KW-M* розміщені в металевих шафах з дотриманням систематичного поділу грибів та грибоподібних організмів за 4 основними відділами, з яких справжні гриби представлені Ascomycota та Basidiomycota, а грибоподібні організми – Oomycota та Myxomycota. Така класифікація визнана в останньому десятому виданні «Dictionary of the Fungi» (Kirk, Cannon, Minter, Stalpers, 2008). Оскільки відділ Ascomycota включає не тільки гриби, представлені телеоморфами (статевими сумчатими стадіями), а й такі, що в онтогенезі утворюють стадію анаморфи, останні в межах відділу виділяють в окрему групу так званих анаморфних грибів (Anamorphic fungi). На цій основі у гербарії *KW-M* Anamorphic fungi також відділені від справжніх аскоміцетів і розміщені в окремих шафах. Спроба розташувати види грибів у межах відділів за таксонами нижчих рангів (включно з родинами) відповідно до системи Е. Вердерманна (Werdermann, 1954), здійснена у 1970-х роках, була призупинена через відсутність необхідних площ та потрібної кількості гербарних шаф. Отже, матеріали мікологічного гербарію розподілені за місцем розташування гербарних шаф, хоча при цьому зразки, належні до окремих крупних таксонів (класів, порядків), розміщуються більш або менш компактно, наскільки це можливо. Є картотека секцій гербарних шаф з вказівками щодо їх вмісту.

Зразки грибів та грибоподібних організмів з відділу Oomycota (клас Peronosporomycetes) зберігаються в пакетах з щільного паперу. Розмір пакетів зумовлений розміром зразка, проте здебільшого використовуються пакети 14 × 24 см, що визначається способом їх зберігання у стандартних картонних коробках 1,5 × 33 × 44 см у гербарних шафах типу «Ezermester ISZ» (Угорщина). Для зберігання грибоподібних організмів з відділу Myxomycota (клас Myxomycetes) використовуються сірникові або виготовлені з картону коробки такого ж розміру, в кожній з яких розміщується окремий зразок і які забезпечують зберігання зразків без ушкодження їх спорофорів.

У мікологічному гербарії *KW* для обліку зразків основного гербарію ведуться різні каталоги: систематичний каталог грибів, каталог рослин-живителів, а також бібліографічний каталог грибів. До останнього вводяться види грибів, знайдені в Україні, відомості про які опубліковані у різних періодичних виданнях.

У 1993 р. до урядового фонду Великої Британії «Дарвінівська ініціатива» було подано спільний англо-український проект з біологічної різноманітності грибів та грибоподібних організмів України. Найважливішим завданням цього проекту було створення комп'ютеризованих баз даних на матеріалах мікологічного гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України та підготовка на їх основі конспекту (checklist) грибів України. Проект було схвалено Міністерством навколишнього середовища Великої Британії. Проект очолили, з англійського боку, доктор Д. Мінтер, відомий спеціаліст у галузі створення баз даних з видової і таксономічної різноманітності грибів і грибоподібних організмів, з українського – чл.-кор. НАН України І. Дудка. У період з 1 жовтня 1993 р. по 31 березня 1996 р. здійснювалася реалізація проекту, в якій брали участь співробітники Інституту мікологи чл.-кор. НАНУ С. Вассер, чл.-кор. НАНУ І. Дудка, Т. Андріанова, В. Гайова, В. Гелюта, Т. Мережко, Ю. Тихоненко, а також ліхенологи С. Кондратюк ті І. Навроцька. Допомогу у створенні баз даних асоційованих з грибами судинних рослин надавав завідувач відділу флористики і систематики рослин С. Мосякін.

Внаслідок кількарічної роботи наукового колективу проекту була створена комп'ютеризована база даних «Гриби України», яка містить інформацію про різноманітність грибів та грибоподібних організмів країни, що базується на матеріалах мікологічного гербарію Національного гербарію України. База включає 79 260 одиниць інформації стосовно просторового і часового поширення грибів, грибоподібних та асоційованих організмів в Україні. Гриби та грибоподібні організми (всього 48 414 одиниць інформації, з них 46 334 стосується грибів у межах сучасного розуміння царства Mycota і 2 080 стосується міксоміцетів, які зараз розглядають в царстві Protozoa, та ооміцетів, що зараз належать до царства Chromista, проте традиційно досліджуються мікологами) належать до 5 227 видів та внутрішньовидових таксонів, 1 100 родів, 261 родини, 76 порядків, 8 класів, 8 відділів, 3 царств. Вони асоційовані з 30 752 рослинами, що належать до 1 699 видів та внутрішньовидових таксонів, 664 родів, 129 родин, 59 порядків, та 8 класів. Як асоційовані організми виступають також тварини, проте в дуже незначній кількості.

По закінченні проекту, вищерозглянута основна база даних, а також додаткові, зокрема літературні дані, були використані для видання конспекту грибів України, який вийшов друком у 1996 р. під назвою «Fungi of Ukraine. A Preliminary Checklist».

Щодо сьогоднішнього стану мікологічного гербарію, то головною його проблемою є відсутність приміщень для подальшого нарощування основного гербарію. Зараз він займає одну кімнату площею 23 кв. м., частина шаф із зразками грибів різних таксонів знаходиться в коридорі корпусу Інституту по вул. Терещенківська, 2. Практично всі наявні в розпорядженні відділу мікології металеві гербарні шафи заповнені і новий опрацьований матеріал доводиться зберігати в картонних коробках на шафах у робочих приміщеннях відділу, де працюють співробітники і аспіранти.

Наукова цінність будь-якого гербарію, і мікологічного зокрема, визначається кількома аспектами. Найхарактернішою специфічною ознакою мікологічного гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України є те, що це найбільше в нашій країні зібрання макро- та мікроскопічних грибів і грибоподібних організмів з різних систематичних груп, яке відображує пев-

ні закономірності формування їх біологічної різноманітності та поширення в різних природних зонах України. Гербарій є основою для проведення будь-яких критико систематичних ревізій конкретних таксонів грибів, для спостережень за флуктуаціями ареалів певних видів, за їх фенологією. Як найстаріша мікологічна колекція України, перші збори якої датовані кінцем XIX – початком XX століть, гербарій дозволяє здійснювати особливо важливі зараз, у період інтенсивного антропогенного тиску на екосистеми, спостереження за змінами в складі мікобіоти певних регіонів країни. Наявність в гербарії значної кількості зразків макроміцетів у разі потреби може бути використана для порівняльної оцінки вмісту радіонуклідів, важких металів, інших полютантів у плодових тілах конкретних видів грибів на початку XX ст. і на початку XXI ст. після аварії на ЧАЕС.

І. Дудка

Література:

Вассер С.П., Дудка І.О, Крицька Л.І., Кондратюк С.Я.,Царенко П.М. Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (сторінки історії та сучасність) // Укр. ботан. журн. – 1996. – **53**, № 4. – С. 391–406.

Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 39–43.

Дудка И.А., Вассер С.П. Грибы. Справочник миколога и грибника. – К.: Наук. думка, 1987. – 535 с.

Дудка І.О., Тихоненко Ю.Я. Гербарій грибів та грибоподібних організмів / Гербарій Інституту ботаніки НАН України KW / За ред. Л.І. Крицької , С.Л. Мосякіна /. – К., 2002. – С. 60–70.

Ситник К.М., Дудка І.О. Спільний англо-український проект «Дарвінівська ініціатива» з біологічної різноманітності грибів України // Укр. ботан. журн. – 1995. – **52**, № 1. – С. 114–119.

Fungi of Ukraine. A Preliminary Checklist/ Eds. D.W. Minter, I.O. Dudka. – Egham: CAB International, 1996. – 361 p.

Minter D.W., Andrianova T.V., Tikhonenko Yu.Ya., Dudka I.O. Computerized data-base «Fungi of Ukraine» used to producea preliminary checklist of Ukrainian fungi // 3-е совещание «Компьютерные базы данных в ботанических исследованиях». – СПб: БИН РАН, 1997. – С. 34–35.

Київ

Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України KW-L

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)2396785
Факс:	+38(044)2355248
e-mail:	ksya_net@ukr.net
Рік заснування:	1924
Кількість зразків:	47 590
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу
Основні колектори:	О. Блюм, Є. Копачевська, М. Макаревич, А. Окснер
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	2 000
Куратор гербарію:	Кондратюк Сергій Якович, доктор біологічних наук, проф., завідувач відділу ліхенології та бріології
Штат:	Попова Людмила Петрівна, провідний інженер

Ліхенологічний гербарій *KW* є найбільшою колекцією даної групи в Україні (Навроцька, Безніс, 1995; Навроцька,

Кондратюк, Безніс, 2002; Kondratyuk, 1993). Його фонди на сьогодні налічують 47 590 одиниць зберігання і в географічному відношенні охоплюють територію України та містять матеріали з Європи, Азії, Африки, Північної та Південної Америки, Австралії, Нової Зеландії та Антарктиди. За час свого існування кураторами ліхенологічного гербарію *KW* були А. Окснер, О. Блюм. Зараз куратором є С. Кондратюк.

У ліхенологічному гербарії містяться матеріали, що широко репрезентують різні систематичні групи лишайників з усіх куточків України. Основними колекторами українських матеріалів є А. Окснер (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Житомирська, Київська, Чернігівська, Хмельницька, Черкаська, Кіровоградська, Вінницька, Миколаївська, Херсонська, Донецька, Луганська області та Крим), М. Макаревич (Київська, Хмельницька, Одеська, Херсонська, Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області), В. Маслова (Західне Полісся), Є. Копачевська (АР Крим, Черкаська, Донецька, Луганська обл.), Є. Брадіс (Волинська, Рівненська, Житомирська області), І. Навроцька (Закарпатська, Хмельницька, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська області, АР Крим), І. Юдіна (Чернігівська, Сумська області), С. Кондратюк (Київська, Черкаська, Кіровоградська, Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська області), О. Байрак (Лівобережний Лісостеп). Серед зборів є зразки зібрані В. Монтрезором, О. Роговичем, І. Шмальгаузеном, А. Лазаренко, Д. Зеровим, М. Котовим, М. Дубовиком, Ю. Клеоповим, Г. Бачуриною, С. Постриганем, Ф. Левіною, та ін.

Велику частину інсерованих ліхенологічних матеріалів (14 900 зразків, що становить близько 20 % ліхенологічного фонду) складають гербарні зразки лишайників з різних країн, що входили до складу колишнього СРСР. З території Білорусі (1 770 зразків) зберігаються колекція А. Окснера, а також збори Є. Бордзіловського, М. Підоплічка, А. Барбарича, М. Макаревич, О. Ромс та інші. З Молдови є збори А. Окснера, Т. Гейдемана, А. Мілько. Лишайники Прибалтійських країн представлені зборами Х. Трасса, Є. Брадіс, С. Кондратюка з Естонії, О. Блюма з Литви, С. Кондратюка з Латвії. Широко представлені матеріа-

ли з Росії: Європейська частина (340 зразків) – збори А. Окснера (Кольський п-в, Ленінградська область), Н. Савич (Архангельська область), М. Томіна (Московська, Воронезька, Астраханська область), С. Криворота (Краснодарський край), та інші; Арктика (820 зразків) – збори А. Окснера, Ф. Гриня, В. Андрєєва, Б. Городкова, Б. Тихомирова, Н. Жадринської, А. Бухало, І. Макарової, ін.; Урал (5 500 зразків) – збори А. Окснера, В. Говорухіна, С. Ліпшиця, М. Котова, В. Сочави, К. Ігошина, Ф. Гриня, Д. Зерова, ін.; Західний Сибір (210 зразків) – збори А. Окснера, Ф. Гриня, В. Михайличенко та інші; Алтай (180 зразків) – збори А. Окснера, В. Шелудякової, Л. Вторової, В. Гелюти та інших; Східний Сибір (340 зразків) – збори А. Окснера, Г. Каневського та інших; Якутія (2 500 зразків) – збори Н. Савич, Е. Роботнова, В. Шелудякова, М. Караваєва, Л. Пахрової, Н. Пахрова, М. Аврамчика, В. Олександрової та інших; Камчатка (100 зразків) – переважно збори Н. Савича; Хабаровський та Приморський край (більше 900 зразків) – збори А. Окснера, Н. Кабанова, А. Лазаренка, Б. Колеснікова, С. Кондратюка та інших. Крім цих матеріалів у ліхенологічному гербарії зберігаються матеріали з Грузії (210 зразків, збори Козловського, В. Пахунової, О. Фоміна та інших), з Вірменії (біля 100 зразків, збори А. Окснера, Н. Підоплічка, М. Дубовика, З. Супрунової, М. Меліксетян та інших), з Азербайджану (650 зразків, збори А. Окснера, Ш. Бархалова, Ц. Гурвича, П. Козлова та інших), з Середньої Азії (1 050 зразків, збори А. Лазаренка, Л. Соболєвої, М. Котова, Ф. Левіної, Н. Шахеева, С. Кондратюка та інших).

Значну частину ліхенологічних інсерованих матеріалів складають гербарні зразки, зібрані вітчизняними ботаніками на території зарубіжних країн, а також надіслані по обміну з країн Європи, Північної та Південної Америки, Австралії, Нової Зеландії. Також у гербарії є колекція лишайників та ліхенофільних грибів зібрана в останні роки різними фахівцями в Ізраїлі, колекція лишайників та ліхенофільних грибів зібрана С. Кондратюком в Австралії та на Канарських островах.

У фондах *KW-L* зберігаються типи та інші автентичні матеріали низки видів, що описані україньками та зарубіжними

науковцями: *Acarospora zaravshanica* Kudratov, *Aspicilia oxneriana* Blum, *Bacidia pulchra* Oxn., *Caloplaca ferganensis* Tomin., *C. oxneri* S. Kondr. et Søchting, *Endocarpon inconspicuum* Oxn., *Lecania zinaidae* Oxn., *Xanthoria alfredii* S.Y. Kondr. & Poelt, *X. ucrainica* S.Y. Kondr., а також низка видів роду *Caloplaca* з Австралії.

Ліхенологічні фонди містять матеріали біля двох десятків ексикат виданих в Україні та за кордоном. Серед них: «Список ексикатів гербарію, що видається Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного», «Lichenes Florae Rossiae», «Lichenotheca Rossica», «Lichenes Slovakiae exsiccati», «Fungi Lichenicoli Exsiccati», «Lichenes Romaniae Exsiccati» та інші.

З понад 47 000 зразків ліхенологічного гербарію до основного фонду колекції інсеровано понад 30 000. Увесь фондовий матеріал до 2005 року було розміщено за системою, опублікованою в «Catalogus lichenum universalis» О. Цальбрукнера. З 2005 року розпочата робота з переміщення зразків та розміщення їх за родами в абетковому порядку. У межах роду види розміщені також за абеткою. Зразки в межах одного виду згруповані в три групи: лишайники з території України, з території колишнього СРСР та інших зарубіжних країн. Зразки зібрані в межах України, скомплектовані за областями. Лишайники флори України в цілому складають понад як 29 160 зразків.

Гербарні зразки лишайників зберігаються у стандартних паперових пакетах, наклеєних по одному-два на аркуш паперу розміром 20 х 30 см, що складені в картонні папки. Така папка містить 20–30 пакетів з ліхенологічними матеріалами. У 1980-х роках було розпочате переведення аркушів для розміщення зразків на нові формати у зв’язку з тим, що розміри нових металевих шаф, до яких було переміщено гербарні фонди *KW*, відрізнялися від розмірів дерев’яних шаф, які були до того. Тому близько 11 000 гербарних зразків зберігаються у стандартних паперових пакетах, наклеєних по два-три на аркуші паперу розміром 30 х 40 см. Вони складені в паперові сорочки на картонному аркуші такого ж розміру. Однак через те, що ці сорочки не зв’язуються, окремі аркуші часом розсуваються (особливо при зберіганні об’ємних зразків кущистих лишайників чи

епілітних лишайників на шматочках каміння), що призводить до швидкого псування зразків. Тому, такий формат зберігання виявився невдалим, і подальше переведення на нього ліхенологічних колекцій припинено. Крім цього, частина зразків, що підготовлена для інсерації тимчасово зберігається в картонних коробках 30 х 50 х 13 см. Кожен зразок має етикетку, на якій позначено назва виду (або видів), місце і дата збору, прізвище колектора чи автора визначення.

Крім основної колекції ліхенологічний гербарій має обмінний фонд (понад 2 000 зразків).

С. Кондратюк

Література:

Вірченко В.М. Перші дослідники спорових рослин в УАН та їх долі // Укр. Ботан. журн. – 2001. – **58**, № 6. – С. 775 – 777.

Зеров Д. Ботанічний кабінет та гербарій Української Академії наук в м. Київі // Укр. Ботан. журн. – 1924. – **2**. – С. 86.

Навроцька І.Л., Безніс Н.Г. Ліхенологічний гербарій // Гербарії України. – К., 1995. – С. 28 - 33.

Навроцька І.Л., Кондратюк С.Я., Безніс Н.Г. Ліхенологічний гербарій // Гербарій Інституту ботаніки НАН України (*KW*). – К., 2002. – С. 42 – 59, 110 – 120.

Кондратюк С.Я. Учений ліхенолог, який створив гербарій України (до 100-річчя з дня народження Альфреда Миколайовича Окснера) // Світ. - 1998. – № 13. – С. 7.

Кондратюк С.Я., Безніс Н.Г., Навроцька І.Л. Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України // Укр. Ботан. журн. – 1993. – **50**, № 6. – С. 75 – 84.

Kondratyuk S.Ya. Lichen herbarium of N.G.Kholodny Institute of Botany in Kiev (*KW*), Ukraine // Meylania. – 1993. – **4**. – P. 13-14.

Kondratyuk S.Ya. The lichens in the Ukrainian National Herbarium in Kiev (*KW*) // International Lichenological Newsletter. – 1993. – **26**, № 1. – P. 7-8.

Київ

Бріологічний гербарій
Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного
НАН України
KW-BH, KW-BM, KW-BS

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)2396785
Факс:	+38(044)2344041
e-mail:	herbarium_kw@ukr.net
Рік заснування:	1925
Кількість зразків:	37 400
Наявність типових зразків:	20
Географічна спеціалізація:	Україна, Кавказ, Урал, Сибір, Середня Азія, Алтай, Далекий Схід
Основні колектори:	Г. Бачурина, М. Бойко, В. Вірченко, Д. Зеров, А. Лазаренко, Л. Партика, К. Улична, О. Фомін.
Цінні колекції:	Гербарії О. Покровського – І. Шмальгаузена, Д. Зерова, А. Лазаренка
Обмінний фонд:	близько 2 000
Куратор гербарію:	Вірченко Віталій Михайлович, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник відділу ліхенології та бріології
Штат:	Миронюк Євдокія Артемівна, провідний інженер

Примітка редактора. Для трьох основних біологічних колекцій, які мають окрему нумерацію зразків, використовуються наступні внутрішні акроніми: *KW-BH* – колекція печіночників та антоцеротових мохів; *KW-BM* – колекція брієвих мохів; *KW-BS* – колекція сфагнових мохів.

Бріологічний гербарій *KW* включає 37 400 зразків близько 1 900 видів мохоподібних. Роботою колекції курували Д. Зеров, Г. Бачурина, Л. Партика. Зараз куратором бріологічного гербарію є В. Вірченко.

Бріологічний гербарій складається з трьох розділів – колекції печіночників та антоцеротів (6 368 пакетів близько 300 видів, внутрішній акронім – *KW-BH*), колекції сфагнових мохів (4 839 пакетів 47 видів, внутрішній акронім – *KW-BS*) та брієвих (26 193 пакети 1 500 видів, внутрішній акронім – *KW-BM*) мохів.

Гербарій антоцеротових та печіночників розміщений за системою Д. Зерова. Він створений вченим починаючи від збору матеріалу до опрацювання, монтування та каталогізації. Найкраще серед цих матеріалів представлені печіночники флори України, головним колектором яких був Д. Зеров. Крім цього, у колекції зберігаються зразки з Далекого Сходу (А. Лазаренко, Б. Колесніков, В. Васильєв), Алтаю (Д. Зеров, П. Крилов), Кавказу (Д. Зеров), Білорусі (А. Окснер, О. Підоплічко, А. Лазаренко). Майже половину гербарію печіночників становлять матеріали із зарубіжних країн, переважно з Європи, а також США, Канади, Японії, що були отримані шляхом обміну.

Колекція сфагнових мохів більш ніж на половину складається з українських матеріалів. Їх колекторами були О. Фомін, Д. Персидський, Д.Зеров, Г. Бачурина та інші. Крім цих матеріалів є зразки з Далекого Сходу (А. Лазаренко, В. Васильєв), з Красноярського краю, Томської та Омської областей Росії (В. Верещагін, Н. Грахов, В. Нащокін та інші), а також збори Д. Зерова з Алтаю, Південного Уралу, Башкирського Приуралля. Свого часу в обмін на українські матеріали були отримані гербарні

зразки сфагнів з Північної Європи, Канади та арктичної Аляски (всього близько 600 зразків).

Колекція брієвих мохів розміщена за системою Флейшера-Бротеруса, види в межах роду розташовані за абеткою. Як і в інших бріологічних колекціях *KW* більша частина зразків зібрана в межах України. Це матеріали з Полісся (М. Вагнера, Д. Зерова, А. Лазаренка, Г. Бачуриної, С. Мельника, В. Мельничук, Л. Партики, М. Бойка, В. Вірченка), Лісостепу (А. Лазаренка, Д. Зерова, Г. Бачуриної, Б. Балковського, В. Вірченка, В. Болюха та інші), з Степу (А. Лазаренка, Д. Зерова, Г. Бачуриної, М. Бойка), з Карпат (Д. Зерова, Л. Партики, К. Уличної, М. Слободяна), з Криму (Д. Зерова, Л. Партики та інші). У колекції брієвих мохів знаходяться матеріали А. Лазаренка з Далекого Сходу та Середньої Азії, Д. Зерова з Алтаю та Південного Уралу, Г. Бачуриної з Башкирії, Д. Зерова з Закавказзя. Майже 5 000 зразків зарубіжних мохів отримані шляхом обміну з гербаріями країн Європи, Північної, Центральної та Південної Америки, Центральної та Східної Азії.

У бріологічному гебарії зберігаються 20 типів видів описаних А. Лазаренком з України, Середньої Азії та Далекого Сходу. Серед них: *Pterygoneurum kozlovii* Lazar., *Physcomitrium arenicola* Lazar., *Desmatodon ucrainicus* Lazar., *Cephalocladium zerovii* Lazar., *Tortula afanassievii* Lazar. та інші.

У фондах бріологічного гербарію зберігаються ексикати мохоподібних, серед них: «Hepaticae et Musci URSS exsiccati», «Bryotheca Polonica», «Hepaticotheca Polonica», «Flora Hungarica exsiccata», «Hepaticae Galliae» та інші.

Окремо треба відмітити ексикати європейських печіночників, видані В. Шіффнером «Hepaticae europeae» № 851–1465, К. Готтше і Г. Рабенгорстом «Hepaticarum europearum exiccatarum» № 1–590 та ексикати європейських мохів Г. Рабенгорста «Bryotheca europeae» № 1–1450. Вони видані у вигляді книжок, тому зберігаються окремо.

Окремо в бріологічному гербарії знаходиться колекція О. Покровського і І. Шмальгаузена. На її основі О. Покровським була написана стаття «Материалы для флоры мхов окрестностей

Киева» (1892). Колекція складається з семи папок: в одній знаходяться печіночники, у другій – сфагни, в інших п'яти – верхоплідні та бокоплідні мохи. У цих папках міститься 158 гербарних аркушів з наклеєними на них мохоподібними і 370 пакетів бріофітів, зібраних в 1880–1890-х роках переважно в околицях Києва, а також поблизу міст Вишгорода, Боярки (Київська обл.) та м. Коростишева і Радомишля (Житомирська обл.).

Фондовий матеріал мохоподібних зберігається у стандартних паперових пакетах, наклеєних по 1-2 на цупкі аркуші паперу 20 х 30 см і складених у картонну папку. Кожна папка містить по 25 – 30 пакетів. Загального каталогу колекції немає, але є дві картотеки. У першій, так званій загальній картотеці, започаткованій ще Д. Зеровим, подаються назви видів, місця зборів та кількість зразків певного виду за абеткою. У другій, детальнішій картотеці занесено повну інформацію з етикеток кожного пакету.

Обмінний фонд бріологічного гербарію складає близько 2 000 зразків. З метою відновлення обміну бріологічними матеріалами у 2009 р. була видана перша українська ексиката мохоподібних «Мохоподібні України. Ексиката. Випуск 1 (№ 1-25)», підготовлена Л. Партикою та С. Нипорко (Партика, Нипорко, 2009).

В. Вірченко

Література:

Бачурина Г.Ф., Партика Л.Я. Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН України // Укр. ботан. журн. – 1987. – **44**, № 6. – С. 93–95.

Вассер С.П., Дудка І.О., Крицька Л.І., Кондратюк С.Я., Царенко П.М. Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (сторінки історії та сучасність) // Укр. ботан. журн. – 1996. – **53**, № 4. – С. 391–402.

Вірченко В.М. Перші дослідники спорових рослин в УАН та їх долі // Укр. ботан. журн. – 2001. – **58**, № 6. – С. 775–777.

Зеров Д. Ботанічний кабінет та гербарій Української Академії наук в м. Київі // Укр. ботан. журн. – 1924. – **2**. – С. 86.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1971. – 103 с.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1976. – 83 с.

Історія Академії наук України (1918–1923). Документи і матеріали. К.: Наукова думка, 1993. – С. 102–104: 105–106; 126–136; 142; 148–161; 167–176; 178–184; 198–214; 222–238; 295–314; 321–322; 333–346; 356–415.

Історія Національної Академії наук України (1924–1928). Документи і матеріали. К.: НБУВ, 1998. – С. 177–178.

Партика Л.Я. Бріологічний гербарій // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 23–27.

Партика Л.Я., Вірченко В.М. Бріологічний гербарій // Гербарій Інституту ботаніки НАН України *KW* / За ред. Л.І. Крицької, С.Л. Мосякіна. – Київ, 2002. – С. 31–41, 105–109.

Партика Л.Я., Нипорко С.О. Мохоподібні України. Ексиката, Вип. 1 (№ 1-25) // Фомінія. – 209. – Вип. 1. – С. 30–43.

Київ

Фікологічний гербарій (Альготека) Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України KW-A

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)2352034
Факс:	+38(044)2344041
e-mail:	ptsar@ukr.net
Рік заснування:	1935
Кількість зразків:	27 810
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу
Основні колектори:	З. Асаул-Вєтрова, О. Виноградова, О. Коваленко, Н. Кондратьєва, Н. Масюк, Н. Мошкова, Г. Паламар-Мордвинцева, Л. Приходькова, Я. Ролл, О. Топачевський, П. Царенко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Царенко Петро Михайлович, доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу фікології
Штат:	Шиндановіна Ірина Петрівна, провідний інженер

Примітка редактора. У фондах *KW-A* зберігаються альгопроби типових локалітетів описаних видів водоростей, а також формується каталог-іконотека видів, описаних з території України.

Альготека Інституту ботаніки – колекція фіксованих проб водоростей, зібраних з метою наукових досліджень, яка задовольняє встановленим вимогам тривалого зберігання (Вассер, Мошкова, 1987; Wasser, Moshkova, 1989; Вассер, Царенко, Мошкова, 1995; Вассер, Дудка, Крицька та інші, 1996; Царенко, Борисова, Дарієнко та інші, 2002). Її фонди складаються з 27 810 о.з., які охоплюють водні, аерофітні та грунтові проби не лише з території України, а й деяких країн Європи, Азії, Африки, Південної Америки. За час існування колекції її кураторами були О. Топачевський, Н. Мошкова, Г. Паламар-Мордвинцева, В. Ступіна, П. Царенко, Т. Дарієнко, О. Петльований. Зараз її роботою курує П. Царенко.

Головним джерелом надходження альгологічного матеріалу є експедиційні збори співробітників і аспірантів Інституту, які плідно працювали й працюють над вивченням фікорізноманіття України та інших територій. Колекторами фікологічного гербарію у різні періоди його існування були: Я. Ролл, О. Топачевський, Н. Кондратьєва, Г. Паламар-Мордвинцева, З. Асаул-Вєтрова, Н. Мошкова, О. Коваленко, Л. Приходькова, Н. Масюк, П. Царенко, В. Юнгер, О. Виноградова, та ін.

Фонди альготеки у різний час поповнювалися матеріалами, зібраними співробітниками інших відділів Інституту – Д. Зеровим, А. Окснером, В. Комендарем (із Закарпаття), Є. Кондратюком (з Житомирської області), М. Котовим, Є. Карнаухом, А. Барбаричем (з Чорноморського узбережжя Криму). Сюди ж передані особисті колекції співробітників інших наукових установ – колекція ексикат Л. Рейнхарда (Харківський національний університет), І. Погребняка (Одеський національний університет), К. Уличної (Львівський національний університет).

У фондах альготеки знаходяться проби зібрані співробітниками відділу за межами України: в Азербайджані, з околиць міст Аджикабул і Ленкорань (О. Топачевський), в Росії – експедиційні збори маршрутом р. Москва – р. Дніпро, окремі проби з Красноярського краю, околиць м. Ігарки та м. Норильська (Н. Кондратьєва); з водойм Далекого Сходу та о. Сахалін (О. Блюм, П. Царенко); з Аджарії і Абхазії (Н. Мошкова, П. Царенко, В. Ступіна). Представлені в альготеці також проби і з водойм Південно-Східної Азії (о. Сінгапур, о. Ява, Індонезія), зразки з Африки (Намібія, о. Мадагаскар, о. Мае), проби з басейну р. Амазонки (збори П. Царенка, А. Чернявського) та з водойм Ізраїлю (О. Виноградова, П. Царенко).

Фондовий матеріал альготеки (проби), фіксований у 4-% розчині формаліну, зберігається у склянках темного скла об'ємом 100 мл зі щільно загвинченими металевими кришечками (іноді у склянках для пеніциліну до 30 мл, з гумовими пробками) і додатково обгорнутими поліетиленовою плівкою, притиснутою до шийки гумовим кільцем або у спеціальних пластмасових віалах (об'єм 50 мл).

Позаводні форми водоростей (аерофіти, водно-наземні, грунтові) зберігаються у склянках з темного скла (заздалегідь заповнених 4-% розчином формаліну), паперових пакетах, картонних коробках. Макроскопічні водорості (великі прісноводні нитчасті, солонувато-водні пластинчасті і трубчасті, рідше харові, а також морські водорості) висушують згідно методики гербаризації вищих рослин і зберігають їх як звичайні гербарні зразки, наклеєними або вільно розміщеними на гербарних аркушах.

У фікологічному гербарії *KW* для обліку проб та адміністративної приуроченості їх розподілу, а також загальної уяви щодо місцезростань та типу водойм ведуться різні каталоги: генеральний каталог проб, хронологічний каталог наявних проб. Формується каталог-іконотека видів водоростей, описаних за наявними матеріалами з території України.

П. Царенко

Література:

Вассер С.П., Дудка І.О., Крицька Л.І., Кондратюк С.Я., Царенко П.М. Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (сторінки історії та сучасність) // Укр. Ботан. журн. – 1996. – **53**, № 4. – С. 391–402.

Вассер С.П., Мошкова Н.О. Альготека Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР // Укр. Ботан. журн. – 1987. – **44**, № 1. – С. 101–103.

Вассер С.П., Царенко П.М., Мошкова Н.О. Альгологічний гербарій (альготека) // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 34–38.

Царенко П.М., Борисова О.В., Дарієнко Т.М., Петльований О.П. Фікологічний гербарій (альготека) // Гербарій Інституту ботаніки НАН України *KW* / За ред. Л.І. Крицької, С.Л. Мосякіна. – Київ, 2002. – С. 71–82, 129–137.

Wasser S. P., Moshkova N.A. Algotheca of the N.G. Kholodny Institute of Botany of Academy of the Ukrainian SSR / Algological Studies. – 1989. – **25**. – P. 497–503.

Київ

Палінотека Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України KW-P

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Адреса:	вул. Терещенківська, 2, м. Київ-1, 01601
Телефон:	+38(044)2343539
Факс:	+38(044)2344041
e-mail:	Відсутній
Рік заснування:	1930-ті роки
Кількість зразків:	1 109
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу
Основні колектори:	Р. Арап, О. Артюшенко, Л. Безусько, Д. Зеров, О. Карєва, Т. Каюткіна, О. Мартинюк, Г. Пашкевич, Л. Романова, В. Савицький, С. Сябряй, З. Цимбалюк, Н. Щекіна
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Формується
Куратор гербарію:	Безусько Людмила Герасимівна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник відділу систематики та флористики судинних рослин

Штат: Цимбалюк Зоя Миколаївна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник відділу систематики та флористики судинних рослин

Палінотека Інституту ботаніки (*KW-P*) – палінологічна колекція еталонних (постійних) препаратів пилку сучасних рослин – почала створюватись в тридцяті роки минулого століття під керівництвом засновника української палінологічної школи з вивчення відкладів пізнього кайнозою Д. Зерова (1895-1971). Застосування новітнього в той час методу для вивчення історії флори та рослинності України – спорово-пилкового аналізу, постійно потребувало вдосконалення прийомів для більш точного визначення пилкових зерен у викопному стані. Вже при проведенні перших спорово-пилкових досліджень відкладів верхнього плейстоцену та голоцену Д. Зеров приділяв значну увагу видовій ідентифікації викопних пилкових зерен. Він особисто зробив висновок про можливість видової ідентифікації пилку сосни та берези при проведенні палінологічних досліджень відкладів квартеру України (Безусько, 1998). На першому етапі свого існування палінотека була представлена окремими препаратами і використовувалась тільки як допоміжний матеріал для цілей спорово-пилкового аналізу.

Палінологічна колекція протягом останніх 80 років значно змінювала свій якісний та кількісний склад в залежності від вимог які ставилися до неї (Сябряй, Романова, 1988; Савицький, 2002). За час свого існування її фондами опікувалися Д. Зеров, О. Артюшенко, Н. Щекіна, Г. Пашкевич, О. Карєва, Р. Арап, Л. Безусько, С. Сябряй, Т. Каюткіна, Л. Романова, О. Мартинюк, В. Савицький, З. Цимбалюк. Зараз ведення та поповнення палінотеки проводиться кандидат біологічних наук Л. Безусько та кандидат біологічних наук З. Цимбалюк (куратор Л. Безусько).

Палінологічні препарати на відміну від гербарних зразків мають термін зберігання. Тому починаючи з 2005 року палінотека, змінивши місце локалізації (переїхала до приміщення по вул. Терещенківській 2), провела ревізію фондів і перейшла на нові стандарти формування колекції.

Основним напрямком в роботі палінотеки сьогодні є створення нової спеціалізованої паліноморфологічної колекції препаратів як для цілей систематики, так і спорово-пилкового аналізу. Важливо наголосити, що такі цілеспрямовані паліноморфологічні дослідження проводяться на рівні світлової та сканувальної електронної мікроскопії. На цій основі з урахуванням сучасних вимог до колекцій такого типу почалося формування палінотеки. Іншими словами, було принципово змінено напрямки формування колекції та суттєво розширено галузі її застосування. На даний час палінотека є базовою при проведенні палеопалінологічних, паліноморфологічних, актуоботанічних досліджень.

На сьогодні колекція *KW-P* складається з 1 109 постійних препаратів 371 виду судинних рослин (548 зразків). Серед них матеріали з родин Chenopodiaceae (З. Цимбалюк), Plantaginaceae (З. Цимбалюк), Linaceae (О. Оптасюк), Lentibulariaceae (З. Цимбалюк), Scrophulariaceae (З. Цимбалюк, О. Перегрим) та ін. Етикетування еталонних препаратів зроблено за єдиним стандартом.

Розпочата в 1979 р. за ініціативою Л. Безусько (Сябряй, Романова, 1988), робота по створенню спеціальних (тематичних) колекцій для цілей спорово-пилкового аналізу, продовжується з урахуванням нових принципів формування палінотеки. На даний час З. Цимбалюк та Л. Безусько створено таку колекцію для деяких представників культурної та бур'янової флори України.

Крім препаратів виготовлених за сучасними вимогами, у палінотеці є еталонні препарати, що сьогодні мають лише історичне значення і наочно демонструють стандарти роботи попередніх років. Ця найстаріша частина колекції була створена тільки як довідкова для цілей спорово-пилкового аналізу відкладів пізнього кайнозою України, коли ще не ставилися завдання щодо її використання для цілей систематики. Певною мірою це

обумовило деякі методичні недоліки старої колекції та невідповідність принципів її побудови сучасним вимогам. Наприклад, у більшості випадків постійні препарати містять недостатні дані етикеток (найчастіше – лише назва виду, або ж назва та місце або рік збору), без посилання на гербарні зразки (voucher specimens). Тому зараз немає можливості, у разі потреби, перевірити визначення рослин, на основі яких виготовлялися препарати. На даному етапі невелика частина історичної колекції проходить відбір та інвентаризацію. Передбачається, що на прикладі цієї невеличкої колекції старих препаратів можна буде наочно показати деякі історичні етапи формування палінотеки.

Важливою складовою роботи *KW-P* є комп'ютерна обробка отриманих паліноморфологічних матеріалів (база даних опрацьованих зразків, цифрова обробка фотографічних зображень пилку та ін.). Дані про усі опрацьовані зразки пилку зберігаються в електронному та паперовому (роздрукованому) вигляді.

На даний час у палінотеці розпочато роботу над створенням обмінного фонду постійних препаратів.

Фонди палінотеки широко використовуються для наукової роботи та при підготовці студентами вузів курсових, бакалаврських та магістерських робіт у галузі палеопалінології та паліноморфології.

Л. Безусько, З. Цимбалюк

Література

Савицький В.Д. Палінотека // В кн.: Гербарій Інституту ботаніки НАН України KW / За ред. Л.І. Крицької, С.Л. Мосякіна. – Київ, 2002. – С. 83–85, 138–140.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1971. – 103 с.

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1976. – 83 с.

Сябряй С.В., Романова Л.С. Палінотека лабораторії палеоботаніки Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР // Укр. ботан. журн. – 1988. – **45**, № 6. – С. 91–92.

Київ

Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України KWHA

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Адреса:	вул. Тімірязєвська, 1, Київ, 01014
Телефон:	+38(044)2849592
Факс:	+38(044)2852649
e-mail:	galanthus2001@mail.ru
Рік заснування:	1948
Кількість зразків:	155 000
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу
Основні колектори:	Н. Антонюк, Л. Бахурко, О. Блохін, Р. Бородіна, М. Волошин, Г. Дерипова, С. Діденко, О. Ісайкіна, В. Мельник, Ю. Мініна, В. Мітін, І. Мороз, М. Перегрим, О. Пироженко, О. Рак, З. Саричева, Й. Сікура, Л. Скворцова, Г. Смик, В. Собко, О. Соколовський, В. Стопкань, В. Ткачик, О. Токарський, С. Харкевич, В. Чопик, О. Шиндер
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Діденко Світлана Яківна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник

Штат: Багацька Тетяна Сергіївна, провідний інженер;

Сісецька Лариса Павлівна, провідний інженер

Гербарій Національного ботанічного саду НАН України ім. М.М. Гришка (*KWHA*) є одним з найвідоміших в Україні. Історія його тісно пов'язана із створенням та становленням саду.

Гербарій засновано в 1948 році як науковий підрозділ ЦРБС АН УРСР – наукова колекція видів судинних рослин природної флори та інтродуцентів, при відділі флори й рослинності СРСР. Так, «Вісник ботанічного саду АН УРСР» повідомляє, що «Региональный совет ботанических садов Украины и Молдавии принял решение создать ... на базе основанного в 1948 г. С. Харкевичем справочного гербария центральное гербариехранилище растений, представленных в насаждениях и коллекциях учреждений региона». Опікуватися гербарієм було доручено Сигізмунду Семеновичу Харкевичу.

Першими гербарними зборами були зразки з території ботанічного саду. Це було необхідно для обліку рослин при створенні відповідних експозицій і колекцій ботаніко-географічних ділянок, для виявлення і охорони рідкісних видів рослин, які зустрічалися на цій території, а також для вивчення змін складу флори, особливо збагачення її видами, що вийшли з культури. В *KWHA* зберігаються зразки, зібрані на території Ботанічного саду С. Харкевичем, М. Бондарем та іншими ботаніками (385 видів, 1 173 аркуші) за часів його створення.

Наступним етапом поповнення і упорядкування гербарію був період активного збирання посадкового матеріалу для живих колекцій ботаніко-географічних ділянок. Експедиційні збори насіння й заготівля вихідного посадкового матеріалу з інтродукційної роботи для відтворення ботаніко-географічних ділянок включали обов'язкове збирання гербарних зразків для їх наукової документації. На той час колекція вже складала

понад 5 000 видів природної флори колишнього СРСР, тобто близько 30 000 аркушів.

Окрім збирання гербаріїв під час експедицій існували й інші джерела поповнення. Так, у різні роки гербарію було подаровано та надійшло за обміном колекційні матеріали з багатьох закордонних та вітчизняних (в ті часи – радянських) закладів. З наукових установ України надійшли матеріали з Ботанічного музею Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР, Ботанічного саду і гербарію Львівського державного університету ім. Івана Франка, Донецького ботанічного саду, Ужгородського державного університету (всього 650 гербарних аркушів 278 видів), з Головного ботанічного саду АН СРСР – 698 (647), з Росії – 3 625 (2929), Азербайджану – 6 (5), Вірменії – 184 (175), Грузії – 240 (175), Молдови – 307 (232), Таджикистану – 327 (175), Киргизії, Латвії, Литви – 9 (9). У гербарній колекції є також 878 аркушів 820 видів, які одержані з Болгарії, Іраку, Індії, Кореї, Польщі, Німеччини, США, Фінляндії, Франції.

Сучасний гербарій є окремим науковим підрозділом у складі відділу природної флори НБС НАНУ. У різний час гербарієм завідували С. Харкевич, І. Мороз, Н. Трофименко, О. Ісайкіна. Сьогодні в гербарії працюють: завідуюча гербарієм – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник С. Діденко; провідні інженери Т. Багацька та Л. Сисецька.

За період його існування зібрана колекція, яка містить більш ніж 12 000 видів вищих рослин, що належать до 240 родин (близько 155 тисяч аркушів), є великий обмінний фонд.

У колекції є види флори різних природно-кліматичних зон та континентів. Серед них найкраще представлені види флори України. Велику цінність мають гербарії з окремих заповідних територій, таких як «Михайлівська цілина», «Хомутівський степ», «Кам'яні могили», Чорноморського біосферного заповідника. Колекція кавказьких рослин є найбільшою в Україні. Вона має 11 853 гербарних аркуші, в яких представлено 3 377 видів рослин Грузії, Вірменії, Азербайджану, Північного Кавказу, Краснодарського краю.

Головною тематикою наукових досліджень останніх років, які проводяться у відділі природної флори під керівництвом доктора біологічних наук, професора В. Мельника, є вивчення рідкісних та зникаючих видів рослин. Велика увага приділяється як популяційним дослідженням, так і спостереженням за індивідуальним розвитком рослин. Для роботи в цьому напрямку в гербарії НБС НАНУ започатковано колекційний фонд, де представлені збори, що відображають рослини на певних стадіях онтогенезу. Подібна колекція є конче необхідною для вивчення вікової структури популяцій багатьох видів, а також може стати у пригоді для систематичних, морфологічних, анатомічних досліджень тощо.

Гербарій *KWHA* – це результат праці багатьох науковців та аматорів. За роки його існування в створенні його колекції брали участь понад 100 колекторів, серед них Н. Антонюк, Л. Бахурко, О. Блохін, Р. Бородіна, М. Волошин, А. Деріпова, С. Діденко, О. Ісайкіна, В. Мельник, Ю. Мініна, В. Мітін, І. Мороз, М. Перегрим, О. Пироженко, О. Рак, З. Саричева, Й. Сікура, Л. Скворцова, Г. Смик, В. Собко, О. Соколовський, В. Стопкань, В. Ткачик, О. Токарський, В. Чопик, О. Шиндер. Особливе місце в гербарії посідає колекція рослин її засновника і першого куратора – С. Харкевича. Географія його зборів охоплює Україну, Кавказ, Крим, Урал, Далекий Схід, Середню Азію, Сибір, Заполяр'є. Спадщина С. Харкевича нараховує 29 676 аркушів 10 292 види. Ці матеріали не виокремлені в іменну колекцію, але мають окремий каталог видів.

Окрім значної кількості видів рослин, зібраних з різних місць, колекція С. Харкевича містить пять ізотипів: *Anemone tamare* Charkev. (Хабаровський край, Аяно-Майський район, 1978 р.), *Chrysosplenium schagae* Charkev. et Vyschin (Хабаровський край, Нанайський район, 1983 р.), *Salix sichotensis* Charkev. et Vyschin (Хабаровський край, Нанайський район,1983 р.), *Taraxacit koryanense* Charkev. et Zvelev (Камчатка, Олюторський район, 1976 р.), *Tephroseres schistose* (Charkev.) Barkalov (Камчатка, Олюторський район, 1976 р.) (Диденко, Багацька, 2007; Мельник, 1995).

У гербарній колекції розоцвітих є аркуші, датовані 1877–1918 рр. Це 284 аркуші (99 видів троянд), які зібрані в Саксонії (Saxoniae), Тюрингії (Thuringiaca), Брауншвейзі (Braunschweig), Британії (Britannica). Деякі з них марковані спеціальними штампами (23 – «The Botanical Exchange Club of the British Isles», 11 – «Watson Botanical Exchange Club», 12 – хрестом-печаткою). В архівних документах зафіксовано їх надходження з Німеччини в 1961 році (Мельник, Діденко, Багацька, 2008), однак походження цієї колекції невідоме. Вона добре збереглась і має історичну і наукову цінність.

Знахідки нових для регіонів видів рослин, підтвердження знов знайдених і відомих раніше з літературних джерел місць зростання документовані гербарними зразками, що зберігаються в *KWHA*. Так, гербарні зразки *Galanthus plicatus* Bieb., зібрані В. Мельником та С. Діденко з рівнинної частини України, підтверджують зростання виду в Україні не тільки в Криму, як вважалось раніше; а зібрані В. Мельником, С. Діденко, О. Раком два види роду *Galanthus* (*G. elwesii* Hook. та *G. graecus* Orph. ex Boiss.) ілюструють їх зростання на півдні України (де до цього наводився лише один вид). Збори 48 нових місцезнаходжень чотирьох видів роду *Galanthus* флори України також представлені в гербарних колекціях. О. Раком виявлено нові місцезнаходження рідкісних та зникаючих видів Лівобережного Полісся, що підтверджені гербарними зборами: *Diphasiastrum complanatum* (L.) Holub, *Gentiana pneumonanthe* L., *Lycopodium annotinum* L., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo, *Salvinia natans* (L.) All., *Daphne mezereum* L, *Gladiolus imbricatus* L., *G. tenuis* Bieb. Разом з В. Мельником та Д. Шевченком вперше в Україні підтверджене сучасними гербарними зразками місцезнаходження *Botrychium virginianum* (L.) Sw. Зразки *Egeria dense* Planchon, знайденої вперше Т. Багацькою в материковій частині України та *Artemisia argyi* Level., *Schoenoplectus setaceus* (L.) Palla з нових місць знаходжень, також зберігаються в гербарній колекції. М. Перегрим протягом 2001–2005 років передав до гербарію близько 100 гербарних аркушів, які є підтвердженням нових місцезнаходжень рідкісних і зникаючих видів флори України і Росії –

переважно з південного сходу України і Ростовської області Російської Федерації (*Delphinium sergii* Wissjul., *Paeonia tenuifolia* L., *Cleome donetzica* Tzvelev, *Onosma graniticola* Klokov, *Scrophularia donetzica* Kotov., *Scutellaria creticola* Juz., *Tulipa schrenkii* Regel, *Fritillaria meleagroides* Patrin ex Schult. & Schult. f., *F. ruthenica* Wikstr., *Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Asch., *Allium lineare* L., *Crocus reticulatus* Steven ex Adams, *Stipa dasyphylla* (Czern. ex Lindem.) Trautv., *S. pulcherrima* K.Koch та ін.). Д. Шевченком передані гербарні збори з нових місцезростань в Кремінських лісах (*Adonis wolgensis* Stev., *Anemone nemorosa* L., *Crataegus ucrainica* Pojark., *Iris pineticola* Klokov, *Leucanthemum vulgare* Lam., *Limosella aquatica* L, *Melampyrum nemorosum* L., *Platanthera bifolia* (L.) Rich. *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill., *Salvinia natans* (L.) All., *Vincetoxicum rossicum* (Kleop.) Barbar.

Зараз колекції *KWHA* активно поповнюють молоді дослідники – аспіранти, здобувачі, студенти, серед них: Л. Бахурко, О. Блохін, С. Діденко, Ю. Мініна, М. Перегрим, О. Рак, О. Шиндер. Особливо цінними є гербарні зразки рослин, які одержані від науковців, що перебували в закордонних відрядженнях. Так, завдяки В. Мельнику в *KWHA* представлені рослини флори Швеції, Великої Британії, о. Сицилія, М. Кохну та А. Гродзинському – флори різних районів США.

Колекційні збори зберігаються у зав'язаних картонних папках на листах паперу розміром 42 х 28 см у видових сорочках. Папки складені в дерев'яних та металевих шафах. Кожна папка має порядковий номер і напис з назвою родини, також «маячки» видів для зручного і швидкого пошуку. Збережено започаткований С. Харкевичем порядок розташування родин за О. Гроссгеймом. При надходженні гербарних зборів на кожну колекцію складається список видів з кількістю аркушів у двох екземплярах, один з яких залишається у колектора. На основі списків ведеться книга обліку гербарних колекцій, є картковий каталог наявності видів в гербарії, що ведеться з часів його заснування. За архівом *KWHA* можна простежити якісні та кількісні зміни колекцій.

Сучасні технології дозволяють використання зразків для опрацювання за електронними базами даних при доборі за

певними параметрами. Для кращого збереження і поліпшення добору матеріалу завершено створення електронного каталогу таксонів та розробляються електронні таксономічні бази даних, які містять інформацію з етикеток та типові світлини матеріалів колекційного фонду гербарію. Розпочато також фотофіксацію живого природного матеріалу для розміщення його в електронних базах даних *KWHA*.

Гербарні колекції регулярно перевіряються на наявність шкідників. Дезінсекція регулярно проводиться в морозильній камері при t° –34° протягом трьох діб з наступним поступовим нагріванням до кімнатної температури, або за допомогою інсектицидів.

Гербарна колекція ботанічного саду широко використовується викладачами різних навчальних закладів при викладанні курсів ботаніки, екології, паркознавства, зеленого будівництва тощо. Для навчальної роботи з учнями та студентами останніми роками створено демонстраційний гербарій. Гербарний матеріал з головних фондів надається в тимчасове користування науковим установам. Так, в 1984 році Ботанічний інститут ім. В.Л. Комарова АН СРСР одержав матеріал видів флори Євразії, який був необхідний для систематичної обробки родів *Clematis*, *Atragene*, *Sambucus*.

На основі гербарних колекцій *KWHA* було створено науково-тематичні виставки: «Біблійні рослини в колекції Гербарію НБС» – до 2000-річчя Християнства (НБС НАНУ, 2000 р., відповідальна О. Ісайкіна); «Рослинні чужинці» – зразки адвентивних рослин, що негативно впливають на організм людини (Київський Будинок природи, 2007 р., відповідальна Т. Багацька); «Рослини в творах Т.Г. Шевченка» – пересувна виставка (НБС НАНУ, 2006 р.; філіал музею Т.Г. Шевченка «Будинок на Пріорці», 2007 р.; частина спільної експозиції лікарських і декоративних рослин, 2008 р., відповідальні С. Діденко, Т. Багацька, Л. Сісецька).

Таким чином, за роки свого існування гербарій *KWHA*, який було започатковано як додатковий підрозділ по збереженню рослин-інтродуцентів, на сьогодні став джерелом вивчення як

окремих таксонів рослин, так і природних флор в цілому. Саме тому гербарій НБС НАНУ має значну наукову цінність і є національним надбанням.

В. Мельник, С. Діденко, Т. Багацька

Література:

Васильченко И.Т., Васильева Л.И. Гербарии Советского Союза. – Ленинград. – Наука. – 1975. – С. 15–17.

Вассер С.П., Крицька Л.І. Гербарії України: сучасний стан, проблеми функціонування і розвитку // Укр. ботан. журн. – 1999. – **56**, № 3. – С. 321–330.

Гришко М.М., Соколовський О.І., Харкевич С.С. Про створення в Ботанічному саду АН УРСР довідкового гербарію рослин, вирощених в ботанічних садах УРСР // Вісник ботан. саду АН УРСР – 1959. – № 1. – С. 142–143.

Диденко С.Я., Багацкая Т.С. Гербарий Национального ботанического сада НАН Украины – детище С.С. Харкевича // Мат-ли конф. по морфологии и систематике растений, посв. 300-летию со дня рождения КАРЛА ЛИННЕЯ. – Москва, 2007. – С. 247–248.

Диденко С.Я., Багацкая Т.С., Сисецкая Л.П. Гербарий Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины на пороге 60-летия // Теоретические и прикладные аспекты интродукции растений как перспективного направления развития науки и народного хазяйства. Мат-ли межд. научн. конф., посвящ. 75-летию со дня образ. Центр. ботан. сада НАН Беларуси. Минск. – 2007. – т. 2. – С. 20–22.

Диденко С.Я., Багацкая Т.С., Сисецкая Л.П. Опыт использования компьютерной базы данных в гербарном деле Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины // Биологическое разнообразие. Интродукция растений. Мат. Четвертой Межд. научн. конф. – Санкт-Петербург, 2007. – С. 241–242.

Мельник В.І. Гербарій ЦБС ім. М.М. Гришка НАН України (*KWHA*) // Гербарії України. – К., 1995. – С. 53–54.
Мельник В.І., Діденко С.Я., Багацька Т.С. Гербарій ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України // Інтродукція рослин. – 2008. – № 4. – С. 21–28.
Мельник В.И, Исайкина А.П. 50 лет гербарию Центрального ботанического сада НАН Украины // Гербарный пресс: информационный бюллетень. – 1998. – № 3. – С. 5.
Мороз И.И. Справочный гербарий ЦРБС и его коллекции // Интродукция и акклиматизация растений – 1986. – № 6. – С. 13–17.
Рубцова О.Л. Рід *Rosa* L. у гербарії НБС ім. М.М. Гришка НАН України // Інтродукція рослин. – 2004. – №4. – С. 79–82.
Харкевич С.С. Особова справа – Фонди музею Історії Національного Ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України
Харкевич С.С. Гербарий ЦРБС АН УССР в Киеве // Ботан. журн. – 1973. – **58**, № 11. – С. 1680–1683.
Харкевич С.С. Сучасний стан та завдання розвитку гербарної справи в системі ботанічних садів України і Молдавії // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. – 1971. – Вип. 5. – С. 207–212.
Чопик В.І., М'якушко Т.Я., Соломаха Т.Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. – Київ: Фітосоціоцентр, 1999. – 129 с.
Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 332.

Київ

Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка KWU*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Адреса:	просп. Акад. О. Глушкова - 2, корп.12, м. Київ, 03187
Телефон:	+38(044)521-33-36
Факс:	+38(044)521-35-98
e-mail:	oksasteppe@rambler.ru; oksasteppe@gmail.com
Рік заснування:	1946
Кількість зразків:	60 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, країни Кавказу та Середньої Азії
Основні колектори:	Т. Андрієнко, В. Баданіна, А. Барбарич, П. Береговий, М. Бортняк, О. Васильєва, В. Вірченко, О. Гловацька, О. Горб, Я. Дідух, С. Донська (Зиман), О. Дубовик, А. Жила, Г. Куковиця, Л. Кучерява, О. Липа, В. Любченко, В. Мілкіна, О. Моляка, В. Нечитайло, В. Протопопова, О. Оксіюк, Л. Оляницька, В. Осичнюк, Л. Сипайлова, Г. Смик, С. Смолко (Морозюк), О. Тищенко, С. Харкевич, В. Чопик

Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	5 000
Куратор гербарію:	Абдулоєва Оксана Сафараліївна, кандидат біологічних наук, асистент кафедри ботаніки
Штат:	Карпенко Наталія Іванівна, кандидат біологічних наук, науковий співробітник, Яковлева Ольга Володимирівна, спеціаліст II категорії

Примітка редактора. http://biol.univ.kiev.ua/ukr/deps/4.html – веб-сторінка кафедри ботаніки, де розташована база даних частини «Флора України» наукового гербарію.

Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*KWU*), за кількістю зразків, належить до малих гербаріїв, проте, його матеріали широко використовуються для написання регіональних зведень флори України та систематичних обробок низки таксонів.

Усі гербарні наукові колекції Київського університету, зібрані з часу його заснування, у 1931 р. були передані до Інституту ботаніки Української Академії наук і послужили базою створення його гербарію. Серед колекцій, які тепер зберігаються в Національному гербарії України Інституту ботаніки НАН України (*KW*), особливо цінними є гербарії природодослідників XIX ст. та професорів Київського університету В. Бессера (60 000 г.з.), П. Роговича (12 260 г.з.), І. Шмальгаузена (21 827 г. з.), а також матеріали В. Монтрезора, які увійшли до основного фонду *KW*.

Відновлення гербарію Київського університету розпочинається з 1946 р., завдяки зусиллям викладачів кафедри вищих рослин та студентів, що проходили навчальну практику у Канівському заповіднику. У 1978 р., під керівництвом завідувача кафедри, доктора біологічних наук, професора В. Чопика, гербарій судинних рослин був впорядкований за системою А. Енглера та

розподілений на три функціональні підрозділи: навчальний, демонстраційний та науковий. З того часу до 1996 р. натхненним куратором гербарію був М. Бортняк. Колекція поповнилась особливо значним і репрезентативним за обсягом матеріалом з району Середнього Придніпров'я.

Головними колекторами, завдяки яким у 1970-1990 роки гербарій додав 60% сучасного складу, є співробітники кафедри (на той час вона мала назву – «Кафедра ботаніки вищих рослин»): М. Бортняк, В. Любченко, Л. Кучерява, О. Липа та ін., які гербаризували переважно на території середнього Придніпров'я. Значні поповнення колекції флори України здійснені багатьма іншими колекторами та вченими-ботаніками, а саме: В. Осичнюк (Вінницька обл. та Степова зона України), О. Гловацька (середнє Придніпров'я, Гірський Крим), О. Дубовик (Донецька та Черкаська обл., Крим), А. Барбарич (Полісся), В. Протопопова (Київська обл., Крим), С. Донська [Зиман] (Закарпатська обл.), А. Жила (Київська обл.), Л. Сипайлова (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл., Крим), Г. Смик (Житомирська обл.), С. Смолко (Морозюк) (Луганська, Херсонська, Сумська обл.), В. Вірченко (середнє Придніпров'я), Т. Андрієнко (Івано-Франківська, Рівненська, Київська обл.), Я. Дідух (Рівненська обл.), Л. Оляницька (переважно Сумська обл.), В. Мілкіна (Донецька обл.), П. Береговий (Херсонська обл.), Г. Куковиця (Сумська обл.), В. Нечитайло, О. Васильєва, О. Моляка (середнє Придніпров'я), О. Горб (рід *Viola*), О. Оксіюк (Крим, Херсонська обл.), С. Харкевич (Закарпатська обл.), В. Чопик (Крим). У багатьох зборах брали участь студенти кафедри. В останні роки гербарій поповнився зборами В. Баданіної (рід *Doronicum*; матеріали навчальної практики студентів у національному природному парку «Шацькі озера»), О. Тищенко (флора кіс Приазов'я; матеріали зональної навчальної практики), Н. Карпенко (триба Coronilleae), О. Касянчук (родина Geraniaceae) та ін., під керівництвом О. Тищенко організований збір гербарію мохоподібних.

У фондах гербарію *KWU* є зразки, зібрані такими вченими, як Ю. Клеопов, М. Котов, Є. Лавренко, І. Зоз, Є. Брадіс, Ф. Гринь, Ф. Левіна, О. Вісюліна, Л. Панова, О. Топачевський. Найстаріші гербарні зразки датуються довоєнними роками (збори О. Гло-

вацької, С. Харкевича, Є. Лавренка, І. Зоза, О. Липи, Ю. Клеопова, Ф. Гриня, М. Котова). Із природно-заповідних територій України гербарій містить збори таких дослідників, як С. Смолко (Морозюк), В. Осичнюк, О. Дубовик, Т. Андрієнко, Л. Оляницька, В. Любченко, Л. Сипайлова, В. Протопопова, М. Бортняк, М. Котов, О. Тищенко та інших.

На даний час гербарій *KWU* документує 64% видового біорізноманіття флори судинних рослин України (3 281 вид з 5 100 загальної кількості), представлені 170 родин (85%), 887 родів (75%) в порівнянні з даними наведеними в «Vascular plants of Ukraine» (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Його загальний фонд становить 60 000 г.з., серед них судинних рослин флори України близько 59 000 (з них покритонасінних - біля 57 500, голонасінних – 270), вищих спорових (плауноподібних, хвощеподібних, папоротеподібних) – 1 200. Також наявні близько 100 зразків 40 видів мохоподібних з 21 родини та 30 родів (переважно це студентські збори, визначені під керівництвом В. Вірченка та О. Тищенко). У географічному відношенні рівнинна територія України представлена 54 400 г.з., Карпати – близько 2 000 г.з., Гірський Крим – 2 600 г.з.

Значне місце серед зразків флори України в колекції *KWU* посідають матеріали, зібрані з Правобережного та Лівобережного Лісостепу України. Добре представлений видовий склад деяких важливих природно-заповідних територій – Канівського природного заповідника, Українського степового природного заповідника, біосферного заповідника Асканія-Нова, Карпатського біосферного заповідника.

Що стосується науково-технічного опрацювання колекції, то її матеріал на 90% впорядкований та кваліфіковано ідентифікований М. Бортняком. У цій роботі також брали участь кваліфіковані ботаніки: В. Любченко, О. Гловацька, О. Дубовик, В. Осичнюк, Л. Кучерява, С. Мосякін (родина Chenopodiaceae), В. Гончаренко (рід *Rubus*), І. Мойсієнко (родина Plumbaginaceae), В. Тихомиров (рід *Hieracium*), В. Баданіна (рід *Doronicum*), Н. Карпенко (триба Coronilleae), І. Ольшанський (родина Juncaceae).

На основі гербарію складено конспект флори Середнього Придніпров'я.

Внесення даних про гербарні зразки підрозділу «Флора України» до електронної бази даних (програма *Herbarium* на базі FoxPro, розробник І. Сіренко, електронна таблиця у Microsoft Excel) зробило дуже простими та зручними пошук, відбір і каталогізацію потрібних матеріалів, обмін гербарною інформацією та підвищило надійність її збереження. Електронна база даних частини «Флора України» гербарію доступна на веб-сторінці кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Серед гербарних матеріалів *KWU* представлені і закордонні флори: 74 гербарних папки та коробки (2А) – Кавказ; 39 гербарних коробок (2В) – Заполяр'я (переважно Кандалакша), отриманий шляхом обміну із заповідника; 26 коробок (2С) – Казахстан і Середня Азія (збори М. Бортняка, В. Нечитайло та інших, понад 2 000 г.з.); матеріали (2D) з Алтаю (збори В. Любченка, близько 200 г.з.); матеріали (2Е) з Далекого Сходу (збори В. Осичнюка, В. Соломахіної та ін., близько 300 г.з.). Приблизно 300 г.з. складають гербарні збори співробітників кафедри з Білорусі, Молдавії, Польщі, Чехії, Болгарії, Сербії, Німеччини. Колекції закордонних флор зберігаються у початкових форматах, в яких були отримані.

Обмінний (дублетний) фонд в *KWU* спеціально не виділений, проте дублети наявні (близько 5 000 г.з.) і розташовані в основному фонді колекції флори рівнинної України. Це переважно матеріали з Київської, Черкаської, Вінницької областей України. Разом з іншими матеріалами колекції дані про них внесені до електронної бази даних, що спрощує їх відбір. При потребі обмінний фонд *KWU* може бути використаний для міжгербарного обміну. Крім цього в гербарії можливе позичання для досліджень різноманітних зразків з усього фонду підрозділу «Флора України».

О. Абдулоєва, І. Костіков

Література:

Войтюк Ю.О., Бортняк М.М. Гербарій Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (*KWU*) / Гербарії України. – К., 1995. – С. 73.

Чопик В.І., М'якушко Т.Я., Соломаха Т.Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – С. 57-58

Київ

Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка KWHU

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Адреса:	вул. Симона Петлюри, 1, м. Київ, 01032
Телефон:	+38(044)2393190
Факс:	+38(044)2393190
e-mail:	peregrym@ua.fm; mykyta.peregrym@gmail.com
Рік заснування:	2007
Кількість зразків:	85 000
Наявність типових зразків:	1
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, Польща, країни Кавказу та Середньої Азії
Основні колектори:	Є. Бордзиловський, Л. Діброва, В. Казановський, Ю. Клеопов, Г. Куковиця З. Лавітська, Н. Лоскот, С. Навашин, С. Нестеренко, А. Окснер, Є. Полонська, О. Рогович, І. Сележинський, І. Симоненко, Д. Сирейщіков, О. Соколовський, Н. Стеценко, В. Фінн, В. Шидловський, C. Baenitz, K. Golde, N. Puring, N. Zinger

Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Перегрим Микита Миколайович, кандидат біологічних наук, науковий співробітник
Штат:	Губар Любов Максимівна, кандидат біологічних наук, молодший науковий співробітник

Гербарій Ботанічного саду і кафедри ботаніки Університету Святого Володимира, як структурну одиницю було створено другим директором Ботанічного саду, професором Р. Траутфеттером у період з 1839 по 1850 роки. Основою для нього стали гербарії, зібрані першим директором саду проф. В. Бессером – завідувачем кафедри зоології, проф. А. Андржийовським, та власне самим Р. Траутфеттером. У подальшому гербарій поповнювався зборами співробітників Ботанічного саду і кафедри ботаніки, особливо, варто відмітити збори проф. О. Роговича і проф. І. Шмальгаузена. Пізніше, під час керування Ботанічним садом проф. С. Навашина (1894–1914), активним поповненням гербарію вищих рослин займалися В. Фінн та М. Цингер, крім того у цей час фонди *KWHU* поповнилися Гербарієм Київських Вищих жіночих курсів, особистим гербарієм лісничого І. Сележинського та низки інших колекторів. З 1915 року, коли посаду директора зайняв проф. О. Фомін, у Ботанічному саду взагалі почався розквіт таксономічних та флористичних досліджень, які супроводжувались значними поповненнями гербарію. Основними колекторами у той час були Є. Бордзиловський, А. Окснер, Ю. Клеопов, О. Соколовський, Є. Полонська. За даними 1924 року (Стоянов, 1924) гербарій Ботанічного саду складався з 13 окремих колекцій: гербарій професора І.Ф. Шмальгаузена (матеріали до флори), особистий гербарій професора І.Ф. Шмальгаузена, гербарій О. Роговича, гербарій В. Бессера, гербарій В. Монтрезора, гербарій Ж. Жілібера, гербарій австро-угорської флори, гербарій російської флори, гербарій В. Фінна

з Київщини та Криму, гербарій Є. Бордзиловського з Мінщини, гербарій В. Хитрово з Орловщини, гербарій Г. Левитського з Київщини, інші гербарії. Окремо відзначимо, що в цей період відбувався активний обмін матеріалами – Ботанічний сад отримав гербарні матеріали з Томського університету, Імператорського московського університету, Нікітського ботанічного саду та деяких інших установ.

У 1934 році, як учбово-допоміжна лабораторія біологічного факультету Київського університету, створюється ботанічний музей, до якого передають усі гербарії Ботанічного саду. Проте, ймовірно, фізично вони до кінця Другої Світової війни залишалися у приміщеннях саду, а після 1946 року частина гербарних матеріалів була передана до Інституту ботаніки АН УРСР (колекції В. Бессера 54 000 г.з., О. Роговича 12 260 г.з., І. Шмальгаузена 15 000 г.з.).

Взагалі питання місця зберігання гербарію Ботанічного саду від часів його заснування й до 1946 року потребує подальшого з’ясування, оскільки прямих підтверджень факту знаходження гербарію у приміщеннях Ботанічного саду не має, проте, є кілька записів та повідомлень, які опосередковано наводять на таку думку. Так, виявлено примітки на етикетках гербарних зразків зібраних на той час співробітником Ботанічного саду В. Фінном: *KWHU* №0000369, *Centaurea orientalis* L. f. *rubescens* Bess., 29.06.1900 – «Справиться относительно формы с красными вѣнчиками f. *rubescens* Bess. В работах и гербарии Бессера у I. Hayek'a и Rchb. не упоминается»; а також *KWHU* №0000244, *Phlomis tuberosa* L. f. *hirsuta* Paczoski, 04.07.1901, - «Этотъ эк. отличается, отъ эк. находящихся въ гербаріи Проф. Шмальгаузена, нѣсколько меньшей валосистостью стебля». Крім того, в архівах виявлено ще одне підтвердження: у зв'язку з погіршенням стану здоров'я проф. С. Навашин влітку 1914 р. передав завідування Ботанічним садом відомому вченому, завідуючому кафедрою анатомії та фізіології рослин Київського університету проф. К. Пурієвичу, який лише тимчасово, до листопада 1914 р., виконував ці обов'язки, а 19 листопада 1914 р. до правління Університету було направлено рапорт з фізико-математичного факультету,

в якому повідомлялося, що «…фізико-математичний факультет на своїх зборах 11 листопада поточного року постановив звільнити ординарного проф. К. Пурієвича від тимчасового завідування ботанічним садом з гербарієм при ньому, а доручити завідування означеним закладом новопризначеному ординарному проф. Університету Святого Володимира О. Фоміну». Крім того відомий факт, що Червоний корпус під час Другої світової війни було зруйновано, а гербарій вцілів, як і споруди Ботанічного саду, хоча можливо він перебував в евакуації у Казахстані. До того ж у статті присвяченій пам'яті А. Окснера зазначено: «В 1923 г., закончив занятия в институте, он поступил в аспирантуру при АН УССР. В этом же году он был зачислен научным сотрудником Гербария Киевского ботанического сада» (Ситник, 1976).

У повоєнну пору і до 2002 року та частина гербарію, яка залишилась після передачі фондів до Інституту ботаніки АН УРСР, знаходилась у ботанічному музеї у так званому «Червоному корпусі» університету, який у 1971 році було підпорядковано Ботанічному саду. Їм керували Д. Зеров, В. Соломахіна, В. Іваницька, І. Білоконь, Л. Діброва. Ці дослідники щорічно суттєво поповнювали гербарії. Також до ботанічного музею передавали власні збори викладачі та наукові співробітники університету: проф. О. Липа, З. Лавітська, Н. Стеценко, Г. Куковиця та інші. Цей період існування гербарію та його кількісний склад частково відображені у кількох публікаціях (Барбарич, 1970; Ботанічний сад, 1989; Діброва, 1998; Чопик, 1999).

Нажаль, треба констатувати, що 2002 р. керівництвом університету, з метою звільнення приміщень у «Червоному корпусі», було прийнято рішення терміново перевезти колекції ботанічного музею разом з гербарієм до Ботанічного саду. Ці роботи проходили в авральному порядку, експозиції та гербарій розміщували у всіх вільних приміщеннях та сховищах, співробітники Ботанічного саду всі свої зусилля спрямовували на збереження цих унікальних колекцій. Крім того в цей час пішли з життя працівники ботанічного музею – В. Соломахіна та Л. Діброва.

У 2007 р. за ініціативи тодішнього директора Ботанічного саду проф. В. Соломахи були розпочаті роботи з відновлення гербарію та призначено куратора колекції. Майстернею саду зроблено кілька фанерних шаф для зберігання матеріалів, які розміщено у вестибюлі адміністративного корпусу, розпочато відновлення структури гербарію, проводиться активна інвентаризація фондів зі створенням відповідної електронної бази даних (Перегрим, Соломаха, 2008), а також поповнення колекцій. За сприянням теперішньої дирекції саду на чолі з В. Капустяном з 2008 р. розпочато ремонт окремого будинку, який планується виділити виключно під розміщення гербарію.

М. Перегрим

Література:

Барбарич А.І. Гербарна справа на Україні // Укр. ботан. журн. – 1970. – **27**, № 5. – С. 665 – 667.

Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського державного університету. – К.: Вища школа, 1989. – 168 с.

Діброва Л.С., Соломахіна В.М. Колекції професора В.В. Фінна, учня С.Г. Навашина – в ботанічному музеї Київського університету // Професор С.Г. Навашин: Матер. наук. читань, присвячених 100-річчю відкриття подвійного запліднення у покритонасінних рослин професором університету Святого Володимира С.Г. Навашиним (Київ, 23-24 вересня 1998 р.). – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – С. 93 – 94

Перегрим М.М., Соломаха В.А. Гербарій ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка // Укр. ботан. журн. – 2008. – **65**, № 3. – С. 465 – 468.

Перегрим М.М., Соломаха В.А. Колекція гербарію Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків: Матер. наук. конф. – К., 2008. – С. 65–67.

Стоянів Ю. Гербарії української флори // Укр. ботан. журн. – 1924. – **2.** – С. 55–62.

Сытник К.М., Блюм О.Б. Памяти Альфреда Николаевича Окснера (1898–1973) // Ботан. журн. – 1976. – **61**, № 2. – С. 276–283.

Чопик В.І., М'якушко Т.Я., Соломаха Т.Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 130 с.

Кривий Ріг

Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України KRW*

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Криворізький ботанічний сад
Адреса:	вул. Маршака, 50, м. Кривий Ріг, Дніпропетровської обл., 50089
Телефон:	+38(0564)384802; +38(0564)384922
Факс:	+38(0564)384922
e-mail:	botgard@ukrpost.ua; garden7@meta.ua
Рік заснування:	1985
Кількість зразків:	18 000
Наявність типових зразків:	3
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія (Сибір, Далекий Схід, о. Сахалін)
Основні колектори:	О. Красова, В. Кучеревський, Т. Провоженко, В. Федоровський, Г. Шоль
Цінні колекції:	Гербарій видів роду *Ribes* L.
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Кучеревський Василь Володимирович, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Криворізького ботанічного саду, завідувач відділу природної флори
Штат:	Шоль Галина Назарівна, науковий співробітник відділу природної флори

Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України був створений у 1985 році, разом із заснуванням самого саду. У 1992 р. гербарій увійшов до відділу природної флори.

Відділом проводились широкомасштабні дослідження регіональної флори. При виконанні наукових тем: «Вивчення сучасного стану, тенденцій змін та шляхів збереження генофонду флори Правобережного степового Придніпров'я в умовах антропогенного пресу, індустріалізації та урбанізації», «Антропогенна трансформація урбанофлори Кривого Рогу», «Вивчення сучасного стану, тенденцій змін та шляхів збереження флористичної та ценотичної різноманітності ковилових степів Правобережного степового Придніпров'я», «Дослідження фіторізноманіття зелених насаджень у промислових регіонах Правобережного степового Придніпров'я і його збереження та збагачення» флористичними дослідженнями були охоплені правобережні райони Дніпропетровської та Запорізької, східні райони Кіровоградської та Миколаївської, північні райони Херсонської областей, частково райони Луганської, Донецької областей та Криму. У результаті зібрано оригінальний гербарний матеріал флори Правобережного степового Придніпров'я, у тому числі флори міста Кривий Ріг, та, частково, степової зони України. Переважна більшість матеріалів регіонального гербарію опрацьовано, систематизовано та інсеровано для постійного зберігання. Зразки складають основу інвентаризації флори Правобережного степового Придніпров'я та презентують близько 90% видів та 97% родів та родин регіональної флори (для урбанофлори Кривого Рогу цей показник складає відповідно 95% та 97,3%). Тут відсутні види, які, ймовірно, зникли в регіоні та дуже рідкісні. Низка таксонів представлена серійним матеріалом з численних місць знаходження, зокрема, роди *Stipa* L., *Poa* L., *Galium* L., *Veronica* L., *Dianthus* L. та інші. Оригінальність гербарію КБС у тому, що в ньому широко представлені збори з антропогенних місць зростання як Криворізького залізорудного, так і Нікопольського марганцево-рудного басейнів, з урбанізованих територій та адвентивні види.

Крім того, тут зберігаються збори В. Кучеревського з формового різноманіття *Quercus robur* L. з південного сходу Укра-

їни, які були зібрані при виконанні дисертаційної роботи «Внутрішньовидова мінливість та формове різноманіття дуба звичайного в умовах південного сходу України». Особливу цінність мають гербарні збори мутаційних форм дуба звичайного *Q. robur* f. *pendula*, *Q. robur* f. *cucullata*, *Q. robur* f. *laciniata*, *Q. robur* f. *crispata*, *Q. robur* f. *puberula*, *Q. robur* f. *brevisecta*, *Q. robur* f. *acutifolia* тощо. Окремо зберігається гербарій інтродуцентів КБС (500 г.а.), за матеріалами якого написано монографію «Древесные растения Криворожского ботанического сада. Итоги интродукции (за 25 лет)» (Федоровський, Мазур, 2007) та серійні збори видів роду *Ribes* L. В. Федоровського., а саме: *R. nigrum* L., *R. spicatum* Robson, *R. altissimum* Turcz. ex Pojark., *R. procumbens* Pall., *R. glabellum* (Trautv. et C.A. Mey.) Hedl., *R. atropurpureum* C.A. Mey, які зібрані в природних популяціях Південного Сибіру (Алтай, Тива, Саяни), Західного Сибіру (долина р. Об від Новосибірська до Салехарда, долина р. Єнісей від верхів'їв в горах Тиви до пониз), Прибайкалля та Забайкалля, Приморського та Хабаровського країв, з південної та середньої частини о-ва Сахалін. Ці збори були використані при написанні монографії «*Ribes spicatum* Robson – смородина колосистая (систематика, география, изменчивость, интродуция)» (Федоровський, 2001).

Гербарні колекції використовуються для наукових флористичних, фітоценотичних та екологічних досліджень. На базі гербарію пишуть курсові та наукові праці аспіранти, здобувачі, студенти, слухачі Малої Академії наук. Крім вище названих монографій, гербарні зібрання були використані для написання «Атласу рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини» (2001) та низки інших флористичних праць (див. список літератури). Крім того, ці матеріали є основою не лише для встановлення систематичного та таксономічного складу флори, але й для виявлення тенденцій змін структури флори під дією антропогенних чинників. Гербарні збори можуть слугувати у майбутньому базою для проведення моніторингу рослинного покриву регіону, для хорологічних досліджень флори України тощо.

Гербарій KRW підтримує тісні наукові зв'язки з Національним гербарієм України, гербаріями Донецького ботанічного

саду, Дніпропетровського національного університету та з багатьма науковцями ботанічних установ України та інших країн: Німеччини, США, Болгарії, Молдови та інших.

На сьогодні KRW нараховує понад 18 000 г.а. Гербарій складається з розділів: флора України (Правобережне степове Придніпров'я), урбанофлора Кривого Рогу, флора інтродуцентів. Гербарні збори розміщені за системою А. Тахтаджяна (1987). У межах родин роди й види розташовані за абеткою. Гербарні зразки зберігаються в картонних коробках у металевих шафах (не герметичних), виготовлених за власними кресленнями. Для боротьби зі шкідниками використовуються термо- та холодильна камери. Гербарій забезпечений бінокулярами, науковою літературою, комп'ютером, експедиційним знаряддям.

В. Кучеревський, Г. Шоль

Література:

Кучеревський В.В. Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України / Гербарії України. – К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 1995. – С. 116.

Кучеревський В.В. Атлас рідкісних та зникаючих рослин Дніпропетровщини. – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 360 с.

Федоровский В.Д. Ribes spicatum Robson – смородина колосистая (систематика, география, изменчивость, интродукция). – Киев.: Фитосоциоцентр, 2001. – 204 с.

Шоль Г.Н. Гербарій урбанофлори Кривого Рогу // Вісн. Луган. пед.ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 11–14.

Кучеревський В.В. Науковий гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України // Там же. – С. 11–14.

Кучеревський В.В. Конспект флори Правобережного степового Придніпров'я. – Дніпропетровськ: Проспект, 2004. – 292 с.

Федоровский В.Д., Мазур А.Е. Древесные растения Криворожского ботанического сада. Итоги интродукции (за 25 лет). – Днепропетровск: Проспект, 2007. – 256 с.

Кривий Ріг

Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту KRWI*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Криворізький державний педагогічний інститут
Адреса:	пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086
Телефон:	+38(0564)716021
Рік заснування:	Не відомий
Кількість зразків:	2 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Криворіжжя)
Цінні колекції:	Відсутні

Примітка редактора. За відсутності наданих матеріалів, інформація наведена за відомою літературою. З віртуальним гербарієм *KRWI* можна ознайомитись на сайті кафедри ботаніки та екології Криворізького державного педагогічного університету: http://kdpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=264&Itemid=408

Література:

Шанда В.І. Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту / Гербарії України. – К., 1995. – С. 112.

Луганськ

Гербарій Луганського Національного Аграрного університету LNAU

Відомче підпорядкування:	Національна академія аграрних наук України
Установа:	Луганський національний аграрний університет
Адреса:	м. Луганськ, 91008
Телефон:	+38(095)5120923
Факс:	Відсутній
e-mail:	viktoriakharchenko@rambler.ru
Рік заснування:	1911
Кількість зразків:	7 355
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Схід)
Основні колектори:	К. Береженко, Н. Каймакан, В. Сєдова, В. Скороход, Т. Сова, В. Харченко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	1 375 г.з.
Куратор гербарію:	Харченко Вікторія Євгенівна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології рослин
Штат:	Відсутній

Колекція гербарію Луганського національного аграрного університету налічує 7 355 зразків 762 види рослин поширених на Південному сході України. Основу колекції склали мате-

ріали зібрані на початку XIX ст. на території Маріупольського лісівництва та в інших куточках України, які зберігалися в гербарії Луганської сільськогосподарської школи (1914 р.). На базі цього закладу в 1921 р. було створено сільськогосподарський інститут, який вподальшому став Луганським національним аграрним університетом. Гербарна колекція започаткована ще в 1911 р. постійно поповнюється матеріалами, які надходять від студентів та викладачів.

В. Харченко

Луцьк

Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки LUU*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Волинський національний університет імені Лесі Українки
Адреса:	вул. Потапова, 9, м. Луцьк, Волинська обл., 43021
Телефон:	+38(03322)40318
Факс:	Відсутній
e-mail:	Відсутня
Рік заснування:	1977
Кількість зразків:	6 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Волинь)
Основні колектори:	В. Войтюк, Л. Коцун, І. Кузьмішина
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Антонюк Юрій Михайлович
Штат:	Відсутній

Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки був створений у 1977 році співробітниками кафедри природничих наук на матеріалах експедиційних зборів та студентських польових практик. Матеріали опрацьовані співробітниками кафедри та спеціалістами інших ботанічних установ (М. Загульським, Львівський національний університет імені Івана Франка). Гербарій поділяється на розділи: Фло-

ра Волині, Рідкісні рослини, Інтродуковані рослини, Лікарські рослини, Регіональні флори. У гербарії широко представлена флора області.

Гербарій зберігається у спеціальній кімнаті площею 30 м^2 у шафах, в коробках виготовлених з картону. Його фонди розміщені за системою А. Тахтаджяна, види в межах родин і родів – за абеткою.

Гербарний фонд поповнюють викладачі кафедри і студенти, які щорічно проходять навчально-польову практику з ботаніки у різних регіонах країни. Колекції використовуються головним чином з науковою метою співробітниками кафедри, а також студентами при написанні курсових і дипломних робіт.

Ю. Антонюк

Література:

Терлецький В.К. Гербарій Луцького державного педагогічного університету // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 111.

Луцьк

Гербарій Волинського краєзнавчого музею LUM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Волинський краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Шопена, 20, м. Луцьк, Волинська обл., 43021
Телефон:	+38(03352)42591
Факс:	+38(03352)42591
e-mail:	volkrmus@lt.ukrtel.net
Рік заснування:	1929
Кількість зразків:	4 720
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Польща
Основні колектори:	[?] Барановський, А. Кузьмічов, С. Мацко, В. Олешко, Й. Панек
Цінні колекції:	Гербарій С. Мацко
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Пушкар Наталія Юхимівна, головний хранитель
Штат:	Відсутній

Гербарій Волинського краєзнавчого музею заснований у 1929 році із часу створення музею. Загальна кількість одиниць зберігання 4 720, у тому числі іменний гербарій Стефана Мацка – 3 385 г.з.

Колекція польського ботаніка Стефана Мацка зберігається окремо в картонних коробках 25,6 х 33,3 х 47 см, системати-

зована за родинами. Гербарій містить переважно власні збори 1920-1930 років С. Мацка (1899-1967) та рівненського ботаніка Йозефа Панека (1880-1961) з території сучасних Волинської, Рівненської, Тернопільської областей та Польщі. Вивчивши матеріали колекції встановлено, що в цілому за датою збору вона охоплює часовий проміжок від 1902 по 1938 роки.

Гербарій нараховує 3 075 аркушів судинних рослин, 70 зразків мохів, 240 лишайників. Судинні рослини монтовані за допомогою вузьких паперових стрічок на підкладки розміром 30,2 х 43,3 см. Мохи в конвертах із цупкого паперу розміром 12,8 х 16 см. Лишайники наклеєні на тонкий картон розміром 8,4 х 12,8 см і вкладені в такі ж конверти як і мохи.

У 2005 р. вийшов каталог гербарію С. Мацка (Олешко, Савчук, Андреєва, 2005).

У гербарії Волинського краєзнавчого музею є ще три невеликі іменні колекції, що зберігаються окремо: гербарій [?] Барановського (70 г.з., зібраних у 1913–1914 роках, визначений і описаний В. Олешком у 2003 р.), гербарій аспіранта Інституту ботаніки АН УРСР А. Кузьмічова (34 г.з., зібрані на території Волинської області і передані у фонди музею у 1969–1970 роках), гербарій кандидата біологічних наук В. Олешко (67 г.з., передані до музею у 2003 р.).

Решта гербарних зразків – збори працівників музею різних років.

А. Силюк

Література:

Олешко В.В., Савчук Л.А., Андреєва Т.П. Каталог гербарію Стефана Мацко та Йозефа Панека. – Луцьк, 2005. – 582 с.

Силюк А.М. Гербарій Волинського краєзнавчого музею // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 91.

Львів

Гербарій Інституту екології Карпат НАН України LWKS

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут екології Карпат НАН України
Адреса:	вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026
Телефон:	+38(032)2707443
Факс:	+38(032)2707430
e-mail:	herbarium-lwks@ukr.net
Рік заснування:	2004
Кількість зразків:	70 000
Наявність типових зразків:	42
Географічна спеціалізація:	Україна, Білорусія, Грузія, Росія, Словаччина, Чехія, Польща, Словенія, Італія, країни Середньої Азії.
Основні колектори:	О. Андрєєва, І. Беднарська, О. Висоцька, І. Данилків, К. Дорошенко, О. Кагало, А. Лазаренко, Є. Лесняк, О. Лобачевська, В. Матасов, В. Мельничук, О. Наконечний, Н. Паньків, О. Підгребельна, І. Реслер, Р. Ріпецький, Н. Сичак, Н. Скібіцька, М. Слободян, З. Служинська, К. Улична, Л. Фетісова, Я. Хоркавців
Цінні колекції:	Гербарій А. Лазаренка
Обмінний фонд:	3 000

Куратор гербарію: Сичак Надія Миколаївна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник

Штат: Кагало Олександр Олександрович, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу охорони природних систем, науковий керівник гербарію;

Коплик Ольга Петрівна, технічний завідувач гербарію

Примітка редактора. *LWE* – пропонований акронім (Гербарії України, 1995), який не був зареєстрований для гербарної колекції Інституту екології Карпат НАН України, і використовувався до 2004 р.

Офіційною датою заснування гербарію є 2004 рік, коли він отримав міжнародний акронім *LWKS*. Проте історія його становлення почалася набагато раніше. Перша спроба створити гербарій в інституті була в 1991 році, коли у зв'язку зі створенням Інституту екології Карпат НАН України (на базі Львівського відділення Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України), прийнято рішення про формування офіційної гербарної колекції в межах установи. На той час в інституті існувало три розрізнені приватні колекції співробітників відділу охорони природних екосистем Львівського відділення Інституту ботаніки НАН України, зібраних під час виконання бюджетних і договірних тем відділу протягом 1974-1991 років у Карпатах, на Волино-Поділлі та Західному Поліссі. Це були колекції П. Ященка (Західне Полісся), Л. Тасєнкевич (Українські Карпати) та О. Кагала (Волино-Поділля, Західні Карпати). Усі три колекції загалом нараховували близько 10 000 гербарних зразків. Інформація про цей гербарій, підготована в 1994 році, під акронімом *LWE* (офіційно він не був зареєстрований) увійшла до довідника «Гербарії України» (1995). Того ж року Л.Тасєнкевич перейшла з Інституту екології Карпат НАН України до Державного природознавчо-

го музею НАН України, забравши особисту колекцію до музею, де вона зараз і зберігається. Колекція П. Ященка до цього часу залишається недоступною, оскільки є тільки приватною. Таким чином, зі складу так званого гербарію *LWE* на кінець 1995 реально функціонуючою лишилася колекція О. Кагала (близько 6 000 аркушів). У 1996 році вона була об'єднана із особистою колекцією Н. Сичак (близько 4 000 аркушів) і дотепер становить основу теперішнього гербарію *LWKS*. Фактично, станом на 1995 рік гербарій *LWE* перестав існувати.

Від 1996 року фонди, які склали основу *LWKS* поповнювались зборами О. Кагало, Н. Сичак та аспірантами Інституту. З цього ж часу бере початок активний обмін матеріалами з іншими науковими установами та збільшується кількість гербарних зразків, переданих позаштатними колекторами на постійне зберігання до фондів цієї колекції. На сьогодні щодо технічної якості оформлення та рівня наукового опрацювання фондових матеріалів гербарій Інституту екології Карпат є один з найкращих в Україні, про що зазначали його відвідувачі (Бузунова, Красовская, 1997). Після отримання міжнародного акроніму у 2004 р., *LWKS* набуває офіційного статусу гербарію Інституту екології Карпат НАН України (структурно й організаційно колекція підпорядкована відділу охорони природних екосистем). У цей же час до його складу було включено бріологічну колекцію, засновану чл.-кор. АН УРСР А. Лазаренко, і яка раніше зберігалася у відділі екоморфогенезу рослин.

Зараз гербарій нараховує близько 70 000 зразків судинних рослин і бріофітів, у його складі представлені цінні в науковому відношенні колекції, про що свідчить постійний інтерес до нього з боку міжнародної ботанічної спільноти. У фондах *LWKS* зберігаються матеріали, які репрезентують фітобіоту багатьох ботаніко-географічних районів України та флористичних областей Землі. Колекції *LWKS* включають інформацію про таксономічний склад, історію розвитку, трансформацію флор, фіторесурси, географічне поширення, еколого-ценотичну приуроченість видів. Гербарій *LWKS* є науковою базою для біологічних досліджень, розробки наукових основ раціонального

використання рослинних ресурсів, охорони та моніторингу довкілля.

Особливістю гербарію є значна кількість тематичних зборів (перш за все за таксономічним принципом), що відображають напрямки досліджень його засновників та основних колекторів. Це багаті в географічному представленні збори видів з родів *Alchemilla, Festuca, Hieracium, Leontodon, Pilosella, Rosa, Ranunculus, Rubus, Taraxacum, Trollius* і родини Fabaceae.

Гербарій *LWKS* є кольнтрольним депозитарієм серійних зразків видів високогірної флори Українських Карпат (13 видів), використаних для популяційно-генетичних досліджень в рамках міжнародного науково-дослідного проекту IntarBioDiv (http://intrabiodiv.vitamib.com).

У гербарії зберігається низка типових зразків. Серед судинних рослин тип *Festuca polovina* Bednarska та ізотипи *Alchemilla bucovinensis* Sytschak, *Allium tuvinicum* (Friesen) Friesen, *Jurinea brachycephala* Klokov, *Otostegia bucharica* B.Fedtsch., *Parapyrum anemonoides* (Kar. et Kir.) Ulbr., *Rosa × dolichocarpa* Galushko, *Scilla otschiauriae* Mordak та ін. У бріологічній колекції зберігаються типи та ізотипи *Hymenostomum papillosissimum* Lazar., *Usmania campylopoda* Lazar., а також *Desmatodon ucrainicus* Lazar., *Tortula ferganensis* Lazar. та інші.

Гербарій *LWKS* включає колекцію судинних рослин (близько 45 000), бріологічну колекцію (близько 20 000), колекцію популяційних вибірок та обмінний фонд.

Колекція судинних рослин

Колекція судинних рослин розміщена за системою А. Тахтаджяна (Система магнолиофитов, 1987), а роди та види в межах родини за абеткою. Розмір гербарного аркушу становить 42 × 28 см, усі гербарні аркуші вкладені в так звані гербарні сорочки, які мають з обох боків клапани. Усі гербарні зразки змонтовані. Гербарні аркуші складені один над одним у пачки, які зберігаються у шафах і на стелажах. Колекція судинних рослин охоплює всю територію України, але найбільше тут матеріалів з Карпат і Волино-Поділля. Також є збори з Білорусії,

Грузії, Італії, Польщі, Росії, Словаччини, Словенії, Чехії та із Середньої Азії.

Основними колекторами цієї колекції є О. Кагало (11 000 аркушів), Н. Сичак (7 000), Н. Скібіцька (5 000), І. Беднарська (2 500), О. Наконечний (2 000), О. Підгребельна (1 700), О. Андрєєва (1 000), І. Реслер (750), Н. Паньків (700), К. Дорошенко (500) та інші. Загалом, разом з надісланими ексикатами (1 500 зразків), у гербарії судинних рослин кількість колекторів становить близько 550 осіб. Тут зберігається велика кількість гербарних зборів видів родів *Alchemilla* та *Festuca*, а також важких у таксономічному відношені – *Hieracium, Pilosella, Taraxacіт, Crataegus, Rosa, Rubus* та інші.

Загалом у фондах колекції судинних рослин представлено близько 4 000 таксонів.

Обмінний фонд нараховує близько 3 000 зразків. Постійно здійснюється обмін з гербаріями *B, K, KW, LJU, MSU*. Крім того, в окремих випадках, гербарій позичає гербарні зразки для дослідження на певний термін.

Бріологічна колекція

Бріологічна колекція нараховує понад 20 000 зразків (близько 15 000 систематичного та 5 000 каріологічного гербарію). Зразки зберігаються в пакетах розміром 16,5 × 10,2 см. Пакети розміщені в картоних коробках.

Започаткований бріологічний гербарій А. Лазаренком ще з часу його роботи у Ботанічному кабінеті та Гербарії АН УРСР (від 1931 року – Інститут ботаніки АН УРСР), згодом формувався співробітниками Державного природознавчого музею НАН України та Інституту екології Карпат НАН України М. Слободяном, К. Уличною, В. Мельничуком, З. Служинською О. Висоцькою, І. Данилківим, Є. Лесняк, О. Лобачевскою, Л. Фетісовою, Я. Хоркавців, Р. Ріпецьким, В. Матасовим та іншими.

Бріологічна колекція оформлена за системою В. Бака та Б. Ґофінета (Morphology, anatomy and classification of the Bryophyta, 2009). Згідно з цією системою до відділу Bryophyta належать вісім класів, з них у гербарії представлені п’ять: Sphagnopsida,

Andreaeopsida, Polytrichopsida, Tetraphidopsida, Bryopsida. Роди й види розміщені за латинською абеткою.

До бріологічної колекції увійшли збори А. Лазаренка з майже усіх областей України (від Донбасу до Волині та від Полісся до Криму), Карпат (Закарпатська низовина, полонини Боржава, Красна, гірські масиви Ґорґан, Свидовця, Чорногори), Середньої Азії (Ферганський хребет, Копет-Даг, Північний Тянь-Шань, долина р. Ілі, гори Заілійського Ала-Тау, Кунгей Ала-Тау, Талгар), Далекого Сходу (півострів Муравйов-Амурський Приморського краю, острови Руський і Попова в затоці Петра Великого в Японському морі, верхів'я рік Майки і Супутінки, долина р. Арган (притока р. Уссурі) та ін.), Білорусії та Кавказу.

Крім того, у бріологічній колекції зберігаються також зразки, зібрані П. Оксіюком, Д. Зеровим (Алтай, Алма-Атинська обл., Західне Закавказзя), А. Окснером (Азербайджан), М. Котовим (Східний і Центральний Тянь-Шань), У. Маматкуловим, К. Малиновським, В. Запрягаєвим (Таджикистан), А. Бачуриною, В. Розенбергом. Також є зразки надіслані з Японії (S. Hattori, K. Saito, Y. Ikegami, A. Noguchi, K. Mayebara та ін.), зразки з XIX та початку XX століття Я. Лобаржевського (J.H. Łobarżewski), Т. Віснєвського (T. Wisniewski), Ж. Вагнера (J. Wagner, Fl. exsiccata Austro-Hungarica).

У складі бріологічної колекції окремо виділено зразки, котрі документують каріологічні дослідження, проведені в рамках підготовки Атласу хромосом листяних мохів СРСР (близько 5 000) (Лазаренко, Высоцкая, Лесняк, 1971).

Спеціальна колекція

Ця колекція містить гербаризовані зразки рослин, зібрані у складі популяційних вибірок, котрі були використані під час вивчення онтоморфогенезу, морфологічної мінливості та інших кількісних морфометричних і структурно-функціональних параметрів популяцій досліджених видів. У складі цієї колекції матеріали розміщені за популяційними вибірками для кожного виду, сукупність вибірок сформована в блок, що відповідає роду досліджень. Види розміщені за системою А. Тахтаджяна.

Формування такої колекції забезпечує документацію проведених структурно-популяційних, онтоморфогенетичних і морфологічних досліджень і дає можливість, за необхідності, повторити певні вимірювання або їх перевірити.

Обмінний фонд

Обмінний фонд сформований дублетними зразками з різних фізико-географічних та адміністративних регіонів, переважно заходу України. За цільовими запитами з матеріалів обмінного фонду формуються спеціальні добірки таксонів за критеріями (таксономічні, регіональні тощо), визначеними зацікавленими дослідниками.

Матеріали гербарію використані під час написання фундаментальних флористичних зведень «Atlas Florae Europaeae», «Флоры Европейской части СССР», «Екофлора України», третього видання «Червоної книги України», «Атласу хромосом лиственных мхов СССР», статей і тез, тематичних досліджень, для підготовки кандидатських та докторських дисертацій науковців з України, Росії, Білорусії, Словаччини, Словенії, Польщі, під час вивчення хорології флори заходу України, для з'ясування тенденцій антропогенних змін рослинного покриву, створення нових природоохоронних територій.

Н. Сичак, О. Кагало, І. Рабик, О. Коплик

Література:

Бузунова И.О., Красовская Л.С. Поездка на ближний Запад // Гербарный пресс: информационный бюллетень. (БИН, Санкт-Петербург). – 1997. – № 1. – С. 8.

Лазаренко А.С., Высоцкая Е.И., Лесняк Е.Н. Атлас хромосом лиственных мхов СССР. – Киев: Наукова думка. – 1971. – 143 с.

Ященко П.Т., Кагало О.О. Гербарій Інституту екології Карпат НАН України// Гербарії України. – К., 1995. – С. 44-46.

Tracking surrogates for intraspecific biodiversity: towards efficient selection strategies for the conservation of natural genetic resources using comparative mapping and modelling – http://intrabiodiv.vitamib.com

Львів

Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові LWS

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Державний природознавчий музей
Адреса:	вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008
Телефон:	+38(032)2721642, +38(032)2356917
Факс:	+38(032)2354307
e-mail:	herblws@ukr.net
Рік заснування:	1832
Кількість зразків:	145 163
Наявність типових зразків:	193
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу
Основні колектори:	А. Анджейовський, Ф. Бердо, В. Бессер, І. Завада, А. Завадзький, А. Гоборський, Ю. Клєопов, Т. Козій, Ж. Круль, О. Кузярін, А. Лазаренко, А. Лазебна, Г. Лобаржевський, А. Лоначевський, К. Малиновський, В. Мельничук, Й. Пачоський, М. Попов, Є. Потемська, А. Ракочі, О. Рогович, Ф. Рупрехт, М. Слободян, В. Сукачов, В. Тинецький, А. Толмачов, К. Улична, В. Хржановський, І. Шмальгаузен, B. Błocki, F. Fojnicki, F. Herbich, J. Mądalski, M. Raciborski, A. Rehman, F. Schur, T. Wilczyński, E. Wołoszczak, N. Zinger

Цінні колекції: Відсутні

Обмінний фонд: Наявний

Куратор гербарію: Тасєнкевич Лідія Олексіївна, доктор біологічних наук, професор, провідний науковий співробітник

Штат: Данилюк Катерина Миколаївна, молодший науковий співробітник;

Кулик Тамара Григорівна, інженер I категорії;

Климовська Дарія Тимофіївна, інженер I категорії

Примітка редактора. Фонди «Zielnik Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie», який свого часу був зареєстрований в Index Herbariorum під акронімом *LWD*, на даний час є частиною гербарію *LWS*.

Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові нараховує на сьогодні 145 163 одиниць зберігання. В його основному фонді знаходиться 137 182 гербарних зразки, з них 114 500 – фонд судинних рослин; 22 682 – фонд несудинних рослин (водорості – 47, лишайники – 534; мохоподібні: печіночники – 1 648, сфагнові – 278, листяні – 19 706; гриби – 469). Загальна кількість одиниць зберігання науково-допоміжного та сировинного фонду – 7 981, з них судинні рослини – 4 080, несудинні – 3 901 (водорості – 5, лишайники – 94, мохоподібні: печіночники – 204; сфагнові – 111; листяні – 3414), гриби – 73.

Одиницею зберігання в гербарії судинних рослин є гербарний зразок – аркуш 30 х 40 см з чистовою етикеткою зі змонтованими на ньому рослинами (рослиною), зібраними одночасно в одній точці, що достатньо представляють один вид. Зразки судинних рослин розміщені в картонних папках у спеціально призначених для цього металевих шафах угорського виробництва. Колекція грибів представлена шапинковими грибами, які

розкладені по картонних коробках. Водорості змонтовані на гербарних листах. Зразки лишайників та мохоподібних зберігаються у паперових конвертах розміром 10 х 15 см, заетикетовані за загальними правилами і розміщені в картонних коробках, у дерев'яних шафах.

Ботанічні фонди музею складаються з двох підрозділів: гербарію судинних рослин та гербарію несудинних рослин і грибів, що включає колекції грибів, водоростей, лишайників, мохоподібних (сфагнові, печіночники, листяні мохи). Гербарій судинних рослин впорядковано за родинами згідно філогенетичної системи А. Енглера, роди в родинах і види в родах – за абеткою. Бріологічний гербарій впорядкований за системою Фляйшера-Бротеруса за географічним принципом. Окремих (авторських) колекцій у фондах не виділено.

Понад дві третини зразків судинних рослин зібрано на території західної України (Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій, Тернопільській та Волинській областях), що свідчить про високу репрезентативність матеріалів *LWS* стосовно флори даного регіону. Незначна частина гербарію представляє флору інших областей України, країн СНД, світову флору (переважно, держави Західної, Центральної та Південної Європи, меншою мірою – інших частин світу та континентів (Азії, Центральної та Північної Америки тощо).

Гербарій несудинних рослин і грибів: колекція грибів – збори з території Львівщини; водорості зібрані переважно на узбережжі Чорного моря; колекція лишайників – більша частина зразків зібрана на території західних областей України – найбільше із Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, незначна частина зборів з території Польщі, Луганської, Харківської, Полтавської областей, АР Крим; колекція мохоподібних – печіночників і сфагнів – включає зразки, зібрані переважно на території Івано-Франківщини, в колекцію печіночників включені ексикати з колекції Ліндберга, отримані за обміном з Фінляндії (Гельсінський університет); брієві мохи – основна частина зібрана на території західних областей України, а також є збори з Криму та Росії (Алтай і Приморський край), гербарій майже повністю представляє видовий склад мохів України.

Основні колектори *LWS* несудинних рослин і грибів: водорості – І. Завада, А. Лазебна, Є. Потемська, гриби – К. Улична, лишайники – М. Слободян, К. Малиновський. Колекція мохоподібних: більша частина печіночників і сфагнових мохів зібрана та опрацьована К. Уличною, брієві мохи – основну частину колекції складають збори К. Уличної, В. Мельничука, О. Кузяріна.

Список колекторів судинних рослин *LWS* налічує понад 500 чоловік (Тасєнкевич, Кузярін, 2003; Тасєнкевич, Данилюк, Кузярін та ін., 2009). У фонді представлені зразки старовинних гербарних колекцій початку XIX ст., найдавніший з яких датується 1807 р. (збори Н. Вітмана), а також збори видатних дослідників: А. Анджейовського, Ф. Бердо, В. Бессера, Б. Блоцького, О. Волощака, А. Гоборського, А. Завадзького, Ю. Клєопова, Ж. Круля, А. Лазаренка, А. Лоначевського, І. Пачоського, А. Ракочі, М. Раціборського, А. Ремана, А. Роговича, Ф. Рупрехта, В. Сукачова, А. Толмачова, І. Шмальгаузена, Д. Шура та інших.

Гербарій типів у *LWS* остаточно не виділений. Відомо, що тут зберігаються автентичні зразки низки видів з родів *Hieracium* L. (описані А. Реманом), *Sorbus* L. (описані Ю. Цінзерлінгом), *Rosa* L. (описані А. Лоначевським, Б. Блоцьким, В. Хржановським), *Crataegus* L. (описані В. Хржановським), *Galium* L. (описані С. Стойком та Л. Тасєнкевич) та деякі інші.

Ревізію матеріалів з роду *Crataegus* провели А. Лазебна, Т. Кулик, О. Климишин (Лазебна, Кулик, Климишин, 1990), роду *Rosa* – І. Бузунова, О. Кузярін (Бузунова, 1996; Бузунова, Кузярин, 2001), роду *Aconitum* L. – Ю. Мітка (Mitka, 2003).

Опрацьовані типові зразки відібрані, зберігаються окремо, вони налічують 193 номенклатурних типи (видових та внутрішньовидових таксонів), з яких: holotypi – 30, isolectotypi – 2, isoneotypus – 1, isotypi – 136, lectotypus – 1, paratypi – 2, specimen authenticum – 20, syntypus – 1. Детальна інформація про опрацьовані типові зразки опублікована О. Климишиним, О. Кузяріним у 2006 році, типовий матеріал опрацьованих родів представлений 62 таксонами (Климишин, Кузярін, 2006): *Crataegus popovii* Chrshan., *Euphorbia jasiewiczii* (Chrtek et Křisa) Dubovik, *Galium transcarpaticum* Stojko et Tasenkevitsch, *Rosa achburensis* Chrshan.,

R. andrzejowskii Stev. ex Bess. var. *occidentalis* Chrshan., *R. bordzilowskii* Chrshan., *R. borysthenica* Chrshan., *R. canina* L. var. *dominii* Chrshan., *R. caryophyllacea* Bess. var. *blockii* Chrshan., *R. caryophyllacea* Bess. var. *lonaczewskii* Litv., *R. chomutoviensis* Chrshan. et Lasebna, *R. chomutoviensis* Chrshan. et Lasebna var. *kubensis* Chrshan., *R. chomutoviensis* Chrshan. et Lasebna var. *latifolia* Chrshan., *R. ciesielskii* Błocki var. *curvata* Chrshan., *R. cinnamomea* L. var. *acutifolia* Chrshan., *R. cinnamomea* L. var. *glabrifolia* Chrshan., *R. corymbifera* Borkh. var. *angustata* Chrshan., *R. corymbifera* Borkh. var. *oksijukii* Chrshan., *R. corymbifera* Borkh. var. *querceta* Chrshan., *R. corymbifera* Borkh. var. *setoso-pedicellata* Chrshan., *R. czackiana* Bess., *R. elliptica* Tausch var. *moldavica* Chrshan., *R. fedorovii* Sumn. ex Chrshan., *R. fedoseevii* Chrshan., *R. foetida* Herrm. var. *glabrata* Chrshan., *R. gorenkensis* Bess. var. *glabrifoliolata* Chrshan., *R. gypsicola* Błocki, *R. heterostyla* Chrshan., *R. huntica* Chrshan., *R. kalmiussica* Chrshan. et Lasebna, *R. kalmiussica* Chrshan. et Lasebna var. *kalleriana* Chrshan., *R. knappii* Błocki, *R. koslowskii* Chrshan., *R. koso-poljanskii* Chrshan., *R. lazarenkoi* Chrshan., *R. litvinovii* Chrshan., *R. litvinovii* Chrshan. var. *berehowiensis* Chrshan., *R. litvinovii* Chrshan. var. *pennata* Chrshan., *R. litvinovii* Chrshan. var. *slobodjanii* Chrshan., *R. micrantha* Smith var. *divisa* Chrshan., *R. mukatscheviensis* Chrshan., *R. parviuscula* Chrshan. et Lasebna, *R. pendulina* L. var. *opaca* Chrshan., *R. pendulina* var. *popovii* Chrshan., *R. pohrebniakii* Chrshan. et Lasebna, *R. prutensis* Chrshan., *R. schmalhauseniana* Chrshan., *R. schmalhauseniana* Chrshan. var. *leiopedicellata* Chrshan., *R. schmalhauseniana* Chrshan. var. *parvifoliolata* Chrshan., *R. schmalhauseniana* Chrshan. var. *pilosa* Chrshan., *R. schmalhauseniana* Chrshan. var. *stepposa* Chrshan., *R. sosnowskyi* Chrshan., *R. spinosissima* L. var. *codryensis* Chrshan., *R. subafzeliana* Chrshan. var. *curvata* Chrshan., *R. subpomifera* Chrshan., *R. svanetica* Crép. var. *ismailskiana* Lonacz., *R. tomentella* Léman ex Cass. var. *antonovii* Lonacz., *R. tomentosa* Smith var. *calcicola* Chrshan., *R. tomentosa* Smith var. *ucrainica* Lonacz. ex Chrshan., *R. ucrainica* Chrshan., *R. volhyniensis* Chrshan., *Sorbus taurica* Zinserl.

Цінними також є монографічна колекція роду *Rosa* В. Хржановського та гербарні зразки 227 видів Червоної книги України, 1996 (64, 6% від її повного списку).

Гербарій судинних рослин

Засновник гербарію Державного природознавчого музею НАН України – граф Володимир Дідушицький (1825–1899). Він з раннього дитинства з захопленням вивчав природу рідного краю, згодом захоплення переросло у справу всього життя: В. Дідушицький на основі приватних колекцій родини Дідушицьких створив природничий музей. Основу гербарію також становила приватна колекція родини Дідушицьких, яка складалася зі зборів самого В. Дідушицького та інших колекторів, що передали матеріали йому: Г. Лобажевського, Е. Шауера, Ф. Гербіха, А. Ремана та ін. (збори 1830–1900 рр.). Зі створенням Природничого музею Дідушицьких у Львові – наприкінці 1860-х – на початку 1870-х років, гербарій отримав назву «Zielnik Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie» (*LWD*) (Тасєнкевич, Кузярін, 2003).

У 1940 році було розформовано Наукове товариство ім. Тараса Шевченка, а музей Дідушицьких перейшов у підпорядкування Академії наук УРСР. У гербарій останнього були влиті ботанічні матеріали Природничого музею товариства (*LWS*). Серед інших, особливо цінним набутком була колекція E. Wołoszczak зі зборами B. Kotula, J. Borbás, S. Piasecki, F. Schur, B. Błocki, J. Barth, T. Kotschy, R. Hohenacker, M. Hackel, F. Porcius та ін. Починаючи з 1940 р., гербарні фонди активно поповнювались переважно співробітниками музею, які в різні роки працювали у відділі ботаніки: Т. Вільчинським, Я. Іваницьким, Г. Козієм, Й. Мондальським, П. Контни, В. Хржановським, М. Поповим, К. Малиновським, А. Лазебною, М. Слободяном, М. Любовичем, В. Мельничуком, В. Коліщуком, І. Вайнагієм, В. Левицьким, Й. Берком, М. Бедеєм, А. Малиновським та іншими, головним чином за рахунок зборів із західного регіону України.

У 1960–1990-ті р. гербарні фонди музею значно збагатились за рахунок нових надходжень від окремих ботаніків інших наукових установ та деяких учбових закладів м. Львова і західних областей України, зокрема від М. Бойко (Львівська обл., околиці м. Добромиля), В. Анісімова (збори 1958–1962 рр. з Кавказу, Волино-Поділля), С. Мельника (збори 1977–1978 рр. з Волинської

смт. Шацьк та Донецької області), В. Ткачика (збори 1978–1981 років з Передкарпаття та Карпат), колишніх співробітників музею: І. Вайнагія (збори 1968–1978 років з Карпат, Передкарпаття), К. Малиновського (збори 1960–1980 років з Таджикистану, Карпат, збори відділу популяційної екології нинішнього Інституту екології Карпат, переважно з Чорногори) та ін. Незначна частина гербаріїв надійшла до музею внаслідок обміну з ботанічними установами Росії та України, зокрема з Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова РАН (1978 р.) та з Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Протягом останніх років поповнення гербарних фондів відбувається, головним чином, за рахунок польових зборів наукових співробітників та аспірантів лабораторії флористики музею: О. Кузяріна, Л. Тасєнкевич, К. Данилюк та інших з території Карпат та Волино-Поділля.

До науково-допоміжного та сировинного фонду входять тематичні гербарні колекції, зокрема масові популяційні матеріали окремих таксонів Карпат та Волино-Поділля. Серед них найкраще представлений серійний гербарний матеріал по роду *Rosa*, зібраний В. Хржановським, А. Лазебною, іншими колекторами під час виконання теми «Шипшини Української РСР як джерело промислової вітамінної сировини». Отримані результати опрацювання гербарного матеріалу були використані В. Хржановським при написанні монографії «Розы. Филогения и систематика» (Хржановський, 1958). До серійного гербарного матеріалу, що на даний час знаходиться у сировинному фонді, належить також популяційний гербарій видів *Luzula sylvatica* (Huds.) Gaudin, *Nardus stricta* L., *Deschampsia cespitosa* (L.) P. Beauv., *Soldanella hungarica* Simonk. тощо, зібраний співробітниками відділу популяційної екології Інституту екології Карпат під керівництвом К. Малиновського, а також гербарій вікових груп *Tofieldia calyculata* (L.) Wahlenb., *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliot, *Carex davalliana* Smith, підготований О. Кузяріним.

Матеріали гербарію судинних рослин використані при написанні численних публікацій, серед інших: «Рослинність високогір'я Українських Карпат» (Малиновський, 1980), «При-

родна флора Карпат. Список видів судинних рослин» (Тасєнкевич, 1998), «The genus *Aconitum* L. (*Ranunculaceae*) in Poland and adjacent countries. A phenetic-geographic study» (Mitka, 2003).

Гербарій несудинних рослин та грибів

Гербарій несудинних рослин та грибів Державного природознавчого музею НАН України започаткований у кінці 1940-х р. (Чернобай, Кулик, Уличнa, 1995). Найінтенсивніше він поповнювався у 1947–1954 рр., коли організовувалася низка бріологічних експедицій у Карпати (А. Лазаренко, М. Слободян, К. Уличнa), на Волинь (В. Мельничук), у Крим (В. Мельничук), на Алтай (В. Мельничук), ініціатором яких був чл.-кор. НАН України проф. А. Лазаренко. У кінці 1960-х р. гербарій поповнився численними зборами М. Слободяна з різних областей України, Криму, Карпат. У 1960–1963 роках великий бріологічний матеріал було зібрано К. Уличною під час ботанічних досліджень Українських Карпат. У 1970–1980-х роках вона здійснила низку екпедиційних поїздок у Карпати та рівнинні райони західних областей України. Частину гербарію складають ексикати та дублетні зразки, отримані за обміном.

У колекції зберігається багато рідкісних видів мохоподібних, вони часто представлені значною кількістю зразків. Для деяких, особливо широко розповсюджених видів, виділені внутрішньовидові таксони.

У 1971 р. розпочалось впорядкування бріологічних колекцій, їх інвентаризація та критичний перегляд. Ця робота завершувалась написанням каталогів (Каталог музейних фондів, 1976, 1978, 1979, 1982, 1985, 1986, 1990).

З 1973 року проводився обмін дублетними матеріалами з бріологами Санкт-Петербурга, Москви, Іркутська, Душанбе, Мінська, Кишенева, Риги, Сиктивкара, Владивостока, а також Польщі та Фінляндії.

Матеріали бріологічного гербарію використані при написанні видань: «Определитель лиственных мхов Украины» (Лазаренко, 1955), «Определитель лиственных мхов средней полосы и юга Европейской части СССР» (Мельничук, 1970), «Мохопо-

дібні Українських Карпат» (Зеров, Партика, 1975), «Флора мохів Української РСР» (Бачурина, Мельничук, 1987, 1988, 1989). Крім того, за матеріалами гербарію було видано цілий ряд публікацій А. Лазаренком, М. Слободяном, В. Мельничуком, К. Уличною, Т. Кулик та іними.

На сьогодні гербарні колекції Державного природознавчого музею НАН України мають статус ботанічних фондів у структурі основних фондів музею, вони включені до переліку Національного надбання України. Бріологічний гербарій музею увійшов до «Індексу бріологічних гербаріїв» світу (Index to bryological Herbaria, 1976). *LWS* є дослідницькою базою для співробітників музею, а також обслуговує протягом року 15–20 спеціалістів-ботаніків з інших установ України та з-за кордону. Усі колекції ботанічних фондів пройшли повну інвентаризацію та мають свою картотеку на паперових носіях. Картотека гербарію судинних рослин внесена до загальномузейної електронної бази даних, яка, поки що, перебуває у фазі верифікації та доробки. Створення повноцінної функціонуючої комп'ютерної бази даних дозволить визначити території і систематичні групи, що гірше представлені зборами, та чіткіше спрямувати подальшу діяльність співробітників лабораторії флористики у напрямку підвищення репрезентативності ботанічних фондів флори регіону західної України. Розміщення бази у мережі Інтернет сприятиме ширшому доступу до фондів, так і популяризації гербарних колекцій і музею загалом.

Приміщення, у якому знаходиться гербарій судинних рослин перебуває в аварійному стані, підтримання на належному рівні температури і режиму вологості неможливе. Збереженість ботанічних фондів забезпечується лише самовідданими зусиллями співробітниць лабораторії флористики Д. Климовської та Т. Кулик.

Постійне зростання ботанічних фондів вимагає не лише капітального ремонту приміщень, у яких вони зберігаються, а й розширення площі фондосховища. Доцільно обладнати відремонтоване приміщення шафами-компакторами, що дозволить перейти до вільної розкладки листів у гербарії судинних рос-

лин. Гербарій несудинних рослин також потребує нових сучасних шаф для зберігання зразків.

За час існування музею опубліковано низку наукових праць за матеріалами гербарію. У кінці XIX – на початку XX століття музей здійснював видання ексикатів А. Ремана та О. Волощака під назвою «Flora polonica exiccata». З 1914 р. видавались збірники наукових праць музею під назвою «Rozprawy i wiadomości z muzeum im. Dzieduszyckich». У період з 1951 до 1962 років музеєм опубліковано 10 томів збірників «Наукові записки Науково-природознавчого музею АН УРСР», з 1994 р. поновлено щорічне видання «Наукових записок». Результати опрацювання окремих таксономічних груп гербарію увійшли в «Каталоги музейних фондів» (1976, 1978, 1979, 1982, 1985, 1986, 1990), результати опрацювання автентичних зразків публікуються у серійному виданні «Номенклатурні типи і типові серії» (Климишин, Кузярін, 2006).

Л. Тасєнкевич, К. Данилюк

Література:

Биосистематическая структура музейных фондов. – Львов: ВИНИТИ, 1986. – С. 4 – 66.

Бузунова И.О. Типовая коллекция рода *Rosa* (Rosaceae) в Гербарии Ботанического института им. Л.В. Комарова (Санкт-Питербург, LE). 1. Таксоны рода роза, описанные с территории Восточной Европы // Бот. журн. – 1996. – **81**, № 11. – С. 45–53.

Бузунова И.О., Кузярин А.Т. Коллекция типовых образцов таксонов семейства розоцветных (Rosaceae) в гербарии Львовского Государственного природоведческого музея НАН Украины (Львов, LWS) // Бот. журн. – 2001. – **86**, № 6. – С. 122–129.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1976. – Вип. 1. – С. 57–86.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1978. – Вип. 2. – С. 5–168.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1979. – Вип. 3. – С. 4–40.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1982. – Вип. 4. – С. 5–61.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1985. – Вип. 5. – С. 4–26.

Каталог музейних фондів. – К.: Наук. думка, 1986. – Вип. 6. – С. 6–40; 144–152.

Каталог музейных фондов. – Львов, 1990. – Вип. 8. – С. 6–92.

Климишин О.С., Кузярін О.Т. Типовий матеріал в гербарії судинних рослин // Наукові колекції Державного природознавчого музею НАН України. – Львів, 2006. – Вип. 2. – С. 50–61.

Лазебна А.М., Кулик Т.Г., Климишин О.С. Типы и котипы таксонов, описанных В.Г. Хржановським по родам *Crataegus* и *Rosa* семейства Rosaceae // Каталог музейних фондів. – Львів, 1990. – Вип. 8. – С. 50–58.

Малиновський К.А. Рослинність високогіря Українських Карпат. – К: Наук. думка, 1980. – 277 с.

Тасєнкевич Л. Природна флора Карпат. Список видів судинних рослин. – Львів: ДПМ НАН України, 1998. – 609 с.

Тасєнкевич Л.О., Кузярін О.Т. Гербарій судинних рослин Державного природознавчого музею НАН України (*LWS*) // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 56–60.

Тасєнкевич Л.О., Данилюк К.М., Кузярін О.Т., Климовська Д.Т., Кулик Т.Г. Ботанічний фонд Державного природознавчого музею НАН України // Природнича музеологія та практика. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів – Кам’янець-Подільський, 2009. – С. 109–111.

Хржановский В.Г. Розы. Филогения и систематика. – М.: Советская наука, 1958. – 497 с.

Чернобай Ю.М., Кулик Т.Г., Улична К.О. Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові // Гербарії України. – К., 1995. – С. 84–88.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 336.

Mitka J. The genus *Aconitum* L. (*Ranunculaceae*) in Poland and adjacent countries. A phenetic-geographic study. – Kraków: Institute of botany of the Jagellonian University, 2003. – 204 p.

Львів

Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка LW

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Львівський національний університет імені Івана Франка
Адреса:	вул. Грушевського, 4, м. Львів, 79005
Телефон:	+38(032)2394137
Факс:	Відсутній
e-mail:	herbarium@franko.lviv.ua
Рік заснування:	1783
Кількість зразків:	273 800
Наявність типових зразків:	600
Географічна спеціалізація:	Україна, Європа, інші країни світу.
Основні колектори:	І. Беднарська, М. Боговик, М. Бухало, І. Вайнагій, С. Волгін, Л. Гинда, В. Гончаренко, І. Данилик, М. Загульський, А. Зеленчук, О. Кагало, Я. Кардаш, Г. Козій, З. Мамчур, С. Мельник, О. Наконечний, М. Пірогов, М. Попов, Н. Сичак, С. Толпа, Є. Шишова, О. Щербина, М. Юзьків, B. Błocki, T. Ciesielski, F. Herbich, O. Jaap, H. Khalubinski, J. Kochman, F. Krawiec, J. Krupa, H. Krzemieniewska, S. Kulczyński, J. Lagowski, H. Łobarzewski, J. Mądalski, J. Motyka, J. Paczoski, M. Raciborski, A. Rehman,

	K. Rouppert, F. Schur, W. Szafer, B. Szafran, A. Weiss, B. Wilczek, T. Wilczyński, T. Wiśniewski, E. Wołoszczak, A. Zawadzki, A. Żmuda.
Цінні колекції:	Гербарії Ф. Шура (F. Schur) та А. Ремана (A. Rehmana).
Обмінний фонд:	800
Куратор гербарію:	Тасєнкевич Лідія Олексіївна, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки, науковий керівник гербарію; Хміль Тетяна Семенівна, завідувач гербарію
Штат:	Жук Оксана Олегівна, інженер першої категорії; Сеник Марія Богданівна, старший лаборант

Гербарій Львівського національного університету ім. Івана Франка (*LW*) заснований у 1783 р. професором Свібергом Бурхардом Шівереком (B. Schivereck, 1742-1807) на філософському факультеті при кафедрі натуральної історії тодішнього університету. Гербарій *LW* є одним з 30 найстаріших гербарних колекцій світу. Інформація про нього внесена до світового реєстру гербарних колекцій – «Index Herbariorum»(New York, 1990). Фонди *LW* відображають зміни рослинного покриву більше ніж за 200 років, документують склад флори західних регіонів України, особливо Українських Карпат та частково Європи. Історія гербарію тісно пов'язана з викладанням ботаніки та флористичними дослідженнями у Львівському університеті.

Як зазначалося вище, першим офіційним ботаніком Львівського університету був професор Б. Шіверек. З 1820 р. зборами рослин займається екстраординарний професор ботаніки

Е. Вітман. Пізніше гербарну колекцію поповнює своїми зразками його учень – О. Завадський (A. Zawadzki, 1798-1868), який з 1827 р. був в університеті на посаді асистента й активно займався дослідженням флори Галичини. Його збори з цієї території є одними з найдавніших у нашому гербарії. У 1848 р. пожежею була знищена більша частина колекції. Тому професор Г. Лобажевський (H. Łobarzewski, 1815–1862), який з 1850 р. керує роботою гербарію, організував отримання з Відня дублетних зразків, і в такий спосіб частково відновив гербарій. Він вперше опублікував у своїх працях («Musci frondosorum. Species novae Haliciensis» (1847) та «Musci Hypnoidei Haliciae rariores» (1849)) дані про мохи з Галичини та зібрав досить багатий гербарій, який в силу історичних обставин зараз зберігається у фондах гербарію Державного Природознавчого музею НАН України та Варшавського університету (Мамчур, 2009). По смерті Г. Лобажевського (1862 р.) професор ботаніки А. Вайс (A.Weiss, 1837-1894) зайнявся впорядкуванням і розширенням гербарію університету. З цією метою він закупив колекцію екзотичних рослин [?] Гефера, унікальну колекцію Ф. Шура (F. Schur), започаткував робочу бібліотеку. У 1872 р. А. Вайс переїхав до Праги і професором ботаніки університету став Т. Цісельський (T. Ciesielski, 1846–1916). За час його діяльності фонди гербарію значно поповнились зборами з Галичини, у тому числі з околиць Львова, одинадцятьма серіями ексикат «Flory Polskiej», унікальною колекцією Й. Лаговського (J. Lagowski) з Прибайкалля, яка була куплена Б. Дибовським, колекцією мохів Татр Г. Халубінського (H. Khalubinski), особисто ним зібраних у 1870–1890 роках (подарунок варшавського Towarzystwa Ogrodniczego, близько 750 пакетів і приблизно 180 видів) (Мамчур, 2009), зборами із Західної Європи (близько 30 000 зразків, подарунок А. Дельмара), зборами Ф. Гербіха (F. Herbich), Й. Пачоського (J. Paczoski) з різних частин Європи.

У гербарних фондах *LW* є багато зборів Є. Волощака (E. Wołoszczak, 1835–1918) – видатного дослідника флори Європи, доктора ботаніки і зоології Львівської політехніки. Ці матеріали є результатом багаторічних польових досліджень Є. Во-

лощака з вивчення флори північного макросхилу Карпат від Черемошу аж до Татр, які він почав з 1886 р. Крім цього в гербарії зберігаються автентичні зразки видів описаних ним з родів *Aconitum, Crepis, Hieracium, Melampyrum*. У *LW* є серії гербарних зразків, які у 1893–1904 роках Є. Волощак спільно з А. Реманом (A. Rehman) видали як «Flora Polonica Exiccata» («Zielnik flory polskiej») (1 031номер).

Серед інших колекторів, які збагатили фонди гербарію університету є професор географії А. Реман (зразки періоду 1882–1910 років з різних регіонів світу), професор М. Раціборський (M. Raciborski, 1863–1917, збори 1909–1912 років) та його учень В. Шафер (W. Szafer, 1886–1970). Значна частка зразків належить видатному львівському ботаніку, професору Б. Блоцькому (B. Błocki, 1854–1919), який все життя активно гербаризував на Поділлі, у Східних Карпатах та в околицях Львова. Ним були описані низка нових таксонів з родів *Potentilla, Viola, Rosa, Galium, Hieracium, Euphrasia, Spiraea, Cytisus* (автентичні зразки частково виділені з основного фонду *LW*). Оскільки у 1925–1939 роках кафедрою ботаніки керував професор С. Кульчинський (S. Kulczyński, 1895–1975), який активно займався вивченням флори Поділля та Карпат, то у фондах зберігаються його матеріали, а також колекція мохів з території Польщі (56 пакетів, збори 1924–1928 років) (Мамчур, 2009). До того ж періоду належать гербарні матеріали Й. Мотики (J. Motyka) з Поділля, Й. Мондальського (J. Mądalski) та С. Толпи з Карпат, бріологічна колекція Р. Вільчека (B. Wilczek) з Чорногори (2 261 пакет, збори переважно з урочищ Кізі-Улоги, Гаджина, Погорілка, Шпиці, Кедроватий 1927 року), збори Б. Шафрана (B. Szafran) з Чорногори (88 пакетів) та Полісся (97 пакетів), та інших колекторів періоду 1927–1933 років, опрацьовані Б. Шафраном (Мамчур, 2009),

У гербарії *LW* зберігається чотири папки (пакети № 1 – 250) колекції Антона-Йозефа Жмуди (J. Żmuda), який був автором збірки мохоподібних Bryotheca Polonica (Bryotheca polonica (Cz. I, N 1–50), (Cz. II, N 51–100) (Cz.III, N 101–150) (1911–1912 рр.)). Мохоподібні з території Польщі збирали, окрім

А. Жмуди К. П'єх (K. Piech), Р. Тархальська (R. Tarchalska), Й. Леваковська (J. Lewakowska), матеріал визначав Т. Віснєвський (T. Wiśniewski).

Серед інших матеріалів *LW* є збори Т. Вільчинського (T. Wilczyński), який у 1912 році започаткував свою збірку мохів «Zielnik Wilczyńskiego» (165 пакетів з околиць Львова, Івано-Франкового, Любеня, Розточчя, Покутських Карпат, Поділля, Татр, околиць Кракова), що представлена зборами відомих ботаніків В. Шафера, флори Лілієнфельд (Lilienfeldówna), М. Раціборського, а також С. Федоровича (S. Fedorowicz), К. Рупперта (K. Rouppert), Т. Віснєвського (T. Wiśniewski).

У *LW* зберігаються зразки Й. Крупа (J. Krupa) та інших періоду 1876–1878 років. Це гербарії мохоподібних, зібрані на території сучасної Польщі (переважно Пуща Неполоміцка та околиці Кракова), запаковані в пакети або наклеєні на аркуш паперу з зазначеннями місць збору, року та підписами колектора. Колекція складається з близько 400 зразків мохів, у тому числі і печіночників (Мамчур, 2009).

З повоєнних зборів *LW* заслуговують на увагу матеріали М. Попова з Карпат, з Києва та Львова, з Придністров'я, М. Юзьківа із Закарпаття і Карпат, М. Бухала, С. Мельника, Є. Шишової, О. Щербини, а також збори геоботанічної експедиції Львівського національного університету ім. І. Франка з Казахстану та Алтаю. У 1980-1990 роках гербарій поповнився зборами із західних регіонів України, Польщі, Словаччини, Чехії (колектори С. Волгін, А. Зеленчук, М. Загульський, Я. Кардаш, О. Кагало, І. Данилик, Л. Гинда, Н. Сичак, В. Ткачик та інші). У 1990 р. гербарій отримав колекцію професора Т. Вільчинського (близько 50 000 аркушів), яка потребує опрацювання. На сьогодні фонди *LW* поповнюються зборами співробітників кафедри ботаніки університету А. Степанової, З. Мамчур, М. Пірогова, В. Гончаренка.

До 2002 р. роботою гербарію *LW* керував старший науковий співробітник, кандидат біологічних наук Михайло Миколайович Загульський. Його гербарні зразки, в основному із західних регіонів України, складають кілька тисяч аркушів. Розуміючи всю цінність опікуваної ним колекції, М. Загульський ініцію-

вав створення у 1992 р. гербарію як наукового держбюджетного підрозділу при кафедрі морфології, систематики і фізіології рослин зі штатом у кількості трьох осіб: завідувача, інженера I категорії, старшого лаборанта. У 2002 р. *LW* включений до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання України. У приміщенні гербарію проведено ремонт, відремонтовано частину старих шаф, придбані нові. У 2010 році гербарію виділено додаткову кімнату і створено в ній умови для роботи працівників та відвідувачів.

Загальна кількість одиниць зберігання в *LW* становить сьогодні приблизно 273 800 г.з., які розкладені по двадцяти п'яти нових і двадцяти старих шафах. Основні фонди розміщені за системою А. Енглера. Колекція судинних рослин налічує близько 250 000 зразків, які зберігаються на картонних аркушах, обгорнутих паперовими сорочками. Оскільки гербарні зразки різного віку, то розміри гербарного аркуша коливаються в межах 29-31 х 41-42 см. Ці аркуші зі зразками сформовані в пачки і розкладені по полицях у шафах із витяжками родових і видових назв. У 2009 році придбані нові коробки, виготовлені за зразком старих коробок із відкидною передньою стінкою. У них будуть зберігатися гербарні пачки, а ці коробки з матеріалами – у шафах. На кожній коробці прикріплена табличка для розміщення інформації на ній.

Бріологічна, ліхенологічна і мікологічна колекції нараховують приблизно 23 000 зразків (мохоподібні – 15 000 г.з.; лишайники – 3 000 г.з.; водорості – 5 000 г.з.). Мохи та лишайники зберігаються в пакетиках (нові розміри 11 х 16,5 см), які поміщені в нові коробки. Умови зберігання колекцій грибів не змінились.

Автентичний матеріал не виділявся з основного фонду. Робота над цим тільки розпочата. За нашими попередніми оцінками типових зразків в *LW* може бути близько 600.

У фондах *LW* є дві іменні колекції – Ф. Шура і А. Ремана. Гербарій австрійського вченого Ф. Шура (F. Schur, 1799–1878) нараховує близько 8 000 г.з. 121 родину, 725 родів, 3 500 видів. Це, в основному, збори з Південних Карпат. Колекція була куплена професором А. Вайсом у 1861 р. (або у 1862 р. за іншими

джерелами) для гербарію університету. Оскільки Ф. Шур продав її пізніше ніж інші свої колекції, то вона вважається найціннішою. У ній міститься значна кількість типового матеріалу. Дві інші колекції цього вченого знаходяться в Парижі і Відні. Окремі його збори є ще в сімнадцяти гербаріях світу. Зразки колекції *LW* розміщені в окремій шафі на аркушах розміром 24 х 38 см, в обгортках розміром 25,5 х 40 см, зв'язані в папки, яких є 76. На етикетках на папці вказано номер папки і кількість аркушів.

Друга історична колекція – гербарій А. Ремана (A. Rehman – 1840–1917), видатного географа і ботаніка кінця XIX початку XX ст., піонера вивчення флори та рослинності Південної Африки, Криму, Кавказу, Європи. Його збори судинних рослин та мохів містяться в 24 гербаріях світу. Він був професором географії Львівського університету, у 1887–1888 роках виконував обов'язки декана філософського факультету, у 1888–1889 роках – ректор університету. А. Реман опублікував список рослин Мармарош і Чорногори, зібрав і опрацював матеріали в Галичині, на Буковині, з покутського Поділля, долини річки Прип'яті, ініціював видання «Flora Polonica Exiccata». Ним описано близько 25 нових таксонів рослин. У 1899 р. А. Реман передав свій гербарій мохів і судинних рослин (понад 35 000 зразків) з Європи та Південної Африки Інституту ботаніки Львівського університету. Бріологічна колекція А. Ремана з Південної Африки 1875–1877 рр. налічує 350 пакетів (Мамчур, 2009). Колекція роду *Hieracium* зберігається окремо. Решту зборів розкладені у фондах.

Навчальний гербарій *LW* незначний і розміщений окремо; обмінний фонд невеликий, але ми зацікавлені в міжгербарному обміні.

Кожного року в гербарії працюють від 20 до 40 науковців. Його матеріали використовувались при написанні фундаментальних флористичних зведень «Selectum plantarum rariorum Galiciae et Bukovinae», «Revue critique de la flore de Galicie», «Krytyczny przeglad roslinnosti Galicyi», «Flora Polska», «Flora Hungarica», «Flora Europaea», «Атласу флори Європи», «Флоры СССР», «Флори УРСР», «Визначника Українських Карпат»,

«Флоры Европейской части СССР», «Червоної книги України. Рослинний світ», «Определителя высших растений Украины», «Екофлори України», третього видання «Червоної книги України», підручників та навчальних посібників, статей і тез на конференції, тематичних досліджень, для підготовки кандидатських та докторських дисертацій науковців з України, Росії, Білорусі, Польщі, при вивченні ресурсів флори заходу України, з′ясуванні тенденцій антропогенних змін рослинного покриву, створенні нових природоохоронних територій.

С.О. Волгін, Т. Хміль, О. Жук

Література:

Голубець М.А., Шиян Н.М., Кагало О.О., Тимченко І.А., Хміль Т.С., Загульська Н.М., Жук О.О. Пам′яті Михайла Загульского // Укр. ботан. журн. – **60**, № 3. – 2003. – С. 347–351.

Загульський М. Видатний дослідник флори Карпат // Газета «Аудиторія». – 5-11 червня, 1998 р. – № 21. – С. 6.

Загульський М. Гербарій Львівського державного університету ім. Івана Франка // Гербарії України. – К.: Інст. Ботан. ім. М.Г. Холодного НАН України, 1995. – С. 60-63.

Загульський М., Земаник А. Антоній Реман – видатний дослідник рослинного покриву Європи та Південної Африки (до 160 річчя від дня народження) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. – 2001. – Вип. 27. – С. 262–266.

Загульський М. Роль Гербаріїв у створенні созологічних банків // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України: Тез. допов. наук.-практ. семінару – Миколаїв, 1992. – С. 62–64.

Загульський М. Типові зразки судинних рослин гербарію Львівського національного університету ім. І.Франка (*LW*) // Наук. вісн. Держ. природознавчого музею. – 2001. – **16**. – С. 81–85.

Мамчур З.І Найстаріші бріологічні колекції гербарію Львівського національного університету імені Івана Франка (LW) //

Природнича музеологія: теорія та практика: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський. 17-18 вересня 2009 р.). – Львів – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 127–129.

Мамчур З.І., Хміль Т.С. Бріологічні збори Рудольфа Вільчека у Чорногорі (1927 р.) // Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої 130-річчю від дня народження Антонія Маргітая. – Ужгород: «Карпати», 2010. – С. 123–128.

Хміль Т. Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка// Вісн. Луган. держ. педун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Біол. науки. – 2003. – **67**, 11. – С. 105–109.

Хміль Т. Гербарій Львівського університету // Енциклоп. Львів. ун-ту. Біол. ф-т та Ботан. сад: Матер. до енциклоп. – Львів, 2005. – С. 40–42.

Хміль Т. Загульський Михайло Миколайович // Енциклоп. Львів. ун-ту. Біол. ф-т та Ботан. сад: Матер. до енциклоп. – Львів, 2005. – С. 67–68.

Хмиль Т.С., Жук О.О, Гончаренко В.И. Гербарий Львовского национального университета имени Ивана Франко // Матер. конф. по морфологии и систематике растений, посвященной 300-летию со дня рождения Карла Линнея (Москва, 16-19 мая 2007 года). – М.: Т-во науч. изд КМК, 2007. – С. 275–277.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 336.

Khmil T.S., Zhuk O.O., Honcharenko V.I. The collection of Prof. Dr Ferdinand Schur in the Herbarium of Ivan Franko National University of Lviv: Family Orchidaceae Juss.// Wulfenia. – 2007. – 14. – P. 67-73.

Zahulski M. Eustachy Wołoszczak // Wiad. Botan. – 1999. – **43**, № 4. – S. 51.

Львів

Гербарій Національного лісотехнічного університету України LWFU**

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Національний лісотехнічний університет України
Адреса:	вул. Ген. Чупринки - 103, м. Львів, 79057
Телефон:	+38(032)2392700; +38(032)2392711
Факс:	Відсутній
e-mail:	myroslava_soroka@yahoo.com
Рік заснування:	1945
Кількість зразків:	12 500
Наявність типових зразків:	Відсутня
Географічна спеціалізація:	Україна (переважно Західні області)
Основні колектори:	В. Коліщук, Г. Лукащук, М. Сорока, С. Шевченко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Сорока Мирослава Іванівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри ботаніки, деревинознавства та недеревних ресурсів лісу
Штат:	Лукащук Галина Богданівна, інженер

Примітка редактора. У 1998 році до фонду гербарію Національного лісотехнічного університету України були передані матеріали М. Сороки – 2 500 зразків судинних рослин та близько 400 мохоподібних, які до того входили до складу гербарію заповідника «Розточчя» *(JAV)*.

Гербарій Національного лісотехнічного університету України засновано в 1945 р. У ході формування його фондів до нього увійшли колекції навчальних установ, які були попередниками Національного лісотехнічного університету України: Крайової школи лісового господарства, Вищої Крайової школи лісового господарства, рільничо лісового факультету Львівської Політехніки, лісового факультету Львівської Політехніки, Львівського лісотехнічного інституту (згодом перейменованого в Український державний лісотехнічний університет і Національний лісотехнічний університет України).

Загальна кількість одиниць зберігання приблизно 13 000, оскільки гербарні приміщення зараз перебувають у стані реконструкції та розширення площ зберігання. За приблизними оцінками науковий гербарій має близько 2 500 зразків, навчальний – 10 000. Гербарні збори до 1950-х років (близько 200 г.з.) складаються з особистих колекцій різних за розміром та кількістю аркушів.

Більшість зразків змонтовано на аркушах формату А3, проте історичні гербарії розміщено на аркушах найрізноманітнішої якості та розмірів.

До складу гербарних фондів входять навчальні, наукові, особисті та історичні колекції судинних рослин та мохоподібних. Навчальний гербарій поділено на основні та дублетні фонди в межах дисциплін кафедри. Він складає основу практичних дисциплін кафедри і щорічно використовується в процесі навчання та поповнюється завдяки навчальним практикам студентів. Наукові гербарії поділено на історичні та сучасні збори. У склад останніх включено особисті матеріали працівників кафедри, починаючи з 1950-х р. У цьому фонді можна

виділити декілька груп колекцій: гербарій рівнинних західних областей України; гербарій Карпат; гербарій півдня України; гербарій світової флори. Матеріали в колекціх розміщені за системою А. Тахтаджяна.

Фонди *LWFU* в географічному відношенні охоплюють Карпати, Волино-Поділля, Полісся, є матеріали з Криму, Одеської та Миколаївської областей, а також з Південної Європи (Італія, Франція, Іспанія, Чорногорія, Болгарія).

Історичні гербарії Національного лісотехнічного університету перебувають на етапі вивчення, реконструкції та каталогізації. Це отримані в процесі обміну зразки світової дендрофлори із різних збірок. Серед вже досліджених нами – екземпляри з таких збірок : Zielnik Wyzszej Szkoly Lasowej we Lwowie, Herbarium Dendrologicum Dr. C. Baenitz, Herbarium H. Ziesche, Herbarium de Cuba. Estacion Central Agronomica, Herbarium of Charles K. Dodge. Port Huron, Michigan, Herbarium Gustav Muller, Basel, Herbier du Musee de Lausanne (Suisse), Flora Bohemica, Dresden, Flort de France. Herbier J. Ivolas, North American Plants. Collected in the District of Columbia тощо. Колекторами цих збірок є [?] Artzz, [?] Anthel, C. Baenitz, B. Błocki, B. Błoński, G. Bonati, A. Chevallier, [?] Charbaneef та багато інших авторів, зразки яких ще потребують ідентифікації.

На кафедрі збереглася унікальна колекція постійних мікропрепаратів, найстаршим з яких є препарат волосків епідерми, виготовлений 1873 року у Відні (C. Rodig, Mikroskopisches Institut, Wien, 1873); 22 мікропрепарати, серед яких зразки водоростей, були закуплені за часів Австро-Угорщини у фірми Alois Kreidl, Prague; 12 препаратів перетинів коренів і листків, зразки епідерми, перидерми та інших тканин виконані фірмою Klönne & Müller, Berlin; більше 20 мікропрепаратів рослинних органів і тканин виготовлені в Празі після Першої світової війни підприємством V. Frič v Praze; 16 мікрозрізів стебла і бруньок деревних рослин виконані професором ботаніки С. Соколовським в період з 1897–1913 рр.; 15 мікрозрізів листків, стебел, бруньок голо- та покритонасінних деревних рослин виконані професором ботаніки С. Вєрдаком у 1915 р.;

9 зразків слані лишайників, коренів папоротей та зародків насінин виготовлені у 1882–1885 рр. невідомим автором у Львові. У *LWFU* зберігається також невелика колекція мікропрепаратів гірських порід та мінералів – 11 зразків фірм Alois Kreidl, Prague та 4 зразки фірми V. Frič v Praze.

М. Сорока

Література:

Сорока М.І. Гербарій заповідника «Розточчя» / Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 108.

Сорока М.І., Шовган А.Д., Лукащук Г.Б. Історичні гербарії та анатомічні колекції на кафедрі ботаніки УкрДЛТУ // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 129–132.

Львів

Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України LWL

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Національний лісотехнічний університет України
Адреса:	вул. Генерала Чупринки, 105-А, м. Львів, 79057
Телефон:	+38(032)2378820
Факс:	+38(032)2378905
e-mail:	botsad@ukr.net
Рік заснування:	1992
Кількість зразків:	1 665
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	Т. Ган, А. Мельник, О. Мулик, І. Пацура, П. Третяк
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Ган Тетяна Василівна, молодший науковий співробітник
Штат:	Мельник Анатолій Степанович, старший науковий співробітник

Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Українського національного лісотехнічного університету (НЛТУ) започатковано у 1992 році. У колекції зібрані зразки інтродукованих, а також аборигенних видів дерев, чагарників та трав’янистих рослин, які зустрічаються у Карпатах, Розточчі, Опіллі, Малому Поліссі та на Поділлі.

Серед інтродукованих екзотичних видів і форм, які культивуються у власних колекціях ботанічного саду, представлені наступні таксони: *Acebia quinata* Dec, *Euonymus fortune* Rohch, *Hybiscus syriacus* '*Alba*', *Laurus nobilis* L., *Magnolia acuminate* L., *Thuja plicata* '*Aureo-variegata*'.

У гербарії зберігаються зразки низки рідкісних видів флори України: *Allium ursinum* L., *Aster alpinus* L., *Astrantia major* L., *Carlina cirsioides* Klokov, *Dracocephalum austriacum* L., *Scilla bifolia* L., *Valeriana dioica* L. і занесені до Червоної книги України – *Adonis vernalis* L., *Anemone laxa* (Ulbr.) Juz., *Astragalus dasyanthus* Pall., *Cerastium biebersteinii* DC, *Galanthus nivalis* L., *Lunaria rediviva* L., *Pinus cembra* L., *Pulsatilla grandis* Wender., *Syringa josikaea* J. Jacq. ex Rechb., *Taxus baccata* L.

З гербарієм регулярно працюють працівники ботанічного саду, науковці НЛТУ України та інших університетів, Інституту екології Карпат, заповідника «Розточчя», а також студенти вищих навчальних закладів під час проходження навчальних практик.

На сьогодні гербарні фонди *LWL* налічується 1 665 г.з. 660 таксонів різного рангу із 87 родин. Фонди щорічно поповнюються новими надходженнями. Матеріали розміщені за системою А. Тахтаджана.

Т. Ган, Д. Карабчук

Література:

Івченко А.І., Шляхта Я.М. Каталог деревних рослин дендрарію Ботанічного саду Українського державного лісотехнічного університету. – Львів, 1995. – 31 с.

Каталог рослин Ботанічного саду Національного лісотехнічного університету України: Довідник / За ред. П.Р. Третяка. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 60 с.

Мельник М.С., Мазепа В.Г. Гербарій Ботанічного саду Львівського лісотехнічного інституту ім. акад. П.С. Погребняка // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 115.

Шляхта Я.М., Івченко А.І., Кармазін Р. Каталог деревних рослин дендропарку Ботанічного саду УкрДЛТУ. – Львів: УкрДЛТУ, 1998. – 26 с.

Мелітополь

Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького MELIT

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
Адреса:	вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., 72312
Телефон:	+38(06192)69091
Факс:	+38(06194)40464
e-mail:	vkolomiychuk@ukr.net
Рік заснування:	1933
Кількість зразків:	17 600
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Приазов'я, Причорномор'я, Крим), Росія
Основні колектори:	В. Коломійчук, Д. Сакало, С. Яровий
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	1 000 г.з.
Куратор гербарію:	Коломійчук Віталій Петрович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки і садово-паркового господарства
Штат:	Хлистова Любов Петрівна, лаборант

Гербарій Мелітопольського державного педагогічного університету був заснований у 1933 р., коли на базі предметної комісії з біології педагогічного технікуму була створена кафедра ботаніки Мелітопольського державного педагогічного інституту, яку очолив Н. Чучко. За даними архіву МДПІ, та спогадами викладачів кафедри довоєнні гербарні фонди налічували близько 1 000 гербарних аркушів зібраних переважно з околиць м. Мелітополя та Мелітопольського району.

Подальший розвиток гербарної справи у Мелітопольському державному педагогічному інституті пов'язаний з ім'ям відомого флориста, ботаніко-географа і педагога Д. Сакала, який очолював кафедру ботаніки з 1955 по 1965 рр. Під керівництвом Дмитра Івановича були виготовлені спеціальні шафи, які вміщували до 20 000 аркушів. Гербарій був розділений на навчальний (морфологічний та систематичний), демонстраційний, науковий (систематичний), який крім зборів з Північного Приазов'я включав близько 1 000 гербарних аркушів із заповідників півдня України («Асканія-Нова», «Кам'яні Могили», «Хомутовський степ», «Провальський степ», «Стрільцівський степ», ін.). Також був створений обмінний фонд, зразки з якого неодноразово передавались до гербарію Інституту ботаніки АН УРСР (м. Київ), Запорізького обласного та Мелітопольського міського краєзнавчих музеїв, шкіл області, м. Запоріжжя, м. Мелітополя та Мелітопольського району. За спогадами доцента Г. Скрипко, Д. Сакало кожного року організовував наукові експедиції по півдню та південному сходу України до яких залучав своїх аспірантів та студентів. Зокрема, неодноразово були відвідані степи Сіверського Дінця, Осколу, Кальміусу, Міусу, Берди, філіали Луганського природного та Українського природного степового заповідників, заповідник «Асканія-Нова». Крім того, кожного року Д. Сакало керував польовою практикою із систематики та географії рослин, яка проводилась на учбово-польовій базі МДПІ у с. Алтагир на узбережжі Молочного лиману та на учбово-польовій базі Сімферопольського держпедінституту в с. Краснолісся (АР Крим). За роки своєї науково-педагогічної діяльності у Мелітополі Д. Сакало

підготував докторську дисертацію «Степная флора СССР, пути и закономерности ее исторического развития », яку на жаль, не встиг захистити.

У 1960-1980 рр. куратором гербарію була О. Яценко (учениця Д. Сакала), яка займалась вивченням стану популяцій рідкісних рослин Північно-західного Приазов'я. У цей час були виготовлені нові папки для зберігання матеріалів, зібрані декілька гербарних колекцій, зокрема з Карелії (Гербарій Карельського педагогічного інституту, 90 аркушів), Кольського півострова (55 аркушів), Тувинської РСР (127 аркушів), Туркменії (45 аркушів), Кавказу (околиці м. Сочі, м. Кутаїсі, м. Сухумі, 167 аркушів), Криму (Чатирдаг, 85 аркушів). У цей період гербарій кафедри ботаніки нараховував близько 19 000–20 000 г.з. Пізніше, завдяки відсутності контролю, ця колекція майже повністю була знищена. У цей час з незрозумілих обставин близько 300 гербарних аркушів зібраних Д. Сакало (зокрема частина його дисертаційного гербарію) були передані до Запорізького обласного і Мелітопольського міського краєзнавчих музеїв, де вони зберігаються до тепер.

На початку 1990-х куратором гербарію була кандидат біологічних наук Г. Вінтер, а з 1996 р. В. Коломійчук. У цей час студентами та викладачами інституту були зібрані наукові колекції з півострова Таймир (50 г.з. судинних рослин та 15 пакетів мохів та лишайників), острова Сибірякова (Карське море, 150 г.з. судинних рослин та 30 пакетів мохів та лишайників), Карачаєво-Черкеської АР (40 г.з. судинних рослин), передані до гербарію збори з Закарпатської (колекція папоротей, 26 аркушів), Чернігівської (гербарій Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя, 40 г.з.), Сумської (гербарій Деснянсько-Старогутського національного природного парку, 41 г.з.), Донецької (гербарій філії Українського природного степового заповідника «Хомутовський степ», 30 г.з.) та Дніпропетровської областей (гербарій Криворізького державного педагогічного інституту, 143 г.з.).

Інвентаризація *MELIT*, здійснена взимку 2002–2003 рр. показала, що на той час він нараховував близько 15 000 одиниць збе-

рігання і складався з таких структурних частин: демонстраційний, навчальний морфологічний (в т.ч. екологічний гербарій), навчальний і науковий систематичний (в т.ч. гербарій рідкісних видів флори та наукові колекції), гербарій природно-заповідних територій півдня України, обмінний фонд (Коломійчук, 2003).

На 01.09.2009 р. фонди гербарію *MELIT* нараховували близько 17 600 одиниць зберігання. Зокрема, демонстраційний гербарій нараховує 277 г.з. (126 – «Флора півдня України»; 60 – «Галофіти Північного Приазов'я та Присивашшя»; 40 – «Морфологія органів рослин»; 25 – «Ендеміки та реліктиМелітопольщини» (*Arenaria zozii* Kleopow, *Astragalus borysthenicus* Klokov, *Calophaca wolgarica* (L. f.) DC., *Caragana scythica* (Kom.) Pojark., *Centaurea taliewii* Kleopow, *Cymbochasma borysthenica* (Pall. ex Schlecht.) Klokov & Zoz, *Eremogone rigida* (M.Bieb.) Fenzl, *Juncus fominii* Zoz, *Lepidium syvaschicum* Kleopow, *Polygonum janatae* Klokov тощо); 26 – «Лікарські рослини Північно-західного Приазов'я»). Ця колекція знаходиться у ботанічному музеї та двох аудиторіях кафедри ботаніки.

Морфологічний гербарій нараховує близько 4 700 гербарних аркушів та 10 колекційних коробок. Окремо зберігаються фіксовані плоди. Ця частина гербарію використовується як матеріал, який роздають на лабораторних заняттях з ботаніки (розділ «Анатомія та морфологія рослин»). Він сформований за такими темами: «Корінь» (195 г.з.), «Пагін» (695 г.з.), «Листок» (1830 г.з.), «Квітка» (380 г.з.), «Суцвіття» (385 г.з.), «Плоди» (340 г.з.), «Вегетативне розмноження рослин» (120 г.з.), «Життєві форми рослин» (276 г.з.), «Екологічні групи рослин» (270 г.з.), «Лікарські рослини» (88 г.з.), «Рослини паразити та напівпаразити» (70 г.з.), «Культурні рослини» (51 г.з.).

Навчальний систематичний гербарій нараховує близько 7 500 г.з. 577 видів судинних рослин із 105 родин. У фондах систематичного гербарію найтиповіше представлені зразки флори Запорізької області, переважно з її південної частини. Наявні гербарні збори з інших регіонів України (в т.ч. Криму).

Науковий систематичний гербарій *MELIT* нараховує близько 12 200 г.з. і поділяється на: гербарій рідкісних видів флори;

гербарій природно-заповідних територій України; гербарій Європи (включаючи наукові колекції); гербарій узбережжя Азовського моря (620 видів, 1 500 аркушів).

Гербарій рідкісних видів флори (290 г.з.) складається із зразків рослин, занесених до Світового Червоного списку МСОП (15 видів, 40 г.з.: *Agropyron cimmericum* Nevski, *A. dasyanthus* Ledeb., *Astragalus palescens* M. Bieb., *Eremogone rigida* (M. Bieb.) Fenzl, *Frankenia pulverulenta* L., *Linaria biebersteinii* Besser, *Papaver maeoticum* Klokov, ін.), Європейського Червоного списку (20 видів, 50 г.з.: *Arenaria zozii, Astragalus henningii* (Steven) Klokov, *Centaurea aemulans* Klokov, *Juncus fominii, Lepidium syvaschicum, Ornithogalum melancholicum* Klokov ex A. Krasnova, *Phlomis hybrida* Zelen., *Puccinellia syvaschica* Bilyk, *Vincetoxicum maeoticum* (Kleopow) Barbar., тощо), Червоної книги України (27 видів, 80 г.з.: *Achillea glaberrima* Klokov, *Allium pervestitum* Klokov, *Astragalus borysthenicus, A. dasyanthus* Pall., *Calophaca wolgarica, Caragana scythica, Centaurea taliewii, Cymbochasma borysthenica, Damasonium alisma* Mill., *Stipa borysthenica* Klokov ex Prokudin, *S. capillata* L., *S. grafiana* Steven, *S. lessingiana* Trin. & Rupr., *S. ucrainica* P. Smirn., *Tulipa graniticola* (Klokov & Zoz) Klokov, *T. ophiophylla* Klokov & Zoz, *T. schrenkii* Regel, ін.) та списку регіонально рідкісних видів Запорізької області (62 види, 120 г.з.).

Гербарій природно-заповідних територій України нараховує 1 130 г.з., зібраних у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» ім. Ф.Є. Фальц-Фейна (20 видів, 38 г.з.), Канівському природному заповіднику (25 видів, 30 г.з.), Українському степовому природному заповіднику (42 види, 60 г.з.), Азово-Сиваському національному природному парку (350 видів, 500 г.з.) та Деснянсько-Старогутському національному природному парку (41 вид, 41 г.з.), а також заказниках загальнодержавного значення «Заплава р. Берда» (35 видів, 46 г.з.) «Коса Обіточна» (70 видів, 165 г.з.), «Молочний лиман» (80 видів, 250 г.з.).

Наукові колекції, зібрані викладачами та студентами з території колишнього СРСР (Карелія, Кавказ, Туркменія, Карпати, ін.) та окремих країн Європи (Туреччина, Італія), нараховують близько 1 200 г.з.

Підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що загальний фонд гербарію *MELIT* нараховує близько 17 600 аркушів. Щороку гербарний фонд поповнюється 400–500 г.з. Триває робота над створенням комп'ютерного каталогу фондів гербарію.

В. Коломійчук

Література:

Коломійчук В.П., Казакова С.М. Гербарій Мелітопольського державного педагогічного університету // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 20–23.

Миколаїв

Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею МКМ*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Миколаївський обласний краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Декабристів, 32, м. Миколаїв, 54001
Телефон:	+38(0512)470716
Факс:	+38(0512)470716
e-mail:	museumskr@mail.ru
Рік заснування:	1899
Кількість зразків:	5 021
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	Г. Веденеєва, В. Горбов, А. Єлисеєв, П. Крижевський, Й. Пачоський, А. Федорова, Е. Францов
Цінні колекції:	Гербарії П. Крижевського, А. Федорової, Е. Францова
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Акініна Римма Романівна, старший науковий співробітник, зберігач
Штат:	Веденеєва Ганна Костянтинівна, науковий співробітник відділу природи

Найдавніші збори в гербарії Миколаївського обласного краєзнавчого музею датовані 1839 р. В його основу покладено колекцію Е. Францова (1848–1909).

Загальна кількість одиниць зберігання в гербарії музею на вересень 2009 р. складала 5 021 г.з. Кожен зразок покладено на паперовий аркуш розміром 40 х 26 (30) см. Матеріали розміщені в порядку надходження та за географічним принципом. Вони знаходяться в одному приміщенні з іншими колекціями природних матеріалів на відкритих полицях. У цілому гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею складається з окремих колекцій:

1. Колекція П. Крижевського. Збори 1905–1909 рр. Рослинність околиць м. Миколаєва. Зберігається під інвентарними номерами №№ 1–716. (716 екземплярів (екз.)).

2. Колекція Й. Пачоського. Збори 1907 р. «З гербарію Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова» та «Гербарий Херсонской флоры», №№ 4668–4672 (5 екз.).

3. Колекція О. Янати. Збори 1909 р. Гербарій околиць м. Миколаєва, №№ 1933–1937, 3575–3585 (16 екз.).

4. Колекція «З гербарію товариства любителів природи», 164 екз., в тому числі : а) «Лікарняна флора околиць м. Миколаєва з гербарію О.А. Янати та А.С. Дойча», збори 1909 р., №№ 2235–2295 (61 екз.); б) «Рослинність околиць м. Миколаєва». Колекція А. Федорової (1915 р.), №№ 717–821 (103 екз.).

5. Колекція Е. Францова, яка складається з: а) Мохи, гриби, лишайники та водорості, №№ 2027–2132 (103 екз., рік збору не вказано); б) «Водорості Нової Зеландії», №№ 1706–1879 (174 екз., збори 1839, 1850–1857 рр.); в) німецький «Gerbarium», №№ 1293–1524 (232 екз., ймовірно збори 1908 р.); г) «Gras Herbarium von Hermann Wagner. Bielefeld. Сем. Juncaceae, Cyperaceae», №№ 2557–2576 (20 екз., збори 1854 р.); д) Гербарій околиць м. Миколаєва, №№ 822–936 (114 екз., рік не вказано); е) Безсмертники з Капштадту. Вітрина № 341 (рік не вказано).

6. Гербарні колекції різних міст: а) «Гербарій околиць м. Москвич (Петрово-Розумовское), №№ 1082–1089 (8 екз., збори 1915 р.); б) «Батумський ботанічний сад», №№ 2136–2226

(90 екз., збори 1939 р.).; в) Гербарій Криму, №№ 4279–4302 (24 екз., збори 1986 р.); г) «Гербарій Полтавської губернії», №№ 1094, 1096, 1138, 1157, 1252, 1255 (7 екз., збори 1899 р.); д) «Гербарій околиць м. Херсона (ХЗУ, плавні, сад Бакова)», №№ 1090–1093, 1097–1292 (200 екз., збори 1899 р.); е) «Гербарій околиць м. Херсона. З гербарію Херсонського сільськогосподарчого інституту», №№ 3411–3482 (72 екз., збори 1963 р.); ж) З гербарію Миколаївського державного педагогічного інституту №№ 2387–2390, 2405, 3576, 3578–3580, 3582 (10 екз., збори 1936–1941 рр.).

7. Гербарні колекції Миколаївської області: а) Регіональні ландшафтні парки: «Гранітно-степове Побужжя», №№ 3528–3539 (12 екз., збори 1972 р.), №№ 3658–3787 (130 екз., збори 1977 р.), №№ 4269–4277, 4303–4307, 4322, 4323 (15 екз., збори 1986 р.); «Тилігульський», №№ 3037–3041 (5 екз., збори 1961 р.), 3937–4051 (115 екз., збори 1984 р.); «Приінгульський», №№ 2672–2685 (14 екз., збори 1960 р.), 2851–2866 (18 екз., збори 1960 р.), 4140–4181 (42 екз., збори 1985 р.); г) «Кінсбургська коса», №№ 3264–3278 (17 екз., збори 1972 р.), 3308–3359 (52 екз., збори 1972 р.), 4371–4382 (12 екз., збори 1987 р.); б) Природний заповідник «Єланецький степ», №№ 4682–4692, 4697–4727, 4747–4750 (46 екз., збори 2000 р.); в) Заповідні місця Миколаївщини: «Степок» (Казанківський р-н), №№ 3499–3518 (20 екз., збори 1969 р.); «Капустина балка» (Жовтневий р-н), №№ 3109–3118 (10 екз., збори 1964 р.), 2585–2595, 2605, 2630–2638 (21 екз., збори 1965 р.)., 3360–3376 (17 екз., збори 1972 р.); «Катеринка» (Первомайський р-н), №№ 2935–2971 (36 екз., збори 1959 р.), 3202–3220 (19 екз., збори 1959 р.), 3519–3527 (29 екз., збори 1972 р.); «Рацинська дача» (Вознесенський р-н), №№ 3377–3410 (34 екз., збори 1968 р.); «Лабіринт» (Вознесенський р-н, околиці Трикрати, Актово), №№ 2686–2715 (30 екз., збори 1948 р.), 1946–1976 (31 екз., збори 1958 р.), 2892–2904 (12 екз., збори 1958 р.), 2905–2925 (20 екз., збори 1958 р.), 2926–2934 (9 екз., збори 1958 р.), 3136–3145, 3162–3187 (36 екз., 1961 р.), 3377–3383 (8 екз., збори 1972 р.), 4625, 4650–4660, 4663 (13 екз., збори 1994 р.); Миколаївський державний зоологічний парк, №№ 4728–4729, 4762–4791 (32

екз., збори 2002 р.); г) Інші колекції: а) «Сіянці та сходи рослин» №№ 1906–1933 (28 екз., рік не вказано); б) Пошкодження паростків №№ 1940–1945 (6 екз., рік не вказано); в) «Гербарій бур'янів з насінням. Альбом. Видання майстерні наочних навчальних посібників «Школьный музей». м. Харків». №№ 2296–2386 (90 екз., рік не вказано); г) Кокосові та інші горіхи, №№ 188, 189, 190, 4436, 4667, 4990 (6 екз., рік не вказано); д) Спили дерев, №№ 4847–4857 (11 екз., збори 2009 р.); е) Ексикати рослин, №№ 4383–4385 (326 екз., збори 1851-1869 рр. з печаткою на першому аркуші: «Preismedaille IV. London. Ausstellung 1851.» (додається список латинською та опис німецькою мовами).

Гербарна колекція Миколаївського обласного краєзнавчого музею постійно поповнюється зборами співробітників відділу природи нашого музею. Вона використовується для досліджень працівників НПО «Еліта», аграрного університету та студентів Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського, слухачів МАН, гуртківців еколого-натуралістичного центру, учнів та молоді.

Р. Акініна

Література:

Жованик В.І. Гербарій Миколаївського краєзнавчого музею // Гербарії України. – Київ., 1995. – С. 96–97.

Ніжин

Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя NZHU**

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Адреса:	вул. Кропив'янського, 2, м. Ніжин, Чернігівської обл., 16602
Телефон:	+38(04631)71983
Факс:	+38(04631)71980
e-mail:	lysenko_gena@yahoo.com
Рік заснування:	1934
Кількість зразків:	4 939
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, Балтія, Кавказ та Середня Азія
Основні колектори:	Л. Балашов, [?] Веліканов, В. Курсон, Г. Лисенко, Л. Лобань, С. Михайловский, С. Мулярчук, І. Папуча, К. Семеніхіна, О. Сікачина, І. Солдатова, Н. Шиян
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Лисенко Генадій Миколайович, кандидат біологічних наук
Штат:	Відсутній

Першою гербарною колекцією (біля 10 000 г.з.) Ніжинської вищої школи стали матеріали натураліста Антона Лук'яновича Анджейовського, який увійшов у історію біології як автор низки праць з ботаніки, палеонтології, геології та ін. З Ніжином пов'язані його останні роки педагогічної діяльності (1839–1841). У 1841 р., перед виходом у відставку, А. Анджейовський дарує свою персональну колекцію Університету Св. Володимира. Цей гербарій разом із зібраними А. Андржейовським матеріалами в околицях м. Ніжина свого часу був прилучений до двох університетських колекції – В. Бессера та П. Роговича (Шиян, Лисенко, 2009). Пізніше разом з цими гербаріями він потрапив до фондів гербарію *KW* Інституту ботаніки НАН України.

Датою заснування власне гербарної колекції Ніжинського державного університету є 1934 р., коли було відкрито природничий факультет Педагогічного інституту в м. Ніжині. Саме з цього періоду, працею і ентузіазмом викладачів та студентів, накопичуються унікальні матеріали переважно з флори Чернігівщини. Аналізуючи гербарні збори нами встановлено, що фонди *NZHU* формувалися двома шляхами. По-перше, сюди увійшли власні колекції викладачів вузу, а саме: [?] Великанова – 337 г.з. з території Чернігівщини, Херсонщини та Архангельської обл. Росії; С. Михайловского – 410 г.з. з Чернігівцини; С. Мулярчука – 321 г.з. з Чернігівщини, Сумщини, Херсонщини, Криму, Кавказу; К. Семеніхіної – 336 г.з. з Чернігівщини та Середньої Азії; І. Солдатової – 240 г.з. з Чернігівщини та інших. По-друге, до гербарію *NZHU* потрапили збори дослідників-ентузіастів та студентів, серед них матеріали В. Аивпера, Л. Балашова, [?] Давидова, [?] Єфименко, [?] Жаровської, [?] Кадагашвілі, [?] Квача, В. Курсон, Г. Лисенко, Л. Лобань, І. Папучі, [?] Пушанко, [?] Решетняк, О. Сікачина, [?] Супрун, [?] Ушивець, [?] Угрінського, Н. Шиян, та ін. Аналіз гербарних матеріалів за датою збору колекції судинних рослин свідчить, що 23% г.з. фондового гербарію складають матеріали особистих колекцій викладачів зібрані в період 1908–1930 рр. (783 г.з.).

Значно пожвавлюється надходження зразків у період формування природничого факультету, так протягом 1930–1940 рр.

до фондів надійшло 897 г.з (~ 26 %). Одиничними екземплярами в колекції представлені воєнні та повоєнні роки. Найчисельнішими тут надходженя 1950–1970 років. За цей час до фондів влито 1 703 г.з., що складає ~ 50% гербарних матеріалів. Таке інтенсивне поповнення колекції було пов'язано з приходом до вузу молодих науково-педагогічних кадрів, можливістю далеких експедиційних виїздів співробітників, пожвавленням наукової роботи та наявності технічного персоналу, що опікувався колекцією. Нажаль, починаючи з 1970-х років по сьогодні, кількість гербарних зразків, що надійшли до фондів колекцій незначна. Так серед судинних рослин нами було виявлено лише 24 г.з. датовані після 1970 р. (0,7 %). Це не означає, що починаючи з 1970-х р. гербарій не функціонував і не поповнював фонди. Дана ситуація в першу чергу пов'язана з браком місця, відсутністю технічного працівника, який би займався колекцією, та до останнього часу існування практики використання наукової частини колекції в учбовому процесі. Тому нові надходження до гербарію так і залишаються не підготовленими до інсерації в фонди. У той же час вони ж у першу чергу використовуються у навчальному процесі і часто стають непридатними для наукової роботи, і поступово вибраковуються. Час від часу силами студентів і викладачів проводилася інвентаризація фондів, складалися та велися каталоги колекцій. Нажаль, ця робота була фрагментарною.

На сьогодні гербарій *NZHU* нараховує 4 939 одиниць зберігання. Він складається з колекції судинних рослин, мохів, лишайників, містить морфологічний та екологічний навчальні гербарії, а також не фондовий матеріал. Усі ці матеріали розміщені в єдиній гербарній кімнаті де науковий гербарій міститься у двох дерев'яних гербарних шафах розмірами 0,7 х 1,5 х 2,8 м, а навчальні матеріали та неоформлені надходження знаходяться в спеціально відведеній для цього шафі. Всі фондові зразки етикетовані, частково монтовані на картонні підкладки розміру 29 х 41 см, вкладені у паперові обкладинки-сорочки (за виключенням часткового бріологічного та ліхенологічного ма-

теріалу, який зберігається в паперових пакетах або коробках). На сорочках вписані назва роду або родини. Гербарні зразки розміщені за абеткою. Вони по 60–70 зразків вкладені в картонні папки обтягнуті із зовнішнього боку дерматином. Папки розміщені на полицях шаф та послідовно пронумеровані. Вся колекція, за виключенням не фондових матеріалів каталогізована. Каталоги являють собою загальні зошити, де за абеткою вказані родини, кожна з яких має свій номер у колекції. Для кожної родини зазначено наявні роди (нумерація родів послідовна), а для кожного роду вказані наявні у колекції види та кількість г.з. для кожного. Нумерація зразків в колекціях не проводилась.

За датою збору найстарші зразки *NZHU* відносяться до 1908–1913 рр. Судячи з почерку колекторів, це зразки одного чи двох авторів, які були зібрані в околицях м. С.-Петербург, Петергоф (1908), в Курляндії та Ліфляндії (1912), в Брянській та Орловській губерніях (1913). Географія гербарних зборів, як для такої невеликої колекції, досить широка. В основному тут зберігаються зразки з України (Донецька, Закарпатська, Київська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області та АР Крим), присутні матеріали з Росії (Амурська, Архангельська, Брянська, Ленінградська, Орловська області та Західний Сибір), з Кавказу (Грузія), з Середньої Азії (Узбекистан), з Прибалтики.

Гербарій судинних рослин нараховує 3 407 г.з, що відносяться до 1 221 роду 600 родин флори України та інтродуцентів. Найпредставленішими за кількістю зразків у колекції є родини Asteraceae (348 г.з), Poaceae (316 г.з), Rosaceae (146 г.з), Fabaceae (128 г.з.), Cyperaceae (125 г.з.), Ranunculaceae (111 г.з.), Caryophyllaceae (108 г.з.), Lamiaceae (109 г.з.), Scrophulariaceae (90 г.з.). Інші родини представлені незначною кількістю зразків (від 60 до 1 г.з.). Більша частина зразків зібрана в межах Чернігівської області. Матеріали колекції практично повністю визначені.

Ліхенологічна колекція *NZHU* нараховує 357 одиниць зберігання (о.з.). Це представники 12 родів, а саме: *Anaptichia,*

Biatora, Cetraria, Cladonia, Evernia, Licidea, Lecanora, Loboria, Physcia, Ramalia, Usnea, Xanthora. Матеріали колекції визначені частково і потребують подальшого ретельного опрацювання. Вони містяться в паперових пакетах, вміщених у коробки з картону. Загальна каталогізація ліхенологічної колекції не проведена, оскільки наявні збори є результатом різнорічних та різнопланових польових досліджень студентів-дипломників та магістрантів, виконаних у м. Ніжині та в найближчих його околицях, а також в окол. с. Ядути (Борзнянського р-ну, Чернігівської обл.), де знаходиться біологічний стаціонар НДУ.

Бріологічна колекція *NZHU* складається з представників 22 родів і нараховує 425 о.з. Тут наявні представники з *Acrocladium, Amblystegium, Aulacomnium, Calliergon, Climacium, Dicranum, Drepanocladus, Funaria, Hyloeomium, Hypnum, Marschantie, Meesia, Mnium, Paludella, Plagioechilla, Polytrichum, Rhacomitrium, Thuidium, Sphagnum*. Зразки містяться у паперових пакетах, частково на аркушах паперу, вміщених у гербарні папки. Загальний каталог бріологічної колекції також відсутній.

Учбовий гербарій сформовано за рахунок методичних наробок співробітників та лаборантів кафедри ботаніки. Він являє собою роздаткові гербарні матеріали до курсів морфологія, систематика та екології рослин. Морфологічний гербарій складається з 10–15 гербарних аркушів розміром 29 х 42 см, на яких монтовані висушені частини рослин за темами, наприклад, Стебло (форма стебла, стебло за способом росту, інше), Листок (форма листка, край листкової пластинки, тощо), Квітка (зигоморфна, актиноморфна, тощо), Суцвіття (складні, прості, інше). Екологічний гербарій представляє собою зібрання методично-демонстраційного гербарію, розкладеного згідно класифікацій до різних екологічних чинників (наприклад, геліофіти, сциофіти, факультативні геліофіти; гідрофіти, гігрофіти, мезофіти, ксерофіти, тощо), або ж по відношенню до способу живлення (паразити, напівпаразити, тощо).

Не фондовий матеріал гербарію попередньо оцінено нами в 700–750 г.з. До нього відносяться гербарні матеріали студент-

ських практик, експедиційні збори викладачів, наукові та ілюстративні матеріали до курсових, дипломних та магістерських робіт, тощо.

Ботанічні колекції Ніжинського університету є цінним джерелом інформації про біорізноманіття Чернігівщини і використовується в ході навчального процесу та в науковій роботі спеціалістів.

Н. Шиян, Г. Лисенко

Література:

Лисенко Г.М. Лобань Л.О. Гербарій Ніжинської вищої школи // Вісн. Луган. пед. унів. – **67**, № 11. – 2003. – С. 111–114.

Лисенко Г.М., Шевера М.В. Натураліст Антон Андржиєвський: Ніжинський період діяльності // Акт. пит. ботан. та екол.: Мат-ли конф. молодих вчених-ботаніків України. – Ніжин, 1999. – С. 13–17.

Шиян Н.М., Лисенко Г.М. Гербарна колекція Ніжинського державного университету імені Миколи Гоголя // Укр. ботан. журн. – **66**, № 3. – 2009. – С. 416–426.

Одеса

Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова MSUD

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Адреса:	Шампанський пров., 2, м. Одеса, 65058
Телефон:	+38(0482)687864
Факс:	+38(0482)688062
e-mail:	tvas@ukr.net
Рік заснування:	1865
Кількість зразків:	50 000
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни Євразії, Африки, Австралії
Основні колектори:	Г. Боровіков, М. Зеленецький, П. Кулик, В. Липський, Й. Пачоський, П. Шестериков, M. Bieberstein, K. Ledebour, E. Lindemann
Цінні колекції:	Травник 1759 року, гербарії Е.Ліндемана, Й. Пачоського, П. Шестерикова, П. Кулика, Гербарій Вищих жіночих педагогічних курсів, Гербарій Новоросійського університету
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Коваленко Світлана Георгіївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки

Штат: Бондаренко Олена Юріївна, старший лаборант

Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова започатковано одночасно із заснуванням Новоросійського (тепер Одеського) університету у 1865 р. проф. Л. Ценковським. Поповнення колекцій здійснювалося за рахунок матеріалів працівниками університету та купівлі приватних колекцій Л. Рабенхорста (збори 1866 р.), К. Беніца (збори 1884–1889 років), Е. Ліндеманна (збори 1900 р.) та інших. Крім того, до фондів гербарію надходили збори членів Новоросійського (Одеського) товариства дослідників природи (Г. Боровікова, Б. Гриневецького М. Зеленецького, В. Липського, П. Шестерікова та інших), навіть в буремні роки Першої світової війни та за часів реорганізації Новоросійського університету. Під час Другої світової війни частину гербарію, яка містила відомості щодо флори Румунії та прилеглих до неї територій, було вивезено до Бухаресту. У повоєнні часи ці матеріали знову повернулися до фондів університету. Однак, більша частина цих гербарних аркушів були пошкоджені через невідповідні умови зберігання, тому сьогодні окремі папки носять сліди пожежі, замокання, механічних пошкоджень. Частина гербарних фондів була безповоротно втрачена під час евакуації університету в роки окупації Одеси (1941–1944) – під час бомбардування, судно, на якому вивозилась частина колекцій університету, в тому числі гербарій, було пошкоджено бомбою і затонуло.

У 1950–1980-ті роки працівники кафедри: І. Погребняк, Л. Шапошнікова, А. Дьоміна, М. Кожура, А. Жаренко та інші поповнили фонди зразками, збираними в різних куточках Одеси, України та Радянського Союзу. Однак, ці матеріали ще не до кінця опрацьовані технічно та частково визначені, зберігаються в дерев'яних шафах у газетному папері з польвими етикетками. З колекціями гербарію працювали А. Арефьєва, Н. Пашковська (ними проведено інвентаризацію гербарію) та С.М. Мілютіна. Сучасні фонди *MSUD* включають колекцію водоростей (М. Гусляков, В. Герасимюк, Ф. Ткаченко), вищих рослин (Т. Деревин-

ська, О. Попова, Т. Васильєва, О. Бондаренко, В. Немерцалов, О. Єрмолаєва та інші), лишайників (Ю. Назарчук).

Увесь гербарний фонд *MSUD* на сьогодні складає понад 50 000 г.з. і розділяється на науковий (близько 49 500 г.з.) та навчальний (1 500 г.з.) гербарії, які щорічно поповнюються. Науковий фонд *MSUD* розподілений між систематичним гербарієм та шістьма історичними колекціями. Зразки зберігаються на стандартних паперових аркушах, останні розкладені по папках. Усі матеріали розміщені за системою А. Енглера. Згідно плану технічних робіт, гербарні зразки переносяться на нові паперові носії із збереженням етикеток. Після надання гербарію *MSUD* статусу «Національне надбання» та за фінансової підтримки колекції в межах цієї програми, частину фондів перенесено з дерев'яних до сучасних металевих шаф для їх більш надійного зберігання.

Систематичну частину гербарію *MSUD* складають матеріали з різних груп рослинних організмів – водоростей, мохів, лишайників, папоротей, голонасінних та покритонасінних.

Найціннішими науковими матеріалами гербарію *MSUD* є історичні колекції, які відображають не лише час, в який вони формувалися, але і етапи становлення гербарію Одеського університету.

Колекція Е. Ліндеманна (E. Lindemann, 1825–1900) зібрана видатним дослідником XIX сторіччя, який свого часу подарував її Новоросійському університету. Вона складається приблизно із 7 000 г.з. рослин і включає понад 5 000 видів із 139 родин, розміщених у 46 папках. Видові назви наведені в транскрипції того часу. Матеріали колекції зібрані в період 1812–1898 років, як самим Е. Ліндеманом, так й іншими колекторами, гербарні матеріали яких надійшли в ході обміну або були подаровані. Серед колекторів цього гербарію близько 200 прізвищ, серед них: Я. Вальц, П. Шестериков (збори 1894), Й. Пачоський (збори 1888), E. Lindemann (збори 1825), K. Ledebour, M. Bieberstein, M. Kaufman (збори 1864), D. Graf (збори 1829), Ag. Todaro, [?] Bosse (збори 1886), A. Nordmann, O. Rogowitsch, W. Besser (збори 1831), M. Sredinski, M. Gandoger (збори 1898), I. Akinfiew (збори 1885) та інші.

Колекція містить зразки Емануїла Ліндеманна-батька – відомого ботаніка, засновника гербарію Санкт-Петербурзського університету, датовані 1814-1832 роками, як наприклад, *Ophris muscifera* Huds. (Лівонія, 1814), *Allium odoratum* L., *Sansevieria carnea* Andr., *Aloe perfoliata* L. (Дерптський ботанічний сад, 1817), *Triticum dicoccum* Schran. (ботанічний сад Митави, 1825), *Spiraea ulmaris* L. (з Фрауенбурга та Куронії, 1830) та ін. Крім цього в колекції є зразки Софії Ліндеманн (можливо, дочки), наприклад, *Ailanthus glandulosa* Desf. з Кишинева, зібрані у 1895 р. Деякі колектори представлені разовими зборами. Так, один гербарний аркуш – *Allium obliguum* L., зібраний у Трансильванії у 1873 р., належить колектору [?] Goethe (можливо, великому німецькому поету і природодослiднику), по одному гербарному аркушу De Candolle (без ініціалів і року збору) та I. Eschscholtz (ім'ям якого названо рід каліфорнійський мак – *Eschsholtzia).* Переважно в колекції містяться збори різних рослин в одному місці (наприклад, гербарії Іоанни Баум з Тростянця 1894–1898 років), або зразки одного виду, зібрані одним колектором у різних місцях.

Географія зразків достатньо широка. Так в колекції є екземпляри як з околиць Одеси, так і з околиць Києва, Харкова, Чернігова, Херсону, Єлізаветграду (тепер Кировограду), Полтави, Москви, Курська, Пермі, а також з Поділля, Криму, Бессарабії, Силезії, Прибалтики, Кавказу, Колими, Камчатки, Сахалину, Середньої Азії, Абіссінії. Крім цього є збори з низки країн, а саме з Бельгії, Швейцарії, Німеччині, Італії, Угорщини, Сирії, та інших країн. Гербарні аркуші датовані періодом 1814–1895 роки. Серед зразків 1818–1829 років часто трапляються збори К. Ледебура та В. Бессера.

Порядок розміщення зразків в колекції залишається як за життя Е. Ліндемана. На кожному гербарному листку є нотатка «Herb. Ed. Lindemann» або етикетка з такою поміткою. Наприклад, «*Oxycoccus palustris* Pers. 1805. Belgium Campine, Jule 1872. Ledb.flor.617-1. Thielens. Herb. Ed. Lindemann». Крім цього, в інших іменних колекціях гербарію *MSUD* містяться зразки «Herb. Ed. Lindemann» – дублети, свого часу отримані за об-

міном. Гербарна колекція Е. Ліндеманна практично не монтована, тому робота з її матеріалами потребує особливої уваги та відповідальності.

Іменна **колекція Й. Пачоського** (J. Paczosky, 1864–1942), видатного дослідника флори Херсонської губернії, представлена 6 152 гербарними аркушами. Для більшості матеріалів, зібраних самим Й. Пачоським, наведені точні місцезнаходження в межах тогочасних Херсонської та Таврійської губерній. У колекції наявні матеріали з околиць Полтави, Курська, Тули, Гродно, а також з Волині, Сибіру, Персії, ін. Колекція включає гербарні екземпляри, отримані за обміном від Я. Вальца, Е. Ліндемана, М. Срединського, обмінні матеріали «Гербарію Новоросійського університету» (Herbarium Universitatis Novae.Rossiae – H.U.N.R.), ексикати «Flora Chersonensis», «Flora polonica», «Flora Transcaucasiae», «Herbarium Europaeum», «Herb. De Frangueri», та ін.

Крім самого Й. Пачоського, в його колекції є матеріали видатних ботаніків того часу, а саме: P. Pallas, E. Ledebour, C. Meyer, K. Eichwald, W. Besser, T. Trautfetter, M. Bieberstein, C. Steven, A. Andrgejovski, A. Nordman, М. Срединський та іншими. Гербарні етикетки вказують на інтенсивний обмін, який вівся Й. Пачоським, тому в колекції представлені зразки рослин з тих територій, де він сам не гербаризував. Так, наприклад, тут присутні гербарні екземпляри П. Паласа (до того ж вони мають етикетки гербарію Е. Ліндемана) зібрані у Сибіру; К. Ледебура з Криму (1818) та Сибіру (дата збору не вказана); [?] Месера з Кавказу (етикетки з гербаріїв Е. Ліндемана та Новоросійського університету); збори К. Ейхвальда з Астрахані та Казані (1825); М. Біберштейна з Кавказу та Криму; зразки Х. Стевена з Сибіру, Кавказу, Криму, околиць Одеси; гербарні матеріали Fr. Bushe, [?] Fleisher, [?] Blum, [?] Стекухіна, В.Черняєва, [?] Вольфганга та інших.

Серед зборів Й. Пачоського з території України в колекції представлені десять видів, що нині мають державний (Червона книга України, 2009) та місцевий рівні охорони, серед них: *Dianthus bessarabicus* Klokov, *Nuphar lutea* (L.) Smith., *Senecio borystenicus* (DC) Andrz.ex Czern. та інші.

Гербарій П. Шестерикова, автор якого був найвідомішим, ретельним дослідників флори Одеси, є одним із важливих джерел інформації для багатьох поколінь флористів. Ця колекція складається з 2 021 г.з. і представлена 1 494 видами із 783 родів та 96 родин. У ній найпредставленіші – покритонасінні (*Magnoliopsid*a – 1 216 видів з 606 родів та 79 родин, *Liliopsida*– 260 видів із 162 родів та 14 родин). Нечисельними за кількістю видів є голонасінні (1 вид), хвощеподібні (5 видів) та папоротеподібні (12 видів з 8 родів трьох родин). На основі цієї колекції П. Шестериков на початку ХХ сторіччя видав визначник флори Одеси.

Матеріали колекції П. Шестерикова розміщено в 50 авторських папках. Гербарні аркуші нестандартного розміру – 36 х 55 см, чим вирізняються від інших колекцій. Гербарні зразки в межах колекції розміщені за системою G. Benthan та J.D. Hocker. Етикетки досить часто не мають дати та точного місця збору. Іноді на етикетці міститься просто характеристика місцезростання.

Гербарна **колекція П. Кулика** створювалася на основі матеріалів автора, які він зібрав на території нинішнього Роздільнянського району Одеської області у 1936–1937 роках під час роботи над кандидатською дисертацією на тему «Природні кормові угіддя Роздільнянського району Одеської області» (захищена у 1938 р.). Місця збору обмежені сучасними магістралями – залізницею Одеса-Роздільна та автомобільним шосе Одеса-Київ, включаючи околиці сел Петро-Євдокієвка, Бецилове, Копаклієве, Поташенкове та інших. Збори характеризують в основному флору пасовищ, пасовищних схилів, а також лук, вигонів, ярів тощо. Гербарій складається із 273 видів 192 родів та 50 родин. У ньому містяться матеріали 17 рідкісних для флори України видів, що охороняються зараз на державному та місцевому рівні. Серед них *Amygdalus nana* L., *Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, *Ephedra distachya* L., *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch) Schur, *Stipa pulcherrima* C. Koch та інші.

Унікальною історичною колекцією *MSUD* є **гербарна колекція Вищих жіночих педагогічних курсів (ВЖПК)**. ВЖПК

були відкриті в Одесі у 1903 р. завдяки багаторічній боротьбі прогресивних професорів Новоросійського університету М. Ланге (філософа, психолога, педагога), Є. Щепкіна (педагога), І. Слєшинського (математика) та інших для освіти жінок, які за часів царського правління не мали можливості отримувати вищу освіту. Дух відданості справі був характерний для багатьох працівників ВЖПК и сприяв більш широкому розумінню слухачками особливостей живої природи, її закономірностей та будови. Невід'ємною часткою такого розуміння є знайомство із рослинним світом і вміння «затримати вічність» у гербарних зразках.

Колекція ВЖПК має у складі 7 540 г.з. У хронологічному відношенні найстаріші гербарні зразки цієї колекції датовані 1826 роком (збори А. Мейєра «Flora altaica»). Останні зразки, які поповнили цю колекцію, датовані 1916 р. Матеріали колекції не обмежуються флорою України, а представляють досить віддалені регіони.

Гербарна колекція ВЖПК складається з двох частин, які умовно можна розділити на впорядковану та не впорядковану. Відомо, що за інвентаризацією 1963–1964 років перша з них 6 649 г.з., що представляють 2 428 видів з 758 родів. У межах цієї частини колекції ВЖПК виділено розділи: альгологічний (3 види), ліхенологічний (10 видів), бріологічний (48 видів), плауноподібні (6 видів), хвощеподібні (6 видів), папоротеподібні (40 видів), голонасінні (98 видів), покритонасінні (2 212 видів 659 родів 115 родин). Відомо, що її колекторами були викладачі та слухачі курсів (понад 50 осіб). Серед матеріалів колекції містяться зразки зібрані О. Борсуковим, І. Бородіним, Г. Боровиковим, О. Генкелем, П. Гержедович, А. Гольде, А. Долгим, В. Ерделі, М. Зеленецьким, О. Клеменсом, Л. Климентовим, А. Криштофовичем, А. Мейєром, Є. Морозовою (Морозовою-Поповою), І. Новопокровським, М. Ов'яном, В. Орді, В. Пастернацькою, Й. Пачоським, І. Петровим, О. Петровою, О. Стариковою, Д. Сосновським, П. Шульгіним, А. Якушевим, Б. Яновською та іншими.

Друга частина колекції ВЖПК свого часу не була оформлена у основну колекцію, хоча гербарні екземпляри мають етикетку

Гербарію вищих жіночих курсів. Вивчаючи ці матеріали, було встановлено, що, як і в основній частині колекції, тут наявні матеріали В. Пастернацької, Й. Пачоського, Г. Потапенка, І. Новопокровського та інших. Серед цих матеріалів значна частина належить колекторам, які вивчали місцеву флору, а саме: А. Балявському (збори з околиць станції Роздільна, 1910 р.), К. Владімірову (збори з околиць Одеси, 1904–1911 роки), М. Гаузнеру (збори з Одеси та її околиці, 1913), [Е.?] Крижанівській (збори з Одеси, 1915), С. Мулюкіну (збори з Одеси, 1919), [Е.?] Петрову (збори з Одеси та її околиць, 1900 – 1913), А. Погорельському (збори з смт Березівка, з лиманів поблизу Одеси, з околиці Миколаєва та інших місць, 1907-1911), А. Стоянову (збори з Ланжерона та Аркадії, 1910) та інших. Часто написи на етикетках досить не розбірливі, тому часто питаня викликають як ініціали, так і прізвища колекторів ([?] Петров (збори з Люстдорфа, 1917), [?] Старинова (збори з Одеси, 1906), [?] Яновський (збори з с. Маяки, 1908)). У цій частині колекції ВЖПК містяться матеріали, опрацьовані І. Новопокровським (збори J. Vales та [?] Старинової 1906 р. з Одеси).

Історична колекція, яка носить назву **«Гербарій Новоросійского університету»**, налічує 16 557 г.з. – 1267 родів з 131 родини. Однодольні рослини тут складають 2 677 г.з. 1 362 види з 234 родів та 22 родин. Відповідно дводольні складають 12 900 аркушів з 1 033 родами та 109 родинами.

До формування цієї колекції приклали зусилля декілька поколінь викладачів та студенітв Новоросійського університету, які як власноруч збирали матеріали для поповнення фондів, так і сприяли обміну гербарними матеріалами між ботаніками того часу. Тому тут багато прізвищ іноземних колекторів – K. Eismond, H. Braun, T. Symonowiczowna, W. Dybowski, E. Brandis, E. Reverchorn, W. Schimper, E. Paris, E. Lindemann, C. Steven та інші), а зібрані матеріали представляють флору Трансильванії, Сілезії, Прусії та інших. частин Європи, а також Азію, Австралію та ін. У хронологічному відношенні гербарні матеріали цієї колекції датовані, починаючи з 1802 (збори A. Nordmann) по 1910 роки.

Одним із скарбів гербарію *MSUD* є *травник*, написаний від руки французькою у 1759 році, який містить засушені частки рослин і розподілений на декілька груп за лікарськими властивостями. Він ночно демонструє, які рослини використовувались як лікарські ще у XVIII сторіччі.

У цілому Гербарій Одеського національного університету представляє унікальне в історичному та науковому плані зібрання матеріалів про флору Причорномор'я та багатьох інших куточків земної кулі. Кожен його гербарний зразок є документ, який не підвладний часу, яким важко знехтувати, який демонструє усі особливості рослинного організму характерні для певного часу і певної території. Без гербарних даних неможливо не лише підтвердити необхідність зберігання тих чи інших видів, складати обґрунтовані Списки рідкісних видів або Червоні книги, але й визначити особливості популяцій, що забезпечують ексикати. Саме гербарій може розповісти про флору міста Одеси або інших великих і малих міст краще за будь-які слова. Саме тому гербарні колекції *MSUD* є наглядною основою для вивчення регіональної флори, відправною точкою для таких курсів як Екологія рослин, Географія рослин, Охорона природи тощо.

Гербарії – це школа навчання, виховання, працьовитості і знайомства із скарбами регіону, країни і світу. Матеріали, представлені у гербарії *MSUD*, широко використовуються у науковій роботі як українськими спеціалістами, так і зарубіжними колегами.

С. Коваленко

Література:

Бондаренко О.Ю. Представленість видів Одеського геоботанічного округу в зборах гербарію ОНУ ім. І.І. Мечникова // Наук. Вісн. Черн. ун-ту, 2005. – Вип. 260. Біологія. – С. 3–5.

Бондаренко Е.Ю. Представленность инвазионных видов в гербарии Одесского национального университета им. И.И. Меч-

никова // «Теорія і практика сучасного природознавства»: Мат-ли III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю утворення Херсонського державного університету. – Херсон, 2007. – С. 8.

Бондаренко О.Ю., Васильєва Т.В., Коваленко С.Г. Гербарії як складова частина наукової і виховної роботи. Про перспективи досліджень гербарних фондів Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова // Известия Музейного Фонда им. А.А. Браунера. – 2007. – **4,** № 2-3. – С. 70–72.

Бондаренко О.Ю., Васильєва Т.В., Коваленко С.Г Колектори колекції Й.К. Пачоського у гербарії Одеського національного університету // V Ботанічні читання пам'яті Й.К. Пачоського. Зб. тез. доп. міжнар. наук. конф. – Херсон: Айлант, 2009. – С. 10.

Бондаренко О.Ю., Коваленко С.Г., Васильєва Т.В. Рідкісні та зникаючі види Одещини у гербарних колекціях ОНУ імені І.І. Мечникова (*MSUD*) // Вісн. Київського національного ун-ту м. Т.Г. Шевченка. Серія «Інтродукція та збереження рослинного різноманіття». – 2009. – № 22-24. – С. 97–98.

Бондаренко О.Ю., Коваленко С.Г., Васильєва Т.В. Гербарій ОНУ (*MSUD*). Поява інвазійних видів рослин в Одеському повіті та в місті Одесі // Вісник ОНУ. – 2009. – **14**, вип. 14. – С. 7–14.

Бондаренко О.Ю., Коваленко С.Г., Васильєва Т.В. Історичний аналіз флори пасовищ Центрального Придністров'я за даними гербарію П.Є. Кулика // Причерноморский экологический бюллетень. – 2007. – **26**, № 4. – С. 149–153.

Васильєва Т.В., Коваленко С.Г. Проблеми аналізу гербарних колекцій флори Південної Бессарабії // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 70–73.

Коваленко С.Г., Бондаренко О.Ю. Скарби гербарію Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Травник XVIII сторіччя // Вісн. ОНУ. – 2005. – **10**, вип. 5. – С. 191–198.

Коваленко С.Г., Бондаренко О.Ю. Про колекцію вищих жіночих педагогічних курсів. Гербарій ОНУ ім. І.І. Мечникова (*MSUD*) // Біорізноманіття: теорія, практика та методич-

ні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищий школі: Мат-ли міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті видатних вчених-ботаніків, які працювали в Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка: Р.В. Ганжі, І.М. Голубинського, Д.С. Івашина, С.О. Іллічевського, Ф.К. Курінного, П.Є. Сосіна). – Полтава: Друкарська майстерня, 2010. – С. 92–94.

Коваленко С.Г., Васильєва Т.В. Ботанічні дослідження у Новоросійському (Одеському університеті) // Мат-ли XII з'їзду Українського ботанічного товариства (Одеса, 15-18 травня 2006 р.). – Одеса, 2006. – С. 16–17.

Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Бальчева Г.О. Гербарій Одеського національного університету. Колектори іменної колекції Е.Е. Ліндеманна // «Теорія і практика сучасного природознавства»: Мат-ли III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю утворення Херсонського державного університету. – Херсон, 2007. – С. 27.

Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Бондаренко О.Ю. Гербарні зразки флори Волині у колекції Й.К. Пачоського // Два сторіччя досліджень рослинного покриву Карпат: Мат-ли міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Антонія Маргітая. – Ужгород, Карпати. 2010. – С. 108 –110.

Коваленко С.Г., Васильева Т.В., Бондаренко Е.Ю. Растения сибирской флоры в гербарии *MSUD* // Мат-ли IV междунар. конф.: Проблемы изучения растительного покрова Сибири», посвященной 125-летию Гербария им. П.Н. Крылова Томского государственного университета и 160-летию со дня рождения П.Н. Крылова. – Томск, 2010. – С. 22–24.

Коваленко С.Г., Васильева Т.В., Бондаренко Е.Ю., Бальчева Г.А. Гербарий Одесского национального университета (*MSUD*) // Мат-лы конференции по морфологии и систематике растений, посвященной 300-летию со дня рождения Карла Линнея (Москва, 16-19 мая 2007 года). – М.: Т-во научных изданий КМК, 2007. – С. 256–257.

Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Бондаренко О.Ю., Янкіна Н.А. Гербарії як складова частина наукової і виховної роботи. 1. Колектори гербарію Вищих Жіночих Педагогічних курсів // Фальцфейніфські читання: Збірник наукових праць. – Херсон, 2007. – С. 163–166.

Мілютіна С.М. Гербарій Одеського Державного університету ім. І.І. Мечнікова // Гербарії України. – К., 1995. – С. 79–80.

Назарчук Ю.С. Лишайники в гербарии Одесского национального университета им. И. И. Мечникова (*MSUD*): состояние и проблемы сохранения // Мат-ли конференции по морфологии и систематике растений, посвященной 300-летию со дня рождения Карла Линнея (Москва, 16-19 мая 2007 года). – М.: Т-во научных изданий КМК, 2007. – С. 262–263.

Попова О.М., Кузнєцов В.О. Збори злаків з території Одеської області в колекції Л.А. Шапошнікової (гербарій Одеського національного університету) // Вісн. Луган. пед.ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 132–137.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 338 - 339.

Полтава

Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка PWU

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Адреса:	вул. Моргуна, 16, м. Полтава, 36003
Телефон:	+38(05322)25635,
Факс:	+38(05322)22829
e-mail:	tovarystwo@gmail.com, davydov-botany@yandex.ru
Рік заснування:	2005
Кількість зразків:	11 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, Португалія
Основні колектори:	К. Агаркова, І. Беседіна, Р. Ганжа, С. Гапон, Л. Гомля, Д. Давидов, В. Павленко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	200
Куратор гербарію:	Гомля Людмила Миколаївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки
Штат:	Відсутній

Офіційною датою заснування гербарію Полтавського педагогічного університету вважається 2005 рік, хоча поступове накопичення гербарного матеріалу розпочалося у 1960-их роках

з появою природничого факультету і пов'язане з ім'ям доцента кафедри ботаніки Р. Ганжі. Створення гербарної колекції було пов’язано із необхідністю забезпечити наочним матеріалом навчальний процес для студентів I та II курсів, що вивчають морфологію та систематику рослин. Під керівництвом Р. Ганжі проводилися збір, висушування та монтування гербарію під час проведення польових практик у Диканьських лісах, а пізніше – на біостаціонарі «Лучки» (Кобеляцький район Полтавської обл.). Частину гербарних матеріалів (зразки з Португалії та Росії) Р. Ганжа, очевидно, одержав по обміну з іншими науковими установами.

Поступово розширювалася і площа зберігання гербарних зразків. Спочатку гербарій знаходився в шафах кафедри ботаніки, потім – у лаборантській кімнаті. Зараз він розміщений в окремій кімнаті навчального корпусу кафедри ботаніки, що знаходиться в ботанічному саду ПНПУ імені В.Г. Короленка. Гербарні аркуші вкладені в картонні папки і зберігаються в дерев'яних шафах. Кожний гербарний аркуш пронумерований. Більша частина фондів (окрім гербарію з Португалії та Далекого Сходу Росії) змонтована і розкладена за системою А. Тахтаджяна, роди в межах родин і види в межах родів розміщені за абеткою. Гербарні зразки зберігаються на паперових підкладках 42 × 28 см (наприклад, гербарій Р. Ганжі) 30 × 21 см (гербарій Д. Давидова). Мохоподібні та гриби зберігаються в пакетах за розмірами зразків.

Гербарний фонд *PWU* поділений на загальний гербарій (гербарій судинних рослин; бріологічний та мікологічний гербарій) та особисті колекції. Гербарій судинних рослин, у свою чергу, поділений на 4 секції: Флора Європи та колишнього Радянського Союзу (67 зразків з Португалії, 35 зразків із Середньої Росії та 168 зразків з Далекого Сходу); Флора України (близько 1 000 зразків з Харківської, Волинської, Закарпатської, Одеської, Херсонської, Чернігівської, Сумської областей та АР Крим); Флора Полтавської області (понад 7 000 зразків); Дендрофлора та інтродуковані рослини (близько 200 зразків).

Крім загального гербарного фонду, наявні дві особисті колекції – гербарій Р. Ганжі та гербарій Д. Давидова.

Колекція Р. Ганжі налічує близько 1 000 зразків вищих рослин і датована 1960–1990 роками. Географічно колекція охоплює майже всі адміністративні райони Полтавської області, наявні окремі збори з високогір'я Карпат та Луганської області. На жаль, у частини зразків (переважно найбільш поширених на Полтавщині видів) відсутня детальна інформація про місце збору рослини.

Гербарна колекція Д. Давидова налічує близько 700 зразків, зібраних переважно в 2002–2007 роках з околиць м. Полтави та на Полтавщині. Окремі зразки зібрані із околиць м. Маріуполя Донецької області та Кегичівського району Харківщини. Цінність колекції полягає в тому, що значна частина місцезнаходжень зібраних видів зараз є втраченими внаслідок антропогенного впливу. Гербарні аркуші розміром 30 × 21 см (формат А4) вкладені у файли, а самі файли розміщені в папках по близько спорідненим групам вищих рослин.

Обмінний фонд гербарію *PWU* налічує близько 200 зразків (переважно флора околиць м. Полтава).

Л. Гомля, Д. Давидов

Література:

Гомля Л.М., Агаркова К.Ю. Гербарій кафедри ботаніки Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка: Історія та сьогодення // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Біологічні науки. – Вип. 24, № 4 (1). – Миколаїв, 2009. – с. 64 – 65.

Гомля Л.М., Давидов Д.А. Гербарій Полтавського державного педагогічного університету: Сучасний стан та перспективи розвитку // Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі. XV Каришинські читання. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. / За ред. М.В. Гриньової. – Полтава, 2008. – с. 175 – 176.

Давыдов Д.А., Гомля Л.Н., Павленко В.С., Агаркова Е.Ю. Гербарий Дальнего Востока в Полтавском педагогическом университете (Украина) // Бюллетень Ботанического сада-института ДВО РАН. – 2010. – Вып. 6. – С. 56–72.

Полтава

Гербарій Полтавського краєзнавчого музею PW*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Полтавський краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Конституції, 2, м. Полтава–20, 36020
Телефон:	+38(05322)25738
Факс:	+38(05322)74234
e-mail:	poltava_local_museum@ukr.net
Рік заснування:	1891
Кількість зразків:	9 960
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Полтавщина), Росія (Урал, Західний Сибір)
Основні колектори:	Т. Андрієнко, О. Байрак, С. Гапон, Л. Дух, Д. Івашин, С. Іллічевський, А. Краснов, М. Літвінова, В. Ніколаєв, Г. Оголевець, К. Родінова, В. Самородов, В. Соколовський, Н. Стецюк, О. Халимон, [?] Ярмолович
Цінні колекції:	Гербарії С. Іллічевського, В. Ніколаєва, Г. Оголевця, [?] Ярмоловича
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Старченко Віра Іванівна, завідувач сектору фондів
Штат:	Відсутній

Гербарій Полтавського краєзнавчого музею має статус ботанічних колекцій у складі основного фонду музею. Формування його розпочалося з 1891 року, коли був заснований музей. Основу колекції складають збори ботаніка, у той час магістра, А. Краснова. Вони були проведені вченим у 1889–1890 роках на території Полтавської губернії під час роботи експедиції проф. В. Докучаєва з вивчення грунтів краю. Разом зі своїм помічником Н. Левицьким А. Краснов зібрав 862 види рослин. До музейних фондів увійшли також збори кандидата природничих наук П. Бохаповського з околиць м. Катеринослава (700 видів) та гербарій деревних порід (311 видів), зібраних студентом Новоолександрійського інституту сільського господарства та лісівництва В. Марковичем під керівництвом проф. В. Палладіна. Найстарішими гербарними зразками в колекції стали збори із різних повітів Полтавської губернії, проведені у 1849–1853 та 1887 роках і подаровані музею місцевими любителями. Окрему групу склали ліхенологічні, бріологічні та мікологічні колекції, придбані музеєм та подаровані меценатами. Всього у 1891 році гербарій музею нараховував понад 2 000 гербарних аркушів.

У наступні роки колекція поступово поповнювалася новими надходженнями. Активну участь у формуванні гербарію брав перший завідуючий музеєм, кандидат природничих наук М. Олеховський. Зокрема, в 1903 році ним проведено вивчення Струківського степу в Костянтиноградському повіті та зібрані типові представники степової флори. Меценати продовжували поповнювати фонди музею новими надходженнями. Так, у 1903 році купець Д. Зекель подарував гербарій рослин, зібраних у Німеччині, що налічував близько 300 екземплярів.

У 1910 році гербарій музею складався вже з 5 500 гербарних аркушів, у ньому було представлено 3 720 зразків близько 1 000 видів місцевої та 1 762 зразків немісцевої флори. У цей час штат музею поступово збільшується, що дає можливість вести активні збори в природі та розпочати складання тематичних каталогів. Розширюються виставкові колекції. На літні місяці музей почав запрошувати студентів-практикантів, які займалися не лише збиральницькою роботою, а й складали каталоги, систематизу-

вали гербарій і навіть виконували за завданням Губернського земства наукові дослідження. Так, у 1912 та 1914 роках флору багнищ західної частини Полтавщини досліджував студент Харківського університету В. Ніколаєв у зв'язку з проведенням на цій території меліоративних робіт. Вивченням лісової рослинності Полтавського і Миргородського повітів займався студент Харківського університету В. Стахорський у 1915 році, який зібрав гербарій із 450 видів квіткових рослин і 150 видів мохів.

Неодноразово музей звертався до ботаніків-професіоналів за допомогою у визначенні видів. Так, у 1911 році частину гербарію музею опрацював приват-доцент Харківського університету В. Талієв. Збори студента В. Ніколаєва за 1912 рік були визначені відомим ботаніком Й. Пачоським. Цікаво, що в музеї ще в 1914 році була створена колекція альгопроб (100 одиниць). Зібрав її в басейні р. Ворскли практикант В. Стахорський, а визначив професор Харківського університету В. Арнольді. Свою допомогу надавав і ботанік, професор Новоолександрівського інституту сільського господарства та лісівництва М. Цингер, який визначив гербарій, зібраний у 1914–1916 роках розвідувальною експедицією Полтавської Гідротехнічної частини Харківсько-Полтавського Управління Землеробства і Державного майна (збори [?] Ярмоловича, понад 500 гербарних аркушів).

У 1928 році музейний гербарій опрацював полтавський ботанік С. Іллічевський, який детально вивчав флору краю і брав участь в організації заповідної справи на Полтавщині. Проаналізувавши гербарні збори музею (у той час вони налічували 8 000 аркушів), літературні відомості, а також спираючись на особисті матеріали, С. Іллічевський склав загальний список флори Полтавської губернії (1 027 видів вищих рослин) з позначкою для кожного виду місць знаходження.

У роки німецької окупації Полтави значна частина музейних колекцій, у тому числі й гербарію, була втрачена, можливо, згоріла під час пожежі музею. У повоєнні роки розпочалася робота по відновленню ботанічної збірки фондів (збори Л. Дух і К. Родінової). Головним колектором гербарію у 1960–1980-х р. була науковий співробітник музею М. Літвінова. Велику допомогу у скла-

данні наукової картотеки флори Полтавщини та поповненню фондів гербарієм надавав і к.б.н. Д. Івашин. Творча співдружність відділу природи з науковцями Міжвідомчої комплексної лабораторії наукових основ заповідної справи Мінекобезпеки та НАН України допомогла у 1990-х роках поповнити фонди новими зразками. Це тематичні гербарії рослин із перспективних та існуючих заповідних територій Полтавщини (збори Т. Андрієнко, О. Байрак, Н. Стецюк).

Зараз гербарій Полтавського краєзнавчого музею налічує 9 960 гербарних аркушів і репрезентує 1 520 видів вищих судинних рослин. Найстаріші гербарні зразки колекції датовані 1849–1853 роками. На жаль, колектор їх невідомий. Збереглися також збори видатних ботаніків минулого: Г. Оголевця, С. Ілличевського, В. Ніколаєва, в невеликій кількості – А. Краснова. Щодо останнього гербарію, то на його етикетках відсутня дата збору, інколи не вказане і місце збору, а лише на окремих аркушах є друкований напис «Flora Poltavica. Legit Krassnow» і російська та латинська назви рослини, написані від руки. У колекції є гербарні аркуші з неповною інформацією, які, ймовірно, можна було б віднести до зборів А. Краснова. Це питання потребує подальшого вивчення.

Ботанічна колекція Полтавського краєзнавчого музею складається із систематичного гербарію «Флора Полтавщини», згрупованого за родинами, і тематичних гербаріїв: «Червонокнижні рослини», «Регіонально рідкісні види», «Ефемероїди», «Гербарій рослин із перспективних та існуючих заповідних територій», «Дендрологічний гербарій», «Лікарські рослини». Гербарій розміщений за системою А. Енглера. Починаючи з 1988 року, він формується за системою А. Тахтаджяна. Усі гербарні екземпляри етикетовані, мають інвентарний номер і номер за книгою надходжень. Гербарій зберігається в картонних гербарних папках у дерев'яних шафах фондового приміщення. Розміри гербарних аркушів 42 x 30 см, проте в колекції є дореволюційні збори нестандартного розміру – 34 x 23 см і 49 x 33 см. В останні роки у зв'язку із відсутністю матеріалів, необхідних для монтування гербарію, його зразки зберігаються у газетних сорочках.

Гербарій збирався різними колекторами в основному на території колишньої Полтавської губернії та сучасної Полтавської області протягом 1849–2009 років. Крім того, до складу ботанічної колекції увійшли рослини, зібрані на території Уральської області і повіту, Тургайської області (Актюбінський і Кустанайський повіти), Оренбурзької області і повіту, Катеринославської губернії та гербарій з неповною інформацією (відсутні деякі дані – колектор, місце збору чи дата). До останньої групи відносяться частково збори проф. А. Краснова та гербарій із Німеччини. Гербарій формується на основі матеріалів співробітників науково-дослідного відділу природи музею, науковців і студентів вузів – Полтавського державного педуніверситету ім. В.Г. Короленка та Полтавської державної аграрної академії. Створені каталог ситематичного гербарію, колекційні списки тематичних гербаріїв і картотека видів флори Полтавщини.

Навчальний гербарій розміщений в експозиції науково-дослідного відділу природи за темами: «Рослини, якими харчувався мамонт», «Фенологія», «Рослини, характерні для різних типів грунтів», «Лишайники», «Мохи», «Рослини різних ценозів» «Раритетні види», «Бур'яни», «Устимівський дендропарк» тощо. Він нараховує близько 200 видів і є допоміжним матеріалом. Використовується під час проведення оглядових і тематичних екскурсій. Час від часу проводиться його заміна відповідно до прийнятих вимог експонування гербарних матеріалів.

О. Халимон, В. Старченко

Література:

Балабай В. І. Рідкісні та зникаючі рослини Полтавщини в гербарії Полтавського краєзнавчого музею // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: Матеріали наукової конференції. Ч. І: Історія музею. Колекції і питання екскурсійної роботи. – Полтава, 1992. – С. 115 – 118.

Іллічевський С. Гербарій Полтавського Державного Музею // Збірник, присвячений 35-річчю музею. Том І / Під. Ред.

В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка. – Полтава, 1928. – С. 141 – 226.
Ежегодник Музея Полтавского Губернского Земства. 1913 год. – Полтава: Электрич. Типо-Литография И.Л. Фришберга, 1915. – С. 1–2, 9, 51–53.
Естественно-исторический музей Полтавского губернского земства. Описание коллекций. – Полтава: Типо-Литография М.Л. Старожицкого, 1899. – С. VI–VII доп., 28–30.
Отчёт о Естественно-историческом Музее Полтавского Губернского Земства за 1903 год. – Полтава: Электр. Типо-Литография Торг. Дома «Л. Фришберг», 1904. – С. 11, 14, 20, 23.
Отчёт о Естественно-историческом Музее Полтавского Губернского Земства за 1906 год. – Полтава: Типо-Литография Торг. Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1907. – С. 7, 15, 19.
Отчёт о Естественно-историческом Музее Полтавского Губернского Земства за 1907 год. – Полтава: Типо-Литография Н.М. Старожицкого, 1908. – С. 7, 11.
Отчёт о Естественно-историческом музее Полтавского Губернского Земства за 1908 год. – Полтава, [1909]. – С. 5–6.
Отчёт о Естественно-историческом Музее Полтавского Губернского Земства за 1909 г. – Полтава, [1910]. – С. 2–5, 8–10, 16.
Отчёт по Естественно-историческому Музею Полтавского Губернского Земства за 1910 год. – Полтава: Электрич. Типо-Литография И.Л. Фришберга, 1911. – С. 3, 5–8.
Отчёт по Естественно-историческому музею Полтавского Губернского Земства за 1911 год. – Полтава: Электрическая Типо-Литография И.Л. Фришберга, 1913. – С. 3–6, 11.
Халимон О.В. Гербарій Полтавського краєзнавчого музею // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції спеціалістів та студентської молоді «Сучасні погляди з популяризації природничих наук», присвячені пам’яті В.І. Вернадського. – Полтава, 1998. – С. 59–61.
Щорічник Полтавського народного природничого музею. 1916 – 1918. – Полтава: Тип. Д. Н. Подземського, 1919. – № 5-6-7. – С. 5, 7–9, 13–14, 33–39.

Рахів

Гербарій Карпатського біосферного заповідника CBR**

Відомче підпорядкування:	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
Установа:	Карпатський біосферний заповідник
Адреса:	вул. Красне Плесо, 77, м. Рахів, Закарпатська обл., 90600
Телефон:	+38(0313)222193
Факс:	+38(0313)222632
e-mail:	cbr-rakhiv@ukr.net
Рік заснування:	1974
Кількість зразків:	11 500
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Карпати)
Основні колектори:	В. Антосяк, І. Вайнагій, О. Єфремов, Д. Сухарюк, Л. Тасєнкевич
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Антосяк Тетяна Миколаївна, молодший науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Гербарій був створений завдяки ентузіазму І. Вайнагія в середині 1970-х років. Великий вклад у поповнення колекції вніс О. Єфремов (м. Москва, Всесоюзний інститут лікарських рослин, ВІЛР), який в 1980-х роках провів інвентаризацію флори заповідника й на її основі захистив кандидатську дисертацію. У 1990-х роках гербарій інтенсивно поповнювався, завдяки

розширенню заповідної території й необхідності додаткової інвентаризації флори.

Ліхенологічний гербарій Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) був започаткований І. Навроцькою (м. Київ) у 1970-х роках. Найбільш детальні дослідження складу ліхенофлори КБЗ проводили у середині 1990-х років минулого століття Г. Брунь, С. Кондратюк, О. Ромс (м. Київ). Останні матеріали до цієї колекції надійшли у 2005 році від науковців кафедри ботаніки Херсонського державного університету О. Ходосовцева та С. Постоялкіна, які вивчали лишайники Угольського масиву.

Гербарій мохоподібних започаткований зборами М. Слободяна у 1968 року. Найбільші надходження до нього були у середині 1990-х років завдяки дослідженням вчених Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (І. Данилків, О. Лобачевська та інших).

Гербарій грибів представлений невеликою колекцією, зібраною мікологами Інституту ботаніки ім. Холодного НАН України (І. Дудкою, Т. Андріановою, С. Вассером та іншими) під час реалізації проекту з вивчення біорізноманіття заповідника.

Загальна кількість одиниць зберігання в гербарній колекції КБЗ на сьогодні складає 11 500 зразків, з них 10 000 вищі судинні рослини, 900 мохи, 400 лишайники, 200 гриби. Гербарій розміщений у дерев'яних шафах. Зразки судинних рослин зберігаються на паперових аркушах розміром 41,5 x 30,0 см, мохів – 60,0 x 11,5 см, лишайників – 11,0 x 16,0 см, грибів – 12,5 x 23,0 см. Матеріали в гербарії судинних рослин розміщені за системою А. Тахтаджяна (роди і види – за абеткою). Ведеться каталог колекції. Усі гербарні аркуші пронумеровані.

Т. Антосяк

Література:

Антосяк В.М., Гамор Ф.Д., Комендар В.І., Антосяк Т.М. Судинні рослини. // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К. 1997. – С. 208–238.

Єфремов А.П., Антосяк В.М., Сухарюк Д.Д. Флора Карпатского заповедника (сосудистые растения). – М.: ВИНИТИ. – 1988. – 62 с.

Єфремов А.П. Флора Карпатского заповедника: Автореф.дис. канд. биол. наук – М., 1990. – 29 с.

Сарни

Гербарій Рівненського природного заповідника RNR**

Відомче підпорядкування:	Державний комітет лісового господарства України
Установа:	Рівненський природний заповідник
Адреса:	ур. Дубки, м. Сарни, Рівненська обл., 34500
Телефон:	+38(03655)34763
Факс:	+38(03655)34763
e-mail:	rpz@ukrpost.ua, rpz-10@ukr.net
Рік заснування:	2002
Кількість зразків:	888
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Рівненська та Житомирська області)
Основні колектори:	Т. Андрієнко-Малюк, І. Беднарська, Н. Волошинова, О. Головко, О. Горбач, Ю. Грищенко, О. Орлов, О. Прядко, Н. Шиян, Д. Якушенко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Головко Оксана Вікторівна, молодший науковий співробітник
Штат:	Горбач Олександр Анатолійович, ботанік

Гербарій Рівненського природного заповідника почав формуватись під час проведення інвентаризації флори судинних

рослин науковою експедицією Міжвідомчої комплексної лабораторії наукових основ заповідної справи під керівництвом доктора біологічних наук, професора Т. Андрієнко-Малюк у 2002 році. Збір матеріалу продовжено працівниками Рівненського природного заповідника разом з науковими співробітниками Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного (м. Київ), Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне), Поліського філіалу УкрНДІЛГА (м. Житомир), Інституту екології Карпат (м. Львів).

Впорядкування колекції відбулось в 2005–2006 рр. Інформація про всі наявні гербарні зразки занесена в базу даних на основі програми Access. Таблиця складається з 23 стовпчиків, куди занесені дані робочих етикеток та відомості про загербаризований вид, визначені при обробці гербарію. Станом на 2010 рік загербаризовано 844 г.з. судинних рослин (406 видів з 225 родів, 71 родини) та 44 г.з. мохоподібних. Гербарні аркуші розміром 43 х 30 см зі зразками рослин розміщені в дерев'яних шафах за абеткою.

О. Головко

Севастополь

Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського SIBS

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Інститут біологі південних морів ім. О.О. Ковалевського
Адреса:	пр. Нахимова, 2, м. Севастополь, АР Крим, 99011
Телефон:	+38(0692)550795
Факс:	+38(0692)557813
e-mail:	milchakova@gmail.com
Рік заснування:	1891
Кількість зразків:	25 200
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Чорне, Азовське моря, Північний Льодовитий, Тихий, Атлантичний, Індійський океани
Основні колектори:	А. Калугина-Гутник, Н. Комарницькій, Н. Морозова-Водяницька, Г. Станіловський
Цінні колекції:	Гербарії Н. Морозової-Водяницкої, Г. Станіловского та А. Калугиної-Гутник
Обмінний фонд:	1 000
Куратор гербарію:	Мільчакова Наталія Панасівна, кандидат біологічних наук, завідувач лабораторії фіторесурсів відділу біотехнологій и фіторесурсів
Штат:	Відсутній

Гербарій Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського (ІнБПМ) був заснований у 1891 р. Його основу склав гербарій макрофітів району Севастополя і Балаклави, зібраний першим директором Севастопольської біологічної станції С. Переяславцевою. У 1941 р. після перших бомбардувань Севастополя ця колекція згоріла.

Найстаріші зразки водоростей, які зараз зберігаються в колекції, датуються 1916 р. Основою колекції чорноморських макрофітів є гербарій водоростей Карадага, південного берегу Криму і кавказького узбережжя, перші зразки для якого були виготовлені видатними ботаніками і альгологами Л. Курсановим, Н. Комарницьким, Н. Морозовою-Водяницькою у 1916–1931 рр. Серед колекторів особлива роль належить Г. Станіловському, яким у роки Великої Вітчизняної війни зроблено величезний гербарій чорноморських макрофітів зібраних в районі Алупки, Симеїзу, Місхору, Ялти, Алушти та інших міст Криму. У фонд гербарію входить також велика колекція водоростей кавказького узбережжя, яка була створена Н. Морозовою-Водяницькою у 1930-х роках. Ця колекція була врятована під час Великої Вітчизняної війни у м. Новоросійську і потім передана до ІнБПМ.

Основу сучасного гербарію становлять зразки, які зібрані в численних експедиціях по Чорному та Азовському морях та в різних куточках Світового океану видатним альгологом д.б.н. А. Калугіною-Гутник та науковими співробітниками ІнБПМ у 1964–1992 роках. Особливу наукову цінність мають зразки водоростей з прибережних акваторій Червоного моря, Сейшельських, Мальдівських островів та о-ва Мадагаскар (6 798 зразків), глибоководних проб та прибережної зони Середземного моря (756 зразків), островів Південно-Китайського та Японського морів, Сіамської затоки (569 зразків). У рамках Національної антарктичної програми зібрана колекція макроводоростей Антарктики у районі Української антарктичної станції «Академік Вернадський» в період 2002–2008 рр. (448 зразків).

Близько половини зразків гербарію належать до чорноморської флори, деякі види представлені 30–50-річним рядом

зборів з одного й того ж району Чорного моря (наприклад, зразки філофори, цистозіри, ульви із Севастопольської бухти, Філофорного поля Зернова, Карадагської біологічної станції та інших). З припиненням в останні десятиліття морських експедиційних досліджень гербарний фонд поповнюється лише зразками з прибережної смуги Чорного та Азовського морів. Інтенсифікація досліджень в галузі біорізноманіття українського шельфу, пошук закономірностей багаторічних змін флори під впливом антропогенного навантаження, кліматичних та інших факторів збільшує наукову цінність та значність гербарію чорноморських макрофітів.

Сьогодні *SIBS* є найбільшою в Україні колекцією макрофітів Світового океану, яка налічує понад 25 000 г.з. 540 видів. Більшість зразків розміщена на аркуші щільного паперу розміром 10 х 15 та 20 х 30 см, великі за розміром зразки – на листах формату А2. Усі гербарні зразки зберігаються в пакетах з кальки. Останні містять етикетку з повною стандартною інформацією та складені у картонні папки, які розміщені у металевих шафах. Усі матеріали розміщені за географічним принципом. Для фондів *SIBS* розроблений і оформлений електронний каталог, комп'ютерна база даних на основі формату СУБД MS Access, що включає повні описи зразків, оцифровані фотографії з високою роздільною здатністю, які дозволяють зробити цінні екземпляри доступними, а роботу з ними більш ефективною та інформативною.

Важливою частиною фондів гербарію *SIBS* є іменні колекції Н. Морозової-Водяницкої, Г. Станіловского та А. Калугиної-Гутник.

Колекція Н. Морозової-Водяницкої (1893–1953) створена під час її роботи на Новоросійській біологічній станції у 1920–1931 рр. Усі зразки (4 708 г.з.), які представляють флору кавказького узбережжя Чорного моря, були врятовані у час Вітчизняної війни. Стан колекції відмінний.

Колекція Г. Станіловского – найбільша за чісельністю (6 511 г.з.), репрезентує флору макрофітів кримського узбережжя. Вона була створена у 1925–1945 роках.

Колекція А. Калугиної-Гутник (1929–1994) складається з 13 475 г.з. і є особливо цінним зібранням в гербарії *SIBS*. Вона репрезентує зразки флори макрофітів Білого, Чорного, Середземного та Красного морів, багатьох регіонів Світового океану. Більша частина зразків зібрана у 1970–1992 роках.

Н. Мільчакова, В. Рябогіна

Література:

Мильчакова Н.А. Гербарный фонд макрофитов Института биологии южных морей НАН Украины // XI з'їзд Укр. ботан. товариства: тези доп., 25-27 вересня, 2001 р., м. Харків. – Харків, 2001. – С. 243–244.

Мильчакова Н.А., Запевалин А.А. ИПС для изучения биоразнообразия флоры Мирового океана // Информационно-поисковые системы в зоологии и ботанике. – Тр. ЗИН РАН (СПб). – 1999. – Т. 278. – С. 106–107.

Мильчакова Н.А. Альгологические исследования в СБС – ИнБЮМ: от прошлого к настоящему // Мор. экол. журн. – 2009. – **8**, №3. - С. 71–76.

Мильчакова Н.А., Рябогина В.Г., Бондарева Л.В., Миронова Н.В. История гербария водорослей Карадага: известные и неизвестные страницы // Карадаг–2009. Сб. науч. трудов, посвящ. 95–летию Карадагской биол. ст. и 30–летию Карадаг. природ. заповедника НАНУ. – Севастополь, 2009. – С. 40–49.

Селезівка

Гербарій Поліського природного заповідника OVR*

Відомче підпорядкування:	Державний комітет лісового господорства України
Установа:	Поліський природний заповідник
Адреса:	с. Селезівка, Овруцький р-н, Житомирської обл., 11122
Телефон:	+38(04148)63311
Факс:	+38(04148)63312
e-mail:	Відсутній
Рік заснування:	1983
Кількість зразків:	570
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Полісся)
Основні колектори:	Не наведені
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Жила Сергій Миколайович, директор заповідника
Штат:	Відсутній

Організацію гербарію розпочато у 1983 р. (Гриб, 1995). У зв'язку з відсутністю приміщення для його зберігання протягом тривалого часу окремі зразки пропали, а інші пошкоджені. Не зважаючи на це колекція поповнювалася новими зборами і на сьогодні складає 570 г.з.

С. Жила

Література:

Гриб І.Я. Гербарій Поліського природного заповідника // Гербарії України. – К., 1995. – С. 109.

Середина-Буда

Гербарій національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» DSR**

Відомче підпорядкування:	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
Установа:	Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський»
Адреса:	вул. Новгород-Сіверська, 62, м. Середина-Буда, Сумська обл., 41000
Телефон:	+38(05451)71449
Факс:	+38(05451)71449
e-mail:	nppds@unet.net.ua
Рік заснування:	2001
Кількість зразків:	747
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Сумська обл.)
Основні колектори:	В. Вірченко, С. Панченко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	150
Куратор гербарію:	Панченко Сергій Михайлович, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Гербарій Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» зберігається у візитцентрі контори парку у

трьох спеціальних дерев'яних шафах розміром 102 × 76 × 48 см. Усі гербарні аркуші змонтовані на папері щільністю 200 г/м^2 форматом 43,1 × 30,8 см і мають обгортук з газет. Монтування здійснено смужками паперу, наклеєних клеєм ПВА. Етикетки форматом 9 × 13 см наклеєні і заповнені від руки. Мохові пакетики мають формат 12 × 9 см. Етикетажні відомості написані від руки на зовнішньому боці пакетиків.

Колекція складається із секцій вищих (540 г.з.) та нижчих (57 г.з.) рослин. Окремі гербарні аркуші секції вищих рослин розкладені у паперові папки за родинами. Розміщення родин за системою А. Тахтаджяна.

Основу гербарію *DSR* складають збори з території НПП «Деснянсько-Старогутський» та Новгород-Сіверського Полісся С. Панченка 1996–2002 рр. і склали основу для підготовки анотованого списку видів судинних рослин флори НПП «Деснянсько-Старгутський» (Панченко, 2005). Історичні колекції, типові та інші автентичні матеріали у колекції відсутні.

Гербарій нижчих рослин склдається з 57 пакетиків 46 видів мохів. Колектор С. Панченко. Зразки мохоподібних визначені В. Вірченком (Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України). У колекції представлені найбільш розповсюджені на території НПП «Деснянсько-Старогутський» види мохоподібних, які є домінантами і фоновими видами. Види розміщені за назвою в абетковому порядку.

Ведеться електронний каталог колекції. Обліку піддаються також зразки, передані в гербарії інших установ.

Обмінний фонд налічує близько 150 гербарних аркушів і зберігається окремо від основної колекції у картонних гербарних коробках безсистемно. Можливий міжгербарний обмін та позичання матеріалів.

Перелік гербарних зразків колекції увійшов до Літопису природи НПП «Деснянсько-Старогутський» за 2002 та 2008 роки.

С. Панченко, Г. Степаненко, Є. Кутявін

Література:

Панченко С.М. Гербарій НПП «Деснянсько-Старогутський» // Вісн. Луган. пед.ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 29–32.

Панченко С.М. Флора національного природного парку «Деснян-сько-Старогутський» та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся: Монографія / За заг. ред. д.б.н. С.Л. Мосякіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 170 с.

Панченко С.М., Кутявін Є.Г. Гербарій Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» / За заг. ред. к.б.н. Н.М. Шиян. – Суми: Університетська книжка, 2011. – 83 с.

Сімферополь

Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського SIMF

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти та науки України
Установа:	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського
Адреса:	пр. Вернадського, 4, м. Сімферополь, АР Крим, 95007
Телефон:	+38(0652)608250
Факс:	Відсутній
e-mail:	sfktv@ukr.net
Рік заснування:	1918
Кількість зразків:	39 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія
Основні колектори:	М. Буш, Л. Вахрушева, Є. Вульф, С. Дзевановський, С. Котов, М. Кузнецов, Ф. Левіна, Й. Пачоський, А. Попова, Г. Репецька, П. Рижський, С. Станков, В. Сукачев, М. Шалит, Г. Шимкус, А. Яната
Цінні колекції:	Гербарій Є. Вульфа
Обмінний фонд:	3 900
Куратор гербарію:	Каліновський Павло Сергійович, кандидат біологічних наук
Штат:	Відсутній

Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського («Флора Криму») був створений у 1918 році проф. М. Кузнєцовим. Основу гербарію склали матеріали Природничого історичного музею Таврійського Губернського земства, Феодосійського дослідного гірсько-культурного лісництва, Кримської партії розвідки води, частково Нікітського ботанічного саду, Кримського товариства природознавців та любителів природи, приватних колекцій С. Дзевановського та М. Кузнєцова. В останні роки гербарні фонди також поповнено колекціями викладачів кафедри ботаніки М. Шалитом, Ф. Левіної, П. Рижського, Г. Шимкус, А. Попової, Л. Вахрушевої, Г. Репецької, С. Котовим. Окрему цінність має колекція декоративно-паркових інтродуцентів та плодових рослин, яка налічує 1 340 г.з.

Загальна кількість одиниць гербарію *SIMF* – 39 000 а.з. (науковий гербарій нараховує понад 17 000 г.з., учбово-методичний гербарій та обмінний фонд – 12 000 аркушів). У структурі гербарію є підрозділ флора СНД та зарубіжних країн, у якому відокремлено колекції проф. Н. Троїцького з матеріалами з Башкірії, проф. В. Голубєва – з Центрально-Черноземного заповідника (Росія). Матеріали з Європейських країн надійшли до фондів гербарію переважно шляхом обміну. Так були отримані зразки з Іспаніі, Італії, Словаччини, Чехії, Німеччини. У колекції є гербарні збори з Воронежського, Санкт-Петербурзського, Вологодського та Московського пединститутів (Росія). У загальний обсяг гербарних аркушів зараховано нерозсортованний матеріал, який формується щорічно з колекцій студентів. Ці матеріали переважно використовуються для формування учбово-методичного гербарію.

Зараз розробляється базовий електронний каталог для наукового гербарію, який містить не тільки стандартні дані, але й інформацію про сучасний стан кожного гербарного зразка.

Переважну частину наукового гербарію становлять види флори Криму. Історичну частину колекції *SIMF* складають збори таких відомих ботаніків як С. Дзевановський, М. Буш, Є. Вульф, А. Яната, Й. Пачоський, С. Станков, В. Сукачев. Ці

колекції є найстарішими, вони датуються кінцем XIX – початком XX сторіччя. За рахунок цих зборів фактично сформовано систематичний підрозділ наукової частини гербарію.

Особливо місце в гербарії *SIMF* займає історична колекція Є. Вульфа. Вона містить 343 зразки, і, як свідчать етикетки, була сформована у 1896–1925 роках. У колекції знаходяться особисті збори Є. Вульфа та виконані ним визначення зборів інших авторів. Головну частину колекції складають зразки, на яких вказано дати 1911–1919 роках. Серед них більша частина аркушів відноситься до 1914 р., в інші роки – їх значно менш. Аналіз колекції Є. Вульфа за систематичним принципом показав, що вона містить 93 види флори Криму із 53 родів, 20 родин. За виключенням одного зразку папоротника *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott, усі останні – квіткові рослини. Найбільша кількість видів збереглися з двох родин: Asteraceae (17 видів) та Orchidaceae (16 видів). Особливу цінність мають зразки роду *Orchis* L. У цілому збереглося 80 гербарних аркушів різних видів цього роду, серед котрих є чисельні гібриди роду *Orchis* L., ідентифіковані особисто Є.В. Вульфом.

С. Котов, Л. Вахрушева

Література:

Вахрушева. Л. П. Гербарій Сімферопольського державного університету ім. М.В. Фрунзе // Гербарії України. – Київ. – 1995. – С. 81–82.

Загородских Ф.С., Зайцев В.Л., Секиринский С.А. История Крымского педагогического института им. М.В. Фрунзе (1918-1959 гг.). – Симферополь: Крымиздат, 1960. – 168 с.

Калиновский П.С. Гербарий Таврического национального университета им. В.И. Вернадского: история и перспективы // Материалы Междунар. научной конференции «Ученые ботаники Таврического университета: вклад в науку, идеи и их развитие». – Симферополь, 2008. – С. 54–56.

Котов С.Ф., Репецкая А.И. Гербарные сборы из Аскания-Нова в гербарии Симферопольського государственного университета (Симферополь, *SIMF*) // Актуальні питання збереження та відновлення степових екосистем на півдні України: Мат-ли Міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю заповідного Асканійського степу (Асканія-Нова, травень, 1998). – Асканія-Нова. – 1998. – С. 106–107.

Котов С.Ф., Вахрушева Л.П., Репецкая А.И. Значение научного наследия Е.В. Вульфа для современных флористических исследований Крыма / Евгений Владимирович Вульф – крупнейший крымский флорист XX века. – Киев: Стилос, 2002. – С. 149–156.

Кобечинська В.Г. Гербарій Сімферопольського державного університету ім. М.В. Фрунзе // Укр. ботан. журн. – 1979. – **36**, № 4. – С. 389–391.

Маркевич А.И. Краткий исторический очерк возникновения Таврического университета // Изв. Таврического ун-та. – 1919. – Кн. 1 . – С. 18–23.

Сынопалов А.К. Возникновение и организация Крымского педагогического института // Изв. Крымского пединститута. – 1927. – Кн. 1. – С. 4–8.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 340.

Сімферополь

Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» CSAU

Відомче підпорядкування:	Міністерство аграрної політики України
Установа:	Південний філіал Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»
Адреса:	смт Аграрне, Сімферополь, АР Крим, 95492
Телефон:	+38(0652)263558
Факс:	+38(0652)223966
e-mail:	an.yena@gmail.com
Рік заснування:	1974
Кількість зразків:	45 000
Наявність типових зразків:	2
Географічна спеціалізація:	Україна (Крим)
Основні колектори:	М. Воробйов, С. Дзевановський, С. Діденко, А. Єна, Д. Єпіхін, Є. Єрохін, К. Єфєтов, А. Ільїнська, Р. Кіш, Н. Лазарева, М. Котов, О. Лісовий, В. Малєєв, І. Маслов, І. Мойсієнко, С. Панченко, В. Протопопова, Л. Рифф, І. Саркіна, О. Серьогін, С. Станков, Т. Циріна, М. Шевера, Н. Шиян

Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Формується
Куратор гербарію:	Єна Андрій Васильович, доктор біологічних наук, доцент, завідувач кафедри фітодизайну і ботаніки
Штат:	Відсутній

Попри те, що ботанічна кафедра (морфології та систематики рослин) у Кримському сільськогосподарському інституті, що передував Південному філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» (ПФ НУБіПУ «КАТУ»), була заснована видатним вітчизняним флористом Є. Вульфом у 1923 р., вузівський гербарій виник тут тільки у 1974 р. завдяки зусиллям завідувача кафедри ботаніки, фізіології рослин та мікробіології доктора біологічних наук, професора М. Воробйова, знавця сегетальної флори і провідного агрофітоценолога СРСР.

У 1980-і роки у вузі спостерігалася певна стагнація гербарної справи. З 1990-х років колекція була очолена теперішнім куратором, який перейшов до активної науково-педагогічної діяльності під девізом «Ботаніка через гербарій». Зміст такого напрямку полягає в тому, що всі розділи університетського курсу ботаніки спрямовані на забезпечення фундаментальної підготовки до створення індивідуальних колекцій місцевої флори, що їх збирають за місцем мешкання впродовж майже всього навчального року. Таким чином, вивчення ботаніки отримує у студентів реальну мотивацію, а метою стає формування наукової колекції рослин. У результаті одержуються не тільки масові збори синантропної флори (здебільшого сегетали та рудерали, які зневажені в більшості інших закладів), але й численні зразки нетривіальних рослин з немодифікованих природних екотопів, а іноді навіть несподівані флористичні знахідки.

Водночас завдяки такому підходу підвищується географічна репрезентативність вузівського гербарію. На основі підрахунку кількості зразків з різних адміністративних районів Кримського півострова зроблена спеціальна мапа, яка наочно демонструє поряд з добре представленими в колекції районами також «білі плями», що потребують додаткових зусиль гербаризаторів. У цілому, в гербарії *CSAU* відносна частка зборів з Рівнинного Криму значно повніше, ніж у будь-якому іншому гербарії з кримськими зборами.

У гербарії накопичені великі збори представників родів *Achillea, Allium, Artemisia, Asparagus, Asperula, Centaurea, Euphorbia, Equisetum, Genista, Linum, Medicago, Parietaria, Potentilla, Rubus, Salvia, Taraxacum, Thymus* та ін. Серед цінних зразків, які зберігаються у CSAU, є аборигенні й натуралізовані адвентивні таксони, знайдені куратором вперше у Східній Європі – *Bifora testiculata* (L.) Spreng., *Cheilanthes acrosticha* (Balb.) Tod., *Taraxacum glaucanthum* (Ledeb.) DC.; знайдені вперше в Україні – *Artemisia codonocephala* Diels, *Celtis australis* L. (як абориген), *Caulinia graminea* (Delile) Tzvelev, *Veronica arguteserrata* Regel et Schmalh.; знайдені вперше в Криму (або повернені до регіонального списку) – *Beta vulgaris* L. subsp. *maritima* (L.) Arcang., *Bidens frondosus* L., *Cerastium tomentosum* L., *Elatine triandra* Schkuhr, *Equisetum fluviatile* L., *Euphorbia maculata* L., *Impatiens parviflora* DC., *Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet, *Erigeron annuus* (L.) Desf., *Platycladus orientalis* (L.) Franco, *Psathyrostachys juncea* (Fisch.) Nevski, *Viola rupestris* F.W. Schmidt subsp. *glaberrima* (Murb.) V.Nikit.; рідкісні для Криму види, знайдені в нових популяціях – *Allium nathaliae* Seregin, *Chaenorrhinum minus* (L.) Lange, *Colchicum ancyrense* B.L. Burtt, *Comperia comperiana* (Steven) Asch. et Graebn., *Diospyros lotus* L., *Lamium album* L., *Lemna trisulca* L., *Lobularia maritima* (L.) Desv., *Mentha aquatica* L., *Monochoria korsakowii* Regel et Maack, *Papaver argemone* L., *Pinus brutia* Ten. var. *pityusa* (Steven) Silba, *Potamogeton berchtoldii* Fieber, *Roemeria hybrida* (L.) DC., *Rumia crithmifolia* (Willd.) Koso-Pol., *Ruscus ponticus* Woronow ex Grossh., *Salvia pratensis* L., *Samolus valerandi* L., *Schoenoplectus supinus* (L.) Palla, *Sisymbrium*

irio L., *Sobolewskia sibirica* (Willd.) P.W.Ball, *Sorbus tauricola* Zaikonn., *Sternbergia colchiciflora* Waldst. et Kit., *Taraxacum bessarabicum* (Hornem.) Hand.-Mazz., *Trachomitum venetum* (L.) Woodson subsp. *sarmatiense* (Woodson) Avetisjan, *Tulipa biflora* Pall., *Utricularia vulgaris* L., *Vitex agnus-castus* L., *Vitis sylvestris* C.C. Gmel. та ін.

Спеціальна увага приділяється ендемічним, реліктовим та рідкісним видам, але на основі екоетики, тобто для гербаризації береться лише фрагмент рослини. Розширюється фракція культивованих рослин та представників природних флор прилеглих до Криму регіонів.

Колекцію постійно поповнюють куратор і члени кафедри (В. Астаф'єва, Є. Зільберварг, М. Мельников, Л. Попкова, Н. Потьомкіна, В. Севаст'янов, Г. Хлєвна), дарувальники-фахівці (Л. Вахрушева, Д. Єпіхін (Таврійський національний університет, Сімферополь), проф. К. Єфетов (Кримський державний медичний університет ім. С.І. Георгієвського, Сімферополь), Є. Єрохін, О. Лісовий, проф. І. Маслов, Л. Рифф, І. Саркіна (Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр, Ялта), І. Мойсієнко (Херсонський державний університет, Херсон), С. Панченко (Сумський національний аграрний університет, Суми), С. Діденко (Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка, Київ), А. Ільїнська, проф. В. Протопопова, М. Шевера, Н. Шиян (Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Київ), О. Серьогін (Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, Москва, Росія) та ботаніки-аматори (П. Євсєєнков, С. Свірін, І. Турбанов та інші).

У колекції є збори видатних кримських флористів початку XX ст. – С. Дзевановського, М. Зеленецького, В. Малєєва, С. Станкова та инши (1901–1928 рр.) – 81 г.з. Велику цінність представляють 153 аркуші 1895–1929 років з етикеткою «Южная зональная опытная станция зернового хозяйства. Гербарий флоры Крыма» (колектори: М. Котов, К. Есаулова, В. Івін, Т. Циріна та ін.). Представлені рослини тотально розореного

тепер центрально-кримського степу, а також Присивашшя та Кримського заповідника з родин Asparagaceae, Asphodelaceae, Caryophyllaceae, Dipsacaceae, Geraniaceae, Liliaceae, Limoniaceae, Melanthiaceae, Rubiaceae, Scrophulariaceae, Solanaceae.

Усі гербарні зразки розміщені в окремому приміщенні в дерев'яних шафах за латинською абеткою. Є необхідне обладнання, у тому числі дерев'яні преси, стаціонарний і переносні бінокуляри, GPS, «Визначники» і «Флори» (у паперовому або електронному вигляді). Надруковані етикетки спеціально розробленого дизайну з контурною мапою Криму.

Серед іншого, в *CSAU* використовуються нетрадиційні методи гербарної справи – пресування і сушіння за Й. Мондальським («polish press») та вільне розміщення зразків на аркушах, вміщених у поліпропіленові файли. Перший метод значно знижує витрати праці, прискорює виготовлення і підвищує якість зразків, другий – зводить час монтажування зразку до кількох хвилин, забезпечує надійне збереження цілісності зразків та їхній індивідуальний захист від шкідників. Карантинне витримування нових зборів в окремому приміщенні не менше трьох місяців, поряд із зберіганням готових зразків у файлах, робить зайвим використання будь-яких хімічних чи термічних засобів боротьби із шкідниками.

Навчальний гербарій існує окремо від наукового та не рахується тут як виключно дидактичний матеріал змінної величини.

Гербарій зареєстрований в «Index Herbariorum» у 2000 р. з акронімом *CSAU* (Crimean State Agrarian University). Колекція використовується куратором як базова у двох міжнародних проектах: «Atlas Florae Europaeae» та «Euro+Med Plant Base», для вивчення складу та ареалів судинних рослин Криму, а також в інших наукових та довідкових цілях багатьма співробітниками та гостями університету.

А. Єна

Література:

Дударев Д., Попов А., Черкашин М. Географическая репрезентативность гербария Крымского государственного аграрного университета // Студенческий вестник аграрных наук. – Симферополь: КГАУ. – 2002, № 2. – С. 8–9.

Ена Ан.В. Гербарий Крымского государственного аграрного университета (*CSAU*) // Природа. – Симферополь: 2002, № 2. – С. 18 – 20.

Ена Ан.В. Экологическое просвещение через гербарий // Устойчивый Крым. Общественно-экологическое движение. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2002. – С. 288 – 290.

Ена А.В. О Гербарии Крымского госагроуниверситета (*CSAU*) // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 92–95.

Єна А. В., Баранова Ю. А. Гербарна колекція Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» // Наукові праці ПФ НУБіП України «КАТУ». С.-г. науки. – Вип. 130. – Сімферополь, 2010. – С.236 - 239.

Сімферополь

Гербарій Кримського республіканського краєзнавчого музею CRM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Кримський краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Гоголя, 14, м. Сімферополь, 95011
Телефон:	+38 (0652) 252511, (0652) 259866
Факс:	Не відомий
e-mail:	Не відомий
Рік заснування:	Не відомий
Кількість зразків:	751
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Крим)
Основні колектори:	Не відомі
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Не відомий

Примітка редактора. Мало що відомо про сучасний стан цієї колекції, яка є в структурі Кримського краєзнавчого музею. Підсумовуючи скупі літературні дані та інформацію, наведену на сайті музею *http://www.crimea.edu/crimea/etno/musofloc/index.htm*, ймовірно сьогоднішня колекція формувалася заново зважаючи на потреби музею, оскільки відомо, що у 1956 р. гербарні матеріали музею були передані до Нікітського ботанічного саду. Кількість і склад переданого не відомі.

Література:

Ребрикова Г.Б. Гербарій Кримського краєзнавчого музею // Гербарії України. – К., 1995. – С. 102.

Тернопіль

Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка TERN*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Адреса:	вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46001
Телефон:	+38(0352)435901
Факс:	+38(0352)435901
e-mail:	Відсутній
Рік заснування:	1977
Кількість зразків:	35 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Західні області, Крим), Росія, Польща, Білорусія, Грузія, Болгарія
Основні колектори:	Б. Заверуха, С. Зелінка, Н. Мшанецький, В. Шиманська
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Москалюк Наталія Володимирівна
Штат:	Відсутній

Гербарна справа в нашому вузі має свою історію. Її витоки припадають на кінець XVIII – початок XIX ст., коли у м. Кремен-

ці на базі єзуїтського колегіуму було відкрито Вищу Волинську гімназію (1805 р.). Інтенсивні ботанічні дослідження у гімназії розпочалися з приходом на посаду викладача і директора ботанічного саду Віллібальда Бессера. У 1940 р. на базі Кременецького ліцею було відкрито Кременецький учительський інститут, у складі якого був природничо — географічний факультет. На основі кафедри природознавства і географії 1950 р., після реорганізації учительського інституту в педагогічний, була створена кафедра ботаніки, що поступово поповнювалася висококваліфікованими науковцями, які успішно працювали над вивченням регіональної флори і формуванням гербарію (Б. Заверуха, В. Шиманська, С. Зелінка). Після переїзду педінституту до Тернополя у 1969 р. флористичні та систематичні дослідження на кафедрі значно розширилися і поглибилися, що сприяло значному поповненню її гербарних фондів. До 1977 р. на кафедрі не було спеціально відведеної кімнати для зберігання гербарію, і лише з переходом у нове приміщення був створений гербарний кабінет. Гербарний фонд створили, у першу чергу, для забезпечення навчального процесу. Згодом було отримано велику кількість цікавих надходжень від науковців і студентів, що дало змогу сформувати наукову гербарну колекцію. Поповнення гербарного фонду здійснювалося під час навчально-польових практик та наукових експедиційних досліджень студентів, аспірантів та викладачів кафедри. Це дозволило отримати цікаві надходження до гербарної колекції і разом з тим не завдати шкоди популяціям рідкісних та зникаючих видів рослин. Матеріали досліджень виконаних на основі гербарію публікуються в «Наукових записках ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія Біологія.».

У гербарії *TERN* протягом багатьох років для виготовлення гербарних аркушів використовується папір для сліпих. Для цього два аркуші такого паперу по довжині склеюють ізоляційною стрічкою. Перед пришиванням рослин склеєні аркуші розгортають, як книжку, і спочатку оформляють той, що зліва, рослини прикріплюють на правій половині. На аркуші розкладають

рослини чи їх частини так, щоб аркуш паперу був рівномірно заповненим. Рослини пришивають так, щоб вони не виходили за межі аркушу, нитками зеленого кольору (№ 30). Гербарій зберігається на аркушах розміром 38 х 25 см. Гербарні зразки містяться у спеціально виготовлених металевих шафах і постійно переглядаються для надійного їх збереження.

Гербарний фонд *TERN* складають науковий гербарій, навчальний гербарій, обмінний фонд. Науковий гербарій включає фондовий гербарій (зразки Західних областей України, Карпат, Криму, Нікітського ботанічного саду, а також із Росії, Польщі, Білорусії, Грузії, Болгарії); гербарій регіональних флор (матеріали із заповідника «Медобори», Голицького ботаніко-ентомологічного заказника, Кременецьких гір); особисті колекції (гербарії Б. Заверухи, В. Шиманської, С. Зелінки, Н. Мшанецької); гербарій рідкісних видів рослин, занесених до «Червоної книги України».

При впорядкуванні наукового гербарію були використані такі основні принципи: 1) родини розміщені згідно системи А. Тахтаджяна; 2) види та роди у межах родин розташовані за абеткою; 3) гербарії регіональних флор розподілені за географічними районами. Науковий гербарій використовується при виконанні студентами та викладачами наукових робіт. Щорічно на кафедрі виконуються курсові, дипломні та магістерські роботи з ботаніки, що передбачають, крім виготовлення гербарію, опрацювання наукової гербарної колекції. Поступово гербарій набуває все більшого значення при підготовці майбутніх вчителів біології. Гербарієм користуються вчителі біології середніх загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв, коледжів та спеціалісти з екології та охорони навколишнього середовища.

Навчальний гербарій включає морфологічну та систематичну колекції, які постійно використовуються на лекціях та при проведенні лабораторно-практичних занять з анатомії і морфології рослин, систематики рослин, декоративної дендрології та спецкурсів з біологічних дисциплін.

У формуванні гербарію активну участь беруть викладачі кафедри і аспіранти, а саме професор М. Барна, асистенти Р. Яворівський та Н. Герц.

М. Барна, Н. Москалюк

Література:

Барна М., Зелінка С., Шанайда Н. Гербарій кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка // Освітянські музеї як осередки національного відродження. — Тернопіль. – 2000. – С. 41–44.

Бутницький І.М., Зелінка С.В. Гербарій Тернопільського педагогічного інституту // Гербарії України. – К., 1995. – С. 113.

Москалюк Н.В. Електронна база даних гербарію кафедри ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка // Дослідження флори і фауни Західного Поділля. Матеріали регіональної наук.-практ. конф. присв. 10-річчю створення Голицького біостац. ТНПУ імені Володимира Гнатюка (6-7 травня 2008 р.). – С. 66

Мшанецька Н.В., Шанайда М.І. Роль гербарію в справі охорони генофонду рослин // Проблеми охорони генофонду природи Полісся. Зб. наук. праць. – Луцьк. – 2001. – С. 92–95.

Тернопіль

Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею TERM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Тернопільський обласний краєзнавчий музей
Адреса:	майдан Мистецтв, 3, м. Тернопіль, 46001
Телефон:	+38(0352)524477, +38(0352)251459
Факс:	+38(0352)524477
e-mail:	Відсутній
Рік заснування:	1973
Кількість зразків:	2 764
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Тернопільська область)
Основні колектори:	М. Балій, І. Івшина, І. Маховець, Л. Мочалова, О. Табака, Н. Чеканова, Г. Черник
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Чеканова Наталія Богданівна, завідувачка відділу природи
Штат:	Відсутній

Тернопільський обласний краєзнавчий музей – найдавніший заклад культури і просвітництва на Тернопільщині, який веде свою історію з 1907 року. Це було перше сховище старо-

житностей області. За усі попередні роки зібрано унікальні матеріали, котрі найповніше розповідають про наш край.

Серед фондових колекцій музею – біологічні об'єкти: незвичні музейні речі, джерела наукової інформації, носії біологічного знання. Володіючи насправді цінними збірками музейних природничих предметів, створюються умови зберігання, поповнення, наукового вивчення колекцій, що практикується з демонстраційною та просвітницькою діяльністю музею. Різноманітні пізнавальні експозиції розповідають відвідувачам музею про походження, умови життя, корисні копалини, поширення, взаємодію із зовнішнім середовищем, будову і багатство форм представників рослинного і тваринного світу, про закономірності та особливості проявів життєдіяльності на Землі.

Серед природничих колекцій музею значне місце займає гербарій (фондова група «Ботаніка»). Станом на 01 січня 2009 р. колекція судинних рослин нараховує близько 2 764 г.з.

Гербарний зразок, як музейний предмет, – унікальне і неповторне першоджерело в історичному, географічному і таксономічному розумінні, причому першоджерело, можливо, єдине в своєму роді, оскільки чимало видів або їх популяцій вже знищені в тих місцях, де були колись зібрані, і зберігаються лише у формі гербарію.

Заснувала гербарний фонд музею і склала основні його надходження Сидонія Зелінська – тодішня завідувачка відділу природи, справжній фахівець музейної справи. Перший запис в інвентарній книзі групи «Ботаніка» датується 02.06.1973 року. Облікова книга розпочалася колекцією гербарних зразків рідкісних рослин вчителя-ботаніка Григорія Івановича Костиника, жителя с. Добровляни Заліщицького району, що становить 10 гербарних листків.

Колекція гербарного матеріалу, опрацьованого Сидонією Зелінською становить приблизно 1 600 одиниць. У фондах представлені зразки старовинних гербарних колекцій початку XX століття. Найбільш ранні з них зібрані учнями польської жіночої гімназії у 1920–1930 роках (10 гербарних зразків: №№ 1583-1596 в інвентарній книзі «Ботаніка»), які були ви-

значені та записані С. Зелінською. Студенти Тернопільського педагогічного інституту (тепер – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) поповнили фондову колекцію гербарію своїми надходженнями, зібраними впродовж 1968–1981 років. Частину матеріалу опрацювала С. Зелінська, решту – викладач природничого факультету тодішнього Тернопільського педагогічного інституту Степан Зелінка. Учений подарував музею частину приватної колекції гербарного матеріалу (переважно рідкісних рослин), що становить 274 одиниці.

Починаючи з 1988 року, гербарні фонди активно поповнювалися переважно науковцями музею, які в різні роки працювали у відділі природи.

Головним джерелом накопичення гербарного матеріалу стали дослідження флори і рослинності, що охопили всю територію Тернопільщини. Плануючи експедиції, наукові співробітники Тернопільського обласного краєзнавчого музею детально вивчали рослинність окремих районів. Було зібрано багатий гербарний матеріал, який після наукового опрацювання суттєво збагатив фонди музею. Список колекторів ботанічного музейного фонду можна поповнити прізвищами науковців: Г. Черник, І. Івшина, І. Маховець, М. Балій, О. Табака, Л. Мочалова, Н. Чеканова.

Усі колекції ботанічного фонду повністю інвентаризовано, упорядковано картотеку на паперових носіях. Гербарні зразки зберігаються в картонних ящичках у спеціальному приміщені на стелажах. Гербарні матеріали розміщені за родинами в абетковому порядку в такій кількості (г.з.): Adoxaceae (1), Amaryllidaceae (4), Araliaceae (4), Araceae (2), Polypodiaceae (15), Berberidaceae (5), Apocynaceae (7), Convolvulaceae (1), Betulaceae (17), Fabaceae (120), Celastraceae (8), Vacciniaceae (5), Fagaceae (26), Valerianaceae (4), Salicaceae (3), Ericaceae (3), Vitaceae (4), Orobanchaceae (1), Ulmaceae (1), Cucurbitaceae (1), Caryophyllaceae (38), Geraniaceae (10), Ginkgoaceae (1), Hippocastanaceae (2), Juglandaceae (2), Polygonaceae (14), Pyrolaceae (4), Lamiaceae (58), Cornaceae (10), Campanulaceae (11), Hydrocharitaceae (2), Caprifoliaceae (17),

Ranunculaceae (61), Rhamnaceae (5), Guttiferae (6), Poaceae (100), Apiaceae (31), Oxalidaceae (3), Cupressaceae (22), Polygalaceae (7), Aceraceae (22), Cannabinaceae (2), Urticaceae (3), Asclepiadaceae (6), Nymphaeaceae (1), Liliaceae (42), Tiliaceae (11), Chenopodiaceae (5), Saxifragaceae (5), Linaceae (2), Magnoliaceae (1), Papaveraceae (21), Rubiaceae (19), Elaeagnaceae (4), Oleaceae (6), Euphorbiaceae (13), Loranthaceae (1), Onagraceae (10), Orchidaceae (2), Cyperaceae (15), Solanaceae (9), Primulaceae (16), Iridaceae (2), Platanaceae (2), Lycopodiaceae (3), Cuscutaceae (1), Plantaginaceae (7), Scrophulariaceae (32), Resedaceae (5), Rosaceae (110), Droseraceae (1), Rutaceae (3), Santalaceae (1), Asteraceae (96), Pinaceae (17), Anacardiaceae (8), Butomaceae (1), Tamaricaceae (1), Taxaceae (4), Gentianaceae (3), Crassulaceae (6), Violaceae (13), Aristolochiaceae (4), Equisetaceae (12), Brassicaceae (37), Alismataceae (6), Dipsacaceae (11), Cistaceae (6), Moraceae (5), Pulmonariaceae (33), Amaranthaceae (1).

Таким чином, у гербарних зразках, які зберігаються у фондах музею, зафіксовано майже все флористичне розмаїття Тернопільської області, що дає можливість простежити зміни у флористичному складі за певний період часу.

Деякі природно-заповідні території та об'єкти Тернопільської області представлені в гербарних зразках у ящиках окремо. Гербарна колекція із флори заповідника «Медобори» налічує 207 рослин. Природний заповідник «Медобори» розташований на теренах Товтр – однієї з найунікальніших пам'яток природи та геологічного минулого. У найбільш монолітній та залісненій частині кряжу, з метою збереження унікальних природних комплексів Подільських Товтр, генофонду рослинного і тваринного світу, 1990 року створено природний заповідник площею 10 521 га. Незначними за площею, але унікальними, є ділянки степової, наскельно-степової та лучно-степової рослинності. Серед гербарію трав'янистих рослин, що охороняються в заповіднику, багато рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України: *Cypripedium calceolus* L. (ТКМБ 2636); *Crocus heuffelianus* Herb. (ТКМБ 2637), *Aconitum besserianum* Andrz. ex Trautv. (ТКМБ 2705), *Chamaecytisus blockianus* (Pawł.)

Klásková (ТКМБ 2090), *Stipa pennata* L. (ТКМБ 1907), *Platanthera bifolia* (L.) Rich. (ТКМБ 1908), *Listera ovata* (L.) R. Br. (ТКМБ 1909) та інші. Є зразки реліктових рослин: *Pulsatilla grandis* Wender. (ТКМБ 2702), *Dictamnus albus* L. (ТКМБ 2233), *Galanthus nivalis* L. (ТКМБ 2704), *Dracocephalum austriacum* L. (ТКМБ 2293), *Lunaria rediviva* L. (ТКМБ 2294), *Allium ursinum* L. (ТКМБ 2295), *Scopolia carniolica* Jacg. (ТКМБ 2296) та ін. Також ендемічних: *Schivereckia podolica* (Besser) Andrz. ex DC. (ТКМБ 1726), *Carlina cirsioides* Klokov (ТКМБ 2089), *Euphorbia volhynica* Bess. es Racib. (ТКМБ 2297) та інші.

Найкраще збережені ділянки Кременецьких гір на півночі області площею 1 000 га – філія заповідника «Медобори». Флора Кременецьких гір представлена гербарієм рослин: *Betula klokovii* Zaverucha (ТКМБ 1767), *Minuartia aucta* Klokov (ТКМБ 1777), *Geranium sanguineum* L. (ТКМБ 1781), *Geranium phaeum* L. (ТКМБ 1782), *Clematis recta* L. (ТКМБ 1791), *Euphorbia amygdaloides* L. (ТКМБ 1814), *Lycopodium clavatum* L. (ТКМБ 1819) та ін.

Гербарна колекція Голицького ботанічного заказника складає 129 одиниць. У заказнику охороняється степова ділянка на схилах гори Голиця, зокрема: *Carlina onopordifolia* Bess. Ex Szafer, Kulcz. et Pawł. (ТКМБ 1978), *Iris hungarica* Waldst. et Kit. (ТКМБ 1979), *Thymus amictus* Klokov (ТКМБ 1984), *Cephalanthera grandiflora* L. (ТКМБ 2002), *Gymnadenia conopsea* L. (ТКМБ 2003), *Lilium martagon* L. (ТКМБ 2018), *Galium verum* L. (ТКМБ 2049), *Knautia arvensis* L. (ТКМБ 2053) та ін.

У фондах музею зберігається велика колекція гербарних зразків з парків, що представляє велике різноманіття інтродукованих рослин. Один з наймолодших центрів інтродукції рослин у районі Західного Поділля – Хоростківський дендрологічний парк, закладений у 1972 році на площі 18 га. Тут зібрана колекція півтори тисячі різних видів, різновидностей і форм деревно-чагарникових порід та багато видів трав'янистої флори з усіх країн і континентів. Декілька гербарних зразків рослин-екзотів із Хоростківського дендрологічного парку: *Weigela florida* A. DC. (ТКМБ 1967), *Lonicera brownii* Hort. (ТКМБ 1968), *Paeonia suffruticosa* Andrews. (ТКМБ 1970), *Laburnum anagyroides* Medic.

(ТКМБ 1971), *Berberis vulgaris* L. (ТКМБ 1972), *Thelycrania australis* (C.A. Mey.) Sanadze (ТКМБ 1975), *Pinus sibirica* Du Tour (ТКМБ 1958), *Tamarix tetrandra* Pall. (ТКМБ 1959) та ін.

Свого часу користувався популярністю колекторів Гермаківський дендрологічний парк, закладений на околиці села Гермаківки Борщівського району (1956 рік, 25 гектарів). У фондах музею зберігається велика колекція екзотичної технічно-цінної і лісової деревно-чагарникової рослинності, серед них: *Chamaecyparis lawsoniana* Pawł. (ТКМБ 1410, 1411), *Thujopsis dolabrata* Sieb. (ТКМБ 1412), *Thuja occidentalis* L. (ТКМБ 1413 - 1419), *Juniperus virginiana* L. (ТКМБ 1419), *J. sabina* L. (ТКМБ 1420), *J. pseudosabina* F. Et. M. (ТКМБ 1421), *Ginkgo biloba* L. (ТКМБ 1084).

Всі гербарні зібрання, оформлені відповідно до існуючих стандартів, для довгострокового зберігання та використання. Гербарні колекції музею використовуються для створення експозиції, тематичних виставок: з метою поширення знань про рослинне багатство краю, охорону рідкісних та зникаючих рослин тощо.

Н. Чеканова, С. Костюк

Література:

Гайдукевич Я.М., Лавренюк В.А. Тернопільський обласний краєзнавчий музей: Нарис-путівник. – Тернопіль, 1998. – 80 с.

Тернопільський обласний краєзнавчий музей: історія, фонди. – Тернопіль: Меркьюрі – Тернопіль, 2008. – 20 с.

Черник Г.В. Гербарій Тернопільського краєзнавчого музею / Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 92.

Ужгород

Гербарій Ужгородського національного університету UU

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти та науки України
Установа:	Ужгородський національний університет
Адреса:	вул. А. Волошина 32, Ужгород, 88000
Телефон:	+38(0312)232354
Факс:	+38(0312)232354
e-mail:	*kafbot@univ.uzhgorod.ua*
Рік заснування:	1947
Кількість зразків:	107 100
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна (Карпати, Притисянська низовина)
Основні колектори:	М. Бедей, Р. Кіш, В. Комендар, В. Крічфалушій, А. Маргіттай, С. Фодор, Е. Товт
Цінні колекції:	Гербарії Л. Вагнера та А. Маргіттая
Обмінний фонд:	Наявний
Куратори гербарію:	Сабадош Василь Іванович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки; Кіш Роман Ярославович, науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії охорони природних екосистем
Штат:	За гербарієм закріплена штатна одиниця лаборанта

Гербарій кафедри ботаніки Ужгородського національного університету закладено у 1947 р., коли з ініціативи першого завідувача кафедри ботаніки-ембріолога Х. Руденка (1901–1962) була створена спеціальна дослідницька група для вивчення флори Закарпаття та розпочато формування флористичного напрямку досліджень в новоствореному університеті. До групи, серед найперших завдань якої була гербаризація та визначення рослин, ввійшли вчитель середньої школи С. Фодор, директор ботанічного саду, відомий в краї натураліст В. Грабарь, лаборант О. Резниченко та студенти (майбутні викладачі університету) Й. Чернекі, І. Бубряк, З. Пердук (Фодор, 1995). Саме цими дослідниками були здійснені перші збори та закладений фундамент гербарію. Для С. Фодора (1907–2000) флористичні дослідження згодом стають справою життя – його роботою та хобі, темою його кандидатської та докторської дисертацій, численних публікацій та, врешті, узагальнюючої монографії «Флора Закарпаття». Впродовж багатьох років – практично до останніх днів – він був беззмінним куратором гербарію. За його участі та керівницва, разом з проф. В. Комендарем, здійснювались численні експедиції в різні куточки Українських Карпат, під час яких проводились збори та гербаризація рослин. Серед важливих колекторів варто згадати невтомного трудівника, великого знавця флори завідувача лабораторіями Е. Товта (1925–2009), через руки якого пройшла більшість зразків гербарію. За пізніших часів значний вклад у поповнення колекції внесли працівники кафедри М. Бедей та, вже у 1980-ті роки, В. Крічфалушій. Важливим джерелом збільшення гербарних фондів стали збори та колекції студентів-дипломантів, що досліджували рослинний покрив різних регіонів Закарпаття. На жаль, вже з кінця 1980-х років поповнення гербарію майже припинилось. І лише в останні роки зусиллями молодшої генерації ужгородських ботаніків – Р. Кіша, А. Мигаля, Є. Андрик, Г. Буднікова, Л. Фельбаби-Клушиної знову розпочаті дослідження флоро-ценотичного різноманіття краю та накопичений чималий гербарний матеріал, хоча і переважна більшість зборів на сьогодні ще не інсерована до головної колекції.

На сьогодні гербарій Ужгородського національного університету налічує 107 000 г.з. Гербарій укладено за системою А. Тахтаджяна. Окремо зберігаються іменні колекції Л. Вагнера та А. Маргіттая та експедиційні збори з інших регіонів. Особливої уваги заслуговує колекція екзотів Закарпаття. Більша частина наукового гербарію каталогізована – наявна картотека. Розпочато створення комп'ютерної бази даних (у програмному середовищі BRAHMS).

У географічному відношенні колекція *UU* охоплює, головним чином, територію Українських Карпат та Притисянської низовини і сьогодні є найповнішим зібранням гербарію флори Закарпаття та однією з важливіших колекцій по флорі української частини Карпатської системи. Зокрема, у гербарії зберігаються зразки багатьох видів аборигенної флори, не представлені в жодному іншому вітчизняному гербарії. Серед таких особливо варто відзначити гербарні збори видів, які значаться як рідкісні та зниклі у флорі України.

Крім головної колекції наявні численні експедиційні збори з інших регіонів України (зокрема, Поділля, Криму, Причорномор'я), а також із Західних Карпат (Словаччина), Південних та Східних Карпат Румунії, Кавказу, узбережжя Білого моря, Камчатки та ін.

У гербарії *UU* зразки та етикетки вільно укладені в подвійні аркуші паперу (гербарні сорочки) різної якості – від тонкого цигаркового до цупкого обгорткового чи глянцевого крейдяного паперу. Розміри сорочки 30 х 42 см. Окремі зразки за допомогою паперових смужок змонтовані на гербарні аркуші з білого крейдяного паперу або напівкартону та покладені в гербарні сорочки. Усі гербарні листи (аркуші) одного виду поміщені в окрему сорочку, на лицевій стороні якої у правому верхньому куті зазначено назву виду. Гербарні аркуші кількох видів одного роду або кілька родів (залежно від товщини) та кожна родина навіть з невеликою кількістю гербарних аркушів укладені в картонні сорочки з двома зав'язками. До цих сорочок підклеєні паперові смужки з переліком присутніх тут таксонів. Частина аркушів розміщені в картонних папках. Гербарні пачки зберігаються у

спеціально виготовлених металевих негерметичних шафах, частина матеріалів знаходиться в дерев'яних шафах.

У фондах *UU* зберігаються дві історичні колекції – Л. Вагнера та А. Маргіттая. Колекція А. Маргіттая (1880–1939) що налічує близько 2 000 зразків, сформована переважно з дублетів, які за клопотання проф. С. Фодора в 1966 р. були передані в дар Ужгородському університету з Угорського природознавчого музею АН Угорщини в м. Будапешт (тут зберігається переважна частина зборів А. Маргіттая). Колекція Л. Вагнера (1815–1888) передана 30 липня 1966 р. з фондів Закарпатського краєзнавчого музею (Біланич та ін., 2010). Вона містить переважно збори, отримані за обміном з Центральної Європи (зокрема, зразки рослин з Альп) та Південної Європи (Піренеї), а також налічує кілька десятків власних зборів дослідника. Крім того, в колекції присутні окремі зразки зборів відомого ужгородського натураліста Іштвана Лаудона (1862–1924).

Гербарні колекції *UU* широко використовуються у наукових працях українських і закордонних спеціалістів, що відображено в низці публікацій та матеріалах численних вітчизняних та закордонних наукових форумів.

Р. Кіш

Література:

Біланич М.М., Делеган М.В., Рішко А.А. Натуралістичні дослідження доктора Іштвана Лаудона // Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Антонія Маргіттая (16-18 вересня 2010 р., мм. Мукачево-Берегово). – Ужгород: Карпати, 2010. – С. 32–39.

Сабадош В.І. До вивчення поширення в Закарпатті видів відділу Polypodiophyta // Так само. – С. 175–180.

Фодор С.С. Гербарій Ужгородського державного університету // Гербарії України. – К., 1995. – С. 64–67.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 344.

Ужгород

Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею UHM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Закарпатський краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Капітульна, 33, м. Ужгород, Закарпатська обл., 88000
Телефон:	+38(031)2234442, +38(031)2616022
Факс:	+38(031)2234442
e-mail:	zamokung@gmail.com
Рік заснування:	1951
Кількість зразків:	804
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Закарпатська обл.)
Основні колектори:	В. Боднар, О. Бучмей, В. Данилович, Я. Довганич, П. Каплунівський, Є. Король-Шулінець, Н. Кулагіна, І. Молоткова, П. Молотков, З. Ніколайчук, В. Попов, П. Сідлецький
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Шевніна Тетяна Яківна, головний зберігач фондів
Штат:	Джахман Руслана Василівна, завідувач відділу природи
	Бучмей Олена Василівна, старший науковий співробітник відділу природи

Біланич Михайло Михайлович,
науковий співробітник відділу природи

Одразу після створення Закарпатського краєзнавчого музею (ЗКМ) у 1945 р. було організовано відділ природи. Очолив його фаховий природознавець, вчений-орнітолог, відомий не тільки на Закарпатті, а і за його межами – Олександр Грабар (1883–1959). Основою природничої колекції стали переважно зоологічні експонати (чучела, вологі препарати, збірки комах, ін.), які перейшли із колишнього Ужгородського земського музею, а також із Природничого музею при гімназії. Палеонтологічні експонати зібрав краєзнавець, історик Теодор Легоцький (1830–1915).

Ботанічна колекція почала формуватися у 1951 р. і сьогодні представлена гербарієм, зрізами дерев, муляжами грибів та натуральними експонатами грибів-трутовиків. Всі експонати визначені, обліковані, більшість зберігається у фондосховищі, а частина в експозиції. Детальна інформація (характер експонату, розміри, походження) подана на інвентарній картці та в інвентарних книгах «Ботаніка». Згідно з їх записами, ботанічна колекція налічувала 1 271 одиницю зберігання основного фонду (тимчасові та науково-допоміжні фонди ще недостатньо вивчені), 188 на протязі років було списано. Наявний у фондах гербарій судинних рослин складає 804 одиниць зберігання. Більшість рослин у задовільному стані, 37 зразків частково та майже повністю зіпсовані. Експонати знаходяться в газетному папері, у складеному навпіл ватмані, або прикріплені до половини ватману і обгорнуті калькою. Розмір гербарного аркуша 29 × 71 см, всередині кожного знаходиться етикетка із позначенням назви рослини, дати, місця збору, прізвища колектора. Матеріали зберігаються в картонних папках в окремій шафі, розміщені за порядковими інвентарними номерами. Перші надходження були у 1951–1958 роках від П. Каплунівського та науковців Мукачівської лісо-дослідної станції П. Молоткова та І. Молоткової. Пізніше, з 1959 р. гербарні фонди переважно поповнювалися збо-

рами працівників, які в різні роки працювали у відділі природи: Н. Кулагіна, З. Ніколайчук, Є. Король-Шулінець, В. Данилович (працівник відділу фондів), П. Сідлецький, Я. Довганич, О. Бучмей, В. Боднар, В. Попов. Майже всі, зібрані до 1990 року рослини, визначені старшим науковим співробітником Є. Король, решта – П. Сідлецьким (завідувач відділу природи 1980–1993), та науковими співробітниками – В. Боднар, О. Бучмей. За часом надходження рослин у фонди можна виділити два періоди збору зразків: 1951–1963 (273 г.з.), 1977–1999 (531 г.з.) роки.

Географічно колекція охоплює всі адміністративні райони Закарпатської області. Найбільше зразків (304 г.з. 206 видів) з околиць м. Ужгорода та сіл Ужгородського району, а саме: Холмок, Оноківці, Велика Добронь, Невицьке, Доманинці, Циганівці, Кам'яниця (г. Плішка), та з вулканічної гори Анталовецька Поляна. Гірська флора зібрана в Рахівському районі, налічує 162 г.з. 145 видів із околиць Ясіня, Косівська Поляна, Великий Бичків. Науковими працівниками здійснено декілька експедицій на вершини гір Говерла, Драгобрат, Петрос, Горгани. Великоберезнянський район (80 г.з.) представлений зборами з околиць смт Великий Березний та сільських населених пунктів Мирча, Чорноголова, Забрідь, Княгиня, Сіль (г. Явірник). Берегівський район (75 г.з.) представлений зразками із сіл Бакта, Чопівка (Велика гора). У 1991 році завідувачем відділу природи було зібрано 53 види рослин в околицях м. Виноградова, зокрема 48 видів з Чорної гори. Це найвища точка передгір'я (568 м), одна з небагатьох ділянок, де зростає степова рослинність. Детальна інформація про цей гербарій подана в роботі О. Бучмей (Бучмей, 2007). Недостатньо представлена у фондах рослинність Хустського (35 г.з), Перечинського (30 г.з.) та Міжгірського (16 г.з.) районів. Всього по 3 експонати із Свалявського, Тячівського, Воловецького районів. Загалом гербарій ЗКМ складається із 448 видів рослин, які належать 76 родинам. Типових матеріалів нема, обмінний фонд відсутній. З експонатами можна працювати у фондовому приміщенні. Природний матеріал не повністю відображає рослинний світ Закарпатської області, але після проведеної інвентаризації працівники відділу вже розпочали збирати нові рослини для гербарію.

Історичний гербарій вчених кінця XIX – поч. XX ст. згідно записів інвентарної книги надходжень експонатів у фонди музею (ФЗКМ №1, КП – 1895–1916, 4041–4049) складав 31 папку (близько тисячі гербарних листів) і відповідно до акту від 30 липня 1966 року був переданий до кафедри ботаніки Ужгородського державного університету.

Проте частина колекції залишилася в музеї. Ми виявили її в жовтні 2009 року в одному з приміщень замку. Знайдено 3 папки засушених рослин, зібраних флористами на Закарпатті та в сусідніх європейських країнах. Гербарій, вік якого перевищує 100 років, складається із 139 гербарних аркушів різних розмірів. Всередині аркуша знаходяться один або декілька зразків покритонасінних рослин, мохоподібних та лишайників з етикетками. На етикетках вказані латинська назва (в деяких і місцева), географічні відомості, дата та прізвище автора збору; 27 екземплярів мали тільки латинську назву. Етикетки написані чорним чорнилом (місцеві назви – синім) угорською або німецькою мовами, деякі віддруковані на друкарській машинці та в типографії. На жаль, в інвентарних книгах не було жодної інформації про те, де він знаходився раніше. Тільки на одній папці був напис угорською мовою: «I. A. OSTÁLY. TANTÁRGYKÖNYV. az 1889–1890. tanevröl.», що в перекладі означає « I. A. клас. Книга предметів, що викладаються. 1889–1890 навчальний рік». Припускаємо, що гербарій знаходився в освітній установі, можливо використовувався з навчальною метою. Незважаючи на такий поважний вік, більшість рослин збереглися добре, лише незначна частина – пошкоджена. Знайдена колекція є дуже цінною як в науковому так і в історичному плані. Це збори тих ентузіастів, які багато часу присвятили вивченню флори нашого краю: Лайоша Вагнера, Шандора Магочі-Дітца, Іштвана Лаудона.

Лайош Вагнер (1815–1888) народився на Рахівщині. Середню освіту здобув у Мараморош-Сігеті (Румунія) та Кошіце (Словаччина). Державну службу розпочав у Мараморош-Сігетському угорському управлінні шахтами. До 1855 року працював комісаром по перевезенню солі, пізніше – ключником. У 1870–1885 роках обіймає посади ревізора та касира в Хустському королівсько-

му господарському управлінні. У 1870 році продовжує працювати касиром в управлінні лісами в Рахові. Після виходу на пенсію повертається до Хуста. Останні дні прожив у будинку лісника, недалеко від Хустського замку. Помер 9 січня 1888 року.

Рослини почав збирати ще з дитинства. Разом з батьком-лісником подорожував пралісами Чорногори, не раз бував на Говерлі. Весь свій вільний час та відпустки він проводив на природі. За майже 50 років ботанічного колекціонування зібрав понад 40 000 гербарних листів, які зберігаються в Угорському національному музеї (Будапешт), в Мараморош-Сиготі (Румунія) та в гербарії Ужгородського національного університеті. Л. Вагнер вивчав і одночасно збирав флору Мараморошського комітату, сучасних Міжгірського, Рахівського, Тячівського, Хустського районів та території, яка зараз відноситься до Румунії. Результати своїх досліджень опублікував у книзі «Máramoros vármegye egyetemes leirása» (Wagner, 1876, 153–210). У колекції є 5 гербарних листів Л. Вагнера, які добре збереглися. Чотири з території Закарпатської області. Всі рослини зібрані на протязі 1851–1876 років. Л. Вагнер підтримував зв'язки з багатьма дослідниками європейської флори. Вони часто обмінювалися рослинними збірками, тому на деяких етикетках були помітки «com Vagner» (для Вагнера). У колекції є збори Цаллінгера (Zallinger) — 13 листів, рослини зібрані в м. Еоцен (сучасна Італія); Ф. Дівекі (Divéky) — 1 екземпляр з Угорщини, 1867; Лойко (Loyka) — 2 зразки судинних рослин, 1— лишайники; М. Гожлінські (M. Hazslinszky) — 12 видів з території сучасної Словаччини (Пряшів, 1867–1868) та 12 лишайників. У гербарії є 25 листів з етикетками, які ми не змогли розшифрувати. Ці рослини скоріш за все зібрані в Угорщині, Румунії, Італії, Австрії та Словаччині, по 1 зразку є з Женеви та Берліна.

Постійно цікавився територією області визначний угорський ботанік Шандор Магочі-Дітц (1855–1945). Ужгород був його маленькою батьківщиною, де він народився. Зібраний ним гербарій рослин та лишайників з околиць Ужгорода та Ужанського комітату зберігається в Угорському Національному музеї. Займатися ботанікою почав під час навчання у Пряшівській гімназії (1866–1874). Його наставником був Фрідеріко Гожлінські

(1818–1896). У 1876–1879 роки вивчає природознавство, хімію, географію і, звичайно, ботаніку в Будапештському університеті. Після цього рік працює лаборантом лісової академії в Селмецбане, тут склав іспити з лісознавства. Згодом працює асистентом на кафедрі ботаніки в Будапешті. У 1883 році стає доктором філософії. У 1886–87 навчальному році подорожує Швейцарією та Німеччиною, там проходить стажування з ботаніки. З 1888 року працює вчителем природознавства в різних навчальних закладах Будапешта. У 1893 році читає лекції з ботаніки на Будапештських вищих курсах виноградарства і виноробства. 6 травня 1897 р. Угорська академія наук обрала його членом-кореспондентом, з 1908 р. – дійсний член, з 1937 р. – почесний. 17 вересня 1897 року стає надзвичайним викладачем з ботаніки. Згодом (1901) очолює ботанічний сад при університеті (Будапешт), а з 1914 року, внаслідок розподілу кафедри, викладає загальну біологію. У 1928 році виходить на заслужений відпочинок. Протягом життя приймав активну участь у різноманітних товариствах, 70 років був членом Природознавчого товариства Угорщини. Написав понад 300 наукових-популярних робіт.

У гербарії *UHM* є 13 зразків Шандора Магочі-Дітца, з них 6 – квіткові рослини, 7 – лишайники. Час зборів припадає на 1873–1878 роки. На етикетках вчений підписувався «Dietz». Прізвище Магочі прийняв у 1887 році.

Знавцем рослинного світу був вчитель Ужгородської королівської греко-католицької гімназії Іштван Лаудон (1862–1924). Народився він в Ужгороді, де і здобув початкову й середню освіту. Навчання продовжив у Будапештському університеті, отримавши диплом вчителя грецької та латинської мов. З 1886 року працює у гімназії, де окрім інших предметів викладає також і природознавство. У 1902 році в Усть-Чорній відкрив новий вид рослин – *Elscholtzia patrini*. Та найбільше любив екзотичні дерева, які привозив із подорожей і висаджував у саду, неподалік від свого будинку. Про знаменитий парк І. Лаудона знають не тільки в Ужгороді, а й за його межами. Сьогодні від цієї колекції лишилися лише окремі дерева, найбільший фрагмент зберігся поблизу дитячої лікарні. Про збереження та оновлення ден-

дарію неодноразово порушувалось питання в місцевій пресі та серед науковців. Ще юнаком І. Лаудон об'їздив усю Австро-Угорщину, Італію, побував у Єгипті. Гербарій, який є в *УНМ*, привезений натуралістом із узбережжя Адріатичного моря і налічує 22 аркуші. Рослини зібрані в серпні 1885 року. Тільки одна рослина в цьому зібранні з території Румунії (1884). У таксономічному аспекті тут присутні види з родин Orchidaceae (21), Chenopodiaceae (14), Polygonaceae (10), Iridiaceae (10), Dipsacaceae (9), Salicaceae (8), Valerianaceae (7), Amaryllidaceae (6), Plantaginaceae (5), Amaranthaceae (3), Aristolochiaceae (1), Thymelaeaceae (1), Elaeagnaceae (1), Santalaceae (1), Dioscoreaceae (1). На протязі року експонати будуть описані і передані до фондів, де з ними можна буде працювати спеціалістам.

О. Бучмей, Р. Джахман

Література:

Бучмей О. Із каталогу ботанічної колекції Закарпатського краєзнавчого музею // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород, 2007. – Вип.VIII.– С. 292–304.

Джахман Р.В. Гербарій вчених кінця XIX поч. XX ст. у зібранні Закарпатського краєзнавчого музею // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. Вип. IX-X. – Ужгород: Іва, 2010. – С. 120–131.

Джахман Р.В. Історичний гербарій Закарпатського краєзнавчого музею. // Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат: Матеріали наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження А. Маргіттая (16-18 вересня 2010 р., мм. Мукачево-Берегово, Україна. – Ужгород: Карпати, 2010. – С. 63–67.

Шеба В.С., Сідлецький П.І. Гербарій Закарпатського краєзнавчого музею // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 101.

Умань

Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України SOF

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України
Адреса:	вул. Київська, 12-а, Умань, Черкаська обл., 20300
Телефон:	+38(04744)36319
Факс:	+38(04744)37294
e-mail:	sofievka@ck.ukrtel.net, didenko_ip@mail.ru, anya_meadow@mail.ru
Рік заснування:	2008
Кількість зразків:	7 110
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Польща, Чехія, Угорщина, Румунія, Італія, Болгарія, Словаччина
Основні колектори:	В. Грабовий, І. Діденко, І. Косенко, А. Куземко, Л. Марно, Г. Музика, Т. Сидорук, В. Собченко, Г. Чорна, Т. Швець
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Формується
Куратор гербарію	Діденко Інна Петрівна, кандидат біологічних наук, науковий співробітник відділу трав'янистих рослин природної та культурної флори

Штат: співробітники відділу

В Національному дендрологічному парку «Софіївка» науковий гербарій деревних рослин почали збирати у 1950-х р., коли дендропарк увійшов до системи АН УРСР. Ця робота здійснювалася співробітниками дендропарку В. Мельник і О. Тарасенко під керівництвом наукового співробітника Г. Тулупія. Через відсутність умов для зберігання, цей гербарій, очевидно, втрачений. Найдавніші гербарні збори, що збереглися до сьогодні, датуються 1960-ми р., представлені трав'янистими рослинами і належать кандидату біологічних наук Б. Сидоруку.

Протягом останніх десятиліть співробітниками дендропарку накопичено значний обсяг гербарного матеріалу, однак належних умов для його зберігання не було. Протягом 2007–2008 рр. було здійснено комплекс робіт щодо облаштування у Національному дендрологічному парку «Софіївка» приміщення наукового гербарію. Його урочисте відкриття відбулося 9 червня 2008 р. на виїзному засіданні Бюро відділення загальної біології НАН України. У жовтні 2008 р. Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України був офіційно зареєстрований в Index Herbariorum з акронімом *SOF*.

Новостворений гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» розрахований на 40 000 г.з. Однак, планується облаштування гербарними шафами ще одного приміщення, після чого ця кількість збільшиться принаймні удвічі. Гербарій включає два підрозділи: «Природна флора» та «Колекційний фонд».

У першому підрозділі зберігаються гербарні збори рослин з природної флори України, а також інших країн, що охоплені експедиційними дослідженнями співробітників парку, однак основна частина гербарного фонду даної колекції представлена рослинами флори Правобережного Лісостепу. У цій колекції рослини впорядковані за родинами, які розміщеними за абеткою; однодольні і дводольні розмежовані, як це прийнято в останньому зведенні флори України (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999).

Другий підрозділ представлений рослинами таксонів колекційного фонду парку. Зважаючи на наукову тематику дендропарку, цей підрозділ має особливе значення, оскільки колекційний фонд парку є структурою динамічною і зберігання усіх таксонів, які були в той чи інший час присутні в колекції, матиме значну історичну цінність. Крім того, зважаючи на інтенсивність генетично-селекційних досліджень у парку, цей підрозділ буде також надзвичайно важливим, оскільки в ньому зберігатимуться зразки новостворених сортів та культиварів. У цій частині рослини також розміщені за назвами родин розташованих за абеткою, окремо зберігаються деревні і трав'янисті рослини.

Значну частину гербарію *SOF* становить колекція Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, люб'язно передана доцентом Г. Чорною. Присутня також незначна частка історичної колекції Уманського національного університету садівництва, люб'язно передана доцентом З. Гаркіял. У *SOF* представлено невелику частину історичної гербарної колекції Уманського національного університету садівництва – всього 181 г.з. Ці матеріали були сформовані у 1880–1900 роках, колекторами Й. Пачоським, А. Фінном, [?] Нікітіним, Д. Мирошниченко та іншими. Основна частина цієї колекції, яка за нашими розрахунками налічує 9 000–10 000 зразків, зберігається в Уманському національному університеті садівництва, і включає збори з усієї Європейської частини колишнього СРСР, Середньої Азії, а також збори з дендропарку «Софіївка» кінця XIX ст.

А. Куземко, І. Діденко

Література:

Косенко І.С., Куземко А.А., Сидорук Т.М., Діденко І.П. Гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України: стан та перспективи // Старовинні парки і ботанічні сади: проблеми та перспективи функціонування: Тези доповідей III Міжнародної конференції, присвяченої 215-річчю парку «Олександрія». 29 вересня – 3 жовтня 2008 р. – Біла Церква, 2008. – С. 8.

Умань

Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини UPU**

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Адреса:	вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., 20300
Телефон:	+38(04744)52355
Факс:	Відсутній
e-mail:	lavandavik@ mail.ru
Рік заснування:	1982
Кількість зразків:	15 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	М. Бутило, Г. Чорна
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Чорна Галина Анатоліївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та методики її викладання
Штат:	Відсутній

Примітка редактора. Після створення у 2008 р. Гербарію Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України (*SOF*) понад 3 000 г.з. було передано до цього гербарію.

Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (УДПУ) налічує близько 15 000 гербарних аркушів судинних рослин. У п'яти окремих відсіках дерев'яних гербарних шаф зберігається 1 471 г.з. із 164 родин Magnoliophyta флори України. Цей гербарій опрацьовано та описано в рукописному каталозі доцентом Марією Дем'янівною Бутило (1937–2009). Він має меморіальну цінність.

У гербарії рослини нашиті або наклеєні паперовими смужками на папір формату А3, щільністю 80 г/м², зберігаються у картонних папках по 20–60 г.з. у 7 пристосованих металевих шафах та 11 секціях дерев'яних шаф у двох навчальних лабораторіях (морфології та систематики рослин). Гербарні матеріали розміщені згідно чеклісту судинних рослин України (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999), у межах відділів Lycopodiophyta, Equisetophyta, Polypodiophita, Pinophyta та класів Liliopsida, Magnoliopsida відділу Magnoliophyta – в абетковому порядку родин, родів і видів. Колекція охоплює насамперед флору центральної частини України – правобережжя Черкаської, Київської області, а також Вінницької, Кіровоградської, частково Одеської, Миколаївської областей. Меншою мірою представлені збори із Харківської, Полтавської, Житомирської, Хмельницької, Херсонської областей, з Криму, Межигірського р-ну Закарпатської та Турківського р-ну Львівської області.

Основними колекторами є доценти М. Бутило, Г. Чорна та студенти УДПУ, гербарні збори яких визначені названими викладачами ботаніки.

Кілька десятків гербарних аркушів, що зберігаються у фондах гербарію, датовані початком 1980-х років. Вони зібрані на Кольському півострові (збори А. Скиткина) та горі Говерла у Карпатах (збори В. Шулдик). Більшість гербарних зборів зроблено від початку 1990-их років до тепер. Можливості подальшого існування та особливо поповнення наукового гербарію УДПУ викликають занепокоєння. Відсутність окремої кімнати для зберігання гербарію та можливостей його термічної чи хімічної обробки від шкідників спричинило значне ушкодження гербарних зразків окремих таксонів. У зв'язку із цим після ство-

рення у 2008 р. Гербарію Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України (*SOF*) понад 3 000 г.з. було передано в цей новостворений гербарій з належними умовами збереження. Нові цікаві збори після їх камеральної обробки також готуються для передачі в цей гербарій.

У Гербарії УДПУ започатковано створення іконотеки (відсканованих або ксерокопійованих) гербарних зразків. Науковий гербарій використовується студентами кафедри біології УДПУ при виконанні дипломних робіт. Із 2006 р. студентами, які навчаються на природничо – географічному факультеті УДПУ, започатковано моніторинг стану ефемероїдів Черкаської, Вінницької, Кіровоградської та інших областей України. Завдяки цьому з цих регіонів розширено та задокументовано гербарними зразками дані про поширення *Galantus nivalis* L., *Scopolia carniolica* Jacq., *Corydalis marschalliana* Pers. та інших видів.

Досить повно представлені гербарні збори гігрофільних і гідрофільних видів флори України, зокрема понад 400 г.з. налічують матеріали з родини Cyperaceae (понад 50 видів роду *Carex*, види родів *Bolboschoenus*, *Cyperus*, *Cladium*, *Eleocharis*, *Eriophorum*, *Schoenus*, *Scirpus*); 230 г.з. Potamogetonaceae (18 видів роду *Potamogeton*) тощо.

Навчальний гербарій УДПУ започатковано у 1930 р., коли було створено Уманський інститут соціального виховання та проведено перший набір 30 студентів на біологічне відділення. Ймовірно, що у 1947–1948 та 1956 роках під час приєднання до Уманського природничих факультетів Одеського, Київського та Бердичівського учительських інститутів, до Умані було передано частину гербарних фондів названих інститутів. Однак, реорганізація Уманського інституту, об’єднання кафедр ботаніки та зоології, зміни навчальних приміщень та відсутність спеціальної кімнати для зберігання гербарію, зміни завідувачів кафедри (до Великої Вітчизняної війни кафедрою завідував геоботанік І. Артемчук, а в повоєнні роки – А. Тарануха, Л. Кравченко, І. Онищенко, К. Сенчук, С. Гедзь) призвело до того, що старі гербарні збори не збереглися. У 1987 р., коли об’єднану кафедру очолював фізіолог рослин, доцент С. Гедзь, навчальний

гербарій налічував понад 3 000 зразків флори різних природних зон України. Із 1990-их років гербарій щорічно поповнюється 1-2 тис. гербарних аркушів, найбільш цінні з них після визначення викладачами вливаються у науковий гербарій. Навчальний гербарій, внаслідок ушкодження під час зберігання, використання на лабораторних заняттях, кожні 3-5 років поновлюється. Структура гербарію відповідає завданням учбового процесу – курсів систематики рослин, морфології рослин, проблем фіторізноманіття України.

Демонстраційний (лекційний) гербарій з морфології рослин налічує понад 2 000 г.з. за темами: «Типи живлення рослин»; «Екологічні групи рослин за вимогами до вологи»; «Ефіроолійні рослини»; «Морфологія кореня (типи кореневих систем і метаморфози)»; «Напрямки росту пагона»; «Брунька»; «Морфологія листка та його метаморфози»; «Надземні метаморфози пагона»; «Підземні метаморфози пагона»; «Будова та різноманітність актиноморфних і зигоморфних квіток»; «Різноманітність суцвіть»; «Різноманітність плодів». Роздатковий гербарій до лабораторних занять з морфології рослин за тими ж темами налічує понад 2 000 г.з.

Демонстраційний гербарій із систематики рослин налічує 100 г.з. по водоростях-макрофітах; 30 папок із зразками грибів та ліхенізованих грибів (лишайників); 60 г.з. Bryophyta; 150 г.з. Lycopodiophyta, Equisetophyta, Pteridophyta, 50 г.з. Pinophyta. Гербарій представників відділу Magnoliophyta, який використовується на лекціях і лабораторних заняттях із систематики рослин, налічує 3 600 г.з. Крім того, потребують камеральної обробки, визначення та інсерації близько 6 000 г.з. студентських зборів за останні роки.

Гербарні матеріали з курсу «Проблеми фіторізноманіття України» включають діагностичні види класів рослинності: *Vaccinio-Piceetea, Querco-Fagetea, Alnetea glutinosae, Festuco-Brometea, Molinio-Arrhenatheretea, Phragmito-Magnocaricetea, Scheuchzerio-Caricetea fuscae* та інших у кількості близько 1,5 тис. г.з. Обмінний фонд не виділено. Періодичні видання гербарію відсутні. Матеріали досліджень, виконаних на основі Гербарію УДПУ, публі-

куються у періодичному виданні «Наукової записки екологічної лабораторії УДПУ».

Хорологічні дані, задокументовані гербарними матеріалами, які зберігаються у Гербарії УДПУ, використані при написанні низки наукових праць (Шевчик, Куземко, Чорна, 2006; Чорна, 2006; Бутило, Денисик, 2008).

Г. Чорна

Література:

Бутило М.Д., Денисик І.Л. Лікарські рослини Лісостепу України, їх раціональне використання і збереження. – Умань: УВПП, 2008. – 688с.

Чорна Г.А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини.– К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 183 с.

Шевчик В.Л., Куземко А.А., Чорна Г.А. Список рідкісних видів судинних рослин, що підлягають охороні в межах Черкаської області. // Заповідна справа в Україні. – 2006. – Т. 12, вип. 1 – С. 11–17.

Феодосія

Гербарій Карадазького природного заповідника РНЕО

Відомче підпорядкування:	Національна академія наук України
Установа:	Карадазький природний заповідник
Адреса:	п/о Курортне, м. Феодосія, АР Крим, 98188
Телефон:	+38(06562)26290, +38(06562)26212
Факс:	+38(06562)26212
e-mail:	karadag@pochta.ru
Рік заснування:	1979
Кількість зразків:	11 245
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Крим)
Основні колектори:	Л. Каменських, В. Лєтухова, Л. Миронова, І. Потапенко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Миронова Людмила Петрівна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторією ботаніки
Штат:	Потапенко Ірина Леонідівна, кандидат біологічних наук, науковий співробітник, Лєтухова Вікторія Юріївна, науковий співробітник,

Лапченко Олена Віталіївна, інженер

Чапко Олена Володимирівна, лаборант

Гербарій Карадазького природного заповідника почав формуватися з 1977 р. Переважна частина гербарних зборів зроблена працівниками заповідника, частина – зразки зібрані спеціалістами з інших наукових установ та студентами, які свого часу проходили польову практику на території заповідника.

До 1984 р. збір рослин на заповідній території проводився регулярно, гербарні зразки визначались, монтувались з наступною реєстрацією їх у журналі надходжень, після чого інсерувалися до фондів. Але в наступні 15–16 років, через відсутність умов для підтримання колекції в належному стані, поповнення значно уповільнилось. Частина зібраних зразків передавалась на зберігання та опрацювання до інших наукових установ та навчальних закладів. Гербарій, який в той час зберігався в заповіднику, зазнав значних ушкоджень через невідповідність умов зберігання та неодноразові переїзди з приміщення до приміщення. Через що частина гербарних зразків була втрачена повністю, частина – втратила гербарні етикетки. Усі інші зразки були пошкоджені механічно комахами та мишами або через підвищену вологість в приміщенні, де перебував на той час гербарій, були вражені пліснявою.

Протягом 2001–2006 років співробітники Карадазького заповідника приклали багато зусиль для упорядкування гербарних матеріалів. У результаті роботи з вибраковки матеріалів, зразки які були повернуті до фондів ретельно переглядалися, звільнялися від пошкоджених фрагментів рослин, бруду, зіпсований папір сорочок був замінений на новий. Дані про вибракувані гербарні зразки заносилися до відповідного зошита. Екземпляри з втраченими етикетками, але в хорошому стані склали довідниковий гербарій. Крім цього була проведена таксономічна

ідентифікація невизначеного матеріалу та уточнення визначення ряду зразків (Каменских, 2003).

На сьогодні увесь гербарій Карадазького природного заповідника складається з основного і робочого фонду. У робочий фонд увійшли зразки низької якості, але які можуть бути цікаві для науковців. Крім цього сюди увійшов обмінний фонд гербарію заповідника.

За часом збору гербаріїв усі матеріали можна умовно розділити на старі (збори 1978–2000) та нові (збори починаючи з 2001 р. і до тепер). Кожен старий гербарний зразок має робочу етикетку (за виключенням зразків із втраченою етикеткою), новітні гербарні зразки містять чистові етикетки (12 х 5 см). Інформація про кожен зразок занесено до створеної у Microsoft Office Access бази даних, кожному зразку присвоєно індивідуальний номер. База даних *PHEO* включає наступні поля: інвентарний номер, вид, автор, район місцезнаходження, місцезростання, примітка, число, місяць, рік збору, колектор (Leg.), автор визначення (Det.), рід, родина, стан зразка 1 (зазначається якість зразка: «+» - повноцінний зразок, «-» – неякісний зразок («-к»– без коренів, «-л» – без листя, «-г» – без генеративних органів), стан зразка 2 (зазначається стан зразка в гербарії: «+» – нормальне, «л-» – зламаний, «е-» – погризено («!» – сильно), «п-» – сліди плісняви), примітка 1 (зазначається місце зберігання зразка (основний фонд, робочий гербарій, обмінний фонд) або куди передано (наприклад, до гербарія *MW*, *MSKH*, ін.), примітка 2 (особливості рослини на зразку, наприклад: колоски аномально збільшені, живородяща форма, жіночий екзкмпляр), примітка 3 (особливості гербарного зразка, наприклад: зразок розміщено на декількох аркушах). На основі електронної бази даних для полегшення користування відвідувачів планується створення паперової картотеки.

Загальний фонд гербарію Карадазького природного заповідника складає зараз 11 245 гербарних зразків, у тому числі 10 855 – вищі рослини, 199 – мохи, 191 – лишайники.

Зразки мохів і лишайників розміщені в пакетах розміром 12 х 16 см і зберігаються в коробках розміром 42 х 28 х 14 см. Вищі

судинні рослини розміщені в сорочках із стандартної газетної сторінки, частина зразків змонтована на картонні підкладки 42 х 29 см. Гербарій вищих рослин зберігається в спеціальних картонних коробках розміром 50 х 35 х 30 см. Для боротьби з комахами-шкідниками гербарний фонд щорічно підлягає проморожуванню. З цією метою коробки з матеріалами на добу поміщають в морозильну камеру з температурою – 20°С.

Інсерація матеріалів ведется за родинами в алфавітному порядку.

Усі гербарні збори Карадазького природного заповідника можна розділити на пять основних груп: 1) збори з території заповідника; 2) збори з інших регіонів Криму; 3) збори з віддалених областей (збори Л. Миронової (1977) із заповідника Аксу-Джабагли (Західний Тянь-Шань, Казахстан), Л. Каменских (2004–2006) з Ярославля (Росія); збори Л. Миронової (1982) з Дніпропетровської обл.; збори Л. Каменских, І. Потапенко, В. Лєтухової (2005–2006) з Донецької обл., заповідника «Кам'яні могили»; 4) культурна флора та інтродуценти (або екзоти), зібрані в парках Південного берегу Крима (збори І. Потапенко, Л. Миронової, Л. Каменських, В. Нешатаєвої); 5) довідковий гербарій (гербарні зразки з втраченими етикетками).

Л. Миронова, В. Лєтухова

Література:

Каменских Л.Н. Состояние гербария Карадагского заповедника // Карадагский природный заповедник. Летопись природы. Т. ХХ. 2003 г. – Симферополь: СОНАТ, 2004. – С. 88–92.

Харків

Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна CWU

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Адреса:	площа Свободи, 4, м. Харків-77, 61077
Телефон:	+38(057)7075529
Факс:	+38(057)7051257
e-mail:	herbarium-cwu@mail.ru, Tatjana.V.Dogadina@univer.kharkov.ua, ygamulya@mail.ru
Рік заснування:	1825
Кількість зразків:	300 000
Наявність типових зразків:	20
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія (Європейська частина, Далекий Схід), Європа (Чехія, Словаччина, країни Середземномор'я,) Кавказ, Казахстан, Центральна Азія, Індія, Африка, Австралія, Центральна Америка (Нікарагуа, Куба).
Основні колектори:	М. Алексеєнко, І. Артемчук, О. Вовк, Л. Горєлова, І. Друльова, А. Єлєнкін, К. Єрмоленко, І. Зоз, М. Каленіченко, Ю. Клеопов, М. Клоков, М. Котов, П. Крилов, Є. Лавренко, О. Матвієнко, А. Окснер, П. Опперман, Ю. Прокудін, К. Рассадіна,

	В. Ревердатто, В. Савич, Л. Сергієвська, В. Твєрєтінова, М. Турчанінов, М. Цвельов, В. Циганкова, В. Черняев, Г. Чорна, Г. Ширяєв, Н. Десятова-Шостенко, С. Щеглєєв, L. Rabenchorst, O. Trebaux, O. Jaap
Цінні колекції:	Ексикати: Dr. L. Rabenhorst «Die Algen Sachsens», «Die Algen Europas», «Fungi Europaei exsiccati»; «Lichenes Europaei Exsiccati»; O. Jaap «Fungi selecti exsiccati»; O. Trebaux «Chytridineae»; F. Buchgoltz «Fungi Rossici exsiccati»; L. Schaerer «Lichenes Helvetici Exsiccati»; V. Savicz «Lichenotheca Rossica», Dr. Gottasche und Dr. L. Rabenhorst «Hepaticae europaeae. Dresden, 1871–1178»; Гербарій «Злаки України та суміжних територій» Ю. Прокудіна
Обмінний фонд:	5 000
Куратор гербарію:	Догадіна Тетяна Василівна, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки та екології рослин Гамуля Юрій Гарійович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки та екології рослин, куратор гербарію *CWU*, куратор сектору вищих рослин Горбулін Олег Станіславович, кандидат біологічних наук, куратор альгологічного розділу гербарію; Громакова Алла Борисівна, кандидат біологічних наук, старший

викладач, куратор ліхенологічного та мікологічного розділів гербарію;

Безроднова Ольга Володимирівна, кандидат біологічних наук, старший викладач, куратор гербарію рідкісних росли та навчального гербарію

Штат: Відсутній

Примітка редактора. Гербарій Харківського національного університету на сьогодні складається з трьох колекцій, дві з яких мають внутрішні акроніми та розміщені територіально окремо: *CWU-MYC* – мікологічний гербарій (Фунгарій) (кафедра мікології та фітопатології) та *CWB* – Гербарій харківського ботанічного саду. Додаткову інформацію див. на сайті *CWU*: http://www-biology.univer.kharkov.ua/botany/

Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (*CWU*) – один з найстаріших гербаріїв України. Він був заснований В. Черняєвим у 1825 р. і налічує близько 300 000 зразків нижчих і вищих рослин світу, які були зібрані протягом майже двох століть кількома поколіннями ботаніків. Ця гербарна колекція внесена до міжнародного реєстру гербаріїв світу – «Index Herbariorum. The Herbaria of the World» (Index Herbariorum, 1990).

Гербарій *CWU* зберігається в головному корпусі університету на біологічному факультеті у спеціально обладнаних приміщеннях та в учбових аудиторіях. Гербарні фонди розміщені у спеціальних дерев'яних шестисекційних шафах «ленінградського» типу. Папки розміщені в окремих секціях й мають етикетки. Частина гербарію зберігається у спеціальних гербарних коробках; мохи та лишайники у картонних коробках меншого розміру. В середині папок гербарні екземпляри зберігаються за родинами, родами, видами, або іншими критеріями відповідно до цільового призначення колекції. Рослини розміщені як на-

шитими на папір стандартного розміру, так і вільно розміщені всередині гербарної обгортки.

Работу з формування, підтримання та поповнення гербарних фондів виконують викладачі, співробітники кафедри ботаніки та екології рослин, студенти біологічного факультету. Поповнення гербарних колекцій відбувається завдяки особистим зборам співробітників кафедри, окремим екземплярам та цілісним колекціям, які передають на зберігання до *CWU* колеги-ботаніки з інших вузів і наукових установ Харкова та України, а також від ботаніків-аматорів та краєзнавців.

Для роботи з гербарієм використовують спеціально відведену окрему кімнату, а за необхідності й учбові лабораторії кафедри ботаніки і екології рослин, які розташовані поруч, що робить можливим роботу кількох вчених водночас.

Історія існування гербарію тісно пов'язана з головними етапами розвитку ботанічної науки та історією Харківського університету, як одного з провідних центрів науки та просвіти ще з часів Російської Імперії.

Перший гербарій до Харківського університету, разом із іншими наочними матеріалами у кількості близько 600 екземплярів привіз перший завідувач кафедри Ф. Делявінь. Проте офіційною датою заснування гербарію вважають 1825 рік, коли завідувач кафедрою природничої історії та ботаніки Харківського Імператорського університету, відомий у світі ботанік Василь Матвійович Черняєв проголосив про створення на кафедрі ботанічного кабінету, до якого й передав безцінний дар – свою особисту колекцію рослин, яку збирав понад 13 років. Ця подія й поклала початок майже двохсотрічній історії гербарію Харківського університету. За часи свого існування гербарні колекції створювалися за рахунок невтомної праці вчених, життя та наукова діяльність яких були пов'язані з Харківським університетом. Це такі відомі ботаніки, як Ф. Біберштейн, В. Черняєв, А. Бекетов, А. Краснов, Г. Ширяєв, В. Талієв, І. Калениченко.

Значною подією у створенні гербарію було отримання у 1848 році Харківським університетом гербарної колекції всес-

вітньо відомого флориста і систематика М. Турчанінова. За термін своєї праці в університеті М. Турчанінов доклав багато зусиль щодо збагачення гербарних колекцій як шляхом купівлі, так і за обміном, деякі гербарії були подаровані університету відомими на той час дослідниками природної флори (А. Декандолем, Дж. Бентамом, К. Ледебуром, Е. Буасьє та іншими). З Харківським університетом пов'язана діяльність С. Щеглєєва (1820–1858), зібрані ним гербарні матеріали також згодом увійшли до складу гербарної колекції М. Турчанінова.

Велику роботу з впорядкування гербарних колекцій провів В. Арцимович, який з 1908 року займав посаду зберігача гербарію. Значний вклад у формування гербарних колекцій зробив В. Талієв (1872–1932), майже 20 років педагогічної та наукової роботи якого припадає на Харківський університет. Його збори свого часу були передані до харківських колекцій та гербарію Нікітського ботанічного саду (*JALT*).

Серед найвідоміших дослідників флори Харківської губернії збори яких поповнювали гербарії *CWU* наприкінці XIX – початку XX століття були К. Горницький, П. Наливайко, А. Наумов, Б. Каменський, К. Залеський, М. Савенков, К. Угринський, С. Піскунов.

Значне збільшення гербарних колекцій та їх впорядкування були зроблені на початку XX століття, коли Харківський університет виступив потужним осередком флористичних та систематичних досліджень в Україні. У цей час у Харкові працювали майбутні відомі геоботаніки, флористи та систематики, серед яких були: Є. Лавренко (певний час був консерватором гербарію *CWU*), М. Котов, М. Клоков, І. Зоз, М. Шалит, І. Артемчук, Д. Сакало, Ф. Левіна, Н. Костенко, А. Алексєєв, М. Алексеєнко, Д. Віленський, В. Залеський, Ю. Клеопов, П. Козлов, Н. Куксін, І. Литвиненко, Г. Наконечна, П. Опперман, О. Прянишников, М. Рижутін, Н. Осадча (Яната) та ін. Зібрані цими дослідниками матеріали значно поповнили гербарні фонди *CWU*.

Майже вісім років (1934–1941) кафедрою ботанічної географії Харківського університету завідував видатний вчений Ю. Клеопов. За часи його завідування гербарні колекції також

значно поповнилися новими зборами з його численних експедицій Україною та територією колишнього СРСР.

Таким чином, на початок Другої світової війни у Харківському університеті сформувалась значна за розмірами й унікальна за складом гербарна колекція. Початок війни, евакуація, окупація Харкова спричинили й значні втрати гербарних матеріалів. Доля деяких з відомих колекцій, які зберігалися у Харкові до війни, не відома до сьогодні. Деякі колекції у повоєнні роки були знайдені у Ботанічному музеї Берліна, інші ймовірніше були втрачені. У 1943 році, разом з іншими культурними та історичними цінностями, найвідоміші та найцінніші гербарні колекції української та світової флори були вивезені до Німеччини. На щастя під час наступу радянських військ ці матеріали були віднайдені, але до Харківського університету вони не повернулися у повному складі, а залишилися у Києві і були об'єднані з іншими унікальними гербарними колекціями Інституту ботаніки АН УРСР. Зараз переважна більшість вивезених історичних колекцій, які становлять науково-історичне надбання світового рівня, входить до складу Національного гербарію України Інституту ботаніки НАН України ім. М.Г. Холодного (*KW*).

Сучасний гербарій Харківського університету у значній мірі відновлено у повоєнні роки завдяки наполегливій праці вчених, викладачів, студентів та співробітників кафедри вищих рослин, пізніше кафедри ботаніки. Гербарій складається з двох частин – науковий та учбово-демонстраційний. Кожна з частин має кілька розділів.

Науковий гербарій складається з гербарію вищих рослин (гербарій природної флори України, гербарій флори Євразії (країни СНД), гербарій флори Криму, гербарій Харківської області, гербарій злаків України і суміжних територій Ю.Н. Прокудіна) та з альгологічного, ліхенологічного та мікологічного розділів гербарію, які містять історичні колекції, ексикати, та суто гербарій водоростей, грибів, лишайників, мохів Європи, СНД, України, Харківської області.

Учбово-демонстраційний гербарій - важлива складова частина гербарію. Ці колекції використовується при читанні за-

гальних та спеціальних курсів студентам біологічного та екологічного факультетів університету, при проведенні просвітницької роботи з вчителями, науковцями, школярами.

Сучасний гербарій судинних рослин (260 000 г.з.) *CWU* практично заново сформований у повоєнні роки під час польових ботанічних досліджень та практик студентів у різних регіонах колишнього СРСР, щорічних ботанічних екскурсій та експедицій в різні області України та країн далекого й ближнього зарубіжжя. До складу гербарію входять унікальні колекції, автентичні зразки та гербарні збори видатних вчених – систематиків за останні майже 200 років. У тому числі: *Tulipa quercetorum* Klokov & Zoz (голотип), *Tulipa graniticola* Klokov & Zoz (голотип), *Tulipa hypanica* Klokov & Zoz (голотип), *Tulipa ophiophylla* Klokov & Zoz (голотип), *Tulipa ophiophylla* Klokov & Zoz, *subsp. bestaschia* Klokov & Zoz (лектотип), *Tulipa scythica* Klokov & Zoz (голотип), *Syrenia talijevii* Klokov (голотип), *Thymus dimorphus* Klokov & Des.-Shost. (голотип), *Thymus calcareus* Klokov & Des.-Shost. (ізонеотип), *Lithospermum czernjajevii* Klokov (ізотип), *Eleocharis levinae* Zoz (голотип), *Eleocharis zinserlingii* Zoz (голотип), *Eleocharis czernjajevii* Zoz (лектотип), *Euphorbia stepposa* Zoz ex Prokud. (голотип, ізотип), *Festuca arietina* Klokov (ізотип), *Festuca rubra* L. var. *cretaceae* Lavr. (тип), *Elytrigia maeoticum* Prokud. (паратипи).

Перелік автентичного матеріалу постійно поповнюється під час робіт з вивчення та інвентаризації основних фондів та неінсерованого матеріалу.

Науковий гербарій природної флори включає розділи: флора України, флора Харківської області, флора Криму, флора Євразії (країни СНД).

У гербарії зберегаються зразки В. Черняєва, Г. Ширяєва. З повоєнних зборів слід відмітити матеріали М. Цвельова, Ю. Прокудіна, М. Алексеєнко, А. Константінової, В. Циганкової, К. Єрмоленко. В останні роки значно збагатилася колекція природної флори Харківської області за рахунок зборів В. Тверетінової, Л. Горєлової, Г. Чорної, Н. Саїдахмедової, О. Безроднової, Ю. Гамулі.

Деякі регіональні колекції зберігаються окремо. Серед них гербарій флори Західного Сибіру Томського університету імені П.М. Крилова, отриманий Харківським університетом, мабуть ще у довоєнні часи. Як унікальна регіональна колекція, це зібрання зберігається окремо, але деякі екземпляри зустрічаються й у складі інших гербарних фондів. Загальна кількість сягає 150 зразків та постійно поповнюється новими знахідками.

Найцінніші серед них – 18 зразків особистих зборів П. Крилова, які ілюструють флору Сибіру (Алтай, Семипалатинська та Єнісейська губернії, Усть-Каменогорськ, Мінусинськ) й датовані 1890–1931 роками. Серед інших колекторів: Л. Сергієвська (Читинська область, Східний Сибір, Томск, Забайкалля, 1925–1936), Б. Шишкін (Алтай, Семиреченська обл., Томск, Урянхайська Земля, 1908–1927), В. Сапожніков (Алтай, 1890–1931), З. Торчевська та С. Глуздамов (Хакасія, 1931–1935), В. Ревердатто (Західні Саяни, 1923–1931), М. Альбицька (1884–1931) та інші.

Окрім регіональних гербаріїв, що представляють флору Євразії, у гербарії Харківського університету зберігаються систематичні збори. Найвідомішою й найбільшою є гербарна колекція злаків України і суміжних територій, сформована під керівництвом Ю. Прокудіна. Ця колекція є найбільшою колекцією злаків України.

Науковий гербарій злаків України та суміжних територій цілеспрямовано почав формуватися в 1930-ті р., під керівництвом та за активної участі професора Ю. Прокудіна. Цей гербарій – результат роботи кількох поколінь ботаніків харківської агростологічної школи та є унікальним в своєму роді. Зараз він налічує понад 20 000 г.з. основного фонду та значний не інсерований фонд, який потребує обробки. Гербарій охоплює зразки 98 родів, розміщених за системою, прийнятою в монографії «Злаки Украины» (1977). Зразки видів з різних місць збору зберігаються окремо за підрозділами: Правобережна Україна, Лівобережна Україна (без Харківської області), Харківська область, Крим, гербарій зібраний поза межами України (52 види), зразки з колекційної ділянки кафедри вищих рослин ХДУ (79 видів), та у деяких розділах – іменні або регіональні колекції.

У гербарії злаків зберігаються збори В. Черняєва *Stipa pulcherrima* C. Koch, *S. dasyphylla* (Czern. ex Lindem.) Trautv. та також зразки з колекції М. Турчанінова. Окремо у гербарії злаків зберігається колекція роду *Tryticum* (*Agropyrum*). У цій, порівняно невеликій колекції (73 гербарних зразки) зберігаються унікальні екземпляри зібрані у Північній Америці (Південна Дакота), Європі (Угорщина, Австрія) які датуються XIX ст. Історична цінність цієї колекції полягає в унікальних зразках, які були зібрані В. Черняєвим та перший завідувач кафедри ботаніки Ф. Делявінем, задовго до Н. Турчанінова. Розрізнені зразки з наукового надбання цих вчених постійно виявляються при впорядкуванні гербарних фондів. За попередніми даними кількість таких зразків сягає кількох сотень.

У ході опрацювання родини злаків кафедра підтримувала тісні зв'язки з різними установами та особами, що дозволило значно збагатити гербарій. Так, з Донецького ботанічного саду надійшла колекція роду *Stipa* L. (14 видів); злаки Козачо-Лагерної арени у 1960 році передав кафедрі професор Кубанського університету Р. Серeдін (зразки 20 видів з 12 родів); 8 видів представлені ексикатами флори Чехословаччини (Flora Exiccata Reipublicae Cechoslovenicae, Brno, 1948–1949). Окремо зберігаються гербарій з Латвійської РСР, злаки Далекого Сходу, Закарпаття, колекції злаків заповідників Кам'яні Могили, Асканія-Нова (Україна), Аксу-Джабагли (Середня Азія).

Основні фонди гербарію зібрані і опрацьовані викладачами та науковими співробітниками – вихованцями кафедри. Окрім Ю. Прокудіна, на долю якого припадає найбільша частина праці по створенню гербарію, слід назвати також М. Алексеєнко (збори з різних районів України, 1933–1960), М. Башинську (збори 1935–1938), Ю. Верниченко – злаки Карпат, обробку родів *Poa* L. О. Поярковою, М. Калениченко, *Festuca* L. – О. Вовк, *Bromus* L. – Л. Слюсаренко, *Elytrigia* Desv. – І. Друльовою. Всі вони в різні роки були активними учасниками наукових експедицій, кожен з них вніс свою частку до створення наукового гербарію злаків у Харківському університеті.

Кількість зразків різних родів та видів коливається у широких межах, від кількох екземплярів до кількох сотень, але при цьому гербарний матеріал не дублюється, кожен гербарний зразок є унікальним. Взагалі лише 101 вид представлений мінімальною кількістю зразків (1–5), інші – більшою кількістю зразків. Серед регіонів України доволі рівномірно представлені як Лівобережжя, так і Правобережжя, а також Крим та Харківська область. Серед зарубіжних країн представлені екземпляри, зібрані з території колишнього СРСР (Росія, азіатська частина СРСР, Кавказ).

Серед найбільш представлених – гербарій роду *Festuca*. Ці матеріали становлять майже 2 000 г.з. основного фонду та лькома сотнями не інсерованого матеріалу. На сьогодні в обробленій частині матеріалів з роду *Festuca* зберігається 39 видів, серед яких 30 – українські та 9 – видів, що зростають в інших державах, з яких переважна більшість представлена 10–20 екземплярами, серед яких є унікальні збори *Festuca tianschanica* Roshev. С. Коржинського (1895) з Туркестану; *Festuca drymeja* Mert. & W.D.J. Koch Кервица (1896), *Festuca gigantea* (L.) Vill. В. Марковича (1897). Найбільша частина зборів основної частини матеріалів *Festuca* датується 1957–1980. Найбільшу цінність становлять збори датовані серединою XIX та початком XX століть. Серед них є екземпляри з гербарію В. Черняєва, Л. Колокольнікова, в тому числі кілька типових зразків. Серед колекторів цього роду слід назвати Ю. Прокудіна, В. Тверетінову, О. Константинову, М. Цвельова, Е. Єрмоленко, Ю. Верніченко.

За нашими даними у колекції злаків України та суміжних територій налічується біля 200 колекторів, основними з яких є Ю. Прокудін, Є. Єрмоленко, Л. Слюсаренко, Ю. Верніченко, А. Константинова, В. Тверетінова.

Сучасний альгологічний гербарій *CWU* загалом налічує 5 000 г.з. і складається з кількох окремих колекцій. Історична частина представлена ексикатами водоростей Європи Л. Рабенхорста (Dr. L. Rabenhorst: «Die Algen Sachsens» «Die Algen Europas». Окремо зберігається гербарій морських водоростей: зелених, червоних і бурих водоростей Баренцевого (колектор І. Досиче-

ва), Японського (колектори Г. Бардунова, Л. Матюша), Чорного морів (загальна кількість понад 500 г.з.).

Важливою складовою частиною гербарію є альготека – науковий гербарій прісноводних водоростей. Тут зберігаються колекції, представлені зборами з водойм Баргузинського заповідника на Байкалі (колектор А. Громакова (Бочка)), заповідника «Дунайські плавні» (колектор К. Шихзадаєва), р. Сіверський Донець з притоками (колектор О. Горбулін), водойм РПП «Нижньоворсклянський (колектор О. Райда).

Колекція водоростей прісноводних водойм включає понад 1 500 зразків і використовується переважно в учбових цілях. Кожен зразок (флакон) містить масовий матеріал з одного, рідше двох видів без вказівок колектора і місця збору. Колекція постійно поповнюється за рахунок зборів з різних регіонів України й прилеглих територій.

Мікологічний гербарій (10 000 г.з.) представлений майже повними зібраннями ексикат, та окремими гербарними колекціями. Найвідоміші з них: ексикати грибів Європи Л. Рабенхорста (Dr. L. Rabenhorst «Fungi Europaei exsiccati» різних видань); О. Яапа (O. Jaap «Fungi selecti exsiccati»); ексикати грибів О. Требу (O. Trebaux «Chytridineae»), ексикати грибів Росії Ф. Бухгольтца (F. Buchgoltz «Fungi Rossici exsiccati») та ін. У складі цього гербарію багато цінних екземплярів та аутентичного матеріалу, який потребує ретельного дослідження.

У навчальному процесі використовується колекція грибів, що сформована та постійно оновлюється за рахунок зборів у межах Харківської області.

Ліхенологічний гербарій (10 000 г.з.) містить наступні колекції: ексикати лишайників Європи Л. Шерера (L. Schaerer «Lichenes Helvetici Exsiccati»), Л. Рабенхорста (L. Rabenhorst «Lichenes Europaei Exsiccati») та Росії В. Савич (Savicz V.P. «Lichenotheca Rossica Regionibus Confinibus Complecta»). Унікальною є колекція ексикатів лишайників німеччини G. Körber «Lichenum Selecti Germaniae». Ця колекція налічує 93 гербарних зразки з 65 родів та зберігається окремо.

Гербарні колекції зберігаються як за регіонами збору, так і за систематичною ознакою. Так лише одна родина – *Parmeliaceae* представлена понад 180 зразками (з 16 родів та 35 видів) зборів 1906–2008 років, серед яких – *Parmelia hyperopta* Ach. (А. Єлєнкін, 1906), Камчатська експедиція 1908, 1909 років (колектор В. Савіч), Туруханська (1914, на р. Єнисей) та Печорська колонізаційно-дослідницька 1926 р. (колектор К. Рассадіна).

У гербарії лишайників збереглися зразки з перших в Росії ліхенологічних колекцій (К. Рассадіної, В. Савіча, А. Окснера, О. Єленкіна, А. Какса). Ця частина ліхенологічної колекції, не зважаючи на незначну чисельність, має значну науково-історичну цінність. Серед найцікавіших зборів – *Parmelia hyperopta* Ach. (1906, Японія, колектор А. Єленкін) та *Cetraria hiascens* (Fr.) Th.Fr., (1910, К. Рассадіна, Архангельська губ., Нова Земля).

Повоєнні збори представлені колекціями лишайників, зібраними на Кольському півострові (Н. Ільченко, Р. Жупаненко, К. Єрмоленко, Т. Догадіна), в Якутії (Т. Догадіна, Н. Романчук), на Кавказі (Т. Догадіна), в Забайкаллі (Т. Догадіна, К. Кузьменко). Останнім часом ліхенологічний гербарій значною мірою поповнився зборами А. Громакової (Харківська область, крейдяні відслонення, Крим), Л. Димитрової (лишайники м. Полтава), Л. Шавріної (Московська обл.) та ін.

Бріологічний розділ складається з розрізнених історичних колекцій, та сучасних зборів (всього близько 10 000 г.з.). Серед них найціннішими є ексикати печінкових та антоцеротових мохів Європи (*Hepaticae europaeae* Dr. Gottasche und dr. L. Rabenhorst. Dresden, 1871) видання 1855–1872 років. Ця колекція налічує 569 гербарних листів, на яких представлені 183 види з 55 родів. В цілому колекція збереглась досить добре та в повному обсязі.

Крім того, у колекції представлено біля 100 розрізнених зразків, які датуються кінцем XIX – початком XX століття. В цій частині збереглися збори з різних регіонів Російської імперії, в тому числі з центральних губерній (22 екземпляри), Сибіру (15), Карелії (7), Білорусії (13), Туркестану, Грузії, з Польші і Монголії. Колекторами виступають відомі бріологи і флористи: Е. Цикендрат (Musci Rossici), А. Бєляєва, В. Савич, Л. Савич-Любицька

(Plantae Minskensis 1922-23, Iter Albo-Rossicum II (1924) et III (1925), Ф. Рябушинський, М. Кузнєцова, І. Крашеніннікове.

Серед зборів є дублікати з відоміших біологічних колекцій. Для більшості екземплярів указані назви експедицій в Сибір, на Далекий Схід і в Середню Азію, або особистих колекцій, до складу яких вони входили раніше: Тену-Денська 1908 р., Камчатська під керівництвом Ф. Рябушинського 1908 р., експедиція М. Кузнєцова до Нерчинської округи 1909 р.; Б. Клопотова до Наримського краю 1910 р.; Лено-Киренської 1910 р., Якутсько-Усть-Майської 1911 р., Амурської під керівництвом М. Гондатті 1911 р.; експедиція І. Крашеніннікова до Монголії 1925 р.).

Сучасний гербарій мохів представлений переважно зборами з території України та Харківської області (І. Друльова, М. Великодна, Ю. Гамуля та ін.), м. Харкова (О. Барсуков) та студентські збори різних років.

Багато уваги приділяється співробітниками кафедри формуванню та упорядкуванню демонстраційного та учбового гербарію. З часів свого існування головним призначенням кафедри ботаніки, звісно окрім суто наукових досліджень, була підготовка кваліфікованих фахівців-ботаніків, дослідників флори, рослинності, систематиків. Саме з цією метою власне і був створений В.Черняєвим гербарій. Сьогодні загальний обсяг учбового гербарію налічує понад 50 000 г.з. і представлений, головним чином, повоєнними зборами викладачів, наукових співробітників і студентів кафедри. Гербарій широко використовується при викладанні загальних і спеціальних курсів для студентів біологічних спеціальностей університету, а також при проведенні великого спецпрактикуму з флори судинних рослин.

Гербарій включає збори багатьох колекторів за різні роки: екзотичні рослини Нікітського (Ю. Прокудін, К. Єрмоленко), Батумського (О. Пояркова, О. Вовк, В. Шатровська) та Полярно-альпійський ботанічних садів (К. Єрмоленко, П. Черв'якова, В. Кившарь, В. Гребенчук); заповідників степової частини України (Л. Шеремет, Т. Мусієнко), Середньої Азії (О. Пояркова, В. Циганкова, О. Вовк, Л. Зозуля, Ю. Бенгус, Л. Дорошенко,

В. Шатровська, І. Друльова, Н. Бешко, Р. Левченко), Лазовського (А. Іващєнко, К. Волотовський, І. Друльова), Кандалашського (К. Єрмоленко, П. Черв'якова, В. Кившарь, В. Гребенчук), Байкальського та Баргузинського (О. Мерзлова, К. Волотовський, Ю. Гамуля); рослини Приморського краю (А. Іващєнко, К. Волотовський, І. Друльова), Полярного Уралу (О. Таран), Криму (Ю. Прокудін, К. Єрмоленко, О. Вовк, Г. Стрельцова), Карпат (К. Єрмоленко, Ю. Верниченко, К. Мирончук), вищу водну рослинність басейну Сіверського Донця (Г. Чорна) та солонцьово-солончакову рослинність України (О. Безроднова, Ю. Гамуля).

Учбовий гербарій сформований за темами загальних і спеціальних курсів. Він включає лекційний демонстраційний гербарій та гербарій для лабораторних і практичних занять. Гербарій для спецкурсу «Лікарські рослин» включає понад 120 видів (у майже 1 000 г.з.) лікарських рослин офіційної та неофіційної медицини. Гербарій світової флори для курсу «Ботанічна географія» (понад 2 000 г.з.) включає рослини майже з усього світу, в тому числі з Центральної Америки, Австралії, Індії, Африки, Європи, країн Середземномор'я, з Центральної Азії та з Далекого Сходу зібрані в різні роки Ю. Прокудіним, К. Єрмоленко, І. Друльовою, В. Циганковою та ін. Гербарій культурних рослин включає майже 300 видів, форм та сортів культурних рослин у 1 500 г.з. Гербарій для загального курсу «Ботаніка» включає демонстраційний матеріал (Україна, Європа, Азія, Австралія, Куба, Нікарагуа зі зборів Ю. Прокудіна, І. Друльової, М. Алєксеєнко), та гербарій для практичних занять (загалом понад 200 видів флори України, у майже 15 000 г.з.). Гербарій видів і форм деревних та чагарникових рослин природної та декоративної флори України, Росії, Казахстану (переважно збори К. Єрмоленко, К. Волотовського) до курсу «Дендрологія» налічує понад 800 г.з. Гербарій рідкісних та зникаючих рослин природної флори України та Світу (понад 200 видів рослин у 1 000 г.з., колектори Л. Горєлова, І. Друльова, В. Тверетинова, М. Алексеєнко, Н. Саїдахмедова, О. Безроднова, Ю. Гамуля). Гербарій флори судинних рослин для великого спецпрактикуму включає понад 500 видів

рослин тундри, хвойних і широколистяних лісів, лук, крейдяних відслонень, бур'янів (загалом понад 3 000 г.з.).

Щорічно гербарні фонди поповнюються матеріалами з флори Харківської області (природно-заповідний фонд, в тому числі Національний природний парк «Гомільшанські ліси»), флори інших регіонів України (в тому числі Крим, Карпати, західні регіони), Росії (Ленінградська область) та іншими матеріалами.

В останні роки завдяки зростанню уваги наукової спільноти і держави до вивчення флори України, хорології її флори та ревізії певних таксонів, кількість звернень до гербарію Харківського університету збільшилась у кілька разів. Це свідчить про те, що зібрана у Харківському університеті майже за два століття унікальна колекція висушених рослин має не тільки значну наукову, а й вийнятковую історичну цінність.

Т. Догадіна, Ю. Гамуля

Література:

Арнольди В. М. Список гербариев Императорского Харьковского университета // Уч. зап. Харьков. ун-та. – 1911. – 20 с.

Арнольди В. М. Список гербариев Императорского Харьковского университета (Отд. отт.) // Работы Ботанического института Харьковского университета. – Харьков, 1915. – Вып. 2. № 16. – С. 1–20.

Барсуков А.А. К вопросу инвентаризации коллекций *Bryophyta* в гербарии Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина (*CWU*) // Тези міжнар. конф. мол. учених ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – С. 293–294

Гамуля Ю.Г. Гербарій судинних рослин кафедри ботаніки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2003. – **66**, № 11. – С. 46–49.

Гамуля Ю.Г., Барсуков А.А. Эксикаты «Hepaticae europaea» Л. Рабенгорста в гербарии Харьковского национального уни-

верситета им. В.Н. Каразина. // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків. Матер. наук. конф. (2008 р., м. Канів). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 58–60.

Гербарій інституту ботаніки НАН України (*KW*). – Київ, 2002. – 144 с. – С. 10.

Громакова А.Б. Создание електронного кадастра лишайников в гербарии Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків. Матер. наук. конф. (2008р., м. Канів). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 60–61.

Громакова А.Б. Эксикаты Г. Кербера в лихенологическом гербарии Харьковского университета // Матеріали XI з'їзду Укр. бот. тов. Харків, 2001. – С. 111–112.

Догадина Т.В., Горбулин О.С. Коллекция эксикатов водоростей Средней Европы в фондах Гербария ХНУ (*CWU*) // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків. Матер. наук. конф. (2008р., м. Канів). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 61–63.

Догадина Т.В. Горбулин О.С. Коллекции морских водорослей в Гербарии Харьковского университета (*CWU*) // Вістник Харківського національного университету ім. В.Н. Каразина. Серія: біологія. – 2008. – Вип. 8, № 828. – С. 16–23.

Догадіна Т.В. Гербарій Харківського державного університету // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 74–78.

Крицька Л.І. Гербарій судинних рослин (*KW*) // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 11–22.

Лавренко Е.М. Сучасний стан гербаріїв Харьківського ботанічного саду // Укр. ботан. журн. – 1924. – **2**. – С. 86–87.

Ладнова И.А., Рокитянский А.Б. Гербарий высшей водной растительности в гербарии *CWU* // Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків. Мат-ли наук. конф. (2008р., м. Канів). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 63–64.

Прокудин Ю.Н. Выдающийся русский ботаник XIX столетия В.М. Черняев. – Харьков: изд-во Харьк. ун-та, 1953. – 51 с.

Прокудін Ю.М. В.М. Черняєв: до 160-річчя з дня народження // Ботан. журн АН УССР. – 1953. – **10**, 4. – С. 86-90.

Чопик В.І., М'якушко Т.Я., Соломаха Т.Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. – Київ: Фітосоціоцентр, 1999. – 130 с.

Ширяев Г. Гербарии и обменные учреждения: Из истории одного научного учреждения (Гербарий Харьковского университета) // Тр. Ботан. сада Имп. Юрьев. ун-та. – 1911. – **12**, вып. 3. – С. 295–297.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 329, 331.

Turczaninow N. S. Catalogus plantarum Herbarii Universitatis Caesareae charkoviensis. Ps 1. Continens ordines in primo volumine prodromi systematis naturalis Candolleani insertos, ab initio ad Malvaceas, cum animadversionibus et descriptionibus generum et specierum novarum. – Charcoviae : Typ. Univ., 1855. – 117 p.

Харків

Мікологічний гербарій (Фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна CWU-MYC

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Адреса:	площа Свободи, 4, м. Харків-77, 61077
Телефон:	+38(057)7075616
Факс:	Відсутній
e-mail:	akulov@univer.kharkov.ua, alex_fungi@yahoo.com
Рік заснування:	1825
Кількість зразків:	20 000
Наявність типових зразків:	Наявні
Географічна спеціалізація:	Україна, інші країни світу та Антарктиди.
Основні колектори:	О. Акулов, А. Бондарцев, Ф. Бухгольтц, Ф. Делявінь, Н. Картавенко, В. Комаров, Д. Леонтьев, Л. Логвіненко, О. Масловський, Р. Мещерякова, О. Надєїна (Федоренко), Г. Неводовський, О. Ординець, К. Пєнго, А. Потебня, О. Прилуцький, О. Сивоконь, А. Сирко, Г. Спагоров, І. Ставішенко, Т. Страхов, В. Траншель, Г. Трунов, А. Усіченко, Н. Шестунов, В. Черняєв, Т. Ярошенко,

	А. Ячевський, F. Bubak, L. Fuckel, J. Kabat, L. Rabenchorst, H. Rehm
Цінні колекції:	Гербарій А. Потебні, Т. Страхова, О. Масловського, Мікологічні ексикати: А. Бондарцев «Эксиккаты грибов СССР», Г. Неводовський «Грибы России», L. Rabenhorst «Fungi Europaei exsiccati», «Lichenes europaei exiccati», J. Kabat et F. Bubak «Fungi Imperfecti exiccati», F. Bucholtz. «Fungi rossicci exsiccati», A. Potebnia «Herbarium Rossicum Universitatis Cesareae Charkoviensis», L. Fuckel «Fungi Rhenani exsiccati», W. Tranzschel et J. Serebrianikov «Mycotheca rossica», A. Jaczewki, V. Komarov, W. Tranzschel «Fungi Rossiae exiccati»
Обмінний фонд:	1 500
Куратор гербарію:	Акулов Олександр Юрійович, кандидат біологічних наук, доцент кафелри мікології та фітоімунології
Штат:	Відсутній

Мікологічний гербарій (фунгарій) *CWU-MYC* є складовою частиною наукового гербарію Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Його було створено у 1825 р. видатним харківським ботаніком та мікологом В. Черняєвим. Цей гербарій є найстарішою науковою колекцією грибів в Україні.

Мікологічний гербарій зберігається на кафедрі мікології та фітоімунології ХНУ імені В.Н. Каразіна. Його фонди станом на цей час нараховують понад 20 тис. зразків (в тому числі старовинних зразків та ексикат 2918). Більша частина старовинних мікологічних ексикат (17890 зразків) традиційно зберігається в основному фонді гербарію *CWU* та не входить до складу фунгарію.

Найстарішим у колекції є зразок гриба *Sphaeria connivens* Ehrh. зібраний у 1793 р. Я. Ерхартом. Це не лише найстаріший гербарний зразок в *CWU*, але й водночас фрагмент перших в історії людства мікологічних ексикат – «Plantae Cryptogamae…», виданих учнем К. Лінея Я. Ерхартом у Ганновері. Цінність цього зразка також полягає у тому, що до нього прикріплений невеличкий гербарний зразок з рукописними помітками проф. Ф. Делявіня – одного з засновників Харківського університету, першого викладача ботаніки в університеті й водночас вчителя засновника гербарію *CWU* – В. Черняєва.

У колекції *CWU-MYC* також зберігаються 10 зразків грибів, зібраних Ф. Делявінем (1767–1826), 15 зразків зібраних французьким мікологом Ж. Мужо (1776–1858), 12 зразків (в тому числі типові) зібраних італійцем Дж. Де Нотарісом (1805–1877) та 38 зразків з колекції російського міколога Н. Шестунова (1863–1928).

Колекція грибів засновника гербарію *CWU* – В. Черняєва (1793–1871), нажаль, майже не збереглася. У колекції *CWU-MYC* представлені лише 12 зразків зібрані цим вченим та каталог його гербарію. Голотипи описаних В. Черняєвим видів гастероміцетів та міксоміцетів у колекції відсутні. Важливо відзначити, що на етикетках кількох зразків водночас присутні записи Ф. Делявіня та В. Черняєва, тому встановити авторство збору цих зразків досить важко.

До числа особливо цінних історичних колекцій відноситься мікологічний гербарій харківського міколога та фітопатолога А. Потебні (1870–1919), що налічує близько 2 500 зразків. До складу цієї колекції увійшли ексикати «Herbarium Rossicum Universitatis Cesareae Charkoviensis» у 6 томах – перші та дотепер єдині ексикати грибів України. Ця колекція містить низку голотипів видів, описаних А. Потебнею.

Велику наукову цінність також являє колекція іржастих та сажкових грибів Т. Страхова та О. Масловського (близько 1 200 зразків), а також колекція водних грибів Л. Логвиненко (близько 300 зразків).

Колекція *CWU-MYC* містить окремі зразки з мікологічних ексикат: Cryptogamae Exsiccatae Editae a Museo Hist. Natur.

Windobonensi; Ellis et Everhart: Fungi Colimbiani; Farlow Herbarium of Harvard University (Reliquiae Farlowianae); Flora Bohemiae et Moraviae Exsiccata; Flora von Westfallen; Fungi Dacotensis; Fungi Exotici Esxiccati; Fungi Exsiccati Suecici Praesertim Upsalienses; Fungi Latvici Exsiccati; Kryptogamae Exsiccatae; Les Champignons fugures et desseches; Micromycetes Rariores Selecti; Mycotheca Boreali-Americana; New York Fungi; Newodowski: Permutatio Fungorum; Plants of Florida; Polacci: Fungi Longbardiae Exsiccati; Rehm: Ascomycetes; Sydow: Mycotheca Germanica; Thümen: Fungi Austriaci; Thümen: Mycotheca Universalis; Torrend: Mycotheca Brasiliensis; Triebel: Microfungi Exsiccati; Vogel: Flora Marchica; Zenker: Flora von Kamerun.

Фунгарій *CWU-MYC* містить низку типових зразків грибів, описаних такими вченими як А. Потебня, Н. Шестунов, F. Bubak, L. Fuckel, J. Kabat, J. de Notaris, L. Rabenhorst, H. Rehm, P. Saccardo та деякими іншими. Інвентаризація «історичних» типових зразків та встановлення сучасного статусу відповідних видів ще триває. Також колекція *CWU-MYC* містить голотипи кількох нових для науки видів грибів, описаних харківськими вченими останнім часом: *Cosmospora stegonsporii* Rossman, Farr et Akulov, *Xylaria sibirica* Y.M. Ju, H.M. Hsieh, Lar. N. Vassiljeva et Akulov, *Tubulifera applanata* Leontyev et Fefelov.

Починаючи з 1919 р., після масової еміграції харківських мікологів та передчасної смерті А. Потебні, у Харківському університеті основна увага приділялася фітопатологічним дослідженням й мікологічний гербарій поступово занепадає. Його відродження відбулося лише у 1993 р. водночас із створенням спеціалізованої кафедри мікології та фітоімунології.

Протягом останніх років співробітниками кафедри ведеться інтенсивна робота з інвентаризації наявних гербарних фондів та їх доповненню. Окрім власних зборів, що ведуть співробітники кафедри, гербарій проводить інтенсивний обмін зразками з іншими гербаріями світу, зокрема: *KW, LE, MSK, VLAD, SVERD, M, GZU, BPI, PEUFR* та інші. Культури, одержані з деяких зразків зберігаються в колекції *CBS*. За цей час обсяг колекції поповнено майже 15 000 зразків, у тому числі з Білорусі, Бразилії, Італії,

Іспанії (Канарські острови), Німеччини, Франції та Росії (Далекий Схід, Кавказ, Краснодарський край, Сибір, Урал). За цей час з колекцією працювали 42 фахівці з 22 країн світу (Австрія, Аргентина, Білорусь, Бельгія, Італія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, ПАР, Польща, Росія, США, Тайвань, Україна, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Естонія та Японія). Розпочато роботи із створення електронного каталогу колекції. Інформацію про мікологічний гербарій Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна внесено до каталогу «Index Herbariorum» (http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=126957).

Мікологічний гербарій *CWU-MYC* сьогодні налічує понад 20 000 одиниць зберігання. Він складається з основного фонду (близько 12 600 о.з), колекції старовинних зразків та ексикатів (2 918 г.п.), меморіальних колекцій (близько 4 000 г.п.), обмінного фонду (близько 1 500 г.п.) та не фондових матеріалів (переважно нові збори, які знаходяться у стані опрацювання). Зразки грибів та грибоподібних огранізмів, інсеровані до основного гербарію, розподіляються таким чином: аскомікотові та анаморфні гриби (близько 5 100 о.з.), міксоміцети (близько 1 700 о.з.), ліхенізовані гриби (близько 300 о.з.), гастероміцети (≈1000 г.п.), афіллофороїдні та гетеробазидіомікотові гриби (близько 4 100 г.п.), агарикоїдні гриби (близько 400 г.п.).

Обмінний фонд постійно поповнюється співробітниками кафедри мікології та фітоімунології в процесі експедиційного вивчення різних територій та дослідження окремих таксонів. До не фондових матеріалів відноситься понад 8 000 о.з.

Зразки грибів та грибоподібних організмів переважно зберігаються в пакетах з щільного паперу. Розмір пакетів зумовлений розміром зразка, проте здебільшого використовуються пакети 11,5 х 9,0 та 17,0 х 13,5 см, що визначається способом їх зберігання в стандартних картонних коробках 70 × 31,0 × 21,5 см у дерев'яних гербарних шафах. Для зберігання дрібних та ламких зразків грибів (*Typhula* та ін.) та міксоміцетів використовуються сірникові коробки, в кожній з яких розміщується окремий зразок. Колекція фітопатогенних грибів частково зберігається

зафіксованою на паперових аркушах формату А3 у картонних папках 48,0 х 80,0 х 34,0 см. Колекція водних грибів зберігається у невеликих скляних флаконах з фіксуючою рідиною. Старовинні колекції, ексикати та типові зразки зберігаються у металевих вогнетривких сейфах.

Основна кількість видів грибів і грибоподібних організмів, що є у складі мікологічного гербарію *CWU-MYC*, зібрані на території України, хоча є також незначні за розмірами колекції з інших країн світу.

Матеріали досліджень, виконаних на основі мікологічного гербарію публікуються у журналах: Український ботанічний журнал, Заповідна справа в Україні, Микология и фитопатология, Экология, Acta Silvatica et Lignaria Hungarica, Bulletin de la Society Mycological Madrid, Forest Pathology, Fungal Planet, Mycena, Mycology, Mycotaxon, Natural Product Communications, Pagine di Micologica, Persoonia та ін. Відомості про гербарні матеріали також увійшли до Літописів природи НПП «Гомільшанські ліси», НПП «Святі гори» та деяких інших природоохоронних територій. За матеріалами гербарію опубліковано кілька монографій, а також навчальних посібників для студентів.

О. Акулов

Література:

Акулов О.Ю. Мікологічний гербарій (фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна *CWU (Myc)* // Матеріали наукової конференції «Створення кадастрів фіторізноманіття заповідних територій, ботанічних садів та дендропарків (Канів, 13–15 жовтня 2008 р.). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – С. 57–58.

Акулов А.Ю., Леонтьев Д.В. Новые данные о микологических коллекциях конца XVIII – середины XIX века из фондов Харьковского университета // Вісн. Луган. держ. пед. унів. – 2003. – **67**, № 11. – С. 64–69.

Акулов А.Ю., Леонтьев Д.В., Ордынец А.В. Выдающийся миколог Николай Васильевич Сорокин (1846 – 1909) // Мат-лы Междунар. конф. «Вопросы общей ботаники: традиции и перспективы» (Казань, 23 – 27 января 2006 г.). – Казань: КГУ, 2006. – Ч. 1. – С. 13–17.

Глущенко В.І., Акулов О.Ю., Леонтьєв Д.В. Історія мікологічних досліджень в Харківському університеті (до 200-річчя створення університету) // Мат-ли XI з'їзду Укр. ботан. тов. (25–27 вересня 2001р.). – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2001. – С. 86–87.

Глущенко В.И., Леонтьев Д.В., Акулов А.Ю. Микологическим исследованиям в Харьковском университете – 200 лет // Мат-лы междунар. науч. конф. «Каразинские естественнонаучные студии» (Харьков, 14–16 июня 2004 г.). – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2004. – С. 210–211.

Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Харьков: изд. Ф.О. ХОС-ХОС, 1915. – Вып. 1 (Бактерии, амебовидные организмы и низшие грибы). – С. 1–20.

Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Харьков: изд. Ф.О. ХОС-ХОС, 1915. – Вып. 2 (Голосумчатые, мучнисторосные и дискомицеты). – С. 121–251.

Потебня А.А. Материалы к микологической флоре Курской и Харьковской губернии // Тр. О-ва Исп. Прир. при Харьк. Унив. – 1910. – **43**. – С. 203–241.

Прокудин Ю.Н. Выдающийся русский ботаник XIX столетия В.М. Черняев. – Харьков: ХГУ, 1953. – 51 с.

Спагоров Г.Е. Материалы к флоре паразитных грибов Харьк. губ. // Тр. О-ва Исп. Прир. при Харьк. Унив. – 1915. – **49**. – С. 1–20.

Страхов Т.Д. К истории микологии и фитопатологии в Харьковском университете (дооктябрьский период) // Труды НИИ Биологии и биологического ф-та ХГУ. – 1955. – **22**, №1. – С. 161–193.

Czerniaiev B.M. Nouveaux Cryptogames de l'Ukraine et quelques mots sur la flore de ce pays // Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou. – 1845. – **18**, N 3. – S. 132–157.

Харків

Гербарій ботанічного саду загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна CWB

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти та науки України
Установа:	Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Адреса:	вул. Клочківська, 52, Харків-22, 61022
Телефон:	+38(057)706-33-40
Факс:	+38(057)706-33-34
e-mail:	khbg@i.ua
Рік заснування:	1825
Кількість зразків:	7 500
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Харківська обл.), Росія (Європейська частина, Далекий Схід)
Основні колектори:	О. Альохін, М. Башинська, А. Благая, З. Булавіна, А. Вількер, Л. Горєлова, Л. Дерфіль, І. Друльова, К. Єрмоленко, З. Комір, М. Овчінікова, О. Паршина, О. Петрова, Л. Station Станіславчук, О. Таран, З. Тараненко, Л. Циганкова, В. Шатровська
Цінні колекції:	Гербарій Л. Горєлової
Обмінний фонд:	Наявний

Куратор гербарію:	Альохін Олександр Олексійович, директор ботанічного саду
Штат:	Відсутній

Примітка редактора. Після вливання колекції *CWB* до основних фондів гербарію Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна *CWU*, він прирівнювався до останнього (http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=125054). Зараз акронім *CWB* використовується для відновленої гербарної колекції Ботанічного саду і розглядається як внутрішній акронім *CWU*.

Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (*CWU*) – один з найстаріших гербаріїв України. Він був заснований В. Черняєвим у 1825 році. Тривалий час гербарій зберігався у адміністративно-лабораторному корпусі ботанічного саду. Кілька років тому, з метою поліпшення умов зберігання, значна частина цього гербарію була перенесена у спеціально обладнане приміщення біологічного факультету у головному корпусі університету. Частина колекції залишилася в ботанічному саду.

Сучасний науковий гербарій ботанічного саду розміщено у спеціально відведеній окремій кімнаті у спеціальних дерев’яних шестисекційних шафах «ленінградського» типу. Папки розміщені в окремих секціях і мають етикетки із зазначення їх вмісту. Гербарні матеріали колекції розміщені за системою А. Енглера. Зразки або нашиті на папір стандартного розміру, або вільно лежать в середині гербарної обгортки.

Штат в гербарії *CWB* відсутній. Роботу з формування та підтримання гербарних фондів виконують співробітники ботанічного саду, значною мірою у зимовий період. Поповнення гербарних колекцій відбувається завдяки особистим зборам співробітників саду.

Фонди *CWB* складаються з окремих колекцій: гербарій вищих рослин флори Харківської області; гербарій вищих рос-

лин флори Росії (Європейська частина, Далекий Схід); гербарій дикорослих судинних рослин території ботанічного саду; гербарій трав'янистих та деревних інтродуцентів; гербарій вікових станів онтогенезу інтродукованих рослин. Всі ці матеріали в різні роки зібрані та опрацьовані співробітниками ботанічного саду.

Гербарій судинних рослин Харківської області налічує понад 1 500 г.з. Його формування було розпочато Л. Горєловою з середини 1980-х років. У цих зборах знаходиться більш ніж 200 аркушів рідкісних та зникаючих видів рослин, що занесені до регіонального списку рідкісних рослин Харківщини та Червоної книги України.

Гербарій вищих рослин флори Росії налічує понад 300 гербарних аркушів і містить матеріали, які збирали в експедиціях на території колишнього СРСР колектори О. Альохін, І. Друльова, О. Таран.

Гербарій дикорослих судинних рослин ботанічного саду ХНУ налічує понад 500 г.з. Він був зібраний і оформлений у 2009–2010 роках І. Друльовою як результат інвентаризації дикорослих та тих, що натуралізувалися рослин території ботанічного саду.

Гербарій трав'янистих інтродуцентів налічує понад 1 000 г.з. і складається зі зборів 1940–1990-х років О. Альохіна, М. Башинської, Л. Дерфіль, І. Друльової, З. Комір, О. Паршиної, О. Петрової, Л. Станіславчук, Л. Циганкової та ін. Вони були зроблені, як в Ботанічному саду ХНУ, так і в колекціях інших ботанічних садів.

Гербарій деревних інтродуцентів налічує понад 2 500 г.з., значна його частина була інсерована та оформлена співробітником саду З. Булавіною. До його складу входить колекція «Дендрофлора м. Харкова та парків України» (300 г.з.), зібрана та оформлена доц. кафедри ботаніки ХНУ К. Єрмоленко; гербарій роду *Crataegus* (300 г.з.), зібраний і оформлений завідувачем відділу дендрології ботанічного саду В. Шатровською; гербарій деревних інтродуцентів ботанічного саду ХНУ та зразки, які були привезені з інших ботанічних садів України (500 г.з.) та оформ-

лені А. Вількер, М. Башинська, Л. Дерфіль, З. Тараненко та ін. в різні роки.

Особливої уваги заслуговує гербарій вікових станів онтогенезу 450 видів інтродукованих рослин, який налічує понад 1 000 г.з., збори завідувача відділом природної флори ботанічного саду З. Комір, які охоплюють період з кінця XX ст. і до сьогодні. Вони досить активно використовуються у наукових дослідженнях як співробітниками нашого ботанічного саду, так й інших ботанічних закладів.

Щорічно гербарні фонди поповнюються зразками з флори Харківської області, флори Росії (Далекий Схід) та іншими матеріалами.

О. Альохін, І. Друльова

Література:

Арнольди В.М. Список гербариев Императорского Харьковского университета (Отд. отт.) // Работы Ботанического института Харьковского университета. – Харьков, 1915. – Вып. 2., № 16. – С. 1–20.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 331.

Харків

Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди CWP*

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти та науки України
Установа:	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Адреса:	вул. Артема, 29, м. Харків, 61078
Телефон:	+38(057)676992, +38(057)680012
Факс:	+38(057)7006909
e-mail:	rector@pu.ac.kharkov.ua
Рік заснування:	1965
Кількість зразків:	5 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна
Основні колектори:	О. Вовк, О. Зеленько, В. Твєрєтінова, О. Філатова, П. Червякова,
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Гринченко Тимур Олександрович, доктор сільсько-господарських наук, професор, завідувач кафедри ботаніки, науковий куратор гербарію; Ромашова Антоніна Миколаївна, куратор гербарію
Штат:	Відсутній

Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди був заснований у 1965 р. на базі кафедри ботаніки по відновленню природничого факультету. Гербарій створювався на основі вивчення флори і рослинності Харківської області та інших районів України викладачами (доцентами П. Червякова, О. Зеленько, О. Вовк, В. Твєрєтінова, О. Філатова) та студентами кафедри.

У колекції з 5 000 гербарних зразків понад 3 000 – це навчальний гербарій, що використовується для проведення лекцій, лабораторних робіт, польової практики з ботаніки, біогеографії, квітництва, основ заповідної справи, вивчення лікарських рослин. Гербарні колекції навчального гербарію зберігаються на полицях дерев'яних шаф у навчальних аудиторіях та лаборантській кімнаті кафедри. Зразки розміщені на аркушах А4 у файлах і папках.

У наукових фондах представлена переважно флора Харківської області, деяких заповідних територій Харківщини й України, дендрофлора окремих ботанічних садів і парків. Серед матеріалів присутні зразки видів флори Харківської області та інших регіонів України, що підлягають охороні. Науковий гербарій розміщений на відкритих стелажах у підсобному приміщенні 6 м^2, де не може працювати науковий персонал. Зразки на папері А4 в сорочках.

У 2002–2003 роках були розпочаті роботи з упорядкування наукового гербарію. При цьому дублікати зразків, зібрані студентами під час польової практики в Харківській області із гербарію вилучались. Це призвело до значного скорочення колекції і її упорядкування. Нажаль роботи завершені не були. Гербарій перебуває на стадії реорганізації. Каталоги і нумерація екземплярів відсутні.

Гербарні колекції з науковою метою використовуються співробітниками кафедри, а також студентами при написанні курсових і дипломних робіт.

О. Філатова, Р. Волкова

Література:

Вовк О.Г. Гербарій Харківського державного педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 110.

Харків

Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету CFU**

Відомче підпорядкування:	Міністерство охорони здоров'я України
Установа:	Національний фармацевтичний університет
Адреса:	вул. Блюхера, 4, м. Харків, 61146
Телефон:	+38(0572)679208
Факс:	+38(0572)679208
e-mail:	gnosy@ukrfa.kharkov.ua
Рік заснування:	1933
Кількість зразків:	4 500
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, Кавказ, Болгарія, Узбекистан, Марокко, Сирія, Ліван
Основні колектори:	І. Батюченко, А. Богаєвський, Ю. Борисик, М. Борисов, Н. Валяшко, О. Гамуля, А. Деркач, М. Журавльов, В. Ковальов, Г. Макарова, О. Паршина, А. Русанова, А. Сербін, Н. Солодовниченко
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Ковальов Володимир Миколайович, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри фармакогнозії
Штат:	Гамуля Ольга Володимирівна, старший лаборант,

Батюченко Іванна Іванівна, старший лаборант,

Русанова Ангеліна Вікторівна, старший лаборант

Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету (НФаУ) є спеціалізованою колекцією де зібраний гербарій лікарських рослин та рослинна сировина й призначений насамперед для навчання студентів. Але серед цих зразків є досить екземплярів, які мають наукову, або історичну цінність. Ці зразки зберігаються окремо, або використовуються як демонстраційний гербарій на лекціях та практичних заняттях. Гербарні зразки та рослинна сировина є науковою базою для проведення фармакогностичних досліджень науковцями і аспірантами кафедри.

У кінці 1940-х років у вищих фармацевтичних закладах була започаткована навчальна практика із заготівлі та вирощування лікарських рослин. Саме на цей період і припадає заснування гербарію лікарських рослин кафедри. Заснований у повоєнні роки гербарій використовувався, переважно, як навчальний. Формування гербарних фондів відбувалося з різних джерел. По-перше, при фармацевтичному інституті було організовано дослідне поле, де вирощувалися лікарські рослини як для навчального процесу, так і для наукової роботи. Друге джерело поповнення гербарію – чисельні навчальні практики студентів, під керівництвом викладачів з території колишнього Радянського Союзу: на Кавказі (1968, 1970, 1971 – В. Ковальов, М. Журавльов, В. Арзуманян, А. Деркач), в Середній Азії (1969 – А. Сербін та М. Борисов), в Криму (1969, 1972 – В. Ковальов, А. Богаєвський), до Карпат (1967 – М. Борисов, В. Ковальов). З цього часу розпочалася більш ретельна робота з гербаризації лікарських рослин. Щорічно фонди гербарію поповнювалися зборами студентів зробленими під час навчальних практик. Серед цих зборів обирались найбільш типові за розміром та формою рослини. Таким чином, впродовж невеликого часу був зібраний значний гербарій екзотичних лікарських рослин, який суттєво доповнює гербарій рослин флори України. Важливим шляхом поповнення

гербарію стали екземпляри рослин привезених студентами-іноземцями з багатьох країн світу. Впродовж тривалого часу основним постачальником лікарських рослин був Всесоюзний інститут лікарських рослин та його зональні дослідні станції.

Гербарій кафедри фармакогнозії завжди був науковою базою для дослідження морфолого-анатомічної будови та вивчення фармакогностичних властивостей лікарських рослин. Найдавніші гербарні зразки були зібрані в ресурсних (наукових) експедиціях. У формуванні та визначенні гербарію брали участь видатні українські ботаніки – І. Зоз та Ю. Прокудін. Відповідальна за роботу на дослідному полі і з гербарними зразками була ботанік О. Паршина. Вона вела листування з багатьма ботанічними садами. Саме завдяки цим роботам в гербарії представлені зразки лікарських рослин України та інших країн світу.

Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету на сучасному етапі налічує понад 480 видів судинних лікарських рослин України. Гербарій складається з гербарію лікарських рослин та запасів лікарської рослинної сировини, яка використовується на заняттях для вивчення макро- та мікроскопічних ознак рослин студентами-фармацевтами.

Гербарій розміщений в спеціальних дерев'яних шафах та шухлядах. Рослини розміщені в папках за хімічним складом, нашиті на стандартні аркуші (формату А-3) та на аркушах в папках (формату А-4) за розділами, які відповідають хімічним властивостям рослин: лікарські рослини, які містять полісахариди, ефірні олії, алкалоїди, фенольні сполуки, тощо; лікарські рослини, які використовуються безпосередньо на заняттях. Рослинна сировина зберігається в паперових пакетах та в тканинних мішках, на яких зазначено рік та місце заготівлі, та латинська назва.

Гербарій є навчальною базою для вивчення курсів «Фармакогнозія», «Фармакогнозія з основами біохімії рослин» , «Фармакогнозія з основами ресурсознавства», «Фармакогностичні методи аналізу лікарської рослинної сировини».

Гербарій для загальних курсів «Фармакогнозія з основами біохімії рослин», «Фармакогнозія», складається з наборів гербарію судинних рослин по групам біологічно-активних речовин (БАР), які вони містять: полісахариди, ліпіди, вітаміни, органічні кислоти, фенологлікозиди, флавоноїди, антрахінони, дубиль-

ні речовини, кумарини, сапоніни, кардіостероїди, алкалоїди та ефірні олії. Окремо зберігається гербарій сформований за групами фітотерапевтичної дії: рослини які використовуються при захворюваннях серцево-судинної системи, нервової системи, шлунково-кишкового тракту, при алергічних захворюваннях, стоматитах, офтальмології, педіатрії, застосовуються в дерматології та косметології, ін. Останнім часом формується гербарій за Європейською фармакопеєю. Крім того, у цьому курсі викладання використовується гербарій понад 150 видів рослин неофіцінальної медицини.

На кафедрі оформлена вітрина, на якій розміщені гербарні зразки більшості лікарських рослин, які вивчаються студентами. Рослини розміщені за хімічним складом за темами, які вивчаються у загальному курсі.

Фонд гербарію постійно оновлюється і поповнюється новими матеріалами, зібраними співробітниками кафедри під час експедицій та навчальних практик студентів-фармацевтів. Створюється обмінний фонд гербарних зразків видів лікарських рослин. Окремі, особливо цінні гербарні зразки були передані та зберігаються у наукових установах та навчальних закладах України та країн СНД.

На сучасному етапі розвитку наукових та освітніх зв'язків України з країнами арабського світу (Сирія, Марокко, Ліван, Єгипет, Палестина та ін.) гербарій лікарських рослин набув важливішого значення як навчальна і наукова база для якісного навчання майбутніх фармацевтів, наукова та довідкова колекція.

Гербарій лікарських рослин є науково-дослідницькою базою для працівників кафедри і аспірантів, а також обслуговує протягом року спеціалістів ботанічного профілю інших установ України та інших держав.

В. Ковальов, О. Гамуля, І. Батюченко, А. Русанова

Література:

Ковальов В.М., Понаріна О.В., Солодовниченко Н.М. Гербарій лікарських рослин кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету. // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 51–54.

Херсон

Гербарій Херсонського державного університету KHER

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Херсонський державний університет
Адреса:	вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73000
Телефон:	+38(055)2326754
Факс:	+38(055)2326705
e-mail:	khodosovtsev@ksu.ks.ua, vanvan@ksu.ks.ua, bomifed@ ksu.ks.ua, netl@ksu.ks.ua
Рік заснування:	1945
Кількість зразків:	23 800
Наявність типових зразків:	60
Географічна спеціалізація:	Україна, Росія, інші країни світу
Основні колектори:	М. Бойко, І. Мойсієнко, О. Ходосовцев
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	300
Куратор гербарію:	Ходосовцев Олександ Євгенович, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки
Штат:	Відсутній

Гербарій Херсонського державного університету був заснований у 1945 р. На сьогодні його основний фонд налічує 23 500 одиниць зберігання, з них 12 000 зразків судинних рослин,

1 500 зразків мохоподібних, 10 000 зразків лишайників. Гербарій *KHER* складається з трьох основних частин: гербарій судинних рослин, гербарій мохоподібних, гербарій лишайників та ліхенофільних грибів. Кожна з колекцій розміщена в окремій кімнаті. Обмінний фонд гербарію складає 300 г.з.

Гербарні зразки судинних рослин зберігаються в дерев'яних шафах, де лежать відкрито (без папок) на поличках 470 x 350 x 250 см. Гербарій розкладений згідно з чеклістом С. Мосякіна та М. Федорончука (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999).

Мохоподібні зберігаються у стандартних паперових пакетах, розміром 15 x 10 см, які складено у картонні коробки. У кожній коробці зберігається 15–30 пакетів. Коробки розташовуються на полицях у дерев'яних шафах. Ведеться електронна картотека (база даних MS Excel), у якій є вичерпні відомості про кожен зразок, відповідно з первинною (робочою) і вторинною (чистовою) етикетками. Гербарій мохоподібних розміщений за абеткою, згідно із системою, що прийнята у Чеклісті мохоподібних України (Бойко, 2008).

Лишайники зберігаються у стандартних паперових пакетах, розміром 15 x 10 см, які складено у картонні коробки. Коробки розташовуються на полицях у дерев'яних шафах. Гербарій лишайників розміщений згідно з системою, що прийнята у праці С. Кондратюка з співавторами (Kondratyuk et al., 1998).

Гербарій судинних рослин сформований в основному із зборів проведених в межах Північного Причорномор'я (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області). Для цієї території гербарій є досить репрезентативним, оскільки охоплює майже всі порядки, родини та роди, а також значну кількість видів. Представлені не репрезентативні збори з більшості інших частин України. Серед закордонних зборів помітне місце займають збори з Нідерландів, Польщі, Західного Казахстану, що були зібрані в останні роки під час експедицій у ці країни І. Мойсієнком. Також в гербарії є нечисельні гербарні збори з Білорусі, Грузії, Словаччини, Монголії, Росії та інших країн.

У гербарії мохоподібних переважають матеріали з Херсонської області, є матеріали з Донецької, Харківської, Дніпропе-

тровської, Миколаївської, Кіровоградської, Луганської областей та з деяких інших. Крім цього наявні матеріали з території Російської Федерації – з Самарської (Бузулуцький бір), Воронезької (Хоперський заповідник), Ростовської (Персіанівський степ) областей, Краснодарського краю, з Кольського півострова (Хібіни); з території Польщі – з Познанського регіону (збори М. Бойка), з АР Крим (збори Н. Загороднюк, М. Бойка). Невелика колекція мохів є з Вінницької, Київської та інших областей України та деяких штатів США (Оклахома, Канзас, Міннесота, Міссісіпі, Міссурі).

Основу гербарію лишайників складають зразки, що були зібрані на півдні України (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська області та АР Крим) О. Ходосовцевим. Тут також зберігаються колекції з Карпат. Серед закордонних зборів є колекції з Угорщини, Чехії, Австрії, Великобританії, Росії, Казахстану.

Основна частина гербарних аркушів судинних рослин зібрана І. Мойсієнком, серед інших колекторів – викладачі та аспіранти кафедри ботаніки ХДУ (Р. Мельник, М. Бойко, Н. Павлова, О. Ходосовцев, А. Ступак, Т. Чинкіна, В. Павлов). Частина зборів, особливо на ранніх етапах існування гербарію належать студентам, що колекціонували рослини під час практик та при виконанні наукових робіт. В основу гербарної колекції мохоподібних було покладено колекцію М. Бойка, а також збори викладача кафедри Н. Загороднюк. Основним колектором гербарію лишайників є О. Ходосовцев, а також О. Богдан, С. Постоялкін, Г. Наумович, Т. Бойко та Л. Гавриленко.

У фондах *KHER* містяться автентичні матеріали новоописаних таксонів. Гербарій судинних рослин містить 1 ізотип *Helychrisum tenderiense* Umanets. Гербарій мохоподібних містить ізотипи *Aulacomnium arenopaludosum* Boiko, *Leptobryum pyriforme* (Hedw.) Wils. f. *multigemmiferum* Boiko, *Pseudoleskeella nervosa* (Brid.) Nyh. f. *emarginata* Boiko, *Amblystegium riparium* (Hedw.) B., S. et G. f. *bifidinervium* Boiko, *Syntrichia ruralis* (Hedw.) F. Weber & Mohr var. *polysporogonica* Boiko. Гербарій лишайників містить наступні типові зразки: *Caloplaca albopustulata* Khodosovtsev &

S. Kondr (ізотипи), *C. schytica* Khodos. & S. Kondr. (ізотипи), *C. borystenica* Khodos. & S. Kondr. (ізотипи), *C. geleverjae* Khodos. & S. Kondr. (ізотипи), *C. karadagensis* Khodos. & S. Kondr (ізотип), *C. concrecicola* Vondrak & Khodos. (ізотипи), *C. wasseri* Khodos. & S. Kondr. (ізотип), *C. communis* Vondrak, Riha, Sochting & Arup (ізотип), *C. austrocitrina* Vondrak, Riha, Sochting & Arup (ізотип), *C. nigromarina* Vondrak, Riha, Sochting & Arup (ізотип), *Caloplava arcisproxima* Vondrak, Riha, Sochting & Arup (ізотип), *Candelariella boikoi* Khodos. & S. Kondr (ізотип), *Cladoniicola staurospora* Diederich, van den Boom & Aptroot (ізотип), *Limoniella caloplacae* S. Kondr. & Khodos. (ізотип), *Lecanora panticapaensis* Khodos., Naumovich, Elix et S. Kondr. (ізотип).

Гербарій судинних рослин

Колекція судинних рослин включає понад 12 000 зразків. Вона досить повно репрезентатує флору судинних рослин Понтичних злакових та Понтичних пустельних степів України, що в географічному відношені розташовані у межах Причорноморської низовини (Північного Причорномор’я та Північно-західного Приазов’я), регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса» (Миколаївська область). Серед репрезентативних спеціалізацій гербарної колекції, що виходять за межі Північного Причорномор’я слід відмітити гербарій флори курганів України та гербарій родини Limoniaceae Lincz.

Гербарна колекція судинних рослин ХДУ багата на унікальні знахідки. Тут зберігаються нові для України адвентивні види рослин *Amaranthus viridis* L., *Cardaria chalepensis* (L.) Hand.-Mazz., *Polygonum alpestre* C.A. Mey., *Potentilla virgata* Lehm., *Veronica argute-serrata* Reg. et Schmalh., які нещодавно виявлені у м. Херсоні та м. Одесі. Також досить багато рідкісних в Україні видів, більшість з яких включена до Червоної книги України: *Aldrovanda vesiculosa* L., *Centaurea protomargaritacea* Klokov, *C. taliewii* Kleopow, *Cladium mariscus* (L.) Pohl, *Chrysopogon gryllus* (L.) Trin., Corydalis lutea (L.) DC. in Lam. & DC., Cymbochasma borysthenica (Pall. ex Schlecht.) Klokov & Zoz, *Doronicum hungaricum* Rchb.f., *Genista*

scythica Pacz., *Gymnospermium odessanum* (DC.) Takht., *Isoetes lacustris* L., *Silene hypanica* Klokov, *Vincetoxicum intermedium* Taliev тощо.

Гербарій мохоподібних

Гербарій мохоподібних був заснований у 1980-х роках. В його основу покладені матеріали М. Бойка з різних районів степової зони України і Росії, а також деякі інші матеріали. У межах степової зони найбільш репрезентативними є гербарії з Херсонської області – це матеріали зібрані зокрема у Буркутському лісництві, що розташоване на Чалбаській піщаній арені Олешківських пісків, у відділеннях Чорноморського біосферного заповідника, у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна (у заповідному степу та у ботанічному парку), на чорноморських островах Тендрі і Джарилгачі, на степових схилах річок Дніпра та Інгульця. Зараз за попередніми підрахунками колекція налічує понад 1 500 зразків печіночників, сфагнових і брієвих мохів. З інших областей України – матеріали з степової зони Миколаївської, Донецької, Харківської, Дніпропетровської, Кіровоградської, Луганської областей. Невеликі колекції мохоподібних з Вінницької, Київської та інших областей були передані до гербарію В. Вірченком та Л. Партикою. Колекцію з території США передав [?] Megil. В останні роки гербарій поповнився зборами Н. Загороднюк з території Степового Криму, особливо з Керчинського п-ва.

У гербарії є ряд рідкісних видів, що включені до різних охоронних документів – Червоного списку європейських бріофітів, до Червоної книги України, до Червоного списку Херсонської області. Серед них: *Amblystegium saxatile* Schimp., *Aulacomnium abdrogynum* (Hedw.) Schwaegr., *Entostodon hungaricus* (Boros) Loeske, *Physcomytrium arenicola* Lazar., *Riccia frostii* Aust., *Schistostega pennata* (Hedw.) Web. et Mohr., *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr., *S. fimbriatum* Wils., *S. squarrosum* Crome, *Weissia levieri* (Limpr.) Kindb. та ін.

Гербарій лишайників

Ліхенологічний гербарій Херсонського державного університету був заснований у 1990 році, хоча окремі зразки лишайників як роздатковий матеріал завжди використовувалися у курсі «Систематики рослин». Одними з перших у колекції був представлений лишайник *Phaeophyscia orbicularis* (Neck.) Moberg, що був зібраний у м. Херсоні. Ліхенологічна колекція інтенсивно поповнювалася протягом останньої декади минулого століття і зараз налічує понад 10 000 інсерованих зразків.

Основу ліхенологічного гербарію складають зразки, що були зібрані О. Ходосовцевим з Кримського півострова (близько 5 500 зразків) та причорноморських степів України (2 500 зразків). На стадії інсерації знаходяться близько 3 300 зразків, що були зібрані О. Богдан у соснових лісах Кримського півострова. У гербарії також представлені зразки зібрані іншими авторами з різних регіонів України: Закарпатська обл. (О. Редченко, 200 зразків), Керченський п-в (О. Редченко, 100 зразків), узбережжя Сивашу (Р. Мішустіна, 20 зразків), а також колекції рідкісних видів та родів з Сумської, Київської та Чернігівської областей переданих С. Зеленком (15 зразків – *Macentina, Hypocenomyce, Sarcossagium, Saccomorpha*). У гербарії також зберігаються колекції, що були зібрані в різних країнах Європи та Азії: Узбекистану (Р. Мішустіна, 30 зразків), Росії (Тува, Р. Мішустіна, 30 зразків; Кавказ, збори Р. Мішустіна, 30 зразків; Астраханська обл., збори О. Редченка, 20 зразків; зразки М. Бойка з Хібін, Д. Гімельбранта з узбережжя Кольського п-ва та О. Литвиненко з Тянь-Шаню), Великобританії (зразки О. Ходосовцева з узбережжя Атлантичного океану, Західний Уельс), Австрії (колекція з 15 епіфітних зразків, зібраних С. Кондратюком та О. Ходосовцевим у м. Зальцбург), Індії (колекція Л. Русіної з 10 зразків), Бельгії, Голландії та Франції (10 зразків, що були передані П. Ван ден Бумом з власної колекції, включаючи типові зразки), Казахстану (500 зразків зібраних О. Ходосовцевим та Я. Вондраком).

Колекція лишайників Херсонського державного університету постійно поповнюється за рахунок експедицій або обміну дублікатами та утримується на ентузіазмі співробітників кафе-

дри ботаніки. Ліхенологічний гербарій *KHER* є другим в Україні за кількістю матеріалів після ліхенологічної колекції Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. З кожним роком в гербрії *KHER* працює все більше спеціалістів з інших установ України, близького та далекого зарубіжжя.

О. Ходосовцев, М. Бойко, І. Мойсієнко

Література:

Бойко М.Ф. Гербарій Херсонського державного педагогічного університету // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 114.

Бойко М.Ф., Загороднюк Н.В. Мохоподібні в гербарії Херсонського державного університету (*KHER*) // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 86–88.

Бойко М.Ф., Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Ходосовцев О.Є., Богдан О.В., Загороднюк Н.В. Гербарій Херсонського державного університету (*KHER*) // Зб. Наук. Праць «Фальцфейнівські читання».– Херсон, 2003.– С. 42–49.

Ходосовцев О.Є., Загороднюк Н.В., Богдан О.В. Ліхенологічний гербарій Херсонського державного університету // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 89–93.

Загороднюк Н.В. База даних гербарію мохоподібних та лишайників Херсонського державного університету // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 93–95.

Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Суботіна Н.О. Гербарій судинних рослин Херсонського державного університету / Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 82–86.

Херсон

Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею KHEM*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Херсонський обласний краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Леніна, 9, м. Херсон, 73000
Телефон:	+38(0552)491083; +38(0552)491092
Факс:	+38(0552)424320
e-mail:	museum_kherson-kr@mail.ru
Рік заснування:	1897
Кількість зразків:	23 178
Наявність типових зразків:	13
Географічна спеціалізація:	Україна, країни Центральної Європи, Молдова, Кавказ
Основні колектори:	С. Бойко, М. Гамов, А. Дерюжина, С. Ємельянова, Г. Манойлова, Й. Пачоський, М. Підгайний, І. Рябков, П. Тихонова
Цінні колекції:	Гербарій Й. Пачоського
Обмінний фонд:	Наявний
Куратор гербарію:	Нагаєва Олена Іванівна зберігач групи «Природа», старший науковий співробітник відділу фондів; Дерюжина Алла Василівна завідуюча відділом природи
Штат:	Відсутній

Гербарій був заснований Й. Пачоським у 1897 р. Спочатку він знаходився при ентомонологічному кабінеті, а згодом увійшов складовою частиною у відкритий у 1899 р. (за ініціативи Й. Пачоського) Природничо-історичний музей Херсонського губернського земства. В основу Гербарію покладені матеріали Й. Пачоського, який працював з 1897 р. у Херсоні губернським ентомологом і паралельно займався вивченням рослинності Херсонської та сусідніх з нею Таврійської та Бессарабської губерній. На початку заснування гербарної колекції до неї увійшли також матеріали І. Рябкова (1000 г.з., 686 видів), зібрані ним у Херсонській губернії.

До 1905 року у гербарії було 6 000 аркушів, 1500 видів рослин, потім він постійно поповнювався зборами самого Й. Пачоського з інших місцевостей – Волині, Люблінської, Подільської, Полтавської губерній, Кавказу, Криму, Татр, Галичини, Австрії та Угорщини. У 1906 році Й. Пачоський склав пояснювальний каталог музею в тому числі і гербарію, зразки пронумеровані згідно з музейними інвентарними книгами. І вже у 1909 році в Гербарії наралічується близько 20 000 аркушів.

Після від'їзду Й. Пачоського гербарій постійно поповнювався невеликими зборами працівників музею. Ці збори відображають флористичне різноманіття степів, вапнякових відслонень, пісків, лісів, лугових та прибережно-водних місцезростань у межах сучасної Херсонської області. Співробітники відділу природи щороку поповнюють колекцію новими зборами. Матеріали гербарію використовуються окремими науковцями, але спеціальним науковим та технічним штатом він не забезпечений у зв'язку з чим цілеспрямована науково-дослідна робота тут не ведеться, але з гербарними матеріалами працюють ботаніки Херсона та Херсонщини, Одеси, Києва, Санкт-Петербурга та ін.

Загальна кількість одиниць зберігання гербарію *KHEM* сьогодні складає 23 178 (з них 20 000 г.з – матеріали Й. Пачоського). У колекції представлені зразки 7 видів голонасінних, 24 видів папоротеподібних та 2 511 видів покритонасінних. В її структурі є основний гербарій (судинні рослини), гербарій мохопо-

дібних та лишайників. Гербарій розміщений у фондосховищі, зберігається у дерев'яних шафах за системою А. Енглера, зразки розташовані за родинами і пронумеровані згідно з музейними інвентарними книгами. Зразки рослин розміщені на гербарних аркушах розміром 39 х 25 (27) см.

Гербарій мохоподібних налічує 242 зразки 118 видів. Колекція лишайників – 100 видів. Міститься мікологічний гербарій 150 видів грибів та суха колекція водоростей – 78 видів.

Гербарні матеріали колекції *KHEM* зібрані з території колишньої Херсонської, Таврійської, Київської, Подільської, Чернігівської, Полтавської, Волинської, Люблінської губерній, а також з Австрії, Угорщини, Молдови, Галичини, Кавказу, та інших територій. Сучасні гербарні матеріали зібрані переважно з території Херсонської області.

Основними колекторами *KHEM* є Й. Пачоський (понад 20 000 г.з.), а також І. Рябков, П. Тихонова, Г. Манойлова, С. Бойко, М. Підгайний, А. Дерюжина, С. Ємельянова, М. Гамов.

У колекції зберігаються обмінні матеріали колекторів: І. Акінфієва, В. Андреєва, М. Андросова, В. Богданова, А. Браунера, М. Буша, К. Гольде, Н. Десулаві, О. Клера, Б. Козо-Полянського, В. Комарова, С. Коржинського, П. Крилова, К. Купфера, С. Кучеровської, В. Ліпського, Д. Литвинова, З. Мінквіца, Н. Марковича, Н. Мартьянова, С. Мокржецького, Н. Пальчевського, Н. Пурінга, А. Ракочі, В. Савич, В. Сарандінакі, Г. Стукова, М. Томіна, М. Зінгера, І. Шираєвського. Поряд з цим в колекції містяться гербарії з ексикати «Herbarium Flora Rossica» та гербарії В. Регеля, К. Максимовича, П. Траутветтера, М. Турчанінова, С. Ганешина, О. Кнорринг – Неустроєвої, І. Новопокровського, П. Сюзева, І. Murson, К. Mertnens (Німеччина).

У фондах *KHEM* зберігаються типові зразки видів та внутрішньовидових таксонів, описаних Й. Пачоським: *Centaurea hypanica* Pacz.; *Cerastium schmalhausenii* Pacz.; *Cytisus biflorus* subsp. *borysthenicus* Pacz.; *C. scrobiszevskii* Pacz.; *Elymus repens subsp. pseudocaesia* Pacz.; *Euphorbia tanaitica* Pacz.; *Genista scythica* Pacz.; *Juncus tyraicus* Pacz.; *Nonea pulchella* Pacz.; *Papaver albiflorum* Pacz.;

Ranunculus aconitifolius var. platanifolius (L.) Pacz.; *Stipa pennata f. sabulosa* Pazc.; *S. lessingiana subsp. brauneri* Pacz.

У гербарії *KHEM* зберігається колекція насіння – 1002 зразки, з них 976 зібрані Й. Пачоським (613 видів вищих рослин).

А. Дерюжина

Література:

Бойко М.Ф., Горлова Н.И. Гербарий И.К. Пачоского в Херсонской краеведческом музее // Ботан. журн. – 1986. – **71**, № 1. – С. 85-86.

Гасаненко Н.А. Гербарій Херсонського краєзнавчого музею / Гербарії України. – К., 1995. – С. 89–90.

Хмельницький

Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею КНМ*

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму
Установа:	Хмельницький обласний краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Подільська, 12, м. Хмельницький, 29000
Телефон:	+38(0382)762340, +38(0382)655128
Факс:	+38(0382)762340
e-mail:	khmus@ukrpost.ua
Рік заснування:	1929
Кількість зразків:	2 000
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Хмельницька обл.)
Основні колектори:	Т. Андрієнко, Б. Заверуха, О. Кагало, С. Ковальчук, Л. Любінська, Н. Нечепорук, Н. Сичак
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Нечепорук Ніна Василівна, старший науковий співробітник
Штат:	Відсутній

Найдавніші зібрання гербарію флори Хмельниччини – це зразки місцевої флори (150 видів), зібрані переважно на півдні Хмельницької області у 1936–1948 рр. М. Круцкевичем (21.09.1901–19.07.1976), який був краєзнавцем, природознав-

цем Поділля, досліджував флору Середнього Придністров'я та Подільських Товтр. Крім цих матеріалів є ще зразки 150 видів місцевої флори, зібраних у 1967–1968 роках, але де і ким не вказано. Зразки 40 видів лісових рослин зібрані [?] Коломійцем у Старокостянтинівському районі Хмельницької області у 1958 році. Переважна більшість зразків гербарію КНМ зібрана науковим працівником музею Н. Нечепорук з 1973 р. в ході експедицій по вивченню рослинних ресурсів та виявленню природних об'єктів для заповідання на території Хмельницької області разом із науковцями Б. Заверухою та Т. Андрієнко (м. Київ), О. Кагало та Н. Сичак (м. Львів), Л. Любінською та С. Ковальчуком (м. Кам'янць-Подільський). Ці збори оформлені відповідним чином, а саме кожна рослина монтована на гербарний аркуш розміром 29,5 х 42 см., має наклеєну етикетку і вкладена у сорочку з газетного паперу. Гербарій зберігається у картонних папках розміром 32 х 45 см, які за спеціальним замовленням виготовлені на Понінківській картонно-паперовій фабриці. Для кожної родини виділена окрема папка, де рослини згруповані по родам і видам і складені за зростаючими інвентарними номерами. Деякі родини займають декілька папок.

Всього музейний гербарій налічує 2 000 г. з. 922 видів рослин 117 родин.

Ботаніки виявили в Хмельницькій області 92 види рослин, занесених до Червоної книги України та Європейського Червоного списку, з них 41 вид представлений в музейній колекції. У 2002 році на базі музейного гербарію виданий буклет «Рідкісні рослини Хмельниччини». Для наукових досліджень з музейним гербарієм працювали аспіранти з Києва, Львова, Тернополя (Н. Скібіцька, Л. Губар, Т. Білоус та інші).

У 2003 році складено каталог гербарної колекції музею.

Н. Нечепорук

Література:

Маленін Е.П., Нечепорук Н.В. Гербарій хмельницького обласного краєзнавчого музею // Гербарії України. – Київ, 1995. – С. 98.

Чернівці

Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича CHER

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Адреса:	вул. Федьковича, 11, м. Чернівці, 58022
Телефон:	+38(0372)31252
Факс:	Відсутній
e-mail:	herbarium-cher@ukr.net
Рік заснування:	1877 (1879)
Кількість зразків:	182 000
Наявність типових зразків:	80
Географічна спеціалізація:	Україна, країни Європи
Основні колектори:	І. Артемчук, Р. Байрова, Т. Барикіна, Р. Березовська, В. Буджак, О. Волуца, З. Горохова, З. Заєць, К. Коржан, С. Літвіненко, Т. Никирса, А. Погребняк, Т. Солодкова, В. Стефаник, А. Токарюк, І. Чорней, Ю. Шеляг-Сосонко., K. Bauer, B. Błocki, F. Graf, M. Guşuleac, F. Herbich, C. Hormuzaki, A. Mustatza, O. Petrino, O. Porsch, A. Procopianu-Procopovici, E. Tangl, E. Ţopa.
Цінні колекції:	Відсутні

Обмінний фонд:	5 000
Куратор гербарію:	Чорней Ілля Ілліч, доктор біологічних наук, доцент, завідувач кафедри ботаніки та охорони природи
Штат:	Волуца Олена Дмитрівна, завідувач гербарієм, старший лаборант кафедри ботаніки та охорони природи

Примітка редактора. Для гербарної колекції Чернівецького національного університету крім акроніму *CHER* існує інший акронім – *CERN*, який зараз не використовується.

Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича було створено у 1877–1879 роках після заснування кафедри ботаніки у Чернівецькому університеті. Його основою стали гербарні колекції місцевих ботаніків-аматорів Отто Петріно (O. Petrino), Алексанра Мустяци (A. Mustatza) та відомого австрійського ботаніка Франца Гербіха (F. Herbich). Після заснування гербарій отримав багато дублетів з різних гербаріїв Австро-Угорщини, переважно з Відня. Згодом (на початку XX ст.) було придбано гербарій ще одного австрійського ботаніка Фердінанда Графа (F. Graf). У цей період фонди також поповнювались за рахунок зборів співробітників кафедри та ексикат флори Австро-Угорщини. З 1918 р., із входженням Буковини до складу Румунії, основними колекторами були відомі румунські ботаніки Міхай Гушуляк (M. Guşuleac) та Еміліан Цопа (E. Ţopa). В основному це були збори з території Буковини та деяких регіонів Румунії. Значною мірою колекції зросли за рахунок ексикат флори Румунії, Польщі, Чехословаччини та дублетів з інших ботанічних установ Європи. У цей час започатковано формування бріологічної, мікологічної, ліхенологічної та альгологічної колекцій.

З приєднанням Північної Буковини до України, під керівництвом проф. І. Артемчука, співробітники кафедри прово-

дили інвентаризацію флори регіону та прилеглих областей, зокрема і в рамках підготовки «Флори України». У результаті, протягом 50-60-х років, фонди гербарію поповнились зборами з Чернівецької, Івано-Франківської, Закарпатської та деяких інших областей. Щорічні ботанічні експедиції та поїздки студентів під час практик розширили географію гербарних поповнень (Крим, Херсонщина, Молдова, Казахстан). Частину гербарної колекції складають збори деревних інтродуцентів з території Буковини (колектори Костевич З.К., Термена Б.К.). З 90-х років минулого століття, внаслідок інтенсифікації флористичних досліджень співробітниками кафедри, почався новий етап поповнення гербарних фондів за рахунок зборів з території Чивчино-Гринявських гір, Передкарпаття, Прут-Дністровського межиріччя та прилеглих регіонів Карпат. У цей період досить інтенсивно поповнюються фонди бріологічного гербарію, частково також альгологічні, ліхенологічні та мікологічні колекції.

На сьогодні фонди гербарію налічують 177 000 г.з., його складовими є: гербарій судинних рослин (150 000 г.з.), бріологічний (10 000 г.з.), мікологічний (8 000 г.з.), альгологічний (5 000 г.з.) та ліхенологічний (4 000 г.з.) гербарії. Гербарій судинних рослин розміщений за системою А. Енглера з нумерацією родів за Далла Торре. В межах родів види розташовані за абеткою. Традиційно він поділяється на два відділи: «австро-румунський» та «український».

Гербарій Чернівецького національного університету володіє унікальними науковими та історичними колекціями регіонального і загальнодержавного значення, поєднуючи функції фундаментальних та прикладних наукових досліджень з безпосереднім збереженням колекцій. Колекції гербарію містять інформацію про таксономічний склад, історію розвитку, трансформацію флор, фіторесурси, географічне поширення, еколого-ценотичну приуроченість видів, які ростуть на Буковині, в регіоні Українських Карпат та на території прилеглих областей. Гербарій є науковою базою для фітобіологічних досліджень, розробки наукових основ раціонального викорис-

тання рослинних ресурсів, охорони та моніторингу довкілля регіону.

У географічному відношенні матеріали гербарної колекції *CHER* охоплюють передусім всю територію Чернівецької області, а також прилеглі до неї регіони: Українські Карпати, Покуття, Поділля. Є фрагментарні збори з інших регіонів України. Крім того в гербарії досить багато зборів з країн Центральної Європи: Румунії (Південна Буковина, Трансільванія, Банат, Добруджа та ін.), Молдови, Австрії, Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Німеччини. Фрагментарні збори зі Скандинавії, Балкан, Апеннін, Корсики, Піренеїв, Франції, Великобританії, Росії, Нової Зеландії, Північної Америки.

Основними колекторами *CHER* є K. Bauer, B. Błocki, F. Graf, M. Guşuleac, F. Herbich, C. Hormuzaki, A. Mustatza, O. Petrino, O. Porsch, A. Procopianu-Procopovici, E. Tangl, E. Ţopa, І. Артемчук, Р. Байрова, Т. Барикіна, Р. Березовська, В. Буджак, О. Волуца, З. Горохова, З. Заєць, К. Коржан, С. Літвіненко, Т. Никирса, А. Погребняк, Т. Солодкова, В. Стефаник, А. Токарюк, І. Чорней, Ю. Шеляг-Сосонко.

У фондах *CHER* зберігається близько 80 типових зразків таксонів різного рангу – видів, підвидів, різновидів, форм. Зокрема це лектотип *Gentiana bucovinensis* Herbich, ізолектотипи *Cytisus austriacus* L. var. *virescens* Kovács, *Cytisus Heuffelii* Wierzb. var. *romanicus* Prod., топотипи *Cytisus podolicus* Blocki (*Chamaecytisus podolicus* (Blocki) Klaskova), *Cytisus podolicus* × *C. leucanthus* Blocki, *Silene zawadskii* Herbich. Щодо більшості типових матеріалів необхідні спеціальні дослідження щоб визначити до якого з варіантів типових зразків вони належать.

Гербарні матеріали у фондах *CHER* зберігаються на аркушах розміром 29 × 43 см, 27 × 41,5 см (формат А3), 25 × 40 см або в «сорочках» з цупкого паперу формату А3, частково змонтовані. Зразки у альгологічній, мікологічній, ліхенологічній та бріологічній колекціях зберігаються у конвертах з паперу або кальки, приклеєних до аркушів паперу формату А3. Гербарні аркуші зберігаються у спеціалізованих дерев'яних шафах у окремо виділеному приміщенні.

У 2004 році гербарію *CHER* присвоєно статус об'єкта національного надбання України (Постанова КМУ від 22.09.2004 р.). З цього часу у приміщеннях гербарію на виділені кошти зроблено ремонт, замінено частину шаф на нові, придбано матеріали та деяке обладнання для інсерації гербарних матеріалів та боротьби із шкідниками. Також розпочато створення електронної бази даних та картотек гербарію.

У гербарії постійно працюють співробітники, аспіранти, студенти кафедри ботаніки та охорони природи ЧНУ, ботаніки інших міст України (Києва, Львова, Ужгорода та ін.) та зарубіжжя (Росії, Молдови, Польщі, Угорщини, Словаччини та ін.). Фонди гербарію інтенсивно використовуються при підготовці докторських, кандидатських, магістерських дипломних робіт.

Обмінний фонд складає близько 5 000 дублетів зборів. Можливі також міжгербарний обмін/позичання матеріалів для досліджень.

Матеріали досліджень виконаних на основі гербарію публікуються у Науковому Віснику Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (серія Біологія), Українському ботанічному журналі та інших періодичних виданнях України.

І. Чорней, О. Волуца

Література:

Бузунова И.О., Красовская Л.С. Поездка на ближний Запад // Гербарный пресс. – 1997. – № 1. – С. 8.

Чорней І.І. Гербарій Чернівецького державного університету ім. Ю. Федьковича // Гербарії України. – Київ: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 1995. – 126 с.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 329.

Чернівці

Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею CHEM**

Відомче підпорядкування:	Міністерство культури і туризму України
Установа:	Чернівецький краєзнавчий музей
Адреса:	вул. Гакмана 17, м. Чернівці, 58002
Телефон:	+38(0372)524489
Факс:	+38(0372)524489
e-mail:	skilsky@rambler.ru
Рік заснування:	1863
Кількість зразків:	1 700
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Буковина)
Основні колектори:	Г. Голубєва, Г. Ковальчук
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Скільський Ігор Васильович завідувач відділу природи; Холодницька Наталія Миколаївна завідувач відділу фондів
Штат:	Відсутній

Формування гербарної колекції Чернівецького краєзнавчого музею почалося в середині 60-х років минулого століття. Протягом 1960-74 рр. у фонди музею поступило 39 гербарних зразків. Починаючи з 1975 року, завдяки комплексним експедиціям з вивчення природи краю, поповнення фондів було значно інтенсивнішим. Зараз гербарна колекція музею налі-

чує понад 1 700 г.з., які включають 606 видів судинних рослин природної та інтродукованої флори, що зібрані у всіх фізико-географічних областях і адміністративних районах Буковини. Переважна більшість зборів з Буковинського Передкарпаття і Прут-Дністровського межиріччя. Основні колектори: Г. Ковальчук – близько 1 000 г.з., В. Голубєв – близько 200 г.з. та Г. Голубєва – понад 200 г.з.

Гербарій зберігається у фондах музею в гербарних папках, які розміщені у спеціальних шафах або на стелажах. Опубліковано каталог гербарної колекції музею та доповнення до нього.

І. Скільський, І. Чорней

Література:

Ковальчук Г.І., Чорней І.І., Голубєва Г.А., Скільський І.В. Каталог гербарної колекції Чернівецького краєзнавчого музею. – Чернівці, 1992. – 77 с.

Голубєва Г.А., Волуца О.Д., Скільський І.В. Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею: нові надходження // Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність. Матеріали наукової конференції, присвяченої 145-й річниці заснування Крайового музею в Чернівцях (15 травня 2008 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2008. – С. 92–108.

Чернігів

Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка CHU**

Відомче підпорядкування:	Міністерство освіти і науки України
Установа:	Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка
Адреса:	вул. Гетьмана Полуботка; 53, м. Чернігів, 14013
Телефон:	+38(04622)32106
Факс:	Відсутній
e-mail:	Chernihiv.herb@i.ua
Рік заснування:	1982
Кількість зразків:	34 600
Наявність типових зразків:	Відсутні
Географічна спеціалізація:	Україна (Чернігівське Полісся), Росія
Основні колектори:	Т. Андрієнко, В. Горностай, М. Графін, Ю. Карпенко, О. Лукаш, С. Потоцька
Цінні колекції:	Відсутні
Обмінний фонд:	Відсутній
Куратор гербарію:	Карпенко Юрій Олександрович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри екології та охорони природи
Штат:	Потоцька Світлана Олександрівна, завідувач гербарію

Створення гербарію Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (до 13 березня 1998 р. – Чернігівського педагогічного інституту, до 11 січня 2010 р. – Чернігівського державного педагогічного університету) розпочалося у 1982 р., коли було організовано хіміко-біологічний факультет. Безпосередня потреба виникла у навчальному гербарії для забезпечення наочним матеріалом студентів І курсу, на якому вивчається морфологія рослин, як один з розділів ботаніки. Комплектування гербарію (збір, висушування та монтування) морфологічного гербарію у вересні 1982 року, розпочала доцент, к.б.н. В. Горностай. Починаючи з 1983 року, щорічно під час навчально-польової практики студентів з ботаніки, фізіології рослин і екології, при виконанні ними індивідуальних завдань; під час роботи над курсовими, дипломними, магістерськими та дисертаційними роботами студентами і викладачами біологічної кафедри (до 08.02.1994 р. – кафедри анатомії і фізіології людини і тварин; з 08.02.1994 року – кафедри біології; з 15.06.2003 року – кафедри екології та охорони природи) гербарій поповнюється, критично переглядається та розширюється.

У квітні 1983 року почалася комплектація систематичного гербарію. Спочатку він складався з видів околиць м. Чернігова. Колекцію гербарію значною мірою поповнили збори д.б.н., проф. Т. Андрієнко, яка викладала в Чернігівському педагогічному інституті (1983–1984), була керівником декількох дипломних робіт та підготувала наукові кадри ботаніків для університету.

У подальшому гербарний матеріал збирався в Чернігівській області (Чернігівському, Ріпкинському, Коропському, Сосницькому, Щорському, Новгород-Сіверському, Менському, Городнянському, Козелецькому, Куликівському, Борзнянському, Срібнянському та інших районах). Гербарні зразки охоплюють не лише літні збори, коли студенти проходили навчально-польові практики з ботаніки, але й весняні збори, переважно ефемероїдів.

До складу гербарної колекції, що складалася зі зразків рослин, зібраних на Чернігівщині, увійшли збори з інших регіонів

України – Карпат, Криму, південних регіонів України (Херсонська, Одеська, Донецька, Запорізька області). Розширювалися і площа зберігання гербарних зразків. Спочатку гербарій зберігався у шафах лабораторії ботаніки, пізніше – у лаборантській кімнаті, зараз він розміщений в окремій колекційній кімнаті кафедри екології та охорони природи, де гербарні зразки, зібрані в картонні папки, зберігаються у дерев'яних шафах. Гербарні фонди розміщено за системою А. Тахтаджяна. Розпочата нумерація гербарних зразків.

Гербарій *CHU* головним чином складається зі зборів студентів та викладачів Університету, здійснених під час навчальних польових практик та наукових експедиційних досліджень.

Гербарні зразки критично переглядали науковці Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НА.Н України (доктором біологічних наук, професором Т. Андрієнко, доктором біологічних наук, професором В. Протопоповою, кандидатом біологічних наук М. Шеверою), Львівського національного університету імені Івана Франка (кандидатом біологічних наук В. Гончаренком), Сумського аграрного університету (кандидатом біологічних наук С. Панченком), Мелітопольського державного педагогічного університету (кандидатом біологічних наук В. Коломійчуком).

Особливу цінність чернігівської гербарної колекції становлять гербарні збори Т. Андрієнко родин *Cyperaceae* та *Salicaceae*, які використовуються для ідентифікації видів флори області. Певний інтерес являють гербарні колекції територій межиріччя Десна-Сейм і Десна-Остер, зібрані доцентами Ю. Карпенком та О. Лукашем, при виконанні дисертаційних робіт. Гербарна колекція межиріччя Десна-Сейм (Ю. Карпенко) зберігається окремо і складає 185 видів 75 родів з 12 родин (понад 200 г.з.).

Гербарій *CHU* складається з навчального (морфологічний, систематичний, екологічний, фенологічний, тематичні гербарні колекції (весняних, лікарських, деревних рослин та ін.) та наукового (систематичний, гербарій природно-заповідних територій Чернігівської області і України).

Навчальний гербарій включає понад 4 500 г.з., і відповідно розділяється на морфологічний і начальний систематичний, екологічний, фенологічний, тематичні гербарні колекції. Він призначений для організації лабораторних занять з морфології і систематики рослин, фізіології і екології рослин, загальної екології та виконання курсових і дипломних робіт відповідного спрямування для студентів спеціальностей «Біологія», «Хімія», «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Морфологічний гербарій нараховує близько 250 гербарних аркушів та 25 колекційних коробок. Окремо зберігаються фіксовані плоди та колекції насіння. Тематичне спрямування і містить такі гербарні підбірки: «Типи коренів», «Типи та різновидності кореневих систем за морфологічними особливостями», «Видозміни кореня», «Типи галуження пагонів», «Типи пагонів за положенням у просторі», «Листкорозміщення», «Форми листків за загальним обрисом», «Частини листка», «Форми листків за краєм листкової пластинки», «Форми листків за верхівкою листка», «Форми листків за основою листка», «Характер жилкування листків», «Розчленованість листкової пластинки (типи простих листків за глибиною надрізу листкової пластинки)», «Складні листки» «Видозміни пагона», «Прості моноподіальні суцвіття», «Складні моноподіальні суцвіття», «Симподіальні суцвіття», «Колекції плодів і насіння».

Значна кількість гербарних зразків (понад 30 000 г.з.) дозволила розділити систематичний гербарій на два розділи: навчальний для використання на лабораторних роботах із систематики вищих рослин (200 г.з.) та науковий (використовується для флористичних та систематичних узагальнень і обробок). Серед цих матеріалів найповніше представлені зразки флори Чернігівської області, зокрема її поліської частини; наявні також гербарні збори з інших регіонів України та території колишнього СРСР.

Загалом систематичний гербарій складається з 3 058 г.з. 1 201 виду 575 родів рослин. Серед них гербарна колекція вищих спорових судинних рослин (плауноподібні, хвощеподібні, папо-

ротеподібні) налічує 692 г.з.), 33 видів, які належать до 19 родів. Систематичний гербарій голонасінних включає 205 гербарних аркушів 33 видів, які належать до 10 родів.

Гербарій природно-заповідних територій України налічує 280 г.з., зібраних у Карпатському біосферному заповіднику (70 видів, 119 г.з.). Кримському природному заповіднику та Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику (23 види, 58 г.з.), природному заповіднику Медобори (10 видів, 16 г.з.), Канівському природному заповіднику (5 видів, 11 г.з.), національних природних парках: «Ужанському» (9 видів, 14 г.з.), Деснянсько-Старогутському (4 види, 6 г.з.), «Святі гори» (15 видів, 20 г.з.), Мезинському (75 видів, 250 г.з.).

Екологічний гербарій почали створювати на основі систематичного в 1995 році. Перші групи зразків мали розподіл на такі групи: «Екологічні групи рослин щодо водного режиму», «Екологічні групи рослин щодо світла», «Екологічні умови і життєві форми рослин». Основне комплектування екологічного гербарію було пов'язане з організацією лабораторного практикуму із загальної екології та охорони природи. Гербарій поповнювався під час навчальної польової практики з екології та експедиційних досліджень окремих регіонів Чернігівської області. На сучасному етапі екологічний гербарій складається з трьох частин: навчальний гербарій, гербарій рідкісних видів рослин, гербарій видів окремих об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівської області.

У складі гербарію представлені сукулентні рослини Туркменії (представники родів *Salsola, Salicornia, Anabasis*, 22 види, 22 г.з.), а також голонасінні Далекого Сходу (*Pinus koraiensis* Siebold & Zucc., *P. pumila* (Pallas) Regel, *Picea koraiensis* Nakai (3 види, 12 г.з.).

Навчальний екологічний гербарій підібрано згідно з темами навчальних курсів «Загальна екологія» і «Фізіологія та екологія рослин». Він включає: Гербарній рослин різних екологічних груп (за водним режимом (128 г.з.), за відношенням до світла (36 г.з.), до ґрунтових умов (34 г.з.), за ярусністю фітоценозів (52 г.з.)); Гербарій рослин-ентомофілів (23 г.з.), мірмекохорних

рослин (7 г.з.), зоохорних рослин (18 г.з.), рослин-паразитів та напівпаразитів (8 г.з.); Гербарій життєвих форм рослин (за класифікацією К. Раункієра (61 г.з.) та І. Серебрякова (28 г.з.)); Гербарій сукцесійних рядів заростання водойм і пісків (69 г.з.).

Гербарій рідкісних видів флори складається із зразків рослин, занесених до Червоної книги України (1996), та регіонально рідкісних видів Чернігівської області (2000). Гербарій червонокнижних видів включає гербарні зразки 28 видів, зібраних переважно у східних і північних, частково південних районах області (загальною кількістю 93 г.з.). Гербарій регіонально рідкісних видів налічує 104 г.з.), 40 видів, зібраних під час досліджень північного сходу Чернігівського Полісся та південного заходу Новгород-Сіверського Полісся.

Гербарій територій та об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівщини включає зразки типових і рідкісних видів рослин, зокрема ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Рихлівська дача» (40 г.з.), парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Сокиринський» (65 г.з.), ботанічного заказника місцевого значення «Галаганове» (71 г.з.), заказника «Ігнатівське болото» (18 видів, 18 г.з.), Рослини екологічної стежки урочища «Ялівщина» (36 видів. 36 г.з.). Гербарні зразки з дендропарку «Тростянець» представляють 27 інтродукованих видів дендрофлори.

Фенологічний гербарій почав формуватися у 1998 р. Зараз у ньому зберігається 136 г.з., 42 видів деревних та чагарникових рослин, висушених на різних фенологічних фазах.

Гербарій весняних рослин включає 75 г.з., 15 видів, що включає переважно матеріли тематичних зборів при виконанні курсових і дипломних робіт, досліджень окремих природно-заповідних територій та регіонів.

Гербарій лікарських рослин включає 633 г.з., 28 видів, який було закладено для організації навчального процесу з фармацевтичної ботаніки для студентів філії Національної фармацевтичної академії м. Харкова.

Гербарій бур’янів включає збори, здійснені на агробіостанції університету і складається з 30 видів найпоширеніших рослин даної групи.

Гербарій дендрофлори включає 70 видів (108 г.з.) деревних і чагарникових форм, зібраних у межах Чернігівської області та південного берега Криму.

У гербарії є зразки макроскопічних водоростей (6 родів, 29 г.з.) з відділів Phaeophyta (*Sargassum, Laminaria, Chorda, Agarum*), Rhodophyta (*Ahnfeltia*, *Rhodimenia*), Chlorophyta (*Codium*), які були надіслані з Владивостоцького державного університету. Розпочато формування гербарної колекції мохоподібних (відділ Bryophyta), яка налічує 60 г.з.

Отже, загальний фонд гербарію Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка налічує близько 34 600 гербарних аркушів, 1 201 вид, які належать до 575 родів. Щороку гербарний фонд поповнюється 250-300 гербарними аркушами.

Ю. Карпенко, С. Потоцька

Література:

Лукаш О.В., Арсієнко А., Седько В. Гербарій рідкісних і малопоширених видів межиріччя Десна-Остер. // В зб.: Актуальні питання ботаніки та екології: Мат-ли конференції молодих вчених – ботаніків. – Ніжин, 1999. – С. 44–45.

Горностай В.І., Лукаш О.В., Карпенко Ю.О. Гербарій Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. // Ю.Д. Клеопов та сучасна ботанічна наука. Мат-ли читань. Присвячених 100-річчю з дня народження Ю.Д. Клеопова. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – С. 164–171.

Карпенко Ю.О., Прима Ю.О., Усов О.Є. База даних «Гербарій ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. // Вісн. Луган. пед. ун-ту. – 2003. – **67**, № 11. – С. 50–52.

Горностай В.І., Карпенко Ю.О., Потоцька С.О. Представленість вищих спорових судинних рослин в гербарних фондах ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. // Вищі спорові судинні рослини флори Чернігівщини. – Чернігів, 2004. – С. 60–70.

Карпенко Ю.О., Графін М.В., Федоренко М.В., Чечня С.В., Кириенко С.В. Різноманітність відділу Polypodioptyta Чернігівської області та їх представленість в гербарії ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. // Актуальні дослідження довкілля. Збірн. наук. праць. – Суми: Сум. ДПУ імені А.С. Макаренка, 2004. – С. 60–63.

Карпенко Ю.О., Чечня С.В., Федоренко М.В., Кириенко С.В. Хвощеподібні Чернігівської області та їх представленість в гербарії ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України (до 115-річниці М.І. Гавриленка). – Полтава, 2004. – С. 269–270.

Карпенко Ю.О., Федоренко М.В., Графін М.В., Чечня С.В., Кириенко С.В. Різноманітність відділу Lycopodioptyta Чернігівської області та їх представленість в гербарії ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України (до 115-річниці М.І. Гавриленка). – Полтава, 2004. – С. 280–281.

Горностай В.І., Потоцька С.О. Гербарна колекція голонасінних ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. // Голонасінні Чернігівщини. – Чернігів, 2006. – С. 80–85.

Карпенко Ю.А., Потоцька С.О. Гербарная коллекция Черниговского национального педагогического университета имени Т.Г. Шевченко и возможности ее использования в научно-исследовательнской и учебной работе // Мат-лы Междунар. науч.-метод. конф. Проблемы и перспективы преподавания ботанических дисциплін в вузе. – Гомель, 2010. – С. 49–55.

Ялта

Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру YALT

Відомче підпорядкування:	Національна академія аграрних наук України
Установа:	Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр
Адреса:	смт. Нікіта, м. Ялта, АР Крим, 98648
Телефон:	+38(0654)335530; +38(0654)335521
Факс:	+38(0654)336550
e-mail:	herbarium.47@mail.ru
Рік заснування:	1914
Кількість зразків:	156 222
Наявність типових зразків:	20
Географічна спеціалізація:	Україна (Крим)
Основні колектори:	В. Андрєєв, Н. Багрікова, І. Ваньков, В. Васильєв, Є. Вульф, В. Голубєв, К. Гольде, Г. Грабовський, С. Дзевановський, А. Дойч, Н. Зеленецький, М. Казанський, М. Карасюк, С. Кожевникова, В. Корженевський, В. Косих, І. Котова, П. Крижевський, П. Крилов, І. Крюкова, М. Кузнєцов, К. Левандовський, А. Пєтунніков, В. Пожидаєва, Л. Прівалова, Л. Рифф, Д. Сирейщиков, А. Смирнова, Н. Срединський, С. Станков, О. Усачьова, Н. Чернова

Цінні колекції:	Гербарії В. Андрєєва, І. Ванькова, Є. Вульфа, В. Голубєва, А. Дойча, Н. Зеленецького, Д. Сирейщикова, С. Станкова
Обмінний фонд:	13 000
Куратор гербарію:	Корженевський Владислав Вячеславович, доктор біологічних наук, професор, головний науковий співробітник
Штат:	Чвертка Алевтина Юріївна, лаборанти

Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру (*YALT*) є одним з найбільших та найстаріших гербаріїв України. Збір гербарних зразків на території Нікітського ботанічного саду і прилеглих до нього районах, та вивчення флори Криму були розпочаті майже з дня заснування саду Х. Стевеном у 1812 р. Проте власний гербарій Х. Стевена, який налічував понад 70 000 г.з., у 1860 р. був подарований ним Хельсінському університету (Фінляндія), де він зберігається донині.

Офіційною датою створення гербарію Нікітського саду вважається 1914 р. Його основою стало невелике зібрання Н. Срединського з Криму і Півдня Російської Імперії, яке до того зберігалося в музеї ботанічного саду. Комплектування Гербарію здійснювалося шляхом планомірних зборів, обміну з іншими ботанічними установами країни та світу, придбання іменних гербарних колекцій тощо. Цей процес пов'язаний з постаттю видатного вітчизняного флориста і систематика Є. Вульфа. В перші п'ять років (1914–1919) число гербарних аркушів стрімко зросло з 1 500 до 24 524 (серед них збори А. Пєтуннікова, Є. Вульфа, П. Крилова, Д. Сирейщикова та інших). У 1922 р. фонд *YALT*, незважаючи на труднощі, пов'язані з війною і розрухою, збільшився до 40 324 аркушів, при цьому Кримська колекція зросла

до 26 080 г.з. З надходжень треба відмітити особисту колекцію ботаніка-аматора І. Ванькова з 3 784 зразків, яку він формував понад 16 років, приділяючи особливу увагу рідкісним рослинам кримської флори. В 1922 р. цю дуже цінну колекцію рослин гірського Криму було подаровано Нікітському саду. Приблизно в той же час Саду були подаровані кримські колекції Г. Грабовського (3 070 г.з.) і Н. Партанського (2 780 г.з.), а співробітниками Ботанічного кабінету С. Станковим і А. Смирновою в горах Криму зібрано і змонтовано понад 3 000 г.з. Варто особливо відзначити колекції кримської флори Н. Зеленецького і С. Дзевановського, що також поповнили *YALT*. До 1938 р. тільки Кримська колекція зросла до 65 358 аркушів, стала досить повним документальним матеріалом з флори півострова і набула великої наукової цінності.

Дуже трагічну сторінку в історію *YALT* вписала Друга світова війна. Німецьке окупаційне командування, розуміючи наукове значення цих наукових матеріалів, наприкінці 1943 р. вивезло до Німеччини найбільш раритетні фонди Кримської і Кавказької колекцій. У 1944 р. після визволення Криму по всіх фронтах було розіслано циркулярний лист про організацію цілеспрямованого пошуку гербарію Нікітського саду. На щастя, унікальні матеріали збереглися, їх було знайдено та повернуто до Ялти у 1945 р. У 1956 р. Саду передано гербарії Сімферопольського краєзнавчого музею, Кримської філії АН УРСР та Кримської партії водних досліджень, які містили колекції зі степових і передгірних районів півострова, а також гербарій Східного Криму з Карадазької біологічної станції.

Сучасний гербарій НБС-ННЦ налічує майже 155 000 гербарних зразків. Він складається з двох фондів: основного та обмінного. Основний фонд (понад 141 750) включає такі відділи (колекції): Загальний (біля 25 000), Кримський (понад 88 000), Кавказький (8 320), Зарубіжний (8 200), Культивованої флори (9 500), Біологічної флори (2 730). Обмінний фонд включає два відділи: Кримський (понад 10 000, та Дендрофлори арборетума НБС-ННЦ (2 700). Гербарні зразки розміщені за родинами за абеткою.

У відділі культивованих рослин зібрано види (представлені багатьма сортами та формами), що вирощуються на ділянках наукових відділів південного плодівництва, нових ароматичних та лікарських рослин, а також ті, що зростають в Арборетумі Нікітського ботанічного саду. Відділ дендрофлори дублетного фонду містить переважно збори з арборетуму. У Зарубіжному відділі гербарію представлено матеріали з Іспанії, Румунії, Болгарії, Угорщини, Палестини, Туреччини, Куби, Канади та інших країн, але найбільше зразків з США (штати Каліфорнія, Вермонт, Нью-Йорк, Мен, Масачусетс, Невада, та інші). Загальний відділ містить гербарні збори з території колишнього Радянського Союзу (Україна, Молдова, країни Прибалтики, Росія та інші). У Кавказькому відділі зберігаються цінні дублети Є. Шифферс-Рафалович, Ю. Воронова, М. Буша, А. Гроссгейма, П. Крилова, В. Малєєва, М. Рубцова. Особливу значущість має відділ біологічної флори, що містить матеріали, які були передані до *YALT* проф. В. Голубєвим. Відділ складається з 13 підрозділів, сформованих за біоморфологічними ознаками та властивостями рослин: основні біоморфи, віковий стан рослини, вторинне цвітіння, взаємне розміщення, наростання і відновлення скелетних осей особин, розподіл статі, вектор запилення, типи плодів і способи поширення плодів і насіння, структура кореневої системи, підземних і приземних пагонових органів, спеціалізовані пристосування до вегетативного розмноження та ін.

Проте саме Кримська колекція, яка є однією з найбільших у *YALT* – перлина всього зібрання. Нині вона містить понад 88 000 г.з. і вичерпно відображає видовий склад флори вищих судинних рослин півострова: у колекції вони репрезентовані 2 775 видами, що об'єднуються до 785 родів зі 143 родин. Тут зберігаються типові зразки таксонів, описаних з території Криму: *Caragana grandiflora* DC., *Crataegus ceratocarpa* Kossych, *C. pojarkovae* Kossych, *C. stankovii* Kossych, *Galium braunii* Zelen. *f. glaberrimum* Zelen., *G. braunii* Zelen. *f. hirsutissima* Zelen., *Helictotrichon tauricum* Prokud., *Melica monticola* Prokud., *Onobrychis jailae* Czernova, *Orchis wanjkowii* E. Wulff, *Rosa tschatyrdagii* Chrshan., *R. tschatyrdagii* Chrshan. *var. taurica* Chrshan., *Scabiosa praemontana* Privalova, *Silene*

jailensis N. Rubtz., *Sorbus dualis* Zinserl. *var. taurica* K. Popov., *Stachys heterodonta* Zefir., *Phlomis hybrida* Zelen., *Libanotis taurica* N. Rubtz, *Anemone kuznetzowii* Woron., *Campanula komarovii* Maleev. Вищі судинні рослини абсолютно домінують у фондах Кримської колекції, в той час як мохам, лишайникам і водоростям присвячена досить незначна частина фондів.

У гербарії *YALT* мохоподібні складають 486 г.з. 265 видів, з яких 113 видів, зібрано в Криму. Перші збори мохоподібних було зроблено [?] Постниковою у 1882 р. і Н. Зеленецьким у 1885–1887 роках. Крім цього є також матеріали А. Сапєгіна, датовані 1901 р. – автора першого найповнішого зведення з бріофлори Криму: «Мхи Горного Крыма» (1910). Проте більшу частину мохоподібних складають кримські збори Л. Партики 1963–1985 років.

В альгологічному гербарії налічується більше 800 г.з. майже 200 видів. З них збори К. Декенбаха 1890–1892 років (понад 400 зразків); матеріали В. Чернова 1925–1950 років з околиць Нікітського саду; збори водоростей Чорного і Азовського морів І. Маслова 1970–1990-х років (понад 300 г.з.).

Лишайники в гербарії YALT представлені 134 видами (186 г.з.). Переважно це збори Н. Зеленецького (1873 р.), В. Савіча, А. Окснера (1924–1927 років), а також матеріали А. Ходосовцева (1999).

У Кримській колекції *YALT* представлені матеріали раритетних видів рослин, занесених до Червоних списків національного, європейського та світового рангів. Саме Кримська колекція *YALT* стала документальною основою для створення багатотомної «Флоры Крыма» (1927 – 1969), «Определителя высших растений Крыма» (1972), «Биологической флоры Крыма» (1996), Червоної книги України (1996, 2009), матеріалів до Червоної книги Криму (1999), а також багатьох робіт докторантів та аспірантів із систематики, ботаніко-географії, геоботаніки тощо.

Таким чином, Кримська колекція виконує функцію універсального довідника з питань флори, систематики, морфології, географії, генетики, фенології і екології дикорослих рослин регіону. Це головна наукова база для всебічного дослідження

і раціонального використання рослинних ресурсів півострова, охорони та збереження його унікального фіторізноманіття. В її створені прийняли участь понад 400 колекторів і з часом її наукова та історична цінність лише зростатимуть. Тому за зверненням колективу відділу флори і рослинності та керівництва НБС-ННЦ Кримську колекцію гербарію занесено до Державного реєстру об᾽єктів, які складають національне надбання України (розп. КМ України від 03.09.2009 №1038-р).

В. Корженевський, С. Садогурський, Т. Бєліч

Література:

Большакова Т.А. Состав и состояние Гербария Никитского ботанического сада // Тр. Никит. ботан. сада. – Т. 110. – 1990. – С. 56–61.

Большакова Т.А. Гербарій Державного Нікітського ботанічного саду // Гербарії України. – К., 1995. – С. 48–52.

Вульф Є.В. Отчет о научной деятельности Ботанического кабинета Никитского ботанического сада за 1914–1919 гг. – Симферополь, 1919. – 14 с.

Голубев В.Н., Косых В.М. Указатель коллекторов крымского гербария Никитского ботанического сада. – Ялта, 1982. – 27 с.

Корженевський В.В., Рифф Л.Е. Гербарій Нікітського ботсаду – ННЦ УААН // Енциклопедія сучасної України. Т. 5. – Київ, 2006. – С. 552.

Косых В.М. Гербарию Никитского ботанического сада 60 лет // Бот. журн. – 1976. – **61,** № 4.– С. 585-589.

Малеев В.П. Гербарий Никитского ботанического сада (1914–1929) // Записки Государственного Никитского опытного ботанического сада. – **11**, вып. 2. – 1930. – С. 75–78.

Малеев В.П. Работы Никитского сада по систематике и географии растений // Тр. Никит. ботан. сада. – **22**, вып. 1. – 1939. – С. 3–11.

Попов К.П. Краткая история и современное состояние Гербария Никитского ботанического сада // Тр. Никит. ботан. сада. – 1964. – **37**. – С. 606–614.

Станков С.С. Отчет о научной деятельности Гербария Никитского ботанического сада за 1920 – 1921 гг. // Бюлл. Гербария Никит. ботан. сада. – Вып. 1. – 1922. – С. 1–20.

Рихтер А.А., Рябов И.Н., Нилов В.И., Нестеренко П.А., Костецкий Н.Д., Соколова Н.Ф., Чернова Н.М., Пух Е.И. Краткие итоги работ Никитского ботанического сада им. Молотова (1812–1938 гг.) / Под редакцией Вербенко Г.В. – Ялта, 1938. – 86 с.

Чернова Н.М. Гербарий Никитского ботанического сада им. Молотова // Бюлл. Главного ботан. сада. – Вып. 4. – 1949. – С. 74–75.

Index Herbariorum. Part I. The Herbaria of the World. Ed.9. (Editors: Patricia K. Holmgren, Noel. H. Holmgren, Lisa C. Barnett). – Bronx; New York, 1990. – P. 345.

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ГЕРБАРІЇВ УКРАЇНИ

Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 129

Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України 47

Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України 204

Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна 323

Гербарій Ботанічного саду імені академіка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка 156

Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею 58

Гербарій Волинського краєзнавчого музею. 171

Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки 169

Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові 180

Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 64

Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України 69

Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування НААН України 51

Гербарій Житомирського краєзнавчого музею 75

Гербарій Запорізького національного університету 78

Гербарій Інституту екології Карпат НАН України 173
Гербарій Кам’янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету 85
Гербарій Карадазького природного заповідника 295
Гербарій Карпатського біосферного заповідника 243
Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького 206
Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету 329
Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка 151
Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту 166
Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України . . .162
Гербарій Кримського республіканського краєзнавчого музею 265
Гербарій Кримського природного заповідника 42
Гербарій Луганського Національного Аграрного університету 167
Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка 191
Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського 247
Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею . . .212
Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України .142
Гербарій Національного лісотехнічного університету України 200
Гербарій Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». .252

Гербарій Національного природного парку «Подільські Товтри» 83

Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя 216

Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру 361

Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова 222

Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» 259

Гербарій Полтавського краєзнавчого музею 237

Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка 234

Гербарій Поліського природного заповідника 251

Гербарій природного заповідника «Медобори» 62

Гербарій Природного заповідника «Розточчя» 81

Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею 344

Гербарій Рівненського природного заповідника 245

Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею 280

Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею 270

Гербарій Ужгородського національного університету 276

Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини 290

Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського 255

Гербарій Херсонського державного університету 333

Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею 340

Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди 327

Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 299

Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею 351

Гербарій Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича 346

Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка 353

Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України 60

Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 124

Мікологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 115

Мікологічний гербарій (Фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 316

Науковий гербарій Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України 56

Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України 287

Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 266

Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 87

Палінотека Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 138

Фікологічний гербарій (Альготека) Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України 134

ПОКАЖЧИК АКРОНІМІВ ГЕРБАРІЇВ УКРАЇНИ

*ASCN**	Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААНУ
ASKN[6]	Гербарій Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААНУ
*BCK**	Науковий гербарій Державного дендрологічного парку «Олександрія»
*CBR***	Гербарій Карпатського біосферного заповідника
CERN[7]	Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
*CFU***	Гербарій кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету
*CHEM***	Гербарій Чернівецького краєзнавчого музею
CHER	Гербарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
*CHU***	Гербарій Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка
CNR	Гербарій Кримського природного заповідника
*CRM**	Гербарій Кримського республіканського краєзнавчого музею
CSAU	Гербарій Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»

[6] Помилка допущена в написанні пропонованого акроніму в попередньому виданні довідника (Гербарії України (1995): стр. 118, 121, 124). Теж саме, що і *ASCN*.

[7] Теж саме, що і *CHER*, який зараз повністю його замінив при посиланні на матеріали гербарію Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

CW [8] Гербарій Українського Інституту Прикладної ботаніки

CWB [9] Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

*CWP** Гербарій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

CWU Гербарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

CWU-MYC [10] Мікологічний гербарій (Фунгарій) Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

*DNZ** Гербарій Донецького ботанічного саду НАН України

*DSR*** Гербарій національного природного парку «Деснянсько-Старогутський»

DSU Гербарій Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

*GP** Гербарій Чорноморського біосферного заповідника НАН України

*KHEM** Гербарій Херсонського обласного краєзнавчого музею

KHER Гербарій Херсонського державного університету

*KHM** Гербарій природної флори Хмельницької області Хмельницького обласного краєзнавчого музею

---

8 Гербарій функціонував у довоєнні роки в м. Харкові. Після розформування фондові матеріали *CW* потрапили до колекцій *KW*, *LE* та *CWU*.

9 Після вливання основної колекції до фондов Гербарію Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна *CWB* прирівнювався до *CWU*. Останнім часом він використовується для новостворених гербарних фондів Ботанічного саду і може розглядатися як внутрішній акронім *CWU*.

10 Внутрішній акронім Гербарію Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, який використовується для мікологічної колекції.

*KRW**	Гербарій Криворізького ботанічного саду НАН України
*KRWI**	Гербарій Криворізького державного педагогічного інституту
KW	Національний гербарій України – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
KW-A[11]	Фікологічний гербарій (Альготека) Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
KW-BH[12]	Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, колекція печіночників та антоцеротових мохів
KW-BM[13]	Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, колекція брієвих мохів
KW-BS[14]	Бріологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, колекція сфагнових мохів
KWHA	Гербарій Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.
KWHU	Гербарій Ботанічного саду імені акададеміка О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка
KW-L[15]	Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

---

[11] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для альгологічної колекції.

[12] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для колекції печіночників та антоцеротових мохів.

[13] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для колекції брієвих мохів.

[14] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для колекції сфагнових мохів.

[15] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для ліхенологічної колекції.

KW-M[16]	Мікологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
KW-P[17]	Палінотека Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
*KWU**	Гербарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка
*LBE**	Гербарій Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і економіки природокористування Національної академії аграрних наук України
LNAU	Гербарій Луганського національного аграрного університету
*LUM**	Гербарій Волинського краєзнавчого музею
*LUU**	Гербарій Волинського національного університету імені Лесі Українки
LW	Гербарій Львівського національного університету імені Івана Франка
LWA[18]	Гербарій експериментальної сільськогосподарської станції у Львові
LWD[19]	Гербарій Музею ім. Дзедушицьких у Львові (Zielnik Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie)
LWE [20]	Гербарій Інституту екології Карпат НАН України

[16] Внутрішній акронім Гербарію Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, який використовується для мікологічної колекції.

[17] Внутрішній акронім палінотеки Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

[18] На даний час гербарій не функціонує. Доля фондів цієї колекції невідома. Невелика частина гербарних зразків з *LWA* зберігаються в фондах *LW* та *LWS*.

[19] На даний час гербарій не функціонує як самостійна структура. Його фонди були злиті з гербарієм Наукового товариства ім. Т.Шевченка (Львів) під загальним акронімом *LWS*.

[20] Незареєстрований попередній акронім гербарної колекції Інституту екології Карпат НАН України, який використовувався в літературі до 2004 р.

*LWFU***	Гербарій Національного лісотехнічного університету України
LWKS	Гербарій Інституту екології Карпат НАН України
*LWL**	Гербарій Ботанічного саду загальнодержавного значення Національного лісотехнічного університету України
LWS	Гербарій Державного природознавчого музею НАН України у Львові
*MDNR***	Гербарій природного заповідника «Медобори»
MELIT	Гербарій кафедри ботаніки і садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького МОН України
*MKM**	Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею
MSUD	Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
*NZHU**	Гербарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
*OVR**	Гербарій Поліського природного заповідника
*PDH***	Гербарій Кам'янець-Подільського ботанічного саду Подільського аграрно-технічного університету
PHEO	Гербарій Карадазького природного заповідника
*PTR***	Гербарій національного природного парку «Подільські Товтри»
*PW**	Гербарій Полтавського краєзнавчого музею
PWU	Гербарій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
*RNR***	Гербарій Рівненського природного заповідника
SIBS	Гербарій макрофітів Світового океану Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського

SIMF Гербарій Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

SOF Науковий гербарій Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

*TERM** Гербарій Тернопільського обласного краєзнавчого музею

*TERN** Науковий гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

*UHM** Гербарій судинних рослин Закарпатського краєзнавчого музею

*UPU*** Гербарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

UU Гербарій Ужгородського національного університету

*VIN** Гербарій вищих рослин Поділля Вінницького обласного краєзнавчого музею

YALT Гербарій Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру

*YAV** Гербарій Природного заповідника «Розточчя»

*ZAU** Гербарій Запорізького національного університету

*ZHM** Гербарій Житомирського обласного краєзнавчого музею

ПОКАЖЧИК РАРИТЕТНИХ ГЕРБАРНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНИ

Гербарій І. Акінфієва (*DSU*)

Гербарій В. Андрєєва (*YALT*)

Гербарій Б. Балковського (*BCK**)

Гербарій В. Бессера (*KW*)

Гербарій Й. Бойка (*KW*)

Гербарій А. Бондарцева (*CWU-MYC*)

Гербарій Л. Вагнера (*UU*)

Гербарій І. Ванькова (*YALT*)

Гербарій видів роду *Ribes* L. (*KRW*)

Гербарій Вищих жіночих педагогічних курсів (*MSUD*)

Гербарій Є. Вульфа (*SIMF, YALT*)

Гербарій Р. Ганжи (*KW-M*)

Гербарій В. Голубєва (*YALT*)

Гербарій Л. Горєлової (*CWB*)

Гербарій А. Гроссгейма (*DSU*)

Гербарій А. Дойча (*YALT*)

Гербарій Г. Деріпової (*DNZ**)

Гербарій Е. Жілібера (*KW*)

Гербарій Н. Зеленецького (*YALT*)

Гербарій Д. Зерова (*KW-BM*)

Гербарій С. Іллічевського (*PW*)

Гербарій М. Клокова (*KW*)

Гербарій Є. Кондратюка (*ZHM**)

Гербарій П. Крижевського (*MKM*)

Гербарій П.Є. Кулика (*MSUD*)

Гербарій А. Калугиної-Гутник (*SIBS*)

Гербарій А. Лазаренка (*KW-BM, LWKS*)

Гербарій Е. Ліндемана (*MSUD*)

Гербарій О. Масловського (*CWU-MYC*)

Гербарій А. Маргіттая (*UU*)

Гербарій С. Мацко (*LUM*)

Гербарій Н. Морозової-Водяницкої (*SIBS*)

Гербарій Г. Неводовського (*CWU-MYC*)

Гербарій В. Ніколаєва (*PW*)

Гербарій Р. Німана (*LBE**)

Гербарій Новоросійського університету (*MSUD*)

Гербарій Г. Оголевця (*PW*)

Гербарій Й. Пачоського (*MSUD, KHEM**)

Гербарій О. Покровського (*KW-BM*)

Гербарій А. Потебні (*CWU-MYC*)

Гербарій Ю. Прокудіна (*CWU*)

Гербарій А. Ремана (A. Rehman) (*LW*)

Гербарій П. Роговича (*KW*)

Гербарій Д. Сирейщикова (*YALT*)

Гербарій Р. Собкевич (*ZHM**)

Гербарій П. Сосіна (*KW-M*)

Гербарій Г. Станіловского (*SIBS*)

Гербарій С. Станкова (*YALT*)

Гербарій Т. Страхова (*CWU-MYC*)

Гербарій М. Турчанінова (*KW*)

Гербарій А. Федорової (*MKM*)

Гербарій Е. Францова (*MKM*)

Гербарій В. Черняєва (*KW*)

Гербарій П. Шестерикова (*MSUD*)

Гербарій І. Шмальгаузена (*KW, KW-BM*)

Гербарій Ф. Шура (F. Schur) (*LW*)

Гербарій [?] Ярмоловича (*PW*)

Травник 1759 року (*MSUD*)

Herbarium of F. Buchgoltz (*CWU-MYC*)

Herbarium of L. Fuckel (*CWU-MYC*)

Herbarium of O. Jaap (*CWU*)

Herbarium of A. Jaczewki (*CWU-MYC*)

Herbarium of J. Kabat & F. Bubak (*CWU-MYC*)

Herbarium of V. Komarov (*CWU-MYC*)

Herbarium of L. Rabenhorst (*CWU, CWU-MYC*)

Herbarium of V. Savicz (*CWU*)

Herbarium of L. Schaerer (*CWU*)

Herbarium of W. Tranzschel (*CWU-MYC*)

Herbarium of W. Tranzschel & J. Serebrianikov (*CWU-MYC*)

Herbarium of O. Trebaux (*CWU*)

ПОКАЖЧИК ОСНОВНИХ КОЛЕКТОРІВ ГЕРБАРІЇВ УКРАЇНИ

Агаркова К. – *PWU*
Акінфієв І. – *DSU*
Акулов О. – *CWU-MYC*
Алексеєнко М. – *CWU*
Альбіцька М. – *DSU*
Альохін О. – *CWB*
Анджейовський А. – *KW, LWS*
Андрєєв В. – *YALT*
Андрєєва О. – *LWKS*
Андріанова Т. – *KW-M*
Андрієнко (Андрієнко-Молюк) Т. – *KHM*, KW, KWU*, PW*, RNR**, CHU***
Антонюк Н. – *KWHA*
Антосяк В. – *CBR***
Арап Р. – *KW-P*
Артемчук І. – *CHER, CWU*
Артюшенко О. – *KW-P*
Асаул-Вєтрова З. – *KW-A*
Атаманюк В. – *ASCN**

Багрікова Н. – *YALT*
Баданіна В. – *KWU**
Байрак О. – *PW**
Байрова Р. – *CHER*
Балашов Л. – *NZHU***
Балій М. – *TERM**
Балковський Б. – *BCK**
Барановський [?] – *LUM**
Барбарич А. – *KW, KWU**
Барикіна Т. – *CHER*
Батюченко І. – *CFU***
Бахурко Л. – *KWHA*
Бачковська (Шестакова) Н. – *ASCN**
Бачурина Г. – *KW, KW-BH, KW-BM, KW-BS*
Башинська М. – *CWB*
Бедей М. – *UU*
Беднарська І. – *LW, LWKS, RNR***
Безусько Л. – *KW-P*
Бельгард О. – *DSU*
Бердо Ф. – *LWS*
Береговий П. – *KWU**
Береженко К. – *LNAU*
Березовська Р. – *CHER*
Беседіна І. – *PWU*
Бессер В. – *KW, LWS*
Білик Г. – *KW*
Благая А. – *CWB*
Блохін О. – *KWHA*
Блюм О. – *KW-L*
Богаєвський А. – *CFU***
Боговик М. – *LW*
Боднар В. – *UHM**
Бойко Г. – *DNZ**
Бойко Й. – *KW*

Бойко М. – *DNZ*, KHER, KW-BH, KW-BM, KW-BS*
Бойко С. –*KHEM**
Болюх В. – *MDNR***
Бондарцев А. – *CWU-MYC*
Бордзиловський Є. – *KW, KWHU*
Борисевич Г. – *KW-M*
Борисик Ю. – *CFU***
БорисовМ. – *CFU***
Боровіков Г. – *MSUD*
Бородіна Р. – *KWHA*
Бортняк М. – *KWU**
Брадіс Є. – *KW*
Бренед Д. – *VIN**
Буджак В. – *CHER*
Булавіна З. – *CWB*
Бурда Р. – *DNZ**
Бутило М. – *UPU***
Бухало А. – *KW-M*
Бухало М. – *LW*
Бухгольтц Ф. – *CWU-MYC*
Бучмей О. – *UHM**
Буш М. – *SIMF*

Вайнагій І. – *CBR**, LW*
Валяшко Н. – *CFU***
Ванярха (Сивоглаз) Л. – *LBE**
Ваньков І. – *YALT*
Васильєв В. – *YALT*
Васильєва О. – *KWU**
Вахрушева Л. – *SIMF*
Веденеєва Г. – *MKM**
Ведєньков Є. – *ASCN**
Веліканов[?] – *NZHU***
Виноградова О. – *KW-A*
Висоцька О. – *LWKS*
Вількер А. – *CWB*
Вірченко В. – *DSR**, KW-BH, KW-BM, KW-BS, KWU**
Вісюліна О. – *KW*
Вовк О. – *CWP*, CWU*
Водоп’янова В. – *ASCN**
Войтюк В. – *LUU**
Волгін С. – *LW*
Волошин М. – *KWHA*
Волошинова Н. – *RNR***
Волуца О. – *CHER*
Воробйов М. – *CSAU*
Вульф Є. – *SIMF, YALT*

Гайова В. – *KW-M*
Гамов М. – *KHEM**
Гамуля О. – *CFU***
Ган Т. – *LWL*
Ганжа Р. – *PWU*
Гапон С. – *PW*, PWU*
Гелюта В. – *KW-M*
Герцог Л. – *LBE**
Гинда Л. – *LW*
Гіжицька З. – *KW-M*
Гладун Д. – *LBE**
Гловацька О. – *KWU**
Глущенко Л. – *LBE**

Гоборський А. – *LWS*
Голованьова К. – *ASCN**
Головко О. – *RNR***
Голубєв В. – *YALT*
Голубєва Г. – *CHEM***
Голубцова Ю. – *KW*-М
Гольде К. – *KW, KWHU, YALT*
Гомля Л. – *PWU*
Гончаренко В. – *LW*
Горб О. – *KWU**
Горбач О. – *RNR***
Горбов В. – *MKM**
Горєлова Л. – *CWB, CWU*
Горлачова З. – *DNZ**
Горностай В. – *CHU***
Горохова З. – *CHER*
Грабовий В. – *SOF*
Грабовський Г. – *YALT*
Графін М. – *CHU***
Гринь Ф. – *KW*
Грисюк М. – *BCK**
Грищенко Ю. – *RNR***
Гродзинський М. – *KW*
Гроссгейм А. – *DSU*
Гумеч В. – *DNZ**

Давидич П. – *GP**
Давидов Д. – *PWU*
Данилик І. – *LW*
Данилків І. – *MDNR**, LWKS*
Данилович В. – *UHM**
Делявінь Ф. – *CWU-MYC*
Деревінська Т. – *LBE**
Дерипова Г. – *DNZ*, KWHA*
Дерій І. – *BCK**
Деркач А. – *CFU***
Дерфіль Л. – *CWB*
Дерюжина А. – *KHEM**
Десятова-Шостенко Н. – *CWU, KW*
Джаган В. – *KW-M*
Дзевановський С. – *CSAU, SIMF, YALT*
Діброва Л. – *KWHU*
Діденко І. – *SOF*
Діденко С. – *CSAU, KWHA*
Дідух Я. – *KW, KWU**
Доброчаєва Д. – *KW*
Довганич Я. – *UHM**
Дойч А. – *YALT*
Донець М. – *BCK**
Дорошенко К. – *LWKS*
Дрогобич Н. – *ASCN**
Друльова І. – *CWB, CWU*
Дубина Д. – *KW*
Дубова О. – *ZAU**
Дубовик М. – *KW*
Дубовик О. – *ASCN*, DNZ*, KW, KWU**
Дудка І. – *KW-M*
Дух Л. – *PW**

Єленкін А. – *CWU*
Єлисеєв А. – *MKM**

Єлонова Л. – *ASCN**
Ємельянова С. – *KHEM**
Єна А. – *CSAU*
Єпіхін Д. – *CSAU*
Єрмоленко К. – *CWB, CWU*
Єрохін Є. – *CSAU*
Єфєтов К. – *CSAU*
Єфремов О. – *CBR***

Жила А. – *KWU**
Жифарська Р. – *GP**
Журавльов М. – *CFU***

Завада І. – *LWS*
Завадзький А. – *LWS*
Заверуха Б. – *KHM*, KW, TERN**
Загульський М. – *LW*
Заєць З. – *CHER*
Зап'ятова А. – *KW*
Захарчишина Л. – *VIN**
Зеленецький М. – *MSUD, YALT*
Зеленчук А. – *LW*
Зеленько О. – *CWP**
Зелінка С. – *TERN**
Зеров Д. – *KW, KW-BH, KW-BM, KW-BS, KW-P*
Зерова М. – *KW-M*
Зиман (Донська) С. – *KW, KWU**
Зоз І. – *CWU*

Івашин Д. – *DNZ*, LBE*, PW**
Івін В. – *CSAU*
Івшина І. – *TERM**
Іллічевський С. – *PW**
Ільїнська А. – *CSAU, KW*
Ісайкіна О. – *KWHA*

Кагало О. – *KHM*, LW, LWKS*
Казановский В. – *KWHU*
Казанський М. – *YALT*
Каймакан Н. – *LNAU*
Каленіченко М. – *CWU*
Калугина-Гутник А. – *SIBS*
Каменських Л. – *PHEO*
Капітоненко С. – *ASCN**
Каплунівський П. – *UHM**
Карасюк М. – *YALT*
Кардаш Я. – *LW*
Карєва О. – *KW-P*
Карнаух Є. – *KW*
Карпенко Ю. – *CHU***
Картавенко Н. – *CWU-MYC*
Катіна З. – *KW*
Каюткіна Т. – *KW-P*
Кіш Р. – *CSAU, UU*
Клеопов Ю. – *CWU, KW, KWHU, LWS*
Клоков М. – *CWU, DNZ*, KW*
Кляшторна Г. – *BCK**
Кльоц О. – *PTR***
Коваленко О. – *KW-A*
Ковальов В. – *CFU***

Ковальчук Г. – *CHEM***
Ковальчук С. – *KHM*, PTR***
Ковтун С. – *LBE**
Кожевникова С. – *YALT*
Козій Г. – *LW, LWS*
Коліщук В. – *LWFU***
Коломійчук В. – *MELIT*
Комарницькій Н. – *SIBS*
Комаров В. – *CWU-MYC*
Комендар В. – *UU*
Комір З. – *CWB*
Кондратюк Є. – *DNZ*, ZHM**
Кондратюк С. – *MDNR**, KW-L*
Кондратьєва Н. – *KW-A*
Копачевська Є. – *KW-L*
Коржан К. – *CHER*
Корженевський В. – *YALT*
Корольова О. – *KW-M*
Король-Шулінець Є. – *UHM**
Короткова Є. – *ASCN**
Косенко І. – *SOF*
Косець М. – *KW*
Косих В. – *KW, YALT*
Костіна В. – *CNR*
Котов М. – *CSAU, CWU, DNZ*, KW*
Котов С. – *SIMF*
Котова І. – *YALT*
Коцун Л. – *LUU**
Крайнова А. – *ZAU**
Краснова А. – *ASCN*, PW*, KW*
Красова О. – *KRW**
Крижевський П. – *MKM*, YALT*
Крилов П. – *CWU, YALT*
Крицька Л. – *ASCN*, KW*
Крічфалушій В. – *UU*
Круль Ж. – *LWS*
Круцкевич М. – *PDH**, PTR***
Крюкова І. – *YALT*
Куземко А. – *SOF*
Кузнецов М. – *SIMF, YALT*
Кузнецова Г. – *GP*, KW*
Кузярін О. – *LWS*
Кузьмічов А. – *LUM**
Кузьмішина І. – *LUU**
Куковиця Г. – *KWU*, KWHU*
Кулагіна Н. – *UHM**
Кулик П. – *MSUD*
Курсон В. – *NZHU***
Кусков Є. – *DNZ**
Кучеревський В. – *DNZ*, KRW**
Кучерява Л. – *KWU**

Лавітська З. – *KWHU, KW-M*
Лавренко Є. – *CWU, KW*
Лазарева Н. – *CSAU*
Лазаренко А. – *KW-BH, KW-BM, KW-BS, LWS, LWKS*
Лазебна А. – *LWS*
Левандовський К. – *YALT*
Левіна Ф. – *SIMF*
Леонтьев Д. – *CWU-MYC*
Лесняк Є. – *LWKS*
Лєтухова В. – *PHEO*

Липа О. – *KWU**
Липський В. – *MSUD*
Лисенко Г. – *NZHU***
Лісовий О. – *CSAU*
Літвіненко С. – *CHER*
Літвінова М. – *PW**
Лобань Л. – *NZHU***
Лобаржевський Г. – *LWS*
Лобачевська О. – *LWKS*
Ловеліус О. – *KW*
Логвіненко Л. – *CWU-MYC*
Лоначевський В. – *KW, LWS*
Лоскот Н. – *KWHU*
Лоскот-Скрипник Н. – *KW*
Лукаш О. – *CHU***
Лукащук Г. – *LWFU***
Любінська Л. – *KHM*, PDH**, PTR***
Любченко В. – *KWU**

Макаревич М. – *KW-L*
Макарова Г. – *CFU***
Малєєв В. – *CSAU*
Малиновський К. – *LWS*
Мамчур З. – *LW*
Манойлова Г. – *KHEM**
Маргіттай А. – *UU*
Марно Л. – *SOF*
Мартинюк О. – *KW-P*
Маслов І. – *CSAU*
Масловський О. – *CWU-MYC*
Масюк Н. – *KW-A*
Матасов В. – *LWKS*
Матвієнко О. – *CWU*
Маховець І. – *TERM**
Мацко С. – *LUM**
Маяцький Г. – *GP**
Мельник А. – *LWL*
Мельник В. – *KWHA*
Мельник С. – *LW*
Мельничук В. – *LWS, LWKS*
Мережко Т. – *KW-M*
Мещерякова Р. – *CWU-MYC*
Миронова Л. – *PHEO*
Михайловский С. – *NZHU***
Мілкіна В. – *KWU**
Мініна Ю. – *KWHA*
Мітін В. – *KWHA*
Мойсієнко І. – *CSAU, KHER*
Молотков П. – *UHM**
Молоткова І. – *UHM**
Моляка О. – *KWU**
Монтрезор В. – *KW*
Мороз І. – *KWHA*
Морозова-Водяницька Н. – *SIBS*
Морозюк (Смолко) С. – *KW, KWU**
Морочковський С. – *KW-M*
Мосякін С. – *KW*
Мочалова Л. – *TERM**
Мошкова Н. – *KW-A*
Мринський О. – *KW*
Музика Г. – *SOF*
Мулєнкова О. – *DNZ**

Мулик О. – *LWL*
Мулярчук С. – *NZHU***
Мшанецький Н. – *TERN**
М’якушко Т. – *KW*

Навашин С. – *KWHU*
Надєїна (Федоренко) О. – *CWU-MYC*
Назаренко Г. – *DNZ**
Наконечний О. – *LW, LWKS*
Неводовський Г. – *CWU-MYC, KW-M*
Нестеренко С. – *KWHU*
Нечепорук Н. – *KHM**
Нечитайло В. – *KWU**
Никирса Т. – *CHER*
Ніколаєв В. – *PW**
Ніколайчук З. – *UHM**

Овчінікова М. – *CWB*
Оголевець Г. – *PW**
Оксіюк О. – *KW, KWU**
Окснер А. – *CWU, KW, KWHU, KW-L*
Олешко В. – *LUM**
Оліяр Г. – *MDNR***
Оляницька Л. – *KWU**
Опперман П. – *CWU, KW*
Ординець О. – *CWU-MYC*
Орлов О. – *RNR**, KW*
Осичнюк В. – *KWU**
Остапко В. – *DNZ**

Павленко В. – *PWU*
Пакалн Д. – *LBE**
Паламар-Мордвинцева Г. – *KW-A*
Панек Й. – *LUM**
Панченко С. – *CSAU, DSR***
Паньків Н. – *LWKS*
Папуча І. – *NZHU***
Партика Л. – *KW-BH, KW-BM, KW-BS*
Паршина О. – *CFU**, CWB*
Пацура І. – *LWL*
Пачоський Й. – *KHEM*, LW, LWS, MKM*, MSUD, SIMF*
Пашкевич Г. – *KW-P*
Перегрим М. – *KWHA*
Пересипкіна Т. – *ZAU**
Петрова О. – *CWB*
Пєнго К. – *CWU-MYC*
Пєтунніков А. – *YALT*
Пироженко О. – *KWHA*
Підгайний М. – *KHEM**
Підгребельна О. – *LWKS*
Підоплічко М. – *KW*
Пірогов М. – *LW*
Погребняк А. – *CHER*
Пожидаєва В. – *YALT*
Полонська Є. – *KWHU*
Понятовська В. – *ASCN**
Попов В. – *UHM**
Попов М. – *LW, LWS*
Попова А. – *SIMF*

Порада О. – *LBE**
Потапенко І. – *PHEO*
Потебня А. – *CWU-MYC*
Потемська Є. – *LWS*
Потоцька С. – *CHU***
Придюк М. – *MDNR***
Прилуцький О. – *CWU-MYC*
Приходько С. – *DNZ**
Приходькова Л. – *KW-A*
Прівалова Л. – *YALT*
Провоженко Т. – *KRW**
Прокудін Ю. – *CWU, DSU*
Протопопова В. – *CSAU, GP*, KW, KWU**
Прядко О. – *RNR**, KW*

Рак О. – *KWHA*
Ракочі А. – *KW, LWS*
Рассадіна К. – *CWU*
Ревердатто В. – *CWU*
Репецька Г. – *SIMF*
Реслер І. – *LWKS*
Рєщіков М. – *ASCN**
Рижський П. – *SIMF*
Рифф Л. – *CSAU, YALT*
Ріпецький Р. – *LWKS*
Рогович О. – *KW, KWHU, LWS*
Родінова К. – *PW**
Ролл Я. – *KW-A*
Романова Л. – *KW-P*
Рудевич В. – *DNZ**
Руденко М. – *CNR*
Рупрехт Ф. – *LWS*
Русанова А. – *CFU***
Рябенко Н. – *LBE**
Рябков І. – *KHEM**

Савицький В. – *KW-P*
Савич В. – *CWU*
Сакало Д. – *MELIT*
Самородов В. – *PW**
Самсонова Л. – *CNR*
Саричева З. – *GP*, KWHA*
Саркіна І. – *CSAU*
Сележинський І. – *KWHU*
Семеніхіна К. – *NZHU***
Сербін А. – *CFU***
Сергієвська Л. – *CWU*
Серьогін О. – *CSAU*
Сєдова В. – *LNAU*
Сивоконь О. – *CWU-MYC*
Сидорук Т. – *SOF*
Симоненко І. – *KWHU*
Сипайлова Л. – *KW, KWU**
Сирейщиков Д. – *KWHU, YALT*
Сирко А. – *CWU-MYC*
Сичак Н. – *KHM*, LW, LWKS*
Сідєльнік М. – *DSU*
Сідлецький П. – *UHM**
Сікачина О. – *NZHU***
Сікура Й. – *KWHA*
Скворцова Л. – *KWHA*
Скібіцька Н. – *LWKS, PTR***
Скобало О. – *YAV**

Скороход В. – *LNAU*
Слепченко Л. – *ASCN**
Слободян М. – *LWS, LWKS*
Служинська З. – *LWKS*
Смик Г. – *KW, KWU*, KWHA*
Смик Л. – *KW-M*
Смирнова А. – *YALT*
Сміцька М. – *KW-M*
Собко В. – *KWHA*
Собкевич Р. – *ZHM**
Собченко В. – *SOF*
Сова Т. – *LNAU*
Соколовський О. – *KWHU, KWHA, PW**
Солдатова І. – *NZHU***
Солодкова Т. – *CHER*
Солодовниченко Н. – *CFU***
Сорока М. – *LWFU***
Спагоров Г. – *CWU-MYC*
Срібняк Е. – *PDH**, PTR***
Срединський Н. – *YALT*
Ставішенко І. – *CWU-MYC*
Станіловський Г. – *SIBS*
Станіславчук Л. – *CWB*
Станков С. – *CSAU, SIMF, YALT*
Стефаник В. – *CHER*
Стеценко Н. – *KWHU*
Стеценко О. – *ZHM**
Стецюк Н. – *PW**
Стопкань В. – *KWHA*
Страхов Т. – *CWU-MYC*
Сукачев В. – *LWS, LWS, SIMF*
Сухарюк Д. – *CBR***
Сябряй С. – *KW-P*

Табака О. – *TERM**
Талієв В. – *KW*
Таран О. – *CWB*
Тараненко З. – *CWB*
Тарасов В. – *DSU*
Тасєнкевич Л. – *CBR***
Твєрєтінова В. – *CWP**
Твєрєтінова В. – *CWU*
Тинецький В. – *LWS*
Тихоненко Ю. – *KW-M*
Тихонова П. – *KHEM**
Тищенко О. – *KWU**
Ткачик В. – *KWHA*
Товт Е. – *UU*
Токарський О. – *KWHA*
Токарюк А. – *CHER*
Толмачов А. – *LWS*
Толпа С. – *LW*
Топачевський О. – *KW-A*
Тохтарь В. – *DNZ**
Травлєєв А. – *DSU*
Траншель В. – *CWU-MYC*
Третяк П. – *LWL*
Трунов Г. – *CWU-MYC*
Турчанінов М. – *CWU, KW*

Улична К. – *KW-BH, KW-BM, KW-BS, LWS, LWKS*

Уманець О. – *GP**
Усачьова О. – *YALT*
Усіченко А. – *CWU-MYC*

Федорова А. – *MKM**
Федоровський В. – *KRW**
Федорончук М. – *KW*
Фендюр Л. – *ZAU**
Ференц Н. – *YAV**
Фетісова Л. – *LWKS*
Філатова О. – *CWP**
Філоненко О. – *ZHM**
Фінн В. – *KWHU*
Фодор С. – *UU*
Фомін. О. – *KW, KW-BH, KW-BM, KW-BS*
Францов Е. – *MKM**

Халимон О. – *PW**
Хржановський В. – *LWS*
Харкевич С. – *KWU*, KWHA*
Хархота Г. – *DNZ**
Харченко В. – *LNAU*
Ходосовцев О. – *KHER*
Хомин І. – *YAV**
Хоркавців Я. – *LWKS*

Царенко О. – *KW*
Царенко П. – *KW-A*
Цвельов М. – *CWU*
Циганкова В. – *CWU*
Циганкова Л. – *CWB*
Цимбалюк З. – *KW-P*
Ціріна Т. – *CSAU*

Чеканова Н. – *TERM**
Червякова П. – *CWP**
Черник Г. – *TERM**
Чернова Н. – *YALT*
Черняев В. – *CWU, CWU-MYC, KW*
Четенов Є. – *DNZ**
Чопик В. – *KW, KWU*, KWHA*
Чорна Г. – *CWU, SOF, UPU***
Чорней І. – *CHER*
Чуприна Т. – *DNZ**

Шалит М. – *SIMF*
Шаповал В. – *ASCN**
Шаройко Є. – *CNR*
Шатровська В. – *CWB*
Швець Т. – *SOF*
Шевера М. – *CSAU, KW*
Шевченко С. – *LWFU***
Шеляг-Сосонко Ю. – *CHER, KW*
Шестериков П. – *MSUD*
Шестунов Н. – *CWU-MYC*
Шидловський В. – *KWHU*
Шиманська В. – *TERN**
Шимкус Г. – *SIMF*
Шиндер О. – *KWHA*
Ширяєв Г. – *CWU, KW*
Шишова Є. – *LW*

Шиян Н. – *CSAU, KW, NZHU**, RNR***
Шмальгаузен І. – *KW, LWS*
Шоль Г. – *KRW**

Щеглєєв С. – *CWU*
Щекіна Н. – *KW-P*
Щербина О. – *LW*

Юзьків М. – *LW*

Якименко Т. – *ASCN**
Якушенко Д. – *RNR***
Яната А. – *SIMF*
Ярмолович [?] – *PW**
Яровий С. – *MELIT*
Ярошенко Т. – *CWU-MYC*
Ячевський А. – *CWU-MYC*

Baenitz C. – *KWHU*
Bauer K. – *CHER*
Bieberstein M. – *KW, MSUD*
Błocki B. – *CHER, LW, LWS*
Bubak F. – *CWU-MYC*

Ciesielski T. – *LW*

Fojnicki F. – *LWS*

Fuckel L. – *CWU-MYC*

Gilibert E. – *KW*
Golde K. – див. Гольде К.
Graf F. – *CHER*
Guşuleac M. – *CHER*

Herbich F. – *CHER, LW, LWS*
Hormuzaki C. – *CHER*

Jaap O. – *CWU, LW*

Kabat J. – *CWU-MYC*
Khalubinski H. – *LW*
Kochman J. – *LW*
Krawiec F. – *LW*
Krupa J. – *LW*
Krzemieniewska H. – *LW*
Kulczyński S. – *LW*

Lagowski J. – *LW*
Ledebour K. – *MSUD*
Lindemann E. – *MSUD*
Łobarzewski H. – *LW*

Mądalski J. – *LW, LWS*
Motyka J. – *LW*
Mustatza A. – *CHER*

Paczoski J. – див. Пачоський Й.
Petrino O. – *CHER*
Porsch O. – *CHER*
Procopianu-Procopovici A. – *CHER*

Puring N. – *KWHU*

Rabenchorst L. – *CWU, CWU-MYC*
Raciborski M. – *LW, LWS*
Rehm H. – *CWU-MYC*
Rehman A. – *LW, LWS*
Rouppert K. – *LW*

Schur F. – *LW, LWS*
Szafer W. – *LW*
Szafran B. – *LW*

Tangl E. – *CHER*
Ţopa E. – *CHER*
Trebaux O. – *CWU*

Weiss A. – *LW*
Wilczek B. – *LW*
Wilczyński T. – *LW, LWS*
Wiśniewski T. – *LW*
Wołoszczak E. – *LW, LWS*

Zawadzki A. – *LW*
Żmuda A. – *LW*
Zinger N. – *KWHU, LWS*

INDEX HERBARIORUM UCRAINICUM

The role of herbaria in global and regional biodiversity surveys is undeniable. Prompt access to herbarium specimens is a prerequisite for plant science today. First of all, it relates to taxonomy and biodiversity studies that require original and other rare or unique material. Herbarium collections of each country are unique, but not always available for worldwide investigations. Under the present-day globalization, it is very important to make reliable quantitative and qualitative assessments of herbarium collections of each individual country. It is especially important for countries that do not have sufficient web-based or other electronic resources of their herbaria, and if the information of country's herbaria in Index Herbariorum is insufficient. Ukraine is still one of such countries.

According to our updated information, Ukraine now has 59 officially recognized herbarium collections, but only 22 of them are listed in Index Herbariorum. Ukrainian herbaria were formed during the past three centuries, and collectively they contain ca. 4 360 000 specimens of plants and fungi. Vascular plants are best represented, totaling at 3 880 000 specimens. Among other groups, bryophytes comprise ca. 120 600 specimens, lichens – ca. 74 750 specimens, algae – ca. 27 810 specimens, and fungi – ca. 123 000 specimens. There are ca. 5 000 specimens of original materials (holo-, lecto-, neotypes, and other type categories) of various taxonomic groups, but, in our opinion, this figure is grossly underestimated, since no special type surveys have been performed in many collections. There are 75 memorial herbarium collections in Ukraine, among them the herbarium of J.E. Gilibert, a French botanist of the 18th century, 19th-century herbaria of Russian botanists N. Turczaninow (Turchaninov), W. Besser, Polish botanists A. Rehmann, F. Schur, and others. Collectively the memorial collections contain ca. 2 000 000 specimens. Since 2008, *KW*, as a partner of the Global Plants Initiative (GPI), is working on digitization of important herbarium specimens. In parallel with digitization, the *KW* herbarium is developing a database of collections using the BRAHMS software.

Alushta

Name:	Herbarium of Crimean Nature Reserve
Herbarium Code:	**CNR**
Status:	Government
Institution:	Crimean Nature Reserve
Address:	42 Partizanskay Str., Alushta, 98500, Ukraine
Telephone:	+38(06560)50440
Fax:	+38(06560)50440
e-mail:	marina-98500@yandex.ru
Established:	1923
Number of specimens:	6 500
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine (Crimea)
Main collectors:	V. Kostina, M. Rudenko, L. Samsonova, E. Sharoyko
Important collections:	Not available
Exchange available:	300
Director/Curator:	Marina I. Rudenko
Staff:	Not available

Askania-Nova

Name:	Herbarium of Askania-Nova F.E. Falz-Fein Biosphere Reserve, National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Herbarium Code:	**ASCN***
Status:	National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Institution:	Askania-Nova F.E. Falz-Fein Biosphere Reserve, NAAS of Ukraine
Address:	13 Frunze Str., Askania-Nova, Chaplynski District, Kherson Region, 75230, Ukraine
Telephone:	+38(05538)61147
Fax:	+38(05538)61232

e-mail:	shapoval_botany@ukr.net; askania-zap@mail.ru
Established:	1946
Number of specimens:	10 546
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine (Zaporizhzha, Mykolaiv, Kherson regions)
Main collectors:	V. Atamaniuk, N. Bachkovska (Shestakova), N. Drogobych, O. Dubovyk, K. Holovanova (Golovanova), S. Kapitonenko, Ye. Korotkova, A. Krasnova, L. Krytska, V. Poniatovska, M. Rieshchikov, L. Slepchenko, V. Shapoval, Ye. Vedenkova, V. Vodopianova, T. Yakymenko, L. Yelonova
Important collections:	Not available
Exchange available:	300
Director/Curator:	Viktor V. Shapoval
Staff:	Not available

Berezotocha

Name:	Herbarium of Research Station of Medicinal Plants of the Institute of Agroecology, National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Herbarium Code:	**LBE***
Status:	National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Institution:	Research Station of Medicinal Plants of the Institute of Agroecology and Economy of Natural Resources, NAAS of Ukraine
Address:	Berezotocha, Lubny District, Poltava Region, 37535, Ukraine
Telephone:	+38(05361)90110
Fax:	+38(05361)90110
e-mail:	L256@ukr.net

Established:	1946
Number of specimens:	20 000
Total types:	30
Specialty:	Ukraine, Belarus, Russia, Moldova, Latvia, Lithuania, Estonia, Kazakhstan
Main collectors:	T. Derevinska, D. Gladun, L. Glushchenko, L. Hertsog, D. Ivashyn, S. Kovtun, D. Pakaln, O. Poroda, N. Riabenko, L. Vaniarha (Syvoglaz)
Important collections:	R. Niman
Exchange available:	600
Director/Curator:	Liubov M. Syvoglaz
Staff:	Liudmyla A. Glushchenko, Tetiana L. Shevchenko, Maryna A. Kalinina

Bila Tserkva (Belaya Tserkov’)

Name:	Herbarium of Alexandria State Dendrological Park, National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine
Herbarium Code:	**BCK***
Status:	National Academy of Sciences of Ukraine
Institution:	Alexandria State Dendrological Park, NAS of Ukraine
Address:	Bila Tserkva–13, Kyiv Region, 09113, Ukraine
Telephone:	+38(04463)40547
Fax:	+38(04463)40547
e-mail:	dp@magnus.kiev.ua
Established:	1946
Number of specimens:	24 556
Total types:	Available
Specialty:	Ukraine, Russia
Main collectors:	B. Balkowski, I. Derii, M. Donets, M. Hrysiuk (Grysyuk), H. Kliashtorna
Important collections:	B. Balkowski
Exchange available:	No

Director/Curator: Natalia M. Doiko
Staff: Yulia B. Kuzmych

Chernivtsi (Chernovtsy)

Name: Herbarium of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Herbarium Code: **CHER**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Address: 11 Fedkovycha Str., Chernivtsi, 58022, Ukraine
Telephone: +38(0372)31252
Fax: Not available
e-mail: herbarium-cher@ukr.net
Established: 1877 (1879)
Number of specimens: 177 000
Total types: 80
Specialty: Europe, especially Ukraine
Main collectors: I. Artemchuk, R. Bairova, T. Barykina, K. Bauer, R. Berezovska, B. Błocki, V. Budzhak, I. Chorney, F. Graf, Z. Gorohova, M. Guşuleac, F. Herbich, C. Hormuzaki, K. Korzhan, S. Litvinenko, A. Mustatza, T. Nikyrsa, O. Petrino, A. Pogrebniak, O. Porsch, A. Procopianu-Procopovici, Yu. Sheliag-Sosonko, T. Solodkova, V. Stefanyk, E. Tangl, A. Tokariuk, E. Ţopa, O. Volutsa, Z. Zaets
Important collections: Not available
Exchange available: 5 000
Director/Curator: Ilya I. Chorney
Staff: Olena D. Volutsa

Chernivtsi (Chernovtsy)

Name:	Herbarium of Chernivtsi Natural History Museum
Herbarium Code:	**CHEM****
Status:	Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution:	Chernivtsi Natural History Museum
Address:	17 Gakmana Str., Chernivtsi, 58002, Ukraine
Telephone:	+38(0372)524489
Fax:	+38(0372)524489
e-mail:	skilsky@rambler.ru
Established:	1863
Number of specimens:	1 700
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine (Bukovina)
Main collectors:	H. Holubieva, H. Kvalchuk
Important collections:	Not available
Exchange available:	No
Director/Curator:	Igor V. Skilski, Natalia M. Kholodnytska
Staff:	Not available

Chernihiv (Chernigov)

Name:	Herbarium of T.H. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University
Herbarium Code:	**CHU****
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	T.H.Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University
Address:	53 Hetmana Polubotka Str., Chernihiv, 14013, Ukraine
Telephone:	+38(04622)32106
Fax:	Not available
e-mail:	chernihiv.herb@i.ua
Established:	1982

Number of specimens: 34 600
Total types: Not available
Specialty: Ukraina, Russia
Main collectors: T. Andrienko, M. Grafin, V. Hornostai, Yu. Karpenko, O. Lukash, S. Pototska
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Yuri O. Karpenko
Staff: Svitlana O. Pototska

Dnipropetrovsk (Dnepropetrovsk)

Name: Herbarium of Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Herbarium Code: **DSU**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Address: 72 Gagarina Avenue, Dnipropetrovsk, 49050, Ukraine
Telephone: +38(0992)714599
Fax: Not available
e-mail: 30traven@mail.ru
Established: 1918
Number of specimens: 102 150
Total types: Available
Specialty: Ukraine (south-eastern part)
Main collectors: I. Akinfiev, M. Albitska, O. Belgard, A. Grossheim, Yu. Prokudin, M. Sidielnik, V. Tarasov, A. Travlieiev, O. Yeliashevich
Important collections: I. Akinfiev, A. Grossheim
Director/Curator: Leonid P. Mytzik
Staff: Olena I. Lisovets

Donetsk

Name: Herbarium of Donetsk Botanical Garden, NAS of Ukraine
Herbarium Code: **DNZ***
Status: National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine
Institution: Donetsk Botanical Garden, NAS of Ukraine
Address: 110 Illicha Avenue, Donetsk, 83059, Ukraine
Telephone: +38(062)941280; +38(062)946157
Fax: +38(062)941280
e-mail: donetsk-sad@mail.ru
Established: 1964
Number of specimens: 115 787
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Caucasus, Central Asia, Europe (Scandinavia, Poland, Germany)
Main collectors: H. Boiko, M. Boiko, R. Burda, H. Deripova, O. Dubovyk, Z. Horlachova, V. Humer, D. Ivashyn, M. Klokov, Ye. Kondratiuk, M. Kotov, Ye. Kuskov, V. Kucherevskii, O. Mulienkova, H. Nasarenko (Nazarenko), V. Ostapko, S. Pryhodko, V. Rudevych, V. Tohtar (Tokhtar), H. Harhota (Kharkhota), Ye. Chetenov, T. Chupryna
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Volodymyr M. Ostapko
Staff: Hanna S. Nasarenko (Nazarenko), Tetiana V. Zubtsova, Yulia V. Ibatulina, Viktoria (Victoria) V. Kozub-Ptytsia, Hanna V. Boiko (Anna Boyko), Olena G. Mulienkova, Natalia Yu. Gnatiuk, Larysa O. Kyseliova, Liudmila V. Kupriushyna, Natalia V. Shpyleva

Feodosia

Name:	Herbarium of Karadag Nature Reserve, NAS of Ukraine
Herbarium Code:	**PHEO**
Status:	National Academy of Sciences of Ukraine
Institution:	Karadag Nature Reserve
Address:	Kurortnoye, Feodosia, Autonomous Republic of Crimea, 98188, Ukraine
Telephone:	+38(06562)26290, +38(06562)26212
Fax:	+38(06562)26212
e-mail:	karadag@pochta.ru
Established:	1979
Number of specimens:	11 145
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine (Crimea)
Main collectors:	L. Kamenskih, V. Letuhova, L. Myronova, I. Potapenko
Important collections:	Not available
Exchange available:	Yes
Director/Curator:	Ludmila P. Myronova
Staff:	Irina L. Potapenko, Viktoria Yu. Letuhova, Olena V. Lapchenko, Olena V. Chapko

Hola Prystan (Golaya Pristan’)

Name:	Herbarium of Chornomorski (Black Sea) Biosphere Reserve, NAS of Ukraine
Herbarium Code:	**GP***
Status:	National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine
Institution:	Chornomorski (Black Sea) Biosphere Reserve, NAS of Ukraine
Address:	1 Lermontova Str., Hola Prystan, Kherson Region, 75600, Ukraine
Telephone:	+38(05539)26500

Fax:	+38(05539)21004
e-mail:	bsbr-nauka@yandex.ru; umanets@gopri.hs.ukrtel.net
Established:	1947
Number of specimens:	5 500
Total types:	1
Specialty:	Ukraine (southern part)
Main collectors:	P. Davydych, H. Kuznietsova, H. Maiatskii, V. Protopopova, Z. Sarycheva, O. Umanets, R. Zhyfarska
Important collections:	Not available
Exchange available:	No
Director/Curator:	Olga Yu. Umanets
Staff:	Not available

Hrymailiv (Grymayliv)

Name:	Herbarium of Medobory Nature Reserve
Herbarium Code:	**MDNR****
Status:	State Forestry Committee of Ukraine
Institution:	Medobory Nature Reserve
Address:	21 Mitskewicza Str., Hrymailiv, Husiatyn District, Ternopil Region, 48210, Ukraine
Telephone:	+38(03557)31287
Fax:	+38(03557)31293
e-mail:	medobory@gus.tr.ukrtel.net
Established:	1991
Number of specimens:	3 900
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine (mainly Podolia)
Main collectors:	V. Boliuh, I. Danylkiv, S. Kondratiuk, H. Oliiar (Oliyar), M. Prydiuk
Important collections:	Not available
Exchange available:	No

Director/Curator: Halyna I. Oliiar (Oliyar)
Staff: Natalia Y. Semenovich

Ivano-Frankove

Name: Herbarium of Roztochcha Nature Reserve
Herbarium Code: **YAV***
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: *Roztochcha* Nature Reserve
Address: 7 Sichovyh Striltsiv Str., Ivano-Frankove, Yavoriv District, Lviv Region, 81070, Ukraine
Telephone: +38(03259)33681, +38(03259)33391
Fax: +38(03259)33391
e-mail: zaproz25@gmail.com; galina.stryamets@ gmail.com
Established: 1992
Number of specimens: 1 390
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Roztochcha, Polisya, Ciscarpathia)
Main collectors: N. Ferents, I. Homyn, O. Skobalo
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: I. Homyn
Staff: Not available

Kamianets-Podilskyi (Kamenets-Podolsky)

Name: Herbarium of Kamianets-Podilskyi Botanical Garden of Podolia Agrotechnical University
Herbarium Code: **PDH****
*Status***:** Ministry of Agrarian Policy of Ukraine
Institution: Kamianets-Podilskyi Botanical Garden
Address: 64 L. Ukrainky Str., Kamianets-Podilskyi, 32301, Ukraine
Telephone: +38(03849)24442
Fax: Not available

e-mail: Not available
Established: 1930
Number of specimens: 3 300
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: M. Krytskevich, L. Lubinska, E. Sribniak
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Myhailo M. Homovyi
Staff: Not available

Kamianets-Podilskyi (Kamenets-Podolsky)

Name: Herbarium of Podilski Tovtry National Nature Park
Herbarium Code: **PTR****
*Status***:** Ministry of Ecology and Natural Resources (formerly Ministry of Environmental Protection of Ukraine)
Institution: Podilski Tovtry National Nature Park
Address: 6 Polski Rynok, 6, Kamianets-Podilskyi, 32301, Ukraine
Telephone: +38(03849)51270; +38(03849)51771
Fax: +38(03849)51771
e-mail: npptovtry@mail.ru; npptovtry@ukr.net
Established: 1997
Number of specimens: 3 100
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: O. Kliots, S. Kovalchuk, M. Krutskievich, L. Lubinska, N. Skibitska, E. Sribniak
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Olexandra P. Kuchynska, Stepan I. Kovalchuk
Staff: Not available

Kharkiv (Khar'kov)

Name: Herbarium of V.N. Karazin National University of Kharkiv
Herbarium Code: **CWU**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: V.N. Karasin National University of Kharkiv
Address: 4 Svobody Square, Kharkov, 61077, Ukraine
Telephone: +38(057)7075529 (*Department of Botany and Ecology of Plants*)
+38(057)7075616 (*Department of Mycology and Phytopathology*);
+38(057)7063340 (*Kharkiv Botanical Garden)*
Fax: +38(057)7051257 (*Department of Botany and Ecology of Plants*);
+38(057)7063334 (*Kharkiv Botanical Garden)*
e-mail: herbarium-cwu@mail.ru, ygamulya@mail.ru, Tatjana.V.Dogadina@univer.kharkov.ua (*Department of Botany and Ecology of Plants*); akulov@univer.kharkov.ua, alex_fungi@yahoo.com (*Department of Mycology and Phytopathology*); khbg@i.ua (*Kharkov Botanical Garden)*
Established: 1825
Number of specimens: 327 500
Total types: 20
Specialty: Worldwide, especially Ukraine
Main collectors: O. Akulov, M. Alekseenko, O. Aliohin (Alyokhin), I. Artemchuk (Artemczuk), M. Bashynska, A. Blahaia, A. Bondartsev, F. Bubak, F. Buchgoltts, Z. Bulavina, V. Cherniaev, H. Chorna, F. Deliavin, L. Derfil, N. Desiatova-Shostenko, I. Druliova, L. Fuckel, L. Horelova (Gorelova), O. Jaap, J. Kabat, M. Kalenichenko, N. Kartavenko,

Yu. Kleopow (Kleopov), M. Klokov, V. Komarov, Z. Komir, M. Kotov, P. Krylov, Ye. Lavrenko, D. Leontiev, L. Logvinenko, O. Matvienko, O. Maslovski, R. Meshcheriakov, O. Nadeina (Fedorenko), H. Nevodovski, A. Oksner (Oxner), P. Opperman (Oppermann), O. Ordynets, M. Ovchinnikova, O. Parshyna, O. Petrova, K. Piengo, A. Potebnia, Yu. Prokudin, O. Prylutski, L. Rabenhorst, K. Rassadina, H. Rehm, V. Reverdatto, V. Savich, L. Sergievska, H. Spahorov, I. Stavishenko, L. Stanislavchuk, T. Strahov, A. Syrko, O. Syvokon, O. Taran, Z. Taranenko, V. Transchel, O. Trebaux, H. Trunov, M. Tsveliov (N. Tzvelev), V. Tsyhankova (Tsygankova), M. Turczaninow (Turchaninov), V. Tveretinova, A. Usichenko, V. Shatrovska, S. Shchehleev, N. Shestunov, H. Shyriaev, A. Vilker, O. Vovk, A. Yachevski, T. Yaroshenko, A. Yelenkin (Elenkin), K. Yermolenko (Ermolenko), I. Zoz

Important collections: A. Bondartsev, F. Bubak, F. Buchgoltz, L. Fuckel, D. Gottasche, L. Horelova (Gorelova), O. Jaap, A. Jaczewki, J. Kabat, V. Komarov, O. Maslovski, H. Nevodovski, A. Potebnia, Yu. Prokudin, L. Rabenhorst, V. Savicz, L. Schaerer, J. Serebrianikov, T. Strahov (Strakhov), W. Tranzschel, O. Trebaux.

Exchange available: 1 500

Director/Curator: Tetiana V. Dogadina, Head of Department of Botany and Ecology of Plants;
Yuri H. Hamulia (Gamulya), Director/Curator CWU;

Oleg S. Horbulin (Gorbulin), Curator of Algology Collection;
Alla B. Hromakova, Curator of Lihenology and Mycology Collection;
Olga V. Bezrodnova, Curator of Rare Plants Collection;
Olexandr Yu. Akulov, Curator *CWU-MYC;*
Olexandr O. Aliohin, Curator *CWB*

Staff: Not available

***Editor's Note**: At present CWU consists of three parts: Herbarium of Kharkiv Botanical Garden (CWB), Herbarium of Department of Botany and Ecology of Plants (CWU), and Herbarium of Department of Mycology and Plant Pathology (CWU-MYC).*

Kharkiv (Khar'kov)

Name:	Herbarium of G.S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv
Herbarium Code:	**CWP***
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	G.S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv
Address:	29 Artema Str., Kharkiv, 61078, Ukraine
Telephone:	+38(057)676992; +38(057)680012
Fax:	+38(057)7006909
e-mail:	rector@pu.ac.kharkov.ua
Established:	1965
Number of specimens:	5 000
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine
Main collectors:	P. Cherniakova, O. Filatova, V. Tveretinova, O. Vovk, O. Zelenko
Important collections:	Not available
Exchange available:	No

Director/Curator: Tymur O. Hrinchenko (Grinchenko), Science Curator; Antonina M. Romashova, Curator
Staff: Not available

Kharkiv (Khar'kov)

Name: Herbarium of National University of Pharmacy
Herbarium Code: **CFU****
Status: Ministry of Health of Ukraine
Institution: National University of Pharmacy
Address: 4 Bliuher Str., 4, Kharkov, 61146, Ukraine
Telephone: +38(0572)679208
Fax: +38(0572)679208
e-mail: gnosy@ukrfa.kharkov.ua
Established: 1933
Number of specimens: 4 500
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Caucasus, Bulgaria, Uzbekistan, Morocco, Syria, Lebanon
Main collectors: I. Batiuchenko, A. Bohaievski, Yu. Borysiuk, M. Borysov, A. Derkach, O. Hamulia (Gamulya), V. Kovaliov, H. Makarova, O. Parshyna, A. Rusanova, A. Serbin, N. Solodovnichenko, N. Valiashko, M. Zhuravliov
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Volodymyr M. Kovaliov (Kovalev)
Staff: Olga V. Hamulia (Gamulya), Ivanna I. Batiushenko, Angelina V. Rusanova

Kherson

Name:	Herbarium of Kherson Natural History Museum
Herbarium Code:	**KHEM***
Status:	Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution:	Kherson Natural History Museum
Address:	9 Lenina Str., Kherson, 73000, Ukraine
Telephone:	+38(0552)491083; +38(0552)491092
Fax:	+38(0552)424320
e-mail:	museum_kherson-kr@mail.ru
Established:	1897
Number of specimens:	23 178
Total types:	13
Specialty:	Ukraine, Central Europe, Moldova, Caucasus
Main collectors:	S. Boiko, A. Deriuzhyna, M. Gamov, H. Manoilova, J. Paczoski, M. Pidhainyi, I. Riabkov, P. Tihonova, S. Yemelianova
Important collections:	J. Paczoski
Exchange available:	Yes
Director/Curator:	Olena I. Nahaieva, Alla V. Deriuzhyna
Staff:	Not available

Kherson

Name:	Herbarium of Kherson State Pedagogical University
Herbarium Code:	**KHER**
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	Kherson State Pedagogical University
Address:	27 40 Rokiv Zhovtnia Str., Kherson, 73000, Ukraine
Telephone:	+38(055)2326754
Fax:	+38(055)2326705
e-mail:	khodosovtsev@ksu.ks.ua, vanvan@ksu.ks.ua, bomifed@ ksu.ks.ua, netl@ksu.ks.ua

Established: 1945
Number of specimens: 25 500
Total types: 60
Specialty: Ukraine, Russia
Main collectors: M. Boiko (Boyko), O. Khodosovtsev, I. Moisienko (Moysienko)
Important collections: Not available
Exchange available: 300
Director/Curator: Olexandr Ye. Khodosovtsev
Staff: Not available

Khmelnytsky

Name: Herbarium of Khmelnytsky Natural History Museum
Herbarium Code: **KHM***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Khmelnytsky Natural History Museum
Address: 12 Podilska Str., Khmelnytsky, 29000, Ukraine
Telephone: +38(0382)762340; +38(0382)655128
Fax: +38(0382)762340
e-mail: khmus@ukrpost.ua
Established: 1929
Number of specimens: 2 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: T. Andrienko, O. Kagalo, C. Kovalchuk, L. Lubinska (Lyubynska), N. Necheporuk, N. Sytschak (Sychak), B. Zaveruha
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Nina V. Necheporuk
Staff: Not available

Kryvyi Rih (Krivoy Rog)

Name:	Herbarium of Kryvyi Rih Botanical Garden, NAS of Ukraine
Herbarium Code:	**KRW***
Status:	National Academy of Sciences of Ukraine
Institution:	Kryvyi Rih Botanical Garden, NAS of Ukraine
Address:	50 Marshaka Str., Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk Region, 50089, Ukraine
Telephone:	+38(0564)384802; +38(0564)384922
Fax:	+38(0564)384922
e-mail:	botgard@ukrpost.ua ; garden7@meta.ua
Established:	1985
Number of specimens:	18 000
Total types:	3
Specialty:	Ukraine, Russia
Main collectors:	V. Fedorovskii, O. Krasnova, V. Kucherevskii (Kucherevsky), T. Provazhenko, H. Shol
Important collections:	*Ribes* collection
Exchange available:	Yes
Director/Curator:	Vasyl V. Kucherevskii (Kucherevsky)
Staff:	Halyna N. Shol

Kryvyi Rih (Krivoy Rog)

Name:	Herbarium of Kryvyi Rih State Pedagogical Institute
Herbarium Code:	**KRWI***
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	Kryvyi Rih State Pedagogical Institute
Address:	54 Gagarina Avenue, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk Region, 50086, Ukraine
Telephone:	+38((0564)716021
Fax:	Unknown (data not submitted)
e-mail:	Unknown (data not submitted)
Established:	Unknown (data not submitted)

Number of specimens: 2 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Kryvorizhzha)
Main collectors: Unknown (data not submitted)
Important collections: Not available
Director/Curator: Unknown (data not submitted)

Editor's Note: *Data is provided according to the web site of the Kryvyi Rih State Pedagogical Institute http://kdpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=264&Itemid=408 and the List of Ukrainian Herbaria (Гербарії України, 1995).*

Kyiv (Kiev)

Name: National Herbarium of Ukraine
Herbarium Code: **KW**
Status: National Academy of Sciences of Ukraine
Institution: M. G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine
Address: 2 Tereshchenkivska Str., Kiev, 01601. Ukraine
Telephone: +38(044)2344041 (*Director of Institute*)
+38(044)3345157 (*Curator of KW*)
+38(044)2346171 (*Mycology*)
+38(044)2396785 (*Lichenology, Bryology*)
+38(044)2352034 (*Phycology*)
+38(044)2343539 (*Palynology*)
Fax: +38(044)2344041 (*Director of Institute*)
+38(044)2346171 (*Mycology*)
+38(044)2355248 (*Lihenology*)
e-mail: herbarium_kw@ukr.net
Established: 1921
Number of specimens: 2 040 012
Total types: 3 565
Specialty: Worldwide, especially Ukraine
Main collectors: T. Andrianova, A. Andrzejowski (Andrzejovsky), T. Andrienko-Maliuk,

R. Arap, O. Artyushenko, Z. Asaul-Vietrova, H. Bachuryna, A. Barbarych (Barbaricz), W. Besser (W. S. J. G. Von Besser), L. Bezusko, F.A. Marschall von Bieberstein, H. Bilyk, O. Blium (Blume), M. Boiko (Boyko), Y. Boiko, Ye. Bordzilovskii (Bordzilowski), H. Borysevich, Ye. Bradis, A. Buhalo, V. Cherniaev (Czernajew, Czernjaёw, Czernjaёv, Czerniaiev, Tschernaiew), V. Chopyk (Chopik, Czopik), N. Desiatova-Shostenko, Ya. Diduh (Didukh), D. Dobrochaieva (Dobroczaewa, Dobroczajeva), D. Dubyna, M. Dubovyk, O. Dubovyk, I. Dudka, V. Dzhagan, M. Fedoronchuk, O. Fomin, J.-E. Gilibert, Z. Gizhytska, K. Golde, F. Gryn, M. Grodzinskii, V. Hayova, V. Heluta (Gelyuta), Yu. Holubtsova, A. Ilyinska, Ye. Karnauh, Z. Katina, Yu. Kleopow (Kleopov), M. Klokov, A. Krasnova, O. Karyeva, T. Kayutkina, L. Krytska, N. Kondratyeva, Ye. Kopachevska, O. Koroliova, M. Kosets, B. Kosyh, M. Kotov, O. Kovalenko, H. Kuzniecova (Kuznetsova), Z. Lavitska, Ye. Lavrenko, A. Lazarenko, O. Lovelius, V. Lonachevskii (Lonaczewski), N. Loskot-Skrypnyk, M. Makarevich, O. Martynyuk, N. Masiuk (Massjuk), T. Merezhko, V. Montresor (Montrezor), S. Morochkovskii, S. Moroziuk, N. Moshkova, O. Mrynskii, S. Mosyakin, T. Miakushko, H. Nevodovskii, P. Oksiyuk, A. Oxner, P. Opperman, O. Orlov, H. Palamar-Mordvintseva, L. Partyka,

H. Pashkievich (Pashkevych), M. Pidoplichko, V. Protopopova, O. Priadko, L. Pryhodkova, A. Rakochi (Rakoczi), P. Rogovich (Rogowicz), Ya. Roll, L. Romanova, V. Savitskii, N. Shchekina, M. Shevera, Yu. Sheliag-Sosonko, N. Shiyan, G. Shyriayev (Shiryaev, Širjaev), I. Shmalhausen, M. Smitska, L. Smyk, H. Smyk, S. Syabryai, L. Sypailova, V. Taliev (Taliyev), O. Topachevskii (Topaczewski), O. Tsarenko, P. Tsarenko, Z. Tsymbalyuk, M. Turczaninow (Turchaninov), Yu. Tyhonenko, K. Ulychna, V. Virchenko, O.Visiulina (Wissjulina), O. Vynogradova, B. Zaveruha (Zaverukha), A. Zapiatova, D. Zerov, M. Zerova, S. Zyman (Ziman).

Important collection: W. Besser, Y. Boiko, V. Czernjaev, R. Ganzha, J.-E. Gilibert, M. Klokov, A. Lazarenko, O. Pokrovsky, A. Rogowicz, I. Schmalhausen, P. Sosin, N. Turczaninow, D. Zerov

Exchange available: 46 333

Director/Curator: Sergei L. Mosyakin, *Director of M. G. Kholodny Institute of Botany, Head of Department of Systematics and Floristics of Vascular Plants*, s_mosyakin@hotmail.com;
Natalia M. Shiyan, *Curator of the National Herbarium of Ukraine (KW) and Curator of Herbarium of Vascular Plants*, herbarium_kw@ukr.net;
Irina O. Dudka, *Curator of Mycology Herbarium (fungi and fungi-like organisms) and Head of Department of Mycology*, i_dudka@mail.ru ;
Sergei Ya. Kondratyuk, *Curator of Lichen Herbarium and Head of Department of*

Lichenology and Bryology,
ksya_net@ukr.net;
Vitaliy M. Virchenko, *Curator of Bryological Herbarium;*
Petro Tsarenko, *Curator of Phycological Herbarium (Algotheca) and Head of Department of Phycology,*
ptsar@ukr.net;
Lyudmyla (Liudmila) H. Bezusko, *Curator of Palynotheca.*

Staff: Valentina Y. Beregova, Iryna I. Diachenko, Yevdokia A. Myroniuk, Liudmila P. Popova, Irina P. Shyndanovina, Alisa V. Shumilova, Zoia M. Tsymbaliuk, Alla M. Verbytska

Editor's Note: *Old parts of the collections of CWU and the Herbarium of Taras Shevchenko National Univeristy of Kyiv are included in KW. The Herbarium KW contains six main parts (subdivisions), and some of them have unique abreviation: KW-M (Mycology Herbarium – Herbarium of Fungi and Fungi-like Organisms), KW-L (Lichen Herbarium), KW-BH (Anthocerotopsida and Hepaticopsida Herbarium), KW-BM (Bryidae Herbarium), KW-BS (Sphagnidae Herbarium), KW-A (Algotheca), KW-P (Palynotheca). No specimens are currently available for sending on loan; however, scanned images of types are provided upon request, if available. Exchange of speciments is temporarily unavailable due to changed governmental regulations.*

Kyiv (Kiev)

Name: Herbarium of M.M. Gryshko National Botanical Garden, NAS of Ukraine

Herbarium Code: **KWHA**

Status: National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine

Institution: M.M. Gryshko National Botanical Garden, NAS of Ukraine

Address: 1 Timiriazievska Str., Kyiv, 01014, Ukraine
Telephone: +38(044)2849592
Fax: +38(044)2852649
e-mail: galanthus2001@mail.ru
Established: 1948
Number of specimens: 155 000
Total types: Available
Specialty: Worldwide, especially Ukraine
Main collectors: N. Antoniuk, L. Bahurko, O. Blohin (Blokhin), R. Borodina, V. Chopyk (Chopik, Czopik), H. Deripova, S. Didenko, O. Isaykina, S. Kharkevich (Kharkevych, Charkevich, Charkevicz), V. Melnyk, Yu. Minina, V. Mitin, I. Moroz, M. Peregrym, O. Pyrozhenko, O. Rak, Z. Sarycheva, Y. Sikura, L. Skvortsova, G. Smyk, V. Sobko, O. Sokolovskii, V. Stopkan, V. Tkachyk, O. Tokarskiy, O. Shynder, M. Voloshyn
Important collections: No data available
Exchange available: Yes
Director/Curator: Svitlana Ya. Didenko
Staff: Tetiana S. Bagatska, Larysa P. Sisetska

Kyiv (Kiev)

Name: Herbarium of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Herbarium Code: **KWU***
Institution: Taras Shevchenko National University of Kyiv
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Address: 2 Akad. O. Glushkova Avenue, korp. 12, Kyiv, 03187, Ukraine
Telephone: +38(044)521-33-36
Fax: +38(044)521-35-98

e-mail: oksasteppe@rambler.ru; oksasteppe@gmail.com
Established: 1946
Number of specimens: 60 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Caucasus, Centaral Asia
Main collectors: T. Andrienko, V. Badanina, A. Barbarych (Barbaricz), P. Beregovyi, M. Bortniak (Bortnyak), V. Chopyk (Chopik, Czopyk), Yu. Diduh (Didukh), S. Donska (Zyman, Ziman), O. Dubovyk, O. Glovatska, O. Horb, S. Kharkevich (Kharkevych, Charkevich, Charkevicz), H. Kukovytsia, L. Kucheriava, O. Lypa, V. Liubchenko, V. Milkina, O. Moliaka, V. Nechytailo, V. Protopopova, O. Oksiyuk, L. Olianytska, V. Osychniuk, L. Sypailova, G. Smyk, S. Smolko (Moroziuk), O. Tyshchenko, O. Vasilieva, V. Virchenko, A. Zhyla
Important collections: No data available
Exchange available: 5 000
Director/Curator: Oksana S. Abduloeva
Staff: Natalia I. Karpenko, Olga V. Yakovleva

Kyiv (Kiev)

Name: Herbarium of O.V. Fomin Botanical Garden of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Herbarium Code: **KWHU**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Taras Shevchenko National University of Kyiv
Address: 1 Symona Petliury (formerly Kominterna) Str., Kyiv, 01032, Ukraine

Telephone:	+38(044)2393190
Fax:	+38(044)2393190
e-mail:	peregrym@ua.fm; mykyta.peregrym@gmail.com
Established:	2007
Number of specimens:	85 000
Total types:	1
Specialty:	Ukraine, Russia, Poland, Caucasus, Central Asia
Main collectors:	Baenitz C., Ye. Bordzilovskii (Bordzilowski), L. Dibrova, W. Finn, K. Golde, V. Kazanovskii, Yu. Kleopow, H. Kukovytsia, Z. Lavitska, N. Loskot, S. Navashyn, S. Nesterenko, A. Oxner, E. Polonska, O. Rogovich, N. Puring, I. Selezhynskii, I. Symonenko, D. Syreishchykov, O. Sokolovski, N. Stetsenko, V. Shydlovskii, N. Zinger
Important collections:	No data available
Exchange available:	No
Director/Curator:	Mykyta M. Peregrym
Staff:	Liubov M. Gubar

Luhansk (Lugansk)

Name:	Herbarium of Luhansk National Agricultural University
Herbarium Code:	**LNAU**
Status:	National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Institution:	Luhansk National Agricultural University
Address:	Luhansk, 91008, Ukraine
Telephone:	+38(095)5120923
Fax:	Not available
e-mail:	viktoriakharchenko@rambler.ru

Established: 1911
Number of specimens: 7 355
Total types: No data available
Specialty: Ukraine (eastern part)
Main collectors: K. Berezenko, N. Kaimakan, V. Kharchenko, V. Sedova, V. Skorohod, T. Sova
Important collections: No data available
Exchange available: 1 375
Director/Curator: Viktoria (Victoria) Ye. Kharchenko
Staff: Not available

Lutsk

Name: Herbarium of Lesya Ukrainka Volyn National University
Herbarium Code: **LUU***
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Lesya Ukrainka Volyn National University
Address: 9 Potapova Str., Volyn Region, 43021, Ukraine
Telephone: +38(03322)40318
Fax: Not available
e-mail: Unknown
Established: 1977
Number of specimens: 6 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Volhynia Volyn')
Main collectors: L. Kotsun, I. Kuzmishyna, V. Voitiuk
Important collections: Not available
Exchange available: Yes
Director/Curator: Yuri M. Antoniuk
Staff: Not available

Lutsk

Name: Herbarium of Volyn Natural History Museum
Herbarium Code: **LUM***

Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Volyn Natural History Museum
Address: 20 Shopena Str., Lutsk, Volyn Region, 43021, Ukraine
Telephone: +38(03352)42591
Fax: +38(03352)42591
e-mail: volkrmus@lt.ukrtel.net
Established: 1929
Number of specimens: 4 720
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Poland
Main collectors: [?] Baranovskii, A. Kuzmichov, S. Matsko, V. Oleshko, Y. Panek
Important collections: S. Matsko
Exchange available: No
Director/Curator: Natalia Yu. Pushkar
Staff: Not available

Lviv (Lvov)

Name: Herbarium of Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine
Herbarium Code: **LWKS**
Status: National Academy of Sciences of Ukraine
Institution: Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine
Address: 4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine
Telephone: +38(032)2707443
Fax: +38(032)2707430
e-mail: herbarium-lwks@ukr.net
Established: 2004
Number of specimens: 70 000
Total types: 42
Specialty: Vascular plants of Eurasia, especially Ukraine and Eastern Europe.

Main collectors:	O. Andreeva, I. Bednarska, I. Danylkiv, I. Danylyk, K. Doroshenko, L. Fetisova, O. Kagalo, Ya. Khorkavtsiv, A. Lazarenko, Ye. Lesniak, O. Lobachevska, V. Matasov, V. Melnyk, O. Nakonechnyi, N. Pankiv, O. Pidhrebelna, I. Resler, R. Ripetska, N. Sytschak (Sychak), N. Skibitska, M. Slobodian, Z. Sluzhynska, K. Ulychna, O. Vysotska
Important collections:	A. Lazarenko
Exchange available:	3 000
Director/Curator:	Nadiya M. Sytschak (Sychak)
Staff:	Olexandr O. Kagalo, Olga P. Koplyk

Lviv (Lvov)

Name:	Herbarium of State Museum of Natural History, NAS of Ukraine
Herbarium Code:	**LWS**
Status:	National Academy of Sciences of Ukraine
Institution:	State Museum of Natural History, NAS of Ukraine
Address:	18 Teatralna Str., Lviv, 79008, Ukraine
Telephone:	+38(032)2721642, +38(032)2356917
Fax:	+38(032)2354307
e-mail:	herblws@ukr.net
Established:	1832
Number of specimens:	145 163
Total types:	193
Specialty:	Worldwide, especially Ukraine
Main collectors:	A. Andrzejowski, F. Berdo, W. Besser, B. Błocki, V. Chrzanovsky (Chrshanovsky, Chrzanovskij, Khrzhanowski, Khrzhanovski, Hrzhanovskiy), F. Fojnicki, A. Goborski, F. Herbich, Yu. Kleopow, T. Kozij, Zh. Krul,

O. Kuziarin, A. Lazarenko, A. Lazebna, G. Lobarzewski, K. Malynovski, J. Mądalski, V, Melnychuk, J. Paczoski, M. Popov, E. Potemska, M. Raciborski, A. Rakochi (Rakoczi), A. Rehmann, P. Rogowicz, F. Ruprecht, F. Schur, I. Shmalhausen, M. Slobodyan, V. Sukachov (Sukaczev), A. Tolmachev (Tolmatchew, Tolmaczev), V. Tyniecki, K. Ulychna, E. Wołoszczak, T. Wilczyński, I. Zavada, A. Zawadowski, N. Zinger

Important collections: No data available
Exchange available: Yes
Director/Curator: Lidia O. Tasenkevich
Staff: Kateryna M. Danyliuk, Tamara G. Kulyk, Daria T.Klymovska

Lviv (Lvov)

Name: Herbarium of Ivan Franko National University of Lviv
Herbarium Code: **LW**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Ivan Franko National University of Lviv
Address: 4 Hrushevskogo Str., Lviv, 79005, Ukraine
Telephone: +38(032)2394137
Fax: Not available
e-mail: herbarium@franko.lviv.ua
Established: 1783
Number of specimens: 270 000
Total types: 600
Specialty: Worldwide, especially Ukraine and Europe.
Main collectors: I. Bednarska, B. Błocki, M. Bohovyk, M. Buhalo, T. Ciesielski, I. Danylyk, L. Gynda, F. Herbich, V. Honcharenko (Goncharenko),

O. Jaap, O. Kagalo, Ya. Kardash, H. Khalubinski, J. Kochman, T. Kozij, F. Krawiec, J. Krupa, H. Krzemieniewska, S. Kulczyński, J. Lagowski, H. Łobarzewski, J. Mądalski, Z. Mamchur, S. Melnyk, J. Motyka, O. Nakonechnyi, J. Paczoski, M. Raciborski, A. Rehmann, M. Pirogov, M. Popov, K. Rouppert, F. Schur, E. Shypova, O. Shcherbyna, N. Sytschak (Sychak), W. Szafer, B. Szafran, S. Tolpa, I. Vainagiy, S. Volhin (Volgin), A. Weiss, B. Wilczek, T. Wilczyński, T. Wiśniewski, E. Wołoszczak, M. Yuzkiv, M. Zagulski, A. Zawadzki, A. Zelenchuk, A. Żmuda

Important collections: A. Rehmann, F. Schur
Exchange available: 800
Director/Curator: Lidia O. Tasenkevich (*Head of Botany Department*), Tetiana S. Khmil (*Curator*)
Staff: Oksana O. Zhuk, Maria B. Senyk

Lviv (Lvov)

Name: Herbarium of Ukrainian State Forestry University
Herbarium Code: **LWFU****
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Ukrainian State Forestry University
Address: 103 Generala Chuprynky Str., Lviv, 79057, Ukraine
Telephone: +38(032)2392700; +38(032)2392711
Fax: Not available
e-mail: myroslava_soroka@yahoo.com
Established: 1945
Number of specimens: 12 500
Total types: Not available

Specialty: Ukraine (western part)
Main collectors: V. Kolishchuk, H. Lukashchuk, M. Soroka, S. Shevchenko
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Myroslava I. Soroka
Staff: Halyna B. Lukashchuk

Lviv (Lvov)

Name: Herbarium of Botanical Garden of Ukrainian State Forestry University
Herbarium Code: **LWL**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Ukrainian State Forestry University
Address: 105-A Generala Chuprynky Str., Lviv, 79057, Ukraine
Telephone: +38(032)2378820
Fax: +38(032)2378905
e-mail: botsad@ukr.net
Established: 1992
Number of specimens: 1 665
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: T. Gan, A. Melnychuk, O. Mulyk, I. Patsura, P. Tretiak
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Tetiana V. Gan
Staff: Anatoli S. Melnychuk

Melitopol

Name: Herbarium of Botany Department of Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol

Herbarium Code: **MELIT**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol
Address: 20 Lenina Str., Melitopol, Zaporozhzha Region, 72312, Ukraine
Telephone: +38(06192)69091
Fax: +38(06194)40464
e-mail: vkolomiychuk@ukr.net
Established: 1933
Number of specimens: 17 600
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Italy, Turkey
Main collectors: V. Kolomiychuk, D. Sakalo, S. Yarovyi
Important collections: Not available
Exchange available: 1 000
Director/Curator: Vitali P. Kolomiychuk
Staff: Lubov P. Hlystova

Mykolaiv

Name: Herbarium of Mykolaiv State Natural History Museum
Herbarium Code: **MKM***
*Status***:** Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Mykolaiv State Natural History Museum
Address: 32 Dekabrystiv Str., Mykolaiv, 54001, Ukraine
Telephone: +38(0512)470716
Fax: +38(0512)470716
e-mail: museumskr@mail.ru
Established: 1899
Number of specimens: 5 021
Total types: Not available
Specialty: Ukraine

Main collectors: A. Fedorova, E. Frantsov, V. Horbov, P. Kryzhevski, J. Paczoski, H. Vedeneieva, A. Yelyseev
Important collections: A. Fedorova, E. Frantsov, P. Kryzhevski
Exchange available: No
Director/Curator: Rymma P. Akinina
Staff: Hanna K. Vedeneiena

Nizhyn

Name: Herbarium of Mykola Gogol State University of Nizhyn
Herbarium Code: **NZHU****
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Mykola Gogol State University of Nizhyn
Address: 2 Kropyvianskogo Str., Nizhyn, Chernihiv Region, 16602, Ukraine
Telephone: +38(04631)71983
Fax: +38(04631)71980
e-mail: lysenko_gena@yahoo.com
Established: 1934
Number of specimens: 4 939
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Baltic countries, Caucasus, Central Asia
Main collectors: L. Balashov, V. Kurson, L. Lysenko, L. Loban, S. Myhailovski, S. Mularchuk, I. Papucha, K. Semenikhina, O. Sikachyna, N. Shiyan, I. Soldatova
Important collections: Not available
Exchange available: Yes
Director/Curator: Genadiy M. Lysenko
Staff: Not available

Odesa (Odessa)

Name: Herbarium of I.I. Mechnykov National University of Odessa
Herbarium Code: **MSUD**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: I.I. Mechnykov National University of Odessa
Address: 2 Shampanskii Prov., Odessa, 65058, Ukraine
Telephone: +38(0482)687864
Fax: +38(0482)688062
e-mail: tvas@ukr.net
Established: 1865
Number of specimens: 50 000
Total types: Available
Specialty: Europe, especially Ukraine; Asia, Africa, Australia
Main collectors: F.A. Marschall von Bieberstein, G. Borovikov, K. Ledebour, E. Lindemann, V. Lipski, J. Paczoski, P. Shesterikov, M. Zelenietski
Important collections: Herbal (1759), E. Lindemann, J. Paczoski, P. Shesterikov, P. Kulyk, Herbarium of Highest Women Pedagogical Courses, Herbarium of Novorossiysk Imperial University (= Odessa University)
Exchange available: Yes
Director/Curator: Svitlana G. Kovalenko
Staff: Olena Yu. Bondarenko

Poltava

Name: Herbarium of V.G. Korolenko National Pedagogical University of Poltava
Herbarium Code: **PWU**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: V.G. Korolenko National Pedagogical University of Poltava

Address: 16 Morguna Str., Poltava, 36003, Ukraine
Telephone: +38(05322)25635,
Fax: +38(05322)22829
e-mail: tovarystwo@gmail.com, davydov-botany@ yandex.ru
Established: 2005
Number of specimens: 11 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Portugal
Main collectors: K. Agarkova, I. Besedina, D. Davydov, R. Ganzha, S. Gapon, L. Gomlia, V. Pavlenko
Important collections: Not available
Exchange available: 200
Director/Curator: Ludmyla M. Gomlia
Staff: Not available

Poltava

Name: Herbarium of Poltava Natural History Museum
Herbarium Code: **PW***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Poltava Natural History Museum
Address: 2 Konstytutsii Str., Poltava, 36020, Ukraine
Telephone: +38(05322)25738
Fax: +38(05322)74234
e-mail: poltava_local_museum@ukr.net
Established: 1891
Number of specimens: 9 960
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Poltava region), Russia (especially Urals, Western Siberia)
Main collectors: T. Andrienko, O. Bairak (Bayrak), L. Duh, S. Gapon, O. Halymon, D. Ivashyn, S. Illichevski, A. Krasnova, M. Litvinova,

V. Nikolaiev, H. Ogolevets, K. Rodinova, V. Samorodov, V. Sokolovski, N. Stetsiuk

Important collections: S. Illichevski, V. Nikolaiev, H. Ogolevets
Exchange available: No
Director/Curator: Vira I. Starchenko
Staff: Not available

Rakhiv

Name: Herbarium of Carpathian Biosphere Reserve
Herbarium Code: **CBR****
Status: Ministry for Environmental Protection of Ukraine
Institution: Carpathian Biosphere Reserve
Address: 77 Krasne Pleso Str., Rakhiv, Zakarpattia (Transcarpathian) Region, 90600, Ukraine
Telephone: +38(0313)222193
Fax: +38(0313)222632
e-mail: cbr-rakhiv@ukr.net
Established: 1974
Number of specimens: 11 500
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: V. Antosiak, D. Suhariuk, L. Tasenkevich, I. Vainagiy, O. Yefremov
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Tetiana M. Antosiak
Staff: Not available

Sarny

Name: Herbarium of Rivne Nature Reserve
Herbarium Code: **RNR****
Status: State Forestry Committee of Ukraine
Institution: Rivne Nature Reserve

Address: Dubky, Sarny, Rivne Region, 34500, Ukraine
Telephone: +38(03655)34763
Fax: +38(03655)34763
e-mail: rpz@ukrpost.ua, rpz-10@ukr.net
Established: 2002
Number of specimens: 888
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Rivne and Zhytomyr regions)
Main collectors: T. Andrienko-Maliuk, I. Bednarska, O. Holovko, O. Horbach, Yu. Hryschenko, O. Orlov, O. Priadko, N. Shiyan, N. Voloshyna, D. Yakushenko
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Oksana V. Holovko
Staff: Olexandr A. Horbach

Selezivka

Name: Herbarium of Polesie Nature Reserve
Herbarium Code: **OVR***
Status: State Forestry Committee of Ukraine
Institution: Polesie Nature Reserve
Address: Selezivka, Ovrutski District, Zhytomyr Region, 11122, Ukraine
Telephone: +38(04148)63311
Fax: +38(04148)63312
e-mail: Not available
Established: 1983
Number of specimens: 570
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Polesie)
Main collectors: Unknown
Important collections: Not available
Exchange available: No

Director/Curator: Sergei M. Zhyla
Staff: Not available

Seredyna-Buda

Name: Herbarium of Desniansko-Starohutski National Nature Park
Herbarium Code: **DSR****
Status: Ministry for Environmental Protection of Ukraine
Institution: Desniansko-Starohutski National Nature Park
Address: 62 Novgorod-Siverska Str., Seredyna-Buda, Sumy Region, 41000, Ukraine
Telephone: +38(05451)71449
Fax: +38(05451)71449
e-mail: nppds@unet.net.ua
Established: 2001
Number of specimens: 587
Total types: Not available
Specialty: Ukraine
Main collectors: V. Virchenko, S. Panchenko
Important collections: Not available
Exchange available: 150
Director/Curator: Sergei M. Panchenko
Staff: Not available

Sevastopol

Name: Herbarium of macrophytes of the World Ocean of A.O. Kovalevsky Institute of Biology of the Southern Seas, NAS of Ukraine
Herbarium Code: **SIBS**
Status: National Academy of Sciences of Ukraine
Institution: A.O. Kovalevsky Institute of Biology of the Southern Seas

Address: 2 Nahimova Avenue, Sevastopol, Autonomous Republic of Crimea, 99011, Ukraine
Telephone: +38(0692)550795
Fax: +38(0692)557813
e-mail: milchakova@gmail.com
Established: 1891
Number of specimens: 25 200
Total types: Available
Specialty: Black Sea, Sea of Azov, Arctic, Pacific, Atlantic and Indian Oceans
Main collectors: A. Kalugina-Gutnyk, N. Komarnytski, N. Morozova-Vodianytska, G. Stanilovski
Important collections: A. Kalugina-Gutnyk, N. Morozova-Vodianytska, G. Stanilovski
Exchange available: 1 000
Director/Curator: Natalia P. Milchakova
Staff: Not available

Simferopol

Name: Herbarium of V.I. Vernadsky Tavrida National University
Herbarium Code: **SIMF**
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: V.I. Vernadsky Tavrida National University
Address: 4 Vernadskogo Avenue, Simferopol, Autonomous Republic of Crimea, 95007, Ukraine
Telephone: +38(0652)608250
Fax: Not available
e-mail: sfktv@ukr.net
Established: 1918
Number of specimens: 39 000
Total types: Not available
Specialty: Ukraine, Russia, Central Europe

Main collectors: M. Busch, S. Dzevanovski, A. Janata, S. Kotov, M. Kuznietsov, F. Levina, J. Paczoski, A. Popova, H. Repetskaya, P. Ryzhski, S. Stankov, V. Sukachev (Sukaczev), M. Shalyt, H. Shymkus, L. Vahrusheva, E. Wulf (Wulff)
Important collections: E. Wulf (Wulff)
Exchange available: 3 900
Director/Curator: Pavlo S. Kalinovski
Staff: Not available

Simferopol

Name: Herbarium of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Southern Branch «Crimean Agrotechnological University»
Herbarium Code: **CSAU**
*Status***:** Ministry of Agrarian Policy of Ukraine
Institution: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Southern Branch «Crimean Agrotechnological University»
Address: Agrarnoye, Simferopol, Autonomous Republic of Crimea, 95492, Ukraine
Telephone: +38(0652)263558
Fax: +38(0652)223966
e-mail: an.yena@gmail.com
Established: 1974
Number of specimens: 45 000
Total types: 2
Specialty: Ukraine (Crimea)
Main collectors: D. Delipavlov, S. Dzevanovski, S. Didenko, K. Efetov, A. Ena (Yena), D. Epihin (Yepikhin), E. Erohin (Yerokhin), K. Esaulov (Yesaulov), V. Ivin, A. Iliska, M. Kotov,

O. Lisovyi, V. Maleev, I. Maslov, I. Moisienko (Moysienko), S. Panchenko, V. Protopopova, L. Ryff, I. Sarkina, O. Seriogin, M. Shevera, N. Shiyan, S. Stankov, B. Stefanov, N. Stoianov, T.Tsyrin, L. Vahrusheva, C. Zahariadi M. Zelenetski

Important collections: Not available
Exchange available: Not yet
Director/Curator: Andrey V. Ena (Yena)
Staff: Not available

Simferopol

Name: Herbarium of Crimean Natural History Museum
Herbarium Code: **CRM***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Crimean Natural History Museum
Address: 14 Gogol Str., Simferopol, Autonomous Republic of Crimea, 95011, Ukraine
Telephone: Unknown
Fax: Unknown
e-mail: Unknown
Established: Unknown
Number of specimens: 751
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Crimea)
Main collectors: Unknown
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Unknown
Staff: Not available

***Editor's Note:** Old herbarium materials were transferred from the Crimean Natural History Museum to YALT. Data of the CRM* is provided here according on List of Ukrainian Herbaria (Гербарії України, 1995).*

Ternopil (Ternopol)

Name:	Herbarium of V. Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil
Herbarium Code:	**TERN***
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	V. Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil
Address:	2 Kryvonosa Str., Trenopil, 46001, Ukraine
Telephone:	+38(0352)435901
Fax:	+38(0352)435901
e-mail:	Not available
Established:	1977
Number of specimens:	35 000
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine, Russia, Poland, Belarus, Georgia, Bulgaria
Main collectors:	N. Mshanetski, V. Shymanska, B. Zaveruha, S. Zelinka
Important collections:	Not available
Exchange available:	Yes
Director/Curator:	Natalia V. Moskaliuk
Staff:	Not available

Ternopil (Ternopol)

Name:	Herbarium of Ternopol State Natural History Museum
Herbarium Code:	**TERM***
Status:	Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution:	Ternopol State Natural History Museum
Address:	3 Maidan Mystetstv, Ternopol, 46001, Ukraine
Telephone:	+38(0352)524477, +38(0352)251459
Fax:	+38(0352)524477
e-mail:	Not available

Established:	1973
Number of specimens:	2 764
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine
Main collectors:	M. Balii, N. Chekanova, H. Chernyk, I. Ivashyna, I. Mahovets, L. Mochalova, O. Tabaka
Important collections:	Not available
Exchange available:	No
Director/Curator:	Natalia B. Chekanova
Staff:	Not available

Uman

Name:	Herbarium of Sofyivka National Dendrological Park, National Academy of Sciences of Ukraine
Herbarium Code:	**SOF**
Status:	National Academy of Sciences of Ukraine
Institution:	Sofyivka National Dendrological Park, NAS of Ukraine
Address:	12-a Kyivska Str., Uman, Cherkasy Region, 20300, Ukraine
Telephone:	+38(04744)36319
Fax:	+38(04744)37294
e-mail:	sofievka@ck.ukrtel.net, didenko_ip@mail.ru, anya_meadow@mail.ru
Established:	2008
Number of specimens:	7 110
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine, Poland, Czech Republic, Hungary, Romania, Italy, Bulgaria, Slovakia
Main collectors:	V. Grabovski, I. Didenko, I. Kosenko, A. Kuzemko, L. Marno, H. Muzyka, T. Sydoruk, V. Sobchenko, H. Chorna, T. Shvets

Important collections:	Not available
Exchange available:	Not yet
Director/Curator:	Inna P. Didenko
Staff:	Staff of Department

Uman

Name:	Herbarium of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Herbarium Code:	**UPU****
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Address:	2 Sadova Str., Uman, Cherkasy Region, 20300, Ukraine
Telephone:	+38(04744)52355
Fax:	Not available
e-mail:	lavandavik@ mail.ru
Established:	1982
Number of specimens:	15 000
Total types:	Not available
Specialty:	Ukraine
Main collectors:	M. Butylo, H. Chorna
Important collections:	Not available
Exchange available:	No
Director/Curator:	Halyna A. Chorna
Staff:	Not available

Uzhhorod

Name:	Herbarium of Uzhhorod National University
Herbarium Code:	**UU**
Status:	Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution:	Uzhhorod National University
Address:	32 Voloshyna Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine
Telephone:	+38(0312)232354

Fax: +38(0312)232354
e-mail: kafbot@univ.uzhgorod.ua
Established: 1947
Number of specimens: 107 100
Total types: Available
Specialty: Ukraine (Carpathians, Pannonia)
Main collectors: M. Bedei, S. Fodor, R. Kish, V. Komendar, V. Krychvalushi, A. Margittai, E. Tovt
Important collections: L. Vagner, A. Margittai
Exchange available: Yes
Куратори гербарію : Vasyl I. Sabadosh, Roman Ya. Kish
Staff: One herbarium assistant.

Uzhhorod

Name: Herbarium of Uzhhorod Natural History Museum
Herbarium Code: **UHM***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Uzhhorod Natural History Museum
Address: 33 Kapitulna Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine
Telephone: +38(031)2234442, +38(031)2616022
Fax: +38(031)2234442
e-mail: zamokung@gmail.com
Established: 1951
Number of specimens: 804
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Carpathians)
Main collectors: V. Bodnar, O. Buchmei, V. Danylovych, Ya.Dovganych, P. Kaplunivski, E. Korol-Shulinets, N. Kulagina, I. Molotkova, P. Molotkov, Z. Nikolaichuk, V. Popov, P. Sidletski
Important collections: Not available
Exchange available: No

Director/Curator: Tetiana Ya. Shevnina
Staff: Ruslana V. Dzhahman, Olena V. Buchmei, Myhailo M. Bilanych

Vinnytsia

Name: Herbarium of Vascular Plants of Podolia of Vinnytsia Natural History Museum
Herbarium Code: **VIN***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Vinnytsia Natural History Museum
Address: 19 Soborna Str., Vinnitsa, 21000, Ukraine
Telephone: +38(0432)355128, +38(0432)351585
Fax: +38(0432)355128, +38(0432)353575
e-mail: vkm@inbox.vn.ua
Established: 1969
Number of specimens: 9 267
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Vinnytsia Region)
Main collectors: D. Brened, L. Zaharchyshyna
Important collections: Not available
Exchange available: 2 700
Director/Curator: Vira D. Kapshiienko
Staff: Natalia P. Zaharchuk

Zaporizhzhia

Name: Herbarium of Zaporizhzhia National University
Herbarium Code: **ZAU***
Status: Ministry of Education and Science of Ukraine
Institution: Zaporizhzhia National University
Address: 66 Zhukovskogo Str., Zaporizhzhia, GSP-41, 69600, Ukraine
Telephone: +38(061)2891204
Fax: +38(061)7644546

e-mail: genetika@zsu.zp.ua
Established: 1988
Number of specimens: 5 890
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (southeastern part)
Main collectors: O. Dubova, L. Fendiur, A. Kraiova, T. Peresypkina
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Iryna V. Prystupa
Staff: Not available

Zhytomyr

Name: Herbarium of Zhytomyr Natural History Museum
Herbarium Code: **ZHM***
Status: Ministry of Culture and Tourism of Ukraine
Institution: Zhytomyr Natural History Museum
Address: 1 Zamkova Ploshcha, Zhytomyr, 10000, Ukraine
Telephone: +38(0412)472604
Fax: +38(0412)474922
e-mail: kraymuz_zt@ukr.net
Established: 1910
Number of specimens: 2 124
Total types: Not available
Specialty: Ukraine (Polesye)
Main collectors: O. Filonenko Ye. Kondratyuk, R. Sobkevich, O. Stetsenko
Important collections: Not available
Exchange available: No
Director/Curator: Olena Yu. Katerynych
Staff: Not available

Yalta

Name:	Herbarium of Nikita Botanical Garden – National Science Center
Herbarium Code:	**YALT**
*Status***:**	National Academy of Agricultural Sciences (NAAS) of Ukraine
Institution:	Nikita Botanical Garden
Address:	Nikita, Yalta, Autonomous Republic of Crimea, 98648, Ukraine
Telephone:	+38(0654)335530; +38(0654)335521
Fax:	+38(0654)336550
e-mail:	herbarium.47@mail.ru
Established:	1914
Number of specimens:	155 000
Total types:	20
Specialty:	Ukraine (Crimea)
Main collectors:	V. Andreev, N. Bagrikova, N. Chernov, S. Dzevanovski, A. Doich, V. Holubev, K. Golde, G. Grabovski, M. Kazanski, M. Karasiuk, V. Korzhenevski, V. Kosyh, I. Kotova, S. Kozhevnikova, P. Kryzhevski, P. Krylov, I. Kriukova, M. Kuznietsova, K. Lewandowski, A. Petunnikov, V. Pozhydaev, L. Privalova, L. Ryff, D. Syreishchykov, A. Smyrnov, N. Sredinski, S. Stankov, O. Usachova, I.Vankov, V. Vasiliev, E. Wulf (Wulff), N. Zelenetski
Important collections:	V. Andreev, A. Doich, V. Holubev, D. Syreishchykov, S. Stankov, I.Vankov, E. Wulf (Wulff), N. Zelenetski
Exchange available:	13 000
Director/Curator:	Vladislav V. Korzhenevski
Staff:	Alevtyna Yu. Chvertka

Для нотаток

Наукове видання

ГЕРБАРІЇ УКРАЇНИ

INDEX HERBARIORUM UCRAINICUM

Редактор-укладач Н.М. ШИЯН

У книжці використані фотографії:
І. Беднарської, О. Кагала, О. Корнієнко, Н. Мільчакової, С. Мукаелянца, С. Панченка, Т. Хміль, С. Садогурського, Н. Шиян.

Технічний редактор: *Л.В. Фурта*
Дизайн обкладинки: *П.Е. Фурта*

Підписано до друку 5.11.2011. Формат: 60 x 84/16. Папір офс.
Гарнітура: Book Antigua. Друк офс. Умов. друк. арк. 25,98.
Обл.-вид. арк. 23,5.
Наклад: 300 прим. Замовлення № 11-39

«Альтерпрес», 01034 Київ, вул. В. Житомирська, 28.
Свідоцтво про реєстрацію ДК №177 від 15.09.2000 р.

Віддруковано: «Альтерпрес», 04112 Київ, вул. Шамрила, 23

Друге, оновлене видання *«Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum»* містить інформацію про 59 гербарних колекцій. Воно буде корисним в роботі широкому колу спеціалістів із загальної біології, ботаніки, мікології, екології, фармакогнозії, студентам різних спеціальностей та ін. Зібрана інформація допоможе читачам ефективно використовувати українські гербарні фонди в своїй роботі. Видання є додатковим ресурсом для *Index Herbariorum*, тому містить контактні дані та основну інформацію про кожну колекцію та персонал англійською мовою.

The second, completely revised, reference book *Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum* includes data on 59 herbaria. This edition will be useful to the wide range of specialists in general biology, botany, mycology, ecology, pharmacognosy, and students of various specialties. The information collected in the book will enable its readers to use more efficiently the available resources of Ukrainian herbaria. The second edition of *Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum* is intended to complement the information of *Index Herbariorum*; therefore, this publication contains the main contact details and basic information about each collection and its staff in Ukrainian and English.